

Міністерство освіти і науки України
Молдавський Державний Університет м. Кишинев (Молдова)
Університет політичних та економічних європейських знань ім. Костянтина Стере (Молдова)
Кишиневський державний педагогічний університет імені І. Creanga (Молдова)
Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини (Білорусь)
Східно-Казахстанський державний університет імені С. Аманжолова (Казахстан)
Термезький державний університет імені Ойбека (Узбекистан)
Північний національний університет м. Інчуань, провінція Нінся (КНР)
Державний університет м. Піза (Італія)
Бартинський університет (Турція)
Школа професійної освіти Університету Еге (Туреччина)
Туркменський державний педагогічний університет
імені Сейітназара Сейді (Туркменістан)
Азербайджанська державна морська академія (Азербайджан)
Академія Державної пенітенціарної служби (Україна)
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії та філософії
Кафедра права та методики викладання правознавства

95 річниці Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка – присвячується

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ТОМ II

Матеріали

*II Міжнародної науково-практичної конференції
студентів та молодих учених
17 травня 2019 р.*

Суми 2019

*Рекомендовано до друку вченою радою
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 9 від 22 квітня 2019 р.)*

Редакційна колегія:

Іваній Олена Миколаївна

– завідувач кафедри права та методики викладання правознавства Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент

Кучук Андрій Миколайович

– професор кафедри права та методики викладання правознавства Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, доктор юридичних наук

Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (м. Суми, 17 травня 2019 р.) Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 315 с.

У збірнику викладено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених. Збірник буде корисним для науково-педагогічних працівників, які цікавляться питаннями права, а також для здобувачів вищої освіти при підготовці до навчальних занять з правничих дисциплін і їх поглибленого вивчення.

Друкується в авторській редакції. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 5.

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.....	9
Амеліна А.	
Сутність поняття «послуга».....	9
Бойко О.	
Право касаційного оскарження судових рішень та проблеми його реалізації.....	12
Бугайова Є.	
Правові наслідки протиправної поведінки батьків при здійсненні батьківських прав.....	14
Верченко А.	
Захист права інтелектуальної власності: проблеми та шляхи їх вирішення.....	16
Верченко А.	
Проблемні аспекти укладення шлюбного договору в Україні.....	18
Вишня Є.	
Поняття договору міжнародного морського перевезення у міжнародному приватному праві.....	20
Відішева О.	
Колізійно-правове регулювання договору купівлі-продажу нерухомого майна: загальна правова характеристика за законодавством України.....	23
Вода А., Іваній О.	
Правове регулювання усиновлення в Україні.....	25
Гупало Л.	
Усиновлення дітей громадянами України.....	27
Гусевик І.	
Порівняльна характеристика апеляційного та касаційного оскаржень рішень суду в цивільному процесі (спільні та відмінні риси).....	29
Довгань В., Любчик Л.	
Правове становище нотаріату: зарубіжний досвід.....	31
Іванова Н.	
Актуальні проблеми сучасного нотаріату та шляхи вдосконалення.....	33
Лазаренко А.	
Розлучення, як одна з проблем сучасного суспільства.....	35
Лакота К.	
Володіння, користування та розпорядження спільним майном подружжя. Поділ спільного майна подружжя.....	38
Мала Я.	
Предмет міжнародного приватного права: загальна характеристика за законодавством держав-членів Європейського Союзу.....	40
Мартинченко А.	
Приватні виконавці — це плюс чи мінус для виконання судових рішень.....	43
Матейчик В., Шадура А.	
Теоретичні та практичні аспекти принципу збереження таємниці нотаріальної дії.....	46
Мерцалов Д.	
Медіація як нова галузь.....	49
Мерцалов Д.	
Нові проекти до Сімейного кодексу України.....	51
Мерцалов Д.	
Правомірність та рішення повернення дитини із закордону якщо її вивіз без згоди один із подружжя.....	53

Мерцалов М. Вплив психічної хвороби на здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними: проблемні питання правозастосування.....	55
Мохонько А., Угоднікова О. Механізм державного управління потенціалом розвитку рекреаційних зон водних джерел Харківщини.....	57
Овчаренко К. Місія міжнародного приватного права.....	59
Огієнко Л. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичної особи ..	61
Онофрійчук Л. Позов та позовна заява: співвідношення понять.....	64
Орлова А. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання.....	65
Остапенко А. Щодо проблеми визначення обсягу цивільної дієздатності заповідача.....	67
Пірог А. Актуальність медіації в контексті вирішення сімейних спорів.....	70
Радченко Ю. Цивільно-правове становище осіб із обмеженими можливостями за цивільним законодавством України.....	73
Розпутько О. Види презумпцій у сімейному праві України.....	75
Сафонова Т. Права споживача при придбанні товарів через мережу Інтернет.....	77
Сімонян Я. Міжнародне приватне право в правовій системі України: загальна характеристика...	80
Стаценко О. Про форми захисту суб'єктивних цивільних прав.....	82
Тертиця А. Множинність у представництві.....	84
Ткаченко І. Види презумпцій у сімейному праві України.....	86
Фомін Р. Вимоги до змісту статуту як установчого документа господарського товариства.....	89
Холодна М. Особливості правової політики в міжнародному приватному праві.....	92
Цибуля Н. Правове регулювання захисту прав вимушених переселенців за правовою системою України.....	95
Черненко А. Проблемні питання встановлення походження дітей.....	98
Чернуха О. Шлюбний договір у міжнародному та українському законодавстві.....	101
Чумак А. Особливості укладення електронних договорів.....	103
Шамрук Н., Гальчак А. Особливості цивільно-правового регулювання спадкування за українським законодавством.....	105
Штогрін М. Особливість і проблема визначення «обходу закону» у міжнародному приватному праві....	108

СЕКЦІЯ 6.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛІСТИКА..... 112

Афтеній А.

Шахрайство у кредитно-фінансовій сфері..... 112

Бондаренко О.

Покарання за корупційні злочини у державах скандинавської правової системи (Данія та Швеція)..... 115

Буріков В.

Поняття злочину в Кримінальному кодексі України..... 117

Варакута Л.

Особливості кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі або викрадення людини у зарубіжних державах..... 119

Васильцова О.

Особливий порядок кримінального провадження щодо адвокатів..... 121

Вейц А.

Кіберзлочинність в системі загроз національної безпеки України..... 124

Вільк І.

Види документів, які використовуються при вчиненні злочинів у господарюванні.... 126

Гамулець М.

Пенітенціарна злочинність..... 129

Гердова К.

Евтаназія: кваліфікація за кримінальним кодексом України..... 132

Єрмак О.

До питання про мету спеціальної конфіскації у світлі впровадження кримінальних проступків в КК України..... 134

Звірко О.Є.

Щодо запровадження інституту кримінальних проступків в законодавство України.. 137

Іванова А.

Право на справедливий та відкритий судовий розгляд..... 139

Карпенко І.

Історичний аспект оптимізації слідчої діяльності..... 142

Ковальчук О.В., Зайка О.В.

Міжнародний досвід у боротьбі з корупційними злочинами..... 145

Комісарчук Ю., Степанюк М.

Збирання доказів у кримінальному провадженні: проблемні питання..... 148

Кривобок І.

Правовий механізм та практичні проблеми регулювання праці засуджених..... 150

Лаврова В.

Соціальні дослідження як маркери дотримання принципу верховенства права в кримінальному провадженні..... 153

Левчановський Д.

Проблема застосування норм кримінально-виконавчого законодавства щодо відшкодування матеріальних збитків засудженими до позбавлення волі на певний строк . 156

Макогін Н.

Проблеми визначення об'єкта і предмета контрабанди: кримінально-правовий аспект 158

Маланчук П., Іваній В.

Про відмову прокурора від підтримання публічного обвинувачення в суді..... 161

Матвійчук К., Озерський І.

Психологічні параметри спілкування прокурора..... 163

Настояща У.	
Конфліктна компетентність пенітенціарного персоналу та попередження явища конфлікту як основного дестабілізуючого елементу оперативної обстановки в місцях позбавлення волі.....	165
Опанасенко О.	
Сутність джерел криміналістичної інформації і недоліки організації роботи з ними...	168
Остапенко А.	
Необхідна оборона та перевищення її меж: проблеми кваліфікації.....	171
Пеньшійна С.	
Перспективи впровадження інституту приватних детективів.....	174
Подласа Ю.	
Організаційно-правові основи діяльності товариства піклувального про тюрми.....	177
Потапенко А.	
Кримінологічна характеристика злочинців, які вчиняють злочини підслідні органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.....	178
Приходько В.	
Свобода від самовикриття як засада кримінального провадження.....	180
Рогова А.	
Особа правопорушника як джерело злочинної поведінки.....	185
Сервецький І.	
Сутність та зміст «українська мафія».....	187
Тертиця А.	
Висновок експерта як джерело доказування у кримінальному провадженні.....	191
Тертиця А.	
Особливості інституту кримінальних проступків у кримінальному законодавстві України.....	193
Топоровская С.	
История развития криминологической мысли относительно понятия и причин уголовного преступления.....	196
Тронько Є.	
Проблеми розкриття економічних злочинів та протидія відкриття кримінальних проваджень і початкового етапу розслідування.....	198
Ушакова С.	
Гіпноз як спосіб отримання свідчень: аргументи «за» та «проти».....	200
Чумак А.	
Вивчення особи злочинця у замовних вбивствах.....	203
Чумак А.	
Проблеми організації захисту інформації від кримінальних правопорушень в Україні	205
Шавлак В.	
Недоліки нормотворчої техніки у кримінально-виконавчому законодавстві.....	207
Шапорда К.	
Уголовная ответственность юридических лиц. Сравнительный анализ норм Украины и Республики Молдова.....	209
Шестопапов Р.	
Екстраординарні шляхи оптимізації кримінального судочинства.....	212
Шостак Ю.	
Проблемні питання фіктивного підприємництва в Україні.....	216
Ященко Д.	
Криміналістичне забезпечення розслідування катастроф в авіації.....	218

СЕКЦІЯ 7.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

ДЕРЖАВИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 221

Барган С., Хайлова Т.

Відмежування опціонів від ф'ючерсних контрактів в Україні..... 221

Борець Ю.

Специфіка та психологічні особливості соціономічних професій..... 224

Браславець І.

Гармонізація податкової системи України із податковими системами у країнах Європейського Союзу..... 227

Вітенко А.

Дослідження законодавства України в сфері охорони й збереження археологічної спадщини та основних сучасних проблем його застосування..... 229

Вороненко З.

До питання економічних проблем розвитку держави у контексті сучасної глобалізації..... 232

Денсєжніков С.

Правове поле стимулювання виняткового права на інновації..... 234

Ковтун Г.

Тенденції розвитку аутстафінгу в Україні..... 236

Кучеренко М., Іваній О.

Глобалізація і проблеми державного суверенітету: соціально-правовий аспект..... 239

Лінник С., Лощина Л.

Формування моделей державного управління національною інноваційною системою на основі архетипів національної ментальності..... 242

Омельяненко В.

Правові аспекти інституційного забезпечення трансферу технологій (національний та міжнародний аспект)..... 250

Петрик І.

Возврат вкладов в Республике Беларусь и Украине при отнесении банка к неплатежеспособному и особенности хозяйственного оборота при этом..... 252

Сівак І.

Правовий захист Чорного моря від забруднення..... 254

Чикалова А., Божкова В.

Правове регулювання та роль маркетингових комунікацій у залученні інвестицій на підприємства..... 256

Юрченко М.

Формування сучасної системи управління прибутком на підприємстві..... 258

СЕКЦІЯ 8.

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ

ДЕРЖАВИ..... 260

Шумейко З.

Правова свідомість українського народу в ХІХ столітті (на матеріалі паремій)..... 260

СЕКЦІЯ 9.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ

ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ..... 263

Бровко Н., Перегняк І.

Правове регулювання створення туристичного підприємств за законодавством України..... 263

Шувера О.

Ліцензування туроператорської діяльності..... 266

СЕКЦІЯ 10.	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРАВОВОМУ ПОЛІ	
УКРАЇНИ.....	269
Kharkiv A.	
The implementation of information technologies in the process of professional training of future specialists in the field of law.....	269
Petrichenko L.	
The role of information technologies in improving the quality of professional training of future low specialists.....	271
Басенко М.	
Залучення інформаційних технологій при вивченні правових дисциплін.....	273
Гурба О., Баланюк Н.	
Нормативно-правове регулювання інноваційного розвитку освіти в Україні.....	275
Дубовик А.	
Дебати як новітня освітня технологія при вивченні прав людини.....	279
Моцак С.	
Формування правосвідомості громадянина України (в кінці ХХ - на початку ХХІ сторіччя).....	281
Привалов С., Самодай В.	
Інформаційні та освітні технології в системі підготовки фахівців.....	284
Шендерук О.	
«Кліпове» мислення як один із освітніх феноменів.....	286
СЕКЦІЯ 11.	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ	
СВІТУ.....	288
Басевіч Р.	
Азійський напрямок зовнішньої політики Японії 1952 – 1990 р.....	288
Боровик К.	
Моделі реалізації молодіжної політики в країнах Європейського Союзу.....	290
Зленко Н.	
Феномен поняття свободи: соціально-філософські аспекти осмислення.....	291
Ромащенко Д.	
Актуальні проблеми державотворчого процесу в країнах світу.....	295
Самотуга І.	
Політичний розвиток Болгарії після Сан-Стефанського мирного договору.....	298
Самотуга Ю.	
Берлінський Конгрес як один з важливих етапів становлення Сербської державності	301
Спичак Н.	
Передумови косовської кризи в 90-х рр. ХХ ст.....	304
Тарабан Ю.	
Правове регулювання теологічної освіти: досвід Німеччини та України.....	307
Храмойкіна Д.	
Основні течії болгарського національно-визвольного руху: історіографія проблеми...	311
Ювко Є.	
Правовий аспект політики маккартизму у політичній історії Сполучених Штатів Америки у 1940-1950 р.р.....	313

СЕКЦІЯ 5.
ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС.
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Амеліна Анна Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та
процесу Університету державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПОСЛУГА»

У науці під поняттям «послуга» розуміють різноманітні їх дефініції. Пропонуємо зупинитися на основних з них.

Концепція, прибічники якої (Ю. Х. Калмиков, С. Ємельянчик, Д. Степанов та ін.) визначають сутність послуги через діяльність (дію). Прибічниками цієї концепції послуга трактується як підприємницька діяльність, спрямована на задоволення потреб інших осіб, за винятком діяльності, що здійснюється на основі трудових відносин. При цьому, С. Ємельянчик вважає, що послуга як об'єкт зобов'язання може виступати лише в його активній формі (власне сама дія), а в іншій, пасивній, формі (тобто утримання від дій) послуга існувати не може [1, с. 107]. В. В. Резнікова зазначає, що «у даному випадку, видається, що поняття дії (діяльності) слід тлумачити більш широко, оскільки на практиці цілком можливі випадки, коли надання і, відповідно, споживання послуги може відбуватися і за бездіяльності виконавця» [2, с. 59].

Концепція, прибічники якої (Е. Н. Романова, С. С. Алексєєв, Н. П. Індюков, М. В. Кротова, О. Красавчиков та ін.), підтримуючи у цілому концепцію, визначають послугу як результат діяльності або ж розкривають її суть через результат діяльності. Згідно з одним з підходів, зобов'язання слід розрізняти за результатами діяльності, відносячи до зобов'язань з надання послуг лише ті, яким властиві ознаки: а) предмет договору становить корисний ефект у вигляді зручностей для контрагента (економія часу, засобів, додаткові гарантії тощо); б) послуга як діяльність споживається у процесі її надання. Основний недолік, на думку В. В. Резнікової, у використанні для характеристики корисного ефекту категорій, що не мають чітких формальних ознак: економія часу, засобів тощо [2, с. 60].

Позиція, за якою послуга – це результат діяльності, набула значного поширення. С.С. Алексєєв зазначав, що послуга – це не сама по собі діяльність, а певний результат [3, с. 297]. Н. П. Індюков також стверджував, що благом може бути лише результат праці (діяльності). Специфіку результату він вбачав у тому, що останній результат існує у формі корисного ефекту, практично нічим не відокремлюваного від діяльності [4, с. 33]. М. В. Кротов вважає, що об'єктом цивільного правовідношення є послуга як продукт праці [5, с. 538].

Варто відзначити, що як компроміс між першими двома концепціями виникла концепція, за якою сутність послуги виводиться через сукупність діяльності та її результату (Т. Л. Левшина, Ю. В. Романець). Згідно з цією концепцією послуга розглядається як сукупність діяльності та результату, оскільки результату передуює діяльність, що не має матеріального втілення і складає разом з ним неділиме ціле. Сутність послуги розкривається через єдність процесу та результату праці (тобто поняття послуги в цілому) [2, с. 61]. В. Луць зазначає, що результат діяльності щодо надання послуг полягає в самому наданні послуг (тобто діяльності) [6, с. 572].

Найбільшого поширення в юридичній літературі отримало визначення сутності послуги як діяльності, що не має уречевленого результату (О. С. Іоффе, Є.Д. Шешенін та ін.). Науковці, представники цивілістичної науки виявили головну ознаку послуги – виконання дій, які не мають матеріального результату. Тобто, при наданні послуги продається не сам результат, а дії, що, до нього призвели [7, с. 884]. Відомі російські правознавці М. І. Брагінський і В. В. Вітрянський, характеризуючи сутність послуги, виділяють два пов'язаних між собою елементи – ціль, якій послуга слугує (користь) і засіб досягнення цієї цілі (здійснення дії тим, хто надає послугу) [8, с. 209].

О. С. Іоффе вказував, що у договорі про надання послуг йдеться про види діяльності, котрі не отримують й не обов'язково повинні отримати втілення в матеріалізованому, а тим більше – уречевленому результаті [9, с. 419].

Плакида С. І. зазначає, що послуга, як і будь-який інший продукт може бути об'єктом купівлі-продажу, купується на основі вільного вибору, має споживчу вартість, що підтверджує її товарну сутність, невіддільність від категорії товару [10, с. 241].

Враховуючи точки зору В. Луця і Н. Федосенка щодо визначення сутності поняття «послуга» [6 с. 572; 11], можна зробити висновок і погодитися, що при наданні послуг продається не сам результат, а діяльність, яка до нього привела. Також слід зосередити увагу на тому, що послуги створюють умови для нормального або більш ефективного функціонування всіх учасників ринку, забезпечуючи повсякденний комфорт, підвищуючи якість життя в суспільстві, сприяючи збільшенню вільного часу та звільненню основних видів діяльності від виконання функцій обслуговування виробництва та забезпечуючи його нормальне функціонування. Тобто, можна стверджувати, що послуги мають інфраструктурний характер [10, с. 242].

Є.Г. Шаблова зазначала, що під поняттям послуга слід розуміти – спосіб задоволення індивідуальної потреби особи, що пов'язане з нематеріальним результатом діяльності виконавця, яка допускається чинним правопорядком, на оплатних засадах [12, с. 13].

Однією з концепцій є аналіз сутності послуг як різновиду блага через аналіз сутності блага. З'ясування суті послуги за аналізованою концепцією здійснюється через поняття послуги як певного уречевленого економічного блага, яке впливає з поняття речі, що сформувалося ще в римському праві, розширилося і стало охоплювати не лише тілесні предмети, а й дії інших осіб [13, с. 53-55].

За однією із концепцій сутність послуги розкривається через поняття економічних відносин та правовідносин. Наприклад, послуга визначається як виробничі відносини, результатом яких є певна діяльність, тобто товар, що потім набуває вартості. Послуги мають споживну вартість, а за наслідками витрат, понесених на їх виробництво, - також і мінову вартість. У кожний даний момент, поряд з предметами споживання у вигляді товарів, існує певна кількість предметів споживання у вигляді послуг. Тобто, згідно з даною концепцією, під послугами розуміють відносини, що виникають з приводу споживання результатів невиробничої праці і, з цієї точки зору, суть послуги дістає вияв в особливій формі еквівалентного обміну, що кваліфікується як послуга і є відмінною від форми обміну інших товарів [14, с. 19-20].

Отже, проаналізувавши різні визначення та концепції сутності поняття «послуга» приходимо до висновку, що існують різні думки щодо визначення терміна «послуга». Залежно від розуміння сутності послуг пропонуються і різноманітні їх дефініції. Враховуючи роль та значення послуг в сучасній економіці, на наш погляд, варто виробити загальноприйняте поняття «послуги». Крім цього потрібна докладна диференціація послуг, а також систематизація сфери послуг.

Література:

1. Ємельянчик С. Послуга в цивільному праві. Підприємництво, господарство і право. 2005. №3. С. 106-108.
2. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуги»: аналіз існуючих концепцій. Вісник господарського судочинства. № 1. 2009. С. 58-67.
3. Алексеев С.С. Об объекте права и правоотношения. Вопросы общей теории советского права. М. 1960. С. 297.
4. Индюков Н.П. Услуга как объект гражданского правоотношения. Проблемы права, социалистической государственности и социалистического управления. Свердловск. 1978. С. 33-37.
5. Кротов В.М. Обязательства по оказанию услуг. Гражданское право. М., 1998. Ч.2. С. 538.
6. Дзера О. В., Кузнецова Н. С., Луць В. В. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посіб. для студентів юрид. вузів і факультетів університетів / За ред. О. В. Дзери. К.: Юринком Інтер. 1998. 912 с.
7. Харитонов Е. О. Гражданский кодекс Украины: науч. практ. комментарий / под ред. Харитонova Е. О. Х.: Одиссей. 2007. 1280 с.
8. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Кн. 3 Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Изд. доп. и исправл. М.: Статут, 2003. 1055 с.
9. Йоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юридическая литература. 1975. С. 419.
10. Плакида С. І. Сутність поняття «послуга»: теоретичні аспекти. Інноваційна економіка. № 6. 2013. С. 241-243.
11. Федосенко Н. До питання про місце договору з надання послуг у ході виконання маркетингових досліджень у системі цивільно-правових договорів. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 5. С. 27-29.
12. Шаблова Е.Г. Гражданско-правовое регулирование отношений возмездного оказания услуг: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург. 2002. 37 с.
13. Саватье Р. Теория обязательств: юридический и экономический очерк. пер. с франц. Халфиной Р.О. М.: Прогресс. 1972. С. 53-55.
14. Яковлев В.А. Услуги: вопросы теории и методологии: учебная помощь. Краснодар: Изд-во Кубанского гос. Университета. 1973. С. 19-20.

Бойко Олександра Олексіївна,
*студентка 3 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

ПРАВО КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Судова реформа в Україні, яка суттєво вплинула на всі види судочинства, характеризувалася прийняттям Закону України від 2 червня 2016 року «Про судоустрій і статус суддів». Відтак, продовженням оптимізації процесу реалізації права на доступ до правосуддя стало і прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

З 15 грудня 2017 року судочинство здійснюється за новими редакціями Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства. Реформування процесуального законодавства має на меті підвищення ефективності судочинства й приведення його у відповідність до міжнародних стандартів справедливого правосуддя, наслідком чого стали суттєві зміни законодавчого регулювання класичних процедур судового розгляду [1, с. 2].

Зокрема, зміни торкнулися касаційного перегляду судових рішень. Відтепер, єдиною касаційною інстанцією став новий Верховний Суд, у складі якого діють Касаційний адміністративний, Касаційний господарський, Касаційний цивільний та Касаційний кримінальний суди, а також Велика палата Верховного Суду [2, с. 1].

Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України, право на касаційне оскарження мають учасники справи, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки [3, с. 175].

Право на касаційне оскарження судового рішення можна визначити як гарантовану державою можливість сторонам та іншим учасникам справи звернутися до суду касаційної інстанції з метою перевірки законності рішень суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, постанов суду апеляційної інстанції, ухвалених за результатами апеляційного розгляду, що набрали законної сили, ухвал суду першої інстанції суду, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі [4, с. 15].

Право касаційного оскарження реалізується шляхом подання у письмовій формі касаційної скарги безпосередньо до суду касаційної інстанції. Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України, учасники справи, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку: 1) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та

постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті; 2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 3, 6-8, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 ч. 1 ст. 353 ЦПК України, після перегляду в апеляційному порядку; 3) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закритті апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали [3, с. 176].

Необхідно вказати, що нове процесуальне законодавство містить певні обмеження права на доступ до суду касаційної інстанції. Відтепер у Цивільному процесуальному кодексі міститься переліки справ, які не підлягають касаційному оскарженню.

Так, не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК). Малозначними, як у цивільному, так і господарському процесі, є справи, у яких ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності з ціною позову до 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, які визнані судом малозначними, за винятком окремо визначених спорів.

Можна сперечатися щодо віднесення чи не віднесення тих чи інших справ до переліку тих, що можуть розраховувати на касаційний перегляд судового рішення, однак очевидно, що справи незначної складності вирішуватимуться на рівні апеляції, у чому вбачається певний позитив. Адже в більшості справ при перегляді у касаційному порядку можна розраховувати на скасування незаконного судового рішення та направлення справи на новий розгляд. Це часто призводить до зловживань – свідомого затягування розгляду справи на роки. Проте, з іншого боку, якщо суд апеляційної інстанції винесе помилкове рішення, виправити його буде вже неможливо [5, с. 26].

Отже, касаційному оскарженню підлягають рішення, що відповідають певним умовам, а саме: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, під час розгляду іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних (справ незначної складності) помилково.

Очевидно, що такі терміни, як «фундаментальне» чи «виняткове» значення або «значний» суспільний інтерес, є оціночними поняттями, що закладає прогалини для можливих зловживань і допуску до касації певних справ.

Також, потрібно звернути увагу на те, що навіть якщо право на касацію законодавцем збережено, суд касаційної інстанції може відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо визнає касаційну скаргу необґрунтованою [5, с. 29].

Отже, введення фільтрів касаційного оскарження відповідає вимогам міжнародних стандартів справедливості судочинства в контексті п. 1 ст. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та сучасним тенденціям реформ цивільного процесуального законодавства провідних європейських демократій. До того ж, обмеження права на доступ до суду касаційної інстанції підвищує ефективність цивільного судочинства, звільняючи Верховний Суд від розгляду так званих «оскаржень заради оскаржень» у малозначних спорах та звільняючи місце для розгляду дійсно важливих правових питань, що мають фундаментальне значення для правозастосування та єдності судової практики.

Література:

1. Луспеник Д., Мамченко Н. Новелізація цивільного процесу позитивно вплинула на судову практику. Судово-юридична газета. Публікації суд. Інфо / 2018. С. 15.
2. Баланда О. Судочинство по-новому за новими процесуальними кодексами та з новим Верховним Судом. Центр суддівських студій. Українське право. 2017. С. 10.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 3 вересня 2018 року. Харків. Право, 2018. 254 с.
4. Апалькова І. С. Право касаційного оскарження рішень і ухвал та порядок його реалізація. Новели цивільного процесуального кодексу України : [Електронне видання] матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.). за заг. редакцією д.ю.н., проф. Н.Ю. Голубєвої. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс. 2018. С. 14-17.
5. Хан І. Право оскаржити судові рішення до Верховного Суду гарантоване не кожному. Електронне видання «Юрист і Закон» № 4 / 2018. С. 24-29.

Бугайова Єлизавета Ігорівна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ БАТЬКІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

За останні роки відбулися великі зміни соціально-економічних умов життя суспільства, які зробили актуальною проблему виконання батьками обов'язків

щодо виховання своїх дітей. Перед юридичною наукою і практикою постали питання регулювання батьківських обов'язків в нових умовах, коли половина сімей розпадається, батьки, зайняті роботою, не мають можливості приділяти своїм дітям досить часу, починають з'являтися нетрадиційні форми сім'ї.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього [1].

Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини добре висвітлені у ст. 150 Сімейного кодексу України. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини, піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Батьки зобов'язані поважати дитину. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [2].

За невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо виховання дітей батьки можуть бути притягнені до різних видів юридичної відповідальності:

1. Адміністративна відповідальність:

- Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей, – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (стаття 184 КУпАП).

- Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння його батьками, особами, які їх замінюють, або іншими особами, – тягне за собою накладення штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (стаття 180 КУпАП) [3].

2. Кримінальна відповідальність:

- Невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, – карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (стаття 166 ККУ).

- Використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб), – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк (ч.1. ст.150 - 1 ККУ).

- Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, –

карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років (ч.1. ст. 164 ККУ).

- Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років (ч.1. ст. 304 ККУ) [4].

3. Сімейно-правова відповідальність:

- Батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо буде встановлено, що вони ухиляються від виконання батьківських обов'язків по вихованню дітей, не забрали дитину з пологового будинку, жорстоко поведуться з дітьми, є хронічними алкоголіками чи наркоманами, вдаються до експлуатації дитини, примушують до жебракування та бродяжництва (ст. 164 СКУ).

- Злісне ухилення батьків від виконання обов'язків щодо здобуття їх неповнолітніми дітьми повної загальної середньої освіти також може бути підставою для позбавлення батьківських прав (ст. 47 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Отже, несприятливі й навіть небезпечні для виховання дитини в сім'ї умови виникають в результаті скоєння батьками неправомірних дій, які тягнуть за собою юридичну відповідальність. Від того, як триває період дитинства, багато в чому залежить, якою стане людина в майбутньому. Тому ми маємо поставити на меті створити умови, сприятливі для дітей, у яких кожна дитина почуватиметься захищеною, де її думка буде поважатися, де немає місця насильству, умови, які б дали змогу виховати здорове, щасливе, досконале покоління.

Література:

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року №8073-X. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Сімейне право України : підруч. за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К. : Юрінком Інтер. 2004.

Верченко Арина Олексіївна

*студентка 2 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Інтелектуальна власність є порівняно новою ланкою в правовій системі України. На сьогодні законодавча база, яка регулює відносини у даній сфері,

є досить розгалуженою. До джерел права інтелектуальної власності відноситься, по-перше, Конституція України, зокрема стаття 54, яка гарантує право на свободу інтелектуальної діяльності [1, ст.54]. Цивільний кодекс України є основним джерелом, яким регулюються такі питання, як виникнення, реалізація та захист прав. Книга четверта повністю присвячена різним аспектам права інтелектуальної власності [2, кн.4]. Окремі положення Кримінального, Митного та відповідних процесуальних кодексів додатково регулюють відносини у цій галузі. До нормативно-правової бази також відносяться міжнародні договори ратифіковані Верховною Радою України («Всесвітня конвенція про авторське право», «Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів» тощо), спеціальні закони про об'єкти інтелектуальної власності («Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на промислові зразки» тощо), а також підзаконні нормативно-правові акти.

Проте, не зважаючи на існування такої широкої правової бази, механізм захисту прав об'єктів інтелектуальної власності не працює належним чином, а тому Україна має цілу низку проблем у сфері інтелектуальної власності. Даний факт підкріплюється висновком міжнародних експертів про те, що Україна за рівнем захисту інтелектуальної власності посідає лише 114-е місце у світі [3].

Серед поширених проблем, які стосуються інтелектуальної власності, є: проблема захисту від недобросовісної конкуренції, користування неліцензійним програмним забезпеченням, високий рівень піратства, недостатньо розвинуті умови для винахідницької діяльності, недорозвиненість елементів, що забезпечують комерціалізацію і захист запатентованих досягнень та інше [4].

Причиною існування цих та інших проблем в Україні є не тільки неефективність правової системи країни в цілому, а й відсутність достатньої кількості фахівців, які повинні володіти специфічними знаннями в різних сферах. Так, наприклад, брак спеціально підготовлених суддів, ускладнює процес розгляду спірних питань з дотриманням прав інтелектуальної власності. Крім того, високий рівень корупції, низький рівень правової свідомості громадян та практично відсутність інформаційного забезпечення діяльності в даній галузі – додаткові тягарі сучасного стану охорони інтелектуальної власності.

На нашу думку, для того, щоб система почала своє належне функціонування, перш за все необхідно посилити превентивну та підвищити адміністративну й кримінальну відповідальність за порушення у сфері інтелектуальної власності. Крім того, якщо Україна прагне стати повноцінним членом Європейського Союзу, вона має перейняти найліпші європейські практики з питань регулювання відносин в цій галузі, а також тісно взаємодіяти з такими організаціями, як Всесвітня організація інтелектуальної власності, Європейське патентне відомство, а також іншими провідними патентними відомствами країн-партнерів.

З огляду на вище сказане, Україна, без сумнівів, має всі шанси зайняти гідне місце на світовій арені як одна з країн-борців за захист даних прав. Однак, при цьому важливо пам'ятати, що науково-технічний прогрес з кожним днем набирає обертів і тому, законодавча база повинна також швидко і гнучко

реформуватися, надаючи змогу об'єктам інтелектуальної власності в повноцінній мірі розвиватися і реалізовувати свої права.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.04.2019).
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 31.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.04.2019).
3. Проблеми інтелектуальної власності – камінь спотикання для економіки. URL.: <http://tridentlaw.kiev.ua/public/56-2011-09-07-10-44-00.html>.
4. У пошуках компромісів, або Як Україна будує власну інфраструктуру захисту інтелектуальної власності. URL.: <http://www.golos.com.ua/article/308284>

Верченко Арина Олексіївна,
*студентка 2 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

У житті кожної людини момент одруження – це завжди урочиста та щаслива подія. Мало хто при вступі до шлюбу замислюється над тим, що може статися в майбутньому і створює для себе такий «рятувальний круг», який би допоміг при вирішенні важливих питань, як, наприклад, поділ майна при розлученні.

Сумна сучасна статистика показує, що кожна друга сім'я в Україні розпадається. Це означає, що на половину шлюбів рано чи пізно чекає розлучення.

Розірвання шлюбу нерідко супроводжується стресом та чварами, а також виникненням спорів майнового та немайнового характерів. Для того, щоб позбавити себе неприємної процедури, в Європі та США подружжя укладає шлюбний договір, який вже став невід'ємною складовою при створенні союзу. В Україні ж інститут шлюбного контракту – це відносно нова тенденція, яку люди сприймають доволі вороже. Це насамперед викликано своєрідним менталітетом народу та поширеною думкою, що з цим процесом пов'язані сумніви, недовіра і, найголовніше, корисливість подружжя. Безумовно, проблема криється також і в низькому рівні поінформованості громадян.

В Сімейному кодексі України десята глава повністю присвячена саме шлюбному договору. В ній визначаються право на укладення, зміст, форма, строки та інше. Шлюбний договір (контракт) – це укладена в установленому законом порядку письмова і нотаріально посвідчена угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними [2, с.768]. За допомогою контракту можна вирішити такі питання як: визначення правового режиму майна, визначення порядку користування житлом, визначення права на утримання, згідно статей 97, 98 та 99 відповідно [1, ст.ст.97-99]. Отже, даною угодою може регулюватися розподіл

спільного майна, обсяги формування дохідної частини сімейного бюджету, визначення майна, що після припинення шлюбу залишається у власності чоловіка та дружини, майнові обов'язки і права кожного з подружжя, вирішити кредитні та боргові питання, передбачити фінансові питання, пов'язані з утриманням непрацездатного чоловіка або дружини після припинення шлюбу тощо.

Однак, незважаючи на те, що даний інститут достатньо врегульований чинним законодавством, до нотаріусів в 2018 році звернулося лише 5800 пар, у той час як щороку реєструється близько 250-300 тисяч шлюбів. Тобто лише кожне п'ятдесятє подружжя має домовленості щодо майна.

Українці, які уникають укладення шлюбного договору з тих чи інших підстав, мають розуміти, що така угода не криє в собі ніяких підводних каменів, якщо ставитися до цього уважно, і навіть навпаки – полегшує процедуру розлучення і є прозорою. Законодавець звертає увагу, що положення контракту не повинні створювати для сторін несприятливі умови або обмежувати права та свободи один одного. Так, згідно пункту 4 статті 93 СК, шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище [1, ст.93]. Це означає, що якщо в договорі буде передбачено, що у разі розлучення один із подружжя отримує все спільне майно, а інший – нічого, то в такому разі суд визнає таке положення чи навіть весь шлюбний договір недійсним. Законодавство України визначає головну умову – збереження стабільного матеріального становища кожного з подружжя. Також, не варто сприймати рішення укласти шлюбний контракт першим кроком до розлучення. Адже головна мета даної угоди – це врегулювання питання кому з подружжя належатиме майно та інші фінансові аспекти.

Без сумнівів, як і будь-яка інша угода, шлюбний контракт має свої позитивні та негативні сторони. І якщо з плюсами ми визначилися вище, то мінуси ще необхідно зазначити. До таких відносять, наприклад, відсутність значного доходу у подружжя. В сучасному українському суспільстві в основному укладають шлюбні контракти тільки заможні люди, які мають власний бізнес та великі прибутки. Тому для більшості наших співвітчизників укладення шлюбного договору є неактуальним. Ще однією перешкодою є необхідність сплачувати послуги нотаріусів, адже укласти, змінити чи припинити дію договору можна тільки нотаріально. Це вимагає не тільки часових, а й чималих матеріальних витрат. А звертаючи уваги на ще один недолік – постійна зміна цивільного та сімейного законодавства, звертатися до нотаріуса потрібно буде часто, щоб внести поправки, адже якщо умови договору не будуть відповідати чинному законодавству, він буде вважатися недійсним. Крім того, для уникнення двозначності формулювань необхідно звернутися до кваліфікованого юриста, який допоможе скласти такий договір, який не потягне за собою конфліктів та судових позовів. Послуги юриста також будуть оцінюватися дорого. Не можна виключати й імовірність, що до одного з подружжя, зазвичай того, хто знаходиться в матеріальній залежності від іншого, буде застосовуватися примус чи маніпуляції. Ще одним мінусом є те,

що розірвати угоду одним із подружжя можливо лише в судовому порядку і тільки з підстав, які мають істотне значення.

Отже, хоча шлюбний договір і має деякі незначні недоліки, він все ж таки виступає вагомою гарантією та серйозним захистом від різного роду порушень майнових прав та від спорів, які можуть тривати роками, виснажуючи та руйнуючи відносини між людьми. А молоді пари, які вважають такий контракт недоречним, мають розуміти, що, на жаль, життя непередбачуване і іноді навіть найсильніше кохання може пройти. Подружжя мають зрозуміти, що укладення шлюбного договору може зберегти багато нервів та заощадити витрату грошей на юридичну допомогу у майбутньому під час поділу спільно нажитого майна. Саме тому найкращим рішенням буде обумовлення всіх проблемних аспектів заздалегідь в договорі, аби позбутися виникнення будь-яких питань майнового характеру.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. №2947-III. Дата оновлення: 28.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 24.04.2019).
2. Шлюбний договір (контракт). Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т - Я. 768 с.

Вишня Єгор Олександрович,
*студент 4 курсу юридичного факультету
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Розвиток економіки країн всього світу неможливо уявити без торгівлі між ними в рамках міжнародних торговельних союзів. Більшість підписаних міжнародних договорів або створений союз держав, вимагає провадження вільного міжнародного перевезення. На сьогодні існує чи мало видів міжнародних перевезень, а саме такі як, морські, річкові, залізничні, автомобільні, повітряні, трубопровідні.

На сьогодні найпоширенішим видом перевезень є морські міжнародні перевезення. Морський транспорт є основним засобом перевезення зовнішньоторгових вантажів, традиційно відзначають його відносно дешевизну. Для того, щоб здійснити перевезення, між суб'єктами укладається договір, а саме договір міжнародного морського перевезення.

Договір міжнародного морського перевезення та певні питання пов'язані з його поняттям, розглядалися такими вченими як: І. А. Діковська, А. С. Довгерт, Г. Б. Іспаєва, В. О. Канашевський, О. С. Касаткіна, О. В. Клепікова, Є. Д. Стрельцова, Є. М. Суханов.

Є. Д. Стрельцова вважає, що як таких спорів з приводу поняття договору морського перевезення не ведеться через те, що те визначення, яке містилось у Кодексі торговельного мореплавства СРСР просто перейшло у Кодекс торговельного мореплавства України, а саме: «договір морського перевезення вантажу, що може

бути визначений як угода, відповідно до якої перевізник зобов'язується перевезти вантаж, що переданий чи підлягає переданню йому відправником, у порт призначення і видати його уповноважений на отримання вантажу особі (одержувачу), а відправник зобов'язується сплатити встановлену суму» [1, с.100].

В свою чергу, О. В. Клепікова надає таке визначення: «договір морського перевезення вантажів є основною формою опосередкування відносин з морських перевезень вантажів та визначається як угода, за якою перевізник зобов'язується доставити ввірений йому відправником вантаж з порту відправлення у порт призначення у встановлений законодавством чи договором строк та видати його уповноважений на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу провізну плату» [2, с. 54].

І. М. Сенякін вважає, що спеціальною нормою є загальнообов'язковий державний припис, що є результатом правової спеціалізації, який встановлюється з метою конкретизації і деталізації, врахування своєрідності та особливостей будь-якого виду (підвиду) суспільних відносин, рід яких регулюється загальною правовою нормою [3, с. 171].

О. С. Касаткіна погоджується з вищесказаним і подає приклад, який може характеризувати ситуацію, яка склалась із визначенням договору морського перевезення вантажу і в Україні, а саме, відсутність єдиного підходу до даного поняття. Дійсно, якщо певні відносини не врегульовано міжнародними договорами, то застосування внутрішнього права носить субсидіарний (допоміжний) характер. Але якщо взяти іншу ситуацію, коли має місце відсилання до національного законодавства за допомогою конвенційної колізійної норми, то це навряд чи можна кваліфікувати як субсидіарність застосування закону. У сфері міжнародних перевезень, не лише у морських, колізійна норма діє у сукупності з матеріально-правовою нормою тієї чи іншої держави [4, с. 20–21]. Також, вбачає можливість кваліфікувати договір перевезення пасажирів і багажу як зовнішньоекономічний договір (контракт), але лише з позиції перевізника, оскільки він здійснює підприємницькі дії, надаючи послуги пасажирів, який, у свою чергу, виступає як споживач послуги і не проводить комерційної діяльності. Реалізація комерційної діяльності лежить на перевізникові. У даних договірних відносинах лише одне комерційне підприємство, яке не завжди знаходиться в іншій державі, у більшості випадків пасажир заключає договір у тій державі, де він має постійне місце проживання. Але таке формулювання зовнішньоекономічного договору не підходить для договору міжнародного морського перевезення [5, с. 73–75].

Поряд з цим, є визначення яке зазначено на міжнародному рівні, що вказує на те що, договір морського перевезення означає будь-який договір, в відповідно до якого перевізник за сплату фрахту зобов'язується перевезти вантаж морем з одного порту в інший; однак, договір, охоплює перевезення морем, а також перевезення будь-яким іншим способом, розглядається як договір морського перевезення для цілей Конвенції Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів 1978 року лише в тій мірі, в якій він відноситься до перевезення морем.

Також існує позиція, яка кваліфікує даний договір як договір міжнародної купівлі-продажу. Договір морського перевезення укладається, як правило, після укладення міжнародного договору купівлі-продажу. Це підтверджує п. 2 ст. 32 Віденської конвенції про міжнародну купівлю-продаж товарів: «Якщо продавець зобов'язаний забезпечити перевезення товару, він повинен укласти такі договори, які необхідні для перевезення товарів в те місце призначення належними способами за даних обставин транспортування і на умовах, які є звичайними для такого транспортування». Передача вантажу (товару) у договорі морського перевезення суттєво відрізняється від тієї, що здійснюється у договорі міжнародної купівлі-продажу, оскільки передача не є односторонньою дією, вона потребує взаємообумовленого виконання і виконання норм як цивільного, морського та міжнародного приватного права.

На нашу думку, щодо повного розуміння поняття договору міжнародного морського перевезення недостатньо вивчати лише на рівні національного законодавства. Потрібно звертатися до статутів міжнародних союзів та міжнародних правових актів, в яких більш ширше наведенні поняття договору міжнародного морського перевезення.

Тому, можна визначити єдине визначення договору морського перевезення, яке є більш ширшим та зрозумілим, а головне закріплено в нормативно – правових актах, таке що договір морського перевезення означає будь-який договір, в відповідно до якого перевізник за сплату фрахту зобов'язується перевезти вантаж морем з одного порту в інший; однак, договір, охоплює перевезення морем, а також перевезення будь-яким іншим способом, розглядається як договір морського перевезення для цілей Конвенції Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів 1978 року лише в тій мірі, в якій він відноситься до перевезення морем.

Література:

1. Стрельцова Є. Д. Договір морського перевезення вантажу (порівняльний аспект): дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03 / Євдокія Джонівна Стрельцова. Одеса, 2002.
2. Клепікова О. В. Правове регулювання вантажів морським транспортом: дис. канд. юрид. наук.: 12.00.04. Київ, 2003.
3. Погрібний С. О. Загальні та спеціальні норми в цивільному (приватному) праві України. Вісник Академії правових наук України, 2010. № 3. С. 166–177.
4. Касаткина А. С. Договор перевозки пассажира и багажа в международном частном праве: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Александра Сергеевна Касаткина. Москва, 2013.
5. Касаткина А. С. Договор перевозки пассажира и багажа в международном частном праве: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Александра Сергеевна Касаткина. Москва, 2013.

Відішева Олександра Костянтинівна,
студентка юридичного факультету
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник:
Бичківський Олексій Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права Запорізького
національного університету,
м. Запоріжжя, Україна

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА: ЗАГАЛЬНА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Правове регулювання договору купівлі-продажу нерухомого майна відбувається на національному (внутрішньодержавному) рівні і на міжнародному рівні. До національного законодавства правового регулювання договору купівлі-продажу міститься у таких загальноправових нормативних актах: Конституція України, Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. тощо.

Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» в якому у ст. 2 передбачено про обов'язковість виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини і має відсилочну норму до Конвенції з основоположних прав людини. Тому, враховуючи вищезазначене до міжнародного джерела можна віднести «Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», який закріплює захист права власності «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права», але окрема конвенція не приділяє уваги щодо договору купівлі-продажу нерухомого майна.

Поняття міжнародного договору купівлі – продажу є невизначеним в міжнародному приватному праві. На думку С. М. Братуся, в економічному розумінні продаж являє собою обмін матеріальної речі на гроші, а гроші – на річ; з юридичної точки зору воно охоплює два акта перенесення права власності: продавець переносить на покупця право власності на річ, покупець робить продавця власником грошових знаків, у яких виражається покупна ціна [1, с. 139].

На сьогодні головною колізійною прив'язкою, яка вирішує питання, що пов'язані з формою контракту, є правило «закон місця вчинення угоди» (*locus formam regit actum*). Згідно з цим правилом, відносини сторін у питаннях форми угоди підпорядковуються праву держави її укладення. Вважається, що цей принцип залишається непорушним і його обмеження відоме невеликій кількості держав [5, с. 349].

Також становиться питання щодо правильності вибору форми укладання такого виду договору. У вітчизняному законодавстві колізійні норми щодо форми правочину

за участю іноземного елементу містяться в ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право». Згідно ч. 1 даної статті Закону, якщо інше не передбачено законом, форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони правочину знаходяться в різних державах, – права місця проживання сторони, яка зробила пропозицію, якщо інше не встановлено договором. При цьому форма правочину щодо нерухомого майна визначається відповідно до права держави, у якій знаходиться це майно, а щодо нерухомого майна, право на яке зареєстроване на території України, – права України (ч. 2 ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право») [3].

Основною колізійною прив'язкою щодо речей є закон місця знаходження речі (*lex rei sitae*), який означає, що до правовідносин з приводу речей застосовується право держави, на території якої знаходиться ця річ [2, с. 178].

Знаходячись на території іноземної держави, фізичні та юридичні особи зобов'язані дотримуватися правового режиму, який встановлений щодо майна у державі перебування. Обсяг користування правами щодо *mid* чи іншої речі змінюється залежно від держави.

Прикладом є Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. між державами – учасниками СНД (м. Мінськ) передбачає застосування права держави-учасниці Конвенції, на території якої знаходиться нерухоме майно, для визначення права власності на це майно. Відповідно до п. «б» ст. 11 Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, 1992 р. (м. Київ): «до відносин, що впливають з права власності, застосовується законодавство місця знаходження майна». Основним колізійним принципом, визначеним у ст. 38 Закону України «Про міжнародне приватне право», є такий: право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом [2, с. 180].

Виникнення та припинення права власності та інших речових прав визначається правом держави, у якій відповідне майно перебувало в момент, коли мала місце дія або інша обставина, яка стала підставою для виникнення або припинення права власності та інших речових прав, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Право власності та інші речові права, відомості про які підлягають внесенню до державних реєстрів, визначаються правом держави, у якій це майно зареєстровано [3, с. 181].

Оскільки міжнародний договір купівлі-продажу – це договір, що є результатом спільного волевиявлення двох або більше суб'єктів різної державної належності, то виникає питання про встановлення права, яким повинен регулюватись зміст такого договору. На сьогодні загальновизнаним у доктрині міжнародного приватного права є підхід щодо надання сторонам договору можливості самим визначити право, яке буде регулювати зміст правочину – т. з. «автономія волі» учасників договору (*lex voluntatis*) [5, с. 350]. Наше національне законодавство також регулює «автономію волі», воно закріплюється у ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право», яке закріплює вибір права за наявності іноземного елементу учасниками правовідносин.

І.В Гетьман-Павлова відзначає, що «принцип автономії волі передбачає право суб'єктів договору обрати будь-яку модель поведінки, що являє собою *lex private*. Автономія волі – не колізійна прив'язка, а особливий спосіб регулювання приватноправових відносин, пов'язаних з іноземним правопорядком, що має на меті запобігти колізії різнонаціональних законів, а не врегулювати їх» [4, с.181].

Україні притаманний примат міжнародного права над національним, але реальна ситуація говорить про те, що питання розвиненості договору купівлі-продажу у міжнародних приватних правовідносинах низький.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що треба створити єдиний нормативний акт, який би регулював відносини договору купівлі-продаж на міжнародному рівні. А саме врегулювання таких питань як: форма договору; що вважається об'єктом нерухомого майна на міжнародному рівні; процедура захисту прав, щодо нерухомого майна; права і обов'язки учасників договору. Також, можна зазначити, що договір купівлі-продажу має ряд колізійних прив'язок, наприклад такі як: *lex voluntatis*, *locus formam regitactum*, *lex private*, *lex rei sitae*, тощо.

Література:

1. Самолин Я. Поняття та ознаки міжнародного договору купівлі-продажу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Випуск 95 (Частина І). С. 139 – 143.
2. Гончаренко О.М. Міжнародне приватне право: навч. посіб.. Київ: нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 392 с.
3. Про стандартизацію: Закон України «Про міжнародне приватне право» від 20.06.2005р. №2709–IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n354>
4. Ісакова В.М. Міжнародна купівля-продаж товарів як об'єкт регулювання Віденської конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» та місце принципу автономії волі сторін у цих відносинах. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. Вип. 4. С. 180 – 184
5. Котуха. О.С., Косаняк С.С. Колізійні норми в міжнародному договорі купівлі-продажу. Розділ 9. Міжнародне право. 2015. Вип.9. С.348 – 348.

Вода Антон Ігорович,
*студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Іваній Олена Миколаївна
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедрою права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Успіх сімейного виховання дитини в значній мірі залежить від злагодженості взаємин між батьками і гармонійної атмосфери в сім'ї. Разом з тим

кількість дітей, які залишилися без батьківського піклування, щороку росте. Крім дітей-сиріт, багато дітей, чиї батьки позбавлені батьківських прав, визнані недієздатними тощо. Тому серед інститутів сімейного права в Україні особливе місце займають інститути, покликані забезпечити захист прав та інтересів дітей, які залишилися без піклування батьків. Одним з них є інститут усиновлення. Відзначимо, що складність даного інституту зумовлена не лише процедурою розгляду відповідних справ, але й тим, що питання усиновлення є складним психологічним моментом, при якому суд не має права на помилку, адже мова йде, з одного боку, про майбутнє дитини, її адаптацію в сім'ї усиновлювачів, а з іншого – про розуміння усиновлювачами майбутніх складностей щодо виховання дитини, взаємопорозуміння її з членами нової сім'ї тощо [3].

Усиновлення є одним із найдавніших та традиційних інститутів сімейного права. Правове регулювання цього соціального явища було відоме ще у Стародавньому Римі. Але умови такого прийняття дітей у сім'ю, його процедура та правові наслідки змінювалися з історією розвитку людства. Загалом усиновлення залежало від ставлення суспільства до шлюбу, економічно-соціального рівня розвитку тієї чи іншої держави, її політичного устрою [3].

Усиновлення – це юридичний процес, під час якого рішенням суду створюються нові постійні відносини між батьками та дитиною. Для держави суть процесу полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої. Для усиновлюючої родини усиновлення означає прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини [5].

Згідно статті 211 Сімейного кодексу України усиновлювачем може бути: дієздатна особа віком не менше 21 року, особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі [5].

За статтею №208 Сімейного кодексу України Усиновленою може бути дитина. У виняткових випадках суд може постановити рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування. У цьому разі суд бере до уваги сімейний стан усиновлювача, зокрема відсутність у нього своїх дітей, та інші обставини, що мають істотне значення [1].

Згідно загальних положень Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України: Усиновлення дітей є пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Діяльність з усиновлення провадиться уповноваженими державою органами та посадовими особами. Не допускається провадження діяльності з добору та передачі для усиновлення дітей від імені та в інтересах громадян, які бажають усиновити дитину, отримання та передача будь-яких відомостей про дитину, документів щодо неї іншими особами. Забороняється будь-яка діяльність з усиновлення з метою отримання прибутків [2].

Соціальне призначення інституту усиновлення полягає у дотриманні прав і законних інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, а також у можливості реалізації почуття материнства, батьківства потенційними усиновителями. Саме природне прагнення задовольнити ці почуття лежать в основі конкретних актів усиновлення. Безумовно, норми інституту усиновлення не призначені тільки для

врегулювання відносин за участю бездітних громадян; громадяни, які мають своїх дітей, також можуть бути усиновлювачами і нерідко стають ними. Також роль інституту усиновлення полягає в забезпеченні умов, які сприяють гармонійному розвитку дитини, що дозволяють надати реальну допомогу, перш за все дітям, які залишилися без піклування батьків. При цьому інститут усиновлення включає в себе систему норм, що регулюють відносини щодо влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, а формою устрою є спосіб визначення юридичної долі дитини за допомогою діяльності певних органів, спрямований на її виховання в сім'ї усиновлювачів [3].

Усиновлення є складним юридичним актом, що закріплює рішення суду, винесеного на прохання особи, яка бажає взяти дитину в свою сім'ю, з дотриманням законодавчо визначених умов та порядку винесення такого рішення. Даний юридичний акт породжує певні правові наслідки і спрямований на регулювання особливого різновиду правовідносин, що мають в своєму суб'єктивному складі підстави виникнення, припинення та змісту правових зв'язків між усиновлювачем та усиновленим, схожих з батьківськими правовідносинами, що регулюються нормами цивільного та сімейного законодавства [3].

Література:

1. Сімейний кодекс України, з редакцією від 28 серпня 2018р. Відомість Верховної Ради України 2002, №21-22, розділ 4.
2. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008р. №905.
3. Журило С.С. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. 199с.
4. Актуальні проблеми держави і права, Глиняна К. М. /Правове забезпечення таємниці усиновлення. 105с.
5. Павленко Ю. Усиновлення крок за кроком. 12 с.

Гупало Лариса Миколаївна,
*студентка 2 курсу Навчально- наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та
філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С. Макаренка, м. Суми, Україна*

УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

В Україні існує система правових норм та органів, завданням яких є забезпечення влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського

підклування. Також їх обов'язком є надання їм соціального та правового захисту. Шляхом законодавчого закріплення форм влаштування дітей держава, таким чином, прийняла на себе основну турботу по підтримці таких осіб [1, с.171].

Усиновлення – це акт, підтверджений рішенням суду, який полягає у прийнятті усиновлювачем особи у свою сім'ю на правах сина чи дочки. В главі 18 Сімейного кодексу України, усиновлення закріплюється як важливий інститут сімейно-правових відносин. Ця глава встановлює поняття усиновлення; осіб, які можуть бути усиновлювачами; заборона комерційної, посередницької діяльності щодо усиновлених дітей, а також осіб, які мають переважне право на усиновлення тощо. Разом з цим Сімейний кодекс закріплює інші форми сімейного виховання такі як: опіку та піклування, патронат над дітьми, прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу [2].

Дане питання досліджували відомі українські вчені як М. В. Антокольська, К. М. Глиняна, О. О. Грабовська, О. В. Губанова, Л. М. Зілковська, А. М. Левушкін, А. М. Нечаєва, В. В. Рязанцев, Т. А. Стоянова, О. О. Татарінцева, О. Е. Терещенко та багато інших [3, с. 131].

Усиновлення дитини проводиться тільки в її інтересах для забезпечення нормальних та гармонійних умов життя.

Сімейний кодекс України передбачає декілька форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, звичайно, найбільш актуальним є саме усиновлення. Воно за своїми наслідками прирівнюється до народження дитини. Ця позиція є вірною тому, що усиновителі прагнуть замінити дитині морально і юридично батьків, а при встановленні, наприклад, опіки чи піклування це неможливо.

Практично усиновлення є формою влаштування особи шляхом юридичного «заміщення» її сім'ї іншою. Метою даного залучення є, створення нормального процесу розвитку та захисту її прав та інтересів [1,172].

Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. Також, це можуть бути подружжя і особи, які не перебувають у шлюбі, за умови, що вони є громадянами України.

Усиновлювачами не можуть бути особи які:

- визнані недієздатними;
- обмежені у дієздатності;
- позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з їх вини;
- перебувають на лікуванні або на обліку у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;
- зловживають наркотичними засобами або спиртними напоями;
- не мають постійного заробітку (доходу) та постійного місця проживання;
- страждають на хвороби, перелік яких затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 р. № 479 «Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем»;
- були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки,

громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 Кримінального кодексу України або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів;

- особи однієї статі не можуть бути усиновлювачами, а також інші особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини.

Громадяни України, які мають за мету усиновити дитину, звертаються з письмовою заявою до служби у справах дітей за місцем свого проживання. Після цього вони протягом відповідного терміну збирають пакет документів. [4].

Отже, усиновлення є однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Під поняттям розуміють появу правового зв'язку між усиновлювачем та усиновителем, адже з моменту укладення договору усиновлення припиняється правовий зв'язок дитини з її батьками і утворюється новий- між дитиною і усиновлювачем.

Література:

1. Журило С. С. До питання про усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. Часопис цивілістики. №17. С. 171-175.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Мельник О. В. Право усиновлення дитини на інформацію про власне походження. Часопис цивілістики. № 20. С. 131-135.
4. Щодо усиновлення. URL.: <https://www.msp.gov.ua/content/usinovlennya.html>.

Гусевик Ірина Сергіївна,
*студентка 3 курсу факультету соціології
і права Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», м. Київ, Україна*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АПЕЛЯЦІЙНОГО ТА КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕНЬ РІШЕНЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ)

Однією з головних гарантій права на судовий захист є право на судове оскарження та можливість перегляду судових рішень. В українському законодавстві діє система апеляційного та касаційного оскарження на рішення та ухвали суду, в чомусь ці дві система схожі, а в чомусь вони відмінні. Спробуємо виявити які відмінності, та у чому схожість апеляційного та касаційного оскарження.

Розпочнемо з визначення що таке апеляція та касація. Апеляція – це оскарження ухвал чи рішень суду першої інстанції, які ще не вступили у законну силу в зв'язку з неправильним встановленням судом обставин справи або недотримання судом вимог процесуальних або матеріальних норм права. Право на апеляційне оскарження мають також особи, які не брали участі у справі, за умови, що суд вирішив питання про їх права та обов'язки [2].

Касація – це форма оскарження рішень, суду щодо перевірки законності та обґрунтованості рішень або ухвал першої або апеляційної інстанції, що уже набрали законної сили. Право на касаційне оскарження судових рішень, що набрали законної сили, мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, за умови, що суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки [3].

З наведених визначень, можна зазначити, що відмінним є те, що касація стосується оскарження рішень, які вже набрали законної сили, а апеляція рішень або ухвал, які були проголошені.

Щодо строків подання апеляційної чи касаційної скарги, то по даному питанню є певні подібності. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду – протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення. Касаційна скарга на судові рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Схожим буде і строк розгляду скарги. Апеляційна скарга на рішення суду має бути розглянута протягом шістдесяти днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження. Касаційна скарга на судові рішення, першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів, а на ухвали – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

Аналізуючи строки, що стосуються апеляційної та касаційної скарг, можна помітити, що в більшості вони однакові.

Раніше апеляційна скарга подавалася до суду першої інстанції, який здійснював розгляд справи та постановлював ухвалу про оскаржуване судові рішення і передавали її до Апеляційного суду, але у зв'язку зі змінами в ЦПК України, чинний кодекс передбачає такий порядок: апеляційна скарга подається до суду апеляційної інстанції.

Щодо касаційної скарги ніяких змін не було, вона подається саме до суду касаційної інстанції.

Тобто, за чинним кодексом можна зауважити на ще одну подібність між зазначеними скаргами.

На основі досліджених норм ЦПК доходимо до думки, що ці два оскарження за своєю природою є доволі схожими, а саме строки оскарження, також між апеляційною та касаційною скаргою є певні відмінності, що полягають в оскарженні рішень, які набрали законної сили та ухвал або рішень, які були проголошені.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» від 24.10.2008 № 12.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ в касаційному порядку» від 14.06.2012 № 10.

Довгань Вікторія Миколаївна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

Любчик Леся Василівна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

Науковий керівник:
Білоус Тетяна Йосипівна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри цивільного права та
процесу Університету державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НОТАРІАТУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Одним із найважливіших напрямків розвитку України як правової держави є інтеграція національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Підведення національного законодавства до законодавства світових стандартів впливає на становлення та організацію багатьох інститутів. Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу. Зокрема, нотаріат, разом з іншими інститутами, сприяє забезпеченню цього конституційного права. З метою подальшого реформування інституту нотаріату в Україні, залучення міжнародного досвіду надання правової та нотаріальної допомоги населенню, актуальним є визначення правового становища нотаріату в зарубіжних країнах.

Дослідженням питання правового становища нотаріату в зарубіжних країнах займалися Кондратенко В. М., Ільєва Н. В., Денисяк Н. М., Зайцева Т. І., Яркова В. В., Долгова М. О. та інші.

Нотаріат в Україні - система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності [1]. Отже, нотаріат є інститутом, що забезпечує охорону і захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій від імені держави. В Україні нотаріус є представником вільної професії та здійснює свою діяльність у двох організаційних формах: як державний або як приватний нотаріус.

На сьогоднішній день світова спільнота виділяє лише дві системи нотаріату - англосаксонську та латинську. Обидві нотаріальні системи охоплюють чимало країн світу, проте обидві кардинально різні та містять вагомі відмінності. Критерієм такого поділу є тип правової сім'ї, до якої належать та чи інша держава.

Англосаксонська нотаріальна система діє в державах англосаксонської правової сім'ї, зокрема США, Великобританії, Індії, Австралії та ін. Відсутність кодифікованого законодавства та сприйняття свідчень як основного засобу доказування у цих державах знецінює значимість нотаріальних дій. Нотаріусу ж, натомість, відводиться другорядна роль засвідчення копій і документів. Як правило, посада нотаріуса суміщається з посадою адвоката, що обмежує повноту вчинення нотаріальних дій та зводить функціональність особи як нотаріуса до мінімуму.

Латинська нотаріальна система притаманна державам романо-германської правової сім'ї та налічує більше п'ятдесяти держав, зокрема Франція, Італія, Німеччина, Іспанія, Швейцарія та ін. Її особливістю є становище нотаріуса як представника вільної професії, що діє від імені держави.

Компетенція нотаріуса у Франції досить велика. Нотаріуси відіграють провідну роль в правовому супроводі операцій з нерухомістю, самостійно займаючись перевіркою всього фактичного складу, який необхідний для здійснення правочину. Значна роль нотаріуса полягає в оформленні і захисті майнових прав в сім'ї, спадкових прав. Держава, в особі перш за все Міністерства юстиції, активно бере участь в регулюванні питань організації нотаріальної діяльності, визначенні чисельності нотаріального корпусу і вирішенні низки інших питань, не втручаючись в той же час в сутність нотаріального провадження [2, с. 102]. Окрім того, нотаріат у Франції має свою особливість, якою відрізняється від нотаріату у інших державах латинського нотаріату - посада нотаріуса може передаватись у спадок.

У Німеччині ж діє Федеральне положення про нотаріат (1961), відповідно до якого нотаріус є представником публічної посади та органу попереджувального правосуддя. Нотаріуси уповноважені завіряти договори та акти, і повинні давати незалежні безсторонні консультації усім сторонам договору [3, с. 47]. Окрім того, єдиної системи нотаріату у Німеччині немає і досі, адже на різних землях діють різні системи: адвокати-нотаріуси, нотаріуси та державні нотаріуси.

В Італії діє більше п'яти тисяч нотаріусів та є майже дві тисячі нотаріальних місць, створених по кількості судових округів. Чисельність нотаріусів визначається Міністерством юстиції кожні десять років з урахуванням кількості населення. Коли нотаріус призначається вперше, він має можливість обирати адміністративно-територіальні одиниці, до яких він би хотів бути прикріпленим, територіальне ж закріплення здійснюється державним галузевим органом [4, с. 35]. Особливістю нотаріату в Італії є наділення нотаріуса повноваженнями збирати державні податки, пов'язані з актами (реєстраційний, кадастровий, іпотечний та інші). Засвідчені нотаріусом акти мають юридичну силу та слугують доказом у суді.

Отже, можливість вивчення нотаріальної діяльності в зарубіжних країнах, зокрема їх позитивної практики в організації нотаріату, є одним із способів інтегрувати національне законодавство до європейських стандартів шляхом перейняття позитивного міжнародного досвіду. Проте, застосування досвіду іноземних держав має враховувати економічне, політичне та соціальне становище держави. Адже, у Німеччині, Франції, Італії, хоча всі вони входять до системи латинського нотаріату, організація нотаріату на національному рівні

значно різниться з урахуванням особливостей кожної держави. Проте, реформування системи нотаріату в Україні однозначно має формуватись на підвищенні ефективності захисту та охорони прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Література:

1. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. №3425-ХІІ. Дата оновлення 19.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 19.04.2019).
2. Кондратенко В. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності нотаріату в зарубіжних країнах. Наукові записки КДПУ. Серія: Право. 2017. Вип. 1. С. 101-105.
3. Денисяк Н. М. Деякі аспекти діяльності нотаріусів в Німеччині. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. №3. С. 47-49.
4. Ільєва Н. В. Зарубіжний досвід здійснення нотаріальної діяльності та його адаптація до вітчизняної системи нотаріату. Конституційно-правовий вимір в розвитку правової системи України. 2016. С. 41-46.

Іванова Наталія Олександрівна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

Науковий керівник:
Білоус Тетяна Йосипівна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри цивільного права та
процесу Університету державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО НОТАРІАТУ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У нашій країні, як і в будь-якій правовій державі, недостатньо тільки закріплення прав і свобод людини і громадянина, вкрай необхідним є дієвий механізм реалізації проголошених прав і свобод на практиці. Розвиток системи реалізації та захисту прав і свобод людини вимагає підвищення ефективності діяльності всіх правоохоронних та правозахисних органів держави, вдосконалення способів забезпечення суб'єктивних прав [1, с.126-127].

Актуальність даної теми обґрунтовується тим, що в останні роки у вітчизняній юридичній науці, а саме в системі функціонування нотаріату є забагато дискусійних питань. Основною проблемою є завершення процесу реформування нотаріату в Україні і запровадження єдиного нотаріату відповідно до нових економічних, політичних та соціальних умов суспільства. Існують численні випадки непорозуміння у державному регулюванні діяльності нотаріусів, визначенні їх статусу, недостатній рівень законодавчого врегулювання організації діяльності органів професійного самоврядування нотаріусів.

Метою даної роботи є аналіз актуальних проблем сучасного нотаріату та знайдення шляхів вирішення.

Науково-теоретичним підґрунтям даного дослідження стали праці українських вчених, які вивчали проблеми функціонування та організації нотаріату: В. Баранкової, Н. Василюк, М. Долинської, Л. Єфіменко, Ю. Козьякова, В. Комарова, О. Неліна, В. Черниша, С. Фурси та інших.

Історичний розвиток нотаріату свідчить про те, що нотаріат завжди був важливим елементом саме правоохоронної діяльності, роль якого істотно зростає в умовах побудови правової соціальної держави. Як специфічний інститут правоохоронної діяльності нотаріат характеризується тим, що отримує свої повноваження від держави, організується та функціонує відповідно до закону й здійснює свою діяльність з дотриманням встановлених законом процедур, в першу чергу, шляхом вчинення нотаріальних дій. Ознакою нотаріату, яка виділяє його в системі правоохоронних органів, є особливий напрямок його діяльності – превентивне юридичне обслуговування [1, с.126-127].

При цьому від інших форм юридичного обслуговування (наприклад, адвокатської діяльності) нотаріат відрізняє, по-перше, його попереджувальний, профілактичний характер, по-друге, орієнтація на захист прав в приватноправовій сфері, по-третє, особливий механізм захисту приватного права – нотаріальний процес, підсумком якого є нотаріальний акт.

У сучасній правовій науці та юридичній практиці недостатньо уваги приділяється науковим прогнозам розвитку нотаріальної науки в Україні, що не узгоджується з процесами вдосконалення та розвитку української правової системи, її адаптації до європейського та міжнародного права. Навіть сьогодні нотаріальна діяльність залишається під впливом лише нормативного регламентування, а пошуки науковців стосуються тільки окремих її питань і проблем [3, с. 65-66].

Важливо зазначити, що на сьогодні нотаріат як окремий інститут захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб не існує в рамках єдиної цілісної системи органів, організацій і нотаріусів, а перебуває, скоріше, в стадії свого становлення й розвитку. Так, відсутня єдина практика вчинення нотаріальних дій, порядок вчинення окремих із них не врегульований на рівні законодавства належним чином, а чинні норми і положення не дають, на жаль, повних роз'яснень існуючих проблем [2, с. 93-94].

Крім того, сучасні правові норми, що регулюють нотаріальну діяльність, «обтяжують» її великою кількістю документів, які необхідно витребувати для вчинення нотаріальної дії і зберігати, через що образ нотаріуса й нотаріату загалом часто формується у вигляді елемента бюрократичного апарату держави. На мою думку, формування нотаріату як інституту захисту прав та інтересів громадян є вкрай необхідним [2, с. 92-93].

Існує звичайно ряд інших проблем, які стосуються як організації діяльності нотаріуса так і нормативно-правового регулювання [3, с. 65-66].

Варто зазначити декілька шляхів вдосконалення нотаріату України. Сюди можна віднести спрощення окремих нотаріальних процедур, зменшення обсягу документообігу, зокрема шляхом використання електронних носіїв інформації тощо. Поняття нотаріату і нотаріуса необхідно розуміти в контексті

їх існування саме для суспільства, тому «зарегульованість» нотаріального процесу є абсолютно недоцільною. Не можна не звернути уваги на концепцію реформування органів нотаріату в Україні, запропоновану Міністерством юстиції України, яка в цілому порушує важливі питання щодо організації нотаріальної діяльності, зокрема щодо спрощення нотаріального діловодства, архівної справи, підвищення кваліфікації нотаріусів тощо. Разом із тим, на нашу думку, першочергового врегулювання потребують саме питання практичного характеру, надання більш повних роз'яснень і рекомендацій на рівні Міністерства юстиції України та департаменту нотаріату [2, с.94-95].

Отже, враховуючи все вище вказане, можна зробити висновок, що на сьогодні діяльність нотаріусів в Україні потребує досить значних змін, що сприятимуть наближенню нашого нотаріату до країн латинського типу, крім того надасть можливість швидко і законодавчо правильно вчиняти певні нотаріальні дії для посвідчення юридичних фактів громадян, що в свою чергу зменшить кількість судових спорів з приводу законності таких дій. Ось чому слід не просто оновити законодавство, а й виробити комплекс заходів з цілісної реформи нотаріату. Саме такий підхід вбачається більш ефективним і адаптованим до міжнародних стандартів.

Література:

1. Чижмар. К.І. Місце та роль нотаріату серед інших органів державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014.№27. С. 125-128.
2. Черниш В.О. Шляхи розвитку та вдосконалення нотаріальної діяльності в Україні: прогалини законодавчої регламентації. *Юридична Україна. Нотаріат*. 2016. №5-6. С. 90-95.
3. Нелін О.В. Актуальні проблеми функціонування системи нотаріату в Україні: спроба концентричного рівного визначення. *Юридична Україна. Нотаріат*. 2017.№1. С. 64-69.

Лазаренко Анна Геннадіївна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м.Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та
філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С. Макаренка, м. Суми, Україна*

РОЗЛУЧЕННЯ ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією із проблем сьогодення українського суспільства є велика кількість розлучень. Розлучення негативно впливає не тільки на певну сім'ю, але і на все суспільство в цілому. Всім відомий вислів: «Міцна сім'я – непохитна держава» [1].

Розірвання шлюбу – одна з підстав припинення шлюбу (ч. 2 ст. 104 СК України), що здійснюється органами РАЦС або судом. Той чи інший порядок розірвання шлюбу передбачений у Сімейному Кодексі України залежно від певних обставин і не може бути визначений бажанням сторін. Розірвання шлюбу – це результат вольових дій подружжя або одного з них, спрямоване на припинення подружніх відносин у випадках, передбачених законом, і здійснюється в судовому або адміністративному порядку [2, с. 52].

Розлучення є одним із основних процесів у шлюбно-сімейній сфері, тому її вивченню приділяло увагу багато вчених – А. Волков, С. Захаров, О. Синельников, Д. Беккер, П. Фести, Ш. Блайо, К. Девас. А серед українських дослідників такі відомі вчені, як Ю. Корчак-Чепурківський, А. Хоменко, Л.Чуйко. Оцінка причин зростання розлучення викликає гострі дискусії. Частина дослідників (О. Синельников, А. Антонов та ін.) вважає це проявом системної кризи інституту сім'ї, інші – проявом демографічної модернізації, одним з «атрибутів» сучасного шлюбу (С. Захаров, С. Голод) [3, с. 79].

Розлучення в останні роки набули великого поширення і в Україні. Навеликий жаль, Україна займає одне із перших місць за цим показником серед європейських країн. Частіше за все розпадаються молоді пари. За даними статистики, велика кількість розлучень припадає на перші роки подружнього життя, так 20% подружжя розлучаються задовго до перших 5 років подружнього життя, ще 20% пар зважуються на цей крок в період до двох років спільного життя, а 44% не можуть подолати шестирічний бар'єр [4, с. 75].

Розлучення безпосередньо дуже сильно впливає на життєдіяльність сім'ї, на виконання основних її функцій – дітонародження, виховання і утримання дітей [3, с. 80].

За останні роки дуже змінилися функції сім'ї. Це виражається у тому, що у сучасних сім'ях відсутній чіткий розподіл ролей між подружжям. І чоловік, і дружина працюють, що робить їх все більш незалежними одне від одного. Суспільство втратило морально-етичні основи сім'ї та поняття святості, піднесеності подружніх стосунків. Негативним є те, що люди, які вступають у шлюб, досить часто не розуміють сутність сім'ї її важливість, психологічно не готові до серйозних довготривалих відносин, не готові обмежувати власну волю, підлаштовуватися і підкорятися комусь іншому [1].

Серед причин розлучення: близько 25% їх відбувається через конфлікт інтересів, відчуження у стосунках, біля 20% – через алкозалежність, 15% – через конфлікти на ґрунті матеріальних труднощів, 12% у зв'язку зі зрадою і ревностями. Окрім того, 5% українців називають причиною розлучення незадоволеність сексуальними стосунками і стільки ж – житловими умовами, а ще близько 4% розлучень відбувається через бездітність. Найчастіше українці розлучаються через морально-психологічні проблеми й зловживання алкоголем. Причинами розлучень є і те, що часто молодь приймає рішення про одруження під впливом емоцій, які беруть зверхність над раціональним підходом до створення сім'ї. Та через те що в Україні дуже проста процедура розлучення в порівнянні з більш розвинутими країнами [4, 76].

Щодо наслідків розлучень, то перш за все слід сказати, що люди, яких спіткав розрив у відносинах, переживають глибоке емоційне потрясіння,

вони втрачають відчуття захищеності та стабільності. Стають буже слабкими в психічному стані. Також, розлучення сильно впливає на майбутнє виховання дітей, формуючи зразки поведінки, які можна розглядати як альтернативу нормам і цінностям, на яких засновано інститут шлюбу. Розлучення також негативно впливають на демографічну ситуацію, адже майже 80% всіх розлучених є або одинокими, або взагалі бездітними. Варто розуміти, розлучення – це не просто зміна сімейного статусу особи, воно спричиняє зміну всього його життя — економічного, соціального, сексуального. Тому дане явище є безсумнівно негативним для суспільства. Для покращення ситуації потрібно виховувати у підростаючого покоління етичні основи сім'ї та моральні засади. Впроваджувати в школах уроки, щодо сімейного виховання. З метою зменшення розлучень в Україні можна використати досвід високорозвинених держав, а саме у тяжких сімейних періодах звертатися до сімейного психолога. На жаль, в Україні така практика ще не є поширеною [1].

Отже, розлучення має багато негативних наслідків не тільки для пари яка розлучається, але і для всього суспільства в цілому. Молоді люди повинні більш серйозно ставитися до укладання шлюбу, розуміючи важливість цього кроку. Людина яка проходить цю процедуру переживає погіршення свого морального, психологічного, емоційного стану. Потрібно, щоб держава звертала як умога більше уваги на цю проблему. Адже сім'я відіграє важливу роль у житті людини та суспільства в цілому.

Література:

1. Гаврилишин Н.М., Балахтар В.В. Причини розлучень в Україні та їх соціально-психологічні наслідки. URL.: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Psihologia/12_83375.doc.htm.
2. Дутко А. О. Розірвання шлюбу за законодавством України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки.
3. 2014. №801. С. 52–53.
4. Слюсар Л. І. Розлучення в Україні в демографічному вимірі: минуле і сучасність. Демографія та соціальна економіка.. 2014. №2. С. 79 - 80.
5. Степико В. П. Розлучення як ризик сучасних шлюбносімейних відносин / В. П. Степико, Н. В. Гребеннікова. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. №15. С. 75–76.

Лакота Крістіна Євгенівна,
*студентка 2 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Щербина Євген Миколайович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ СПІЛЬНИМ МАЙНОМ ПОДРУЖЖЯ. ПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Особливістю спільної сумісної власності подружжя є те що майном, яке набуто за спільні сімейні кошти та в результаті спільної праці, можуть володіти, користуватися та розпоряджатися на рівних правах чоловік та дружина, якщо інше не встановлено домовленістю (договором) між ними. Подружжя мають рівні права на майно набуто під час шлюбу, незалежно від того, що один із подружжя не мав самостійного заробітку із поважних причин. До переліку таких причин можна віднести: хвороба, догляд за дітьми, навчання, ведення домашнього господарства.

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є будь-яка річ набута під час шлюбу, при цьому немає значення хто її придбав, на кого оформлена ця річ або на чий кошти вона була придбана. Винятком є речі індивідуально користування. До таких речей можна віднести одяг, засоби гігієни, в тому числі коштовності, навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя. Однак, якщо судом буде визнано, що коштовності придбані не для особистого користування чоловіка або дружини, а для накопичення капіталу, то це буде вважатися спільною сумісною власністю. До спільної сумісної власності також не входить майно, яке було подароване або успадковане. Речі, які були подаровані на весіллі, складно довести кому саме із подружжя вони були призначені. Якщо інше не доведено, то речі вважаються їх спільною сумісною власністю.

Сімейним Кодексом України визначені об'єкти права спільної сумісної власності подружжя, яким може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, тобто об'єкти які не можуть бути предметом правочинів. Також об'єктом спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія та інші доходи, одержані одним із подружжя. Однак, річ, що належить чоловіку або дружині, плодоносить або дає приплид/доходи/дивіденди, є власністю одного із подружжя. Об'єктом спільної сумісної власності можуть бути гонорар, виграш, гроші, які були одержані за договором, укладеним чоловіком або дружиною в інтересах сім'ї. Майно, яке було вилучено з договору, не слід

ототожнювати з преміями та винагородами, які були отримані за особисті заслуги. Однак, якщо один із подружжя доведе, що він своїми діями сприяв їх отриманню, суд може визнати право на частку цієї винагороди. Речі для професійних занять, придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Так як у праві на майно, набуте у шлюбі, частки подружжя не визначені, то кожен із подружжя зобов'язаний враховувати інтереси інших членів сім'ї та дитини, які відповідно до закону також мають право користуватися ним. Якщо у подружжя існує річ, якою вони не можуть одночасно обоє користуватися, вони мають право домовитися між собою про порядок користування майном. Норма частини 1 статті 66 Сімейного Кодексу України, створена для уникнення конфлікту в сім'ї та слугує, як варіант вирішення спору між чоловіком та дружиною.

Чоловік та жінка мають право укласти між собою договори, щодо майна, набутого під час шлюбу, що є спільною сумісною власністю подружжя та щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, якщо ці договори не заборонені законом. Зокрема, це можуть бути договори куплі-продажу, довічного утримання, дарування, спадковий договір.

Не здійснення чоловіком/жінкою права спільної сумісної власності на майно не припиняє його прав на володіння, користування та розпорядження.

Поділ спільного сумісного майна подружжя означає припинення спільної сумісної власності на це майно та виникнення особистої приватної власності чоловіка/дружини. Незалежно від розірвання шлюбу, дружина та чоловік мають право розділити майно, за взаємною згодою, що належить їм на праві спільної сумісної власності. Сутністю поділу майна є те, що кожному із подружжя передається у особисту приватну власність частину спільного сумісного майна подружжя, а також розподіляються майнові права та обов'язки. При здійсненні розподілу на основі домовленості між подружжям, необхідно враховувати загальне положення про рівність часток (частина 1 статті 70 СКУ) та неможливість поставити одного із подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище (частина 4 статті 93 СКУ).

Якщо чоловік та жінка не змогли домовитися між собою про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом, також враховуючи положення про рівність часток. При цьому, суд повинен брати до уваги обставини, що мають істотне значення, такі як інтереси дружини/чоловіка/дітей, матеріальне становище, ступінь фінансової участі кожного із подружжя в утриманні майна тощо.

Поділ спільного сумісного майна відбувається у три етапи:

1. Визначення кола об'єктів спільної сумісної власності подружжя та встановлення їхньої вартості.
2. Визначення частки у спільному майні.
3. Передання у власність за договором або присудження конкретного майна кожному з подружжя

Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Якщо неподільна річ, наприклад житловий будинок, не може бути поділений між подружжям, із-за низки причин (відмова від отримання грошової компенсації, замість своєї частки; небажання сплачувати грошову компенсацію), то суд залишає майно у спільній частковій власності за кожним із подружжя. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при призначенні іншого майна другому з подружжя. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки на майно допускається за його згодою та за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

При проведенні поділу майна, суд також враховує інтереси дітей. За рішенням суду частка майна дружини/чоловіка може бути збільшена, якщо з одним із них проживають діти та/або непрацездатні повнолітні дочка/син, за умови, якщо виплачувані аліменти недостатні для їхнього фізичного, духовного розвитку або лікування.

Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

Позовна давність не застосовується до вимог про поділ спільного сумісного майна подружжя, якщо шлюб між ними не був розірваний. Позовна давність до вимоги про поділ майна застосовується у три роки, після розірвання шлюбу.

Отже, можна дійти **висновку**, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Вони мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Подружжя також має право на поділ спільного сумісного майна, незалежно від розірвання шлюбу, за взаємною згодою.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996р. 254к/96-ВР Редакція від 21.02.2019, підстава 2680-VIII.
2. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002р. №2947-III Редакція від 28.08.2018, підстава 2475-VIII.
3. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України станом 28.09.2009р. Авторський колектив коментарю до Сімейного Кодексу України.

Мала Яна Олегівна,
*студентка 4 курсу юридичного
факультету Запорізького національного
університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ПРЕДМЕТ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Нині Європейський Союз являє собою одне із найбільш динамічних суспільних явищ сучасного світу. Із міжнародної регіональної економічної

організації він перетворився у масштабне і найбільш розвинуте міжнародне інтеграційне наднаціональне державоподібне утворення з єдиним кордоном, єдиним внутрішнім ринком, єдиним громадянством, системою органів законодавчої, виконавчої, судової та контрольної влади, власною «конституцією», детально розробленим законодавством, обов'язковим для держав-членів.

На сьогоднішній день змінилася роль Європейського Союзу в глобальній розстановці сил. Він перетворився у визнану «наддержаву», з якою не можна не рахуватися. Кількість членів Союзу постійно зростає, прагне вступити до нього і Україна. Однак, щоб стати повноправним членом ЄС, кожна держава повинна провести кропітку роботу з адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Загальнотеоретичні питання міжнародного приватного права досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як: С.О. Борисевич, Т.А. Гречка, І.І. Дахно, А.С. Довгерт, В.І. Кисіль, О.О. Мережко, Н.В. Пронюк, Г.С. Фединяк, О.Х. Юлдашев, В.П. Жушман, М.М. Богуславський, В.М. Гайворонський та інші.

Термін «міжнародне приватне право» (International Private Law (англ.)), вперше було запропоновано до використання у 1834 році американським юристом Дж. Сторі. Цей термін почав використовуватися поряд з широко визнаним на той час терміном «колізійне право».

В теорії права склався розподіл права на публічне та приватне право, причиною якого є характер відносин, на які направлене регулювання. Це стосується і міжнародного права, яке також розподіляється на міжнародне приватне право та міжнародне публічне право [1, с. 6].

Визнання існування разом з публічним правом приватного (тобто права людини) сягає часів Давнього Риму. Вважається, що саме римський юрист Ульпіан започаткував цей розподіл права. Згідно з Ульпіаном, публічне право стосується стану Римської держави, а приватне право — користі окремих осіб. Приватне право складається з трьох частин: природного права (*jus naturale*), права народів (*jus gentium*) і цивільного права (*jus civile*).

Якщо публічне право опосередковує ставлення держави до особи і виражає інтереси суспільства в цілому, то приватне право захищає інтереси окремої особи [2, с. 7].

Аналізуючи давнє римське право, Є.О. Скрипільов підкреслює: «Відмінність норм публічного права від норм приватного права полягає в тому, що перші — імперативні, тобто наказові, загальнообов'язкові. Якщо імперативні норми і трапляються в галузі приватного права, то лише як виняток. У сфері приватного права панують уповноважувальні норми, тобто встановлені самими сторонами... У приватному праві існують норми «додаткові», «умовно обов'язкові», «диспозитивні». Усе це означає, що суб'єкт права може скористатися уповноважувальною нормою, а може і не скористатися» [2, с. 15].

На сьогоднішній день, сучасна державна політика в Україні орієнтується на ліберальну (лат. *liberalis* — вільний) ідеологію, побудовану на принципах парламентаризму, вільного підприємництва, демократичних свобод,

проголошенні як соціальної цінності приватних прав і приватного життя людини, забезпеченні невтручання держави у приватне життя [3, с. 65].

Отже, предмет міжнародного приватного права в Україні становлять приватноправові відносини з «іноземним елементом». Приватноправові відносини – це не тільки майнові і особисті немайнові відносини, що охоплюються власне цивільним правом (власності, інтелектуальної власності, зобов'язальні, в тому числі деліктні, спадкові), але також відносини, врегульовані нормами господарського, сімейного, трудового та процесуального права в їх приватноправовому аспекті.

У свою чергу, згідно з Законом України «Про міжнародне приватне право» іноземний елемент – це ознака, яка характеризує приватноправові відносини та може виявлятися в одній чи в кількох таких формах, як хоча б один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою (іноземний суб'єкт); або об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави (іноземний об'єкт); та юридичний факт впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави (іноземний юридичний факт).

Шляхом дуалізму розвивається міжнародне приватне право у Франції, Німеччині, Іспанії, Португалії та ін. Це зумовлено тим, що існує поділ на цивільне і торгове право.

У Франції правова система відносить до предмету міжнародного приватного права передусім відносини, які виникають з приводу громадянства; правового становища іноземців у Франції (в'їзд, перебування іноземців, їхні майнові та інші права); порядку і наслідків визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою; порядку створення та діяльності у Франції акціонерних компаній і компаній з обмеженою відповідальністю, регулюють їх структуру, правовий статус цінних паперів; спадкування; а також колізії законів і колізії в галузі юрисдикції [4, с. 7, 87, 96].

Бельгійське законодавство поділяє в цілому традиційні підходи французького законодавства.

На нашу думку, Німецьке законодавство зводить міжнародне приватне право до колізійного. У німецькій системі права є окрема галузь — право іноземців, де врегульовані питання громадянства та інші. У конституції ФРН відсутні положення про пріоритет норм міжнародного договору перед нормою національного законодавства, а тому в цій правовій системі застосовують загальні правила: спеціальний закон (норма) користується перед загальним законом (нормою), норма права прийнята пізніше, скасовує попередньо прийняту норму з того ж питання.

У Великій Британії поняття «міжнародне приватне право» дотепер широко використовують. В Великобританії міжнародне приватне право розглядається як процесуальне право. Англійці, визначаючи міжнародне приватне право, доходять висновку, що воно є тією частиною права, яка починає діяти, коли виникають відносини з приводу розглянутого судом питання, яке стосується факту, події, угоди, які перебувають у такому тісному зв'язку з іноземною системою права, що виникає необхідність звернутися до цієї системи.

Таким чином, англійським законодавством розглядаються як колізійні питання, так і питання підсудності, тобто правила про те, які спори за участю іноземних елементів мають розглядатися місцевими судами, а які – судами інших держав [5, с. 183].

Щодо Польщі, то в її правовій системі ще в 1965 році був прийнятий Закон про міжнародне приватне право. Ми вважаємо, що найбільша його особливість – цей закон при вирішенні всіх особисто-правових відносин людей (питання авторського права, шлюбно-сімейні відносини) використовує принцип громадянства, що ставить питання особистого правового статусу, тобто в даному випадку не відносяться майнові відносини.

Закон про міжнародне приватне право Угорщини, який був прийнятий у 1979 році регулює колізії в усіх сферах – від особистого приватного стану людини і закінчуючи процесуальними нормами.

На території Австрії норми міжнародного приватного права кодифіковані в законі про міжнародне приватне право від 1978 року. Закон регулює колізії щодо шлюбно-сімейних, спадкових, зобов'язальних і речових правовідносин за участю іноземного елемента, а також відносин, що виникають з суб'єктивних прав на нематеріальні блага.

З вище зазначеного можна зробити висновок, що навіть в країнах, які відносяться до романо-германської правової сім'ї, може різнитися предмет міжнародного приватного права, доказом того є те, що предметом міжнародного приватного права в Україні є приватноправові відносини, що ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності і ускладнені наявністю іноземного елемента, а згідно з законодавством Польщі предметом є тільки особисто-правові відносини, а у Великій Британії взагалі тільки питання підсудності справ за участю іноземного елемента.

Література:

1. Богуславский М. М. Международное частное право. Учебник. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 1999. 408 с.
2. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти. К.: МАУП, 2004. 576 с.
3. Мережко О. О. Історія виникнення та розвитку міжнародного приватного права та його науки. Актуальні пробл. міжнар. відносин. 1999. Вип. 14, ч. 1. 354 с.
4. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана К.: Юрінком Інтер, 2007. 368 с.
5. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. СПб.: Юридический центр-Пресс, 2004. 458 с.

Мартинченко Артем Олександрович,
*студент 4 курсу Полтавського
юридичного коледжу Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, м. Полтава, Україна*

ПРИВАТНІ ВИКОНАВЦІ — ЦЕ ПЛЮС ЧИ МІНУС ДЛЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

На сьогоднішній день чи навіть період наша законодавча база міняється частіше за кількість походів жінок по магазинах, але не в цьому суть. Ці зміни

впроваджуються, в першу чергу, для нас громадян. Але в більшості випадків це робиться лише для «галочки».

Це такий ліричний вступ. І після нього я перейду до обговорення нововведень в виконавче провадження, а саме про приватних виконавців.

У 2016 році набули чинності два закони, а саме «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Основною метою даних законів було запровадження в Україні інституту приватних виконавців, які будуть здійснювати примусове виконання судових рішень. Із прийняттям вказаних законів у ЗМІ неодноразово обговорювалось, що конкуренція між державними та приватними виконавцями значно підвищить рівень виконання судових рішень в державі [2].

В Україні інститут приватних виконавців було запроваджено лише 2016 році з прийняттям законів, які згадувались вище. Однак деякі особливості функціонування інституту приватних виконавців, відповідно до норм, які згадані в ЗУ «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», і досі залишаються незрозумілими для багатьох пересічних українців [4].

Потрібно зазначити, що, маючи на руках виконавчий документ, можна звернутися як до державного, так і приватного виконавця, бо вони є особами, уповноваженими державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом [2].

Робота приватного виконавця при цьому має свою специфіку. По-перше, існують рішення, які він не має права виконувати:

- про відібрання і передання дитини, встановлення побачення або усунення перешкод у побаченні з нею;
- за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена;
- за якими боржником є держава, державні органи, Національний банк України, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи, організації, юридичні особи, частка держави у статутному капіталі яких перевищує 25 відсотків, та/або які фінансуються виключно за кошти державного або місцевого бюджету;
- за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону;
- за якими стягувачами є держава, державні органи;
- рішення адміністративних судів та Європейського суду з прав людини;
- ті, які передбачають вчинення дій щодо майна державної чи комунальної власності;
- про виселення та вселення фізичних осіб;
- про конфіскацію майна;
- виконання яких віднесено до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання;
- інші випадки, передбачені законодавством [1].

По-друге, приватний виконавець має право повернути виконавчий документ без прийняття до виконання, якщо на момент подачі заяви про примусове виконання рішення кількість виконавчих документів за рішеннями про стягнення періодичних платежів, заробітної плати, заборгованості фізичних осіб з оплати житлово-комунальних послуг, поновлення на роботі перевищує 20 відсотків загальної кількості виконавчих документів, що перебувають на виконанні у приватного виконавця та у інших випадках, передбачених законодавством [1].

По-третє, за вчинення виконавчих дій приватному виконавцю необхідно буде сплатити винагороду (основну та/або додаткову). Основна винагорода приватного виконавця залежно від виконавчих дій, що підлягають вчиненню у виконавчому провадженні, встановлюється у відповідних розмірах передбачених законодавством [2].

Це те, що потрібно знати про приватного виконавця. А тепер перейдемо до питання врегулювання відносин між приватними та державними виконавцями.

Відповідь на це питання дає Катілін Попов міжнародний експерт Проекту ЄС «ПРАВО-Justice». На його думку, потрібно внести певні зміни до нормативного врегулювання. Врегулювання діяльності приватних виконавців повинно бути більш нейтральним. Мін'юст використовує ті ресурси, які має в наявності. Нормативна база створюється з розрахунком переважно на державних виконавців, тому враховуються, насамперед, їхні інтереси. Саме це потрібно змінювати, адже це основний недолік реформи, що автоматично позначається на приватному секторі. Через це Україна не може використовувати весь потенціал від реформування сектору виконання судових рішень, а також не може виправити ті недоліки всередині системи, які існують на державному рівні [3].

Тобто, експерт Проекту ЄС «ПРАВО-Justice» зазначає, що в першу чергу, потрібно змінити самі важелі впливу чи точніше регулювання секторів державних та приватних виконавців, створити відповідні нормативно-правові акти, які будуть регулювати окремий інститут та інше, що у свою чергу припинить протистояння і так не надто ефективних виконавців з обох боків.

На сьогодні не так багато приватних виконавців, наприклад в Полтаві їх лише 2, але й місця державних виконавців не надто заповнені у зв'язку з їх навантаженістю. От і на допомогу державним впровадився інститут приватних виконавців, які і розрядять заповненість справами державних виконавців.

Отже, роблю висновок, що впровадження інституту приватних виконавців на сьогодні має більше плюсів а ніж мінусів, що дає в свою чергу думати: «Ну хоч щось запровадили не ради «галочки».

Література:

1. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Відомості Верховної Ради. 2016. № 29. Ст. 535.
2. Шевченко О. Хто такі приватні виконавці і чим їхні повноваження відрізняються від державних? ЛІГА.net. 2018. URL.: Режим доступу до ресурсу: <https://blog.liga.net/user/ashevchenko/article/hto-taki-privatni-vikonavtsi-i-chim-ihni-povnovajennya-vidriznyayutsya-vid-derjavnih>.

3. Желтухін Є.. Наразі професія приватного виконавця є дуже зарегульованою. Юридична газета online. 2018. URL.: <http://jur-gazeta.com/interview/narazi-profesiya-privatnogo-vikonavcy-a-e-duzhe-zaregulovanoyu.html>.
4. Кузь А. Почему частный исполнитель вынужден платить за проведение исполнительных действий из собственного кармана (ч.2). ЛІГА.net. 2016. URL.: https://jurliga.ligazakon.net/experts/146/705_pochemu-chastnyy-ispolnitel-vynuzhden-platit-za-provedenie-ispolnitelnykh-deystviy-iz-sobstvennogo-karmana-ch2.

Матейчик Вікторія Олександрівна,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

Шадур Альона Сергіївна,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

Науковий керівник:
Білоус Тетяна Йосипівна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри цивільного права та
процесу Навчально-наукового інституту
права Університету державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИНЦИПУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТАЄМНИЦІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЇ

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин та громадянського суспільства професія нотаріуса в Україні зайняла особливе місце серед юридичних професій, а збереження нотаріальної таємниці є гарантією здійснення нотаріусами вчинених нотаріальних дій, адже за недодержання професійної таємниці нотаріуси ризикують анулюванням Міністерством юстиції України свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Нотаріальна таємниця є одним з елементів нотаріальної процедури, складником врегульованого законом порядку, що складається з послідовних дій нотаріуса, спрямованих на досягнення певного правового результату. Правове значення нотаріальної таємниці надзвичайно вагоме, адже вона має безпосередній вплив на вчинення нотаріального провадження та порядок його

організації. Дотримання нотаріальної таємниці підкріплює довіру громадян до нотаріату.

Серед дослідників, які займалися цією тематикою, варто назвати таких, як М. Авдюков, С. Пасічник, Л. Радзівська, С. Фурса, В. Аргунов, Ф. Рико, Ж. Рицфоль, Г. Черемних, І. Черемних, А. Єрух, Ю. Козьяков, І. Король, Н. Круковерс, В. Марченко, С. Тertiшник, та інші [1].

Ст. 8 Закону України «Про нотаріат» визначає, що нотаріальна таємниця – це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо. Вимога додержання таємниці вчинюваної нотаріальної дії стосується не тільки змісту дії, а й самого факту її вчинення. При здійсненні юридичних дій нотаріусом безпосередньо стають відомо багато фактів приватного життя людини, без знання яких неможливо здійснення ним своїх професійних повноважень. Людина змушена надати документи, в яких можуть міститися відомості, що становлять лікарську таємницю або банківську, або просто розголошення яких було б небажане. Тому виділяється особливо таємниця нотаріальної дії, покликана забезпечувати недоторканність приватного життя індивідуума. Дане правило присутнє в законодавстві багатьох країн світу.

Аналізуючи чинне законодавство України постає, що обов'язок зберігати нотаріальну таємницю поширюється на будь-яких осіб, яким стала відома відповідна інформація. У ч. 2 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» встановлено обов'язок зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо діяльність особи обмежується наданням правової допомоги або ознайомленням із документами, і нотаріальна дія чи дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялася. Отже, після звернення за вчиненням нотаріальної дії обов'язок зберігати нотаріальну таємницю виникає в будь-яких осіб, яким стала відома інформація, що становить предмет нотаріальної таємниці. Це провокує гостру необхідність чіткого встановлення нормами закону, кола осіб, які мають доступ до відомостей, що становлять нотаріальну таємницю.

Нотаріус не має права давати свідчення як свідок щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. Законодавцем не зазначено, як саме повинна виражатися така вимога також відсутня процедура (порядок) розкриття відомостей в таких умовах. Є доцільним доповнення наведеного положення, що нотаріус залучається як свідок у разі письмової вимоги до нього осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Позитивним є факт встановлення строку для надання довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу[2].

Щодо відповідальності за порушення даного принципу в статті 8 Закону України «Про нотаріат» лише зазначається, що «особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом». Таке формулювання є досить розмитим і неточним, не дає якихось конкретних орієнтирів та посилань, що є помилкою законодавця.

Відповідальність нотаріусів за недодержання таємниці нотаріальної дії чітко передбачена ст. 12 Закону про нотаріат, пунктом «ж» якої встановлюється, що порушення нотаріусом вимог, передбачених ч. 2 ст. 3, ч. 1 ст. 8 та ст. 9 Закону про нотаріат, є підставою для анулювання Свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю. Однак відповідальність у виді анулювання Свідоцтва не відповідає ні ступеню суспільної небезпеки, ні наслідкам, до яких може призвести його вчинення [3].

Принцип нотаріальної таємниці є одним із основних принципів нотаріату, який стосується одночасно організації нотаріату та процесуальної діяльності нотаріуса. В той же час він є одним із найважливіших професійних обов'язків нотаріуса та поширює свою дію на інших осіб, яким в силу своєї службової діяльності або з інших причин стала відома інформація, що становить предмет нотаріальної таємниці [4].

Дотримання даного принципу відповідними особами дає можливість попередити настання несприятливих наслідків у разі розголошення такої таємниці. Саме тому доцільно створити дієвий, детально регламентований механізм регулювання даного принципу, не обмежуючись положеннями декількох статей в Законі України «Про нотаріат», забезпечити даному принципу в силу його важливості для всієї нотаріальної діяльності незалежну правову охорону.

На жаль, на законодавчому рівні дане питання є недостатньо врегульованим і має багато суперечностей та недоліків, особливо в частині відповідальності осіб, на яких поширюється обов'язок нерозголошення «таємниці нотаріальної дії». У зв'язку з цим важливим є заповнення відповідних законодавчих прогалів.

Література:

1. Крістева Е. А. Особливості дотримання нотаріальної таємниці в Україні. Правова держава 21'. 2016. :URL <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/8456/282-286.pdf?sequence=1>.
2. Денисяк Н. М. Таємниця здійснення нотаріальних дій та відповідальність за її порушення Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. С. 64–65.
3. Бондарева М. В. Принцип таємниці вчинюваних нотаріальних дій. Часопис Київського університету права. Український науково-теоретичний часопис. 2014. №4. С. 193–202.
4. Лавренчук Т. М. " Нотаріальна таємниця" як принцип нотаріату: юридична природа та відповідальність за його порушення. Право і суспільство. 2015. С. 90–91.

Мерцалов Данило Юрійович,
*студент 2 курсу юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Стасюк Олексій Миколайович,
*старший викладач кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

МЕДІАЦІЯ ЯК НОВА ГАЛУЗЬ

Верховна Рада України планувала ухвалити закон «Про медіацію», проект 3665, він знаходиться вже 3 роки на стадії другого читання, яке так і не відбулося до сьогоднішнього дня.

З таким, можливим, нововведенням потрібно ознайомитися та зрозуміти як сприйматиме його народ, яку провідну роль або нішу займе медіація у сучасних реаліях.

Український менталітет складався протягом становлення української держави та за цей час набув своєрідний характер. Усі юридичні спори люди звикли вирішувати у суді. Інакше кажучи, людям важко зрозуміти навіщо ж потрібен посередник, оскільки для вирішення справ є спеціальні установи – суди.

Рівень освіченості українців дозволяє без сторонньої допомоги відшукати потрібний закон, принаймні зрозуміти судові перспективи, чи переконатися у наявності законних підстав для вирішення конфлікту.

Оскільки медіація включає вирішення спору за участю третьої особи, посередника, сторони будуть почувати себе менш захищено, ніж при розгляді справи за участі професійного судді. Це наглядно демонструє наше користування послугами психологів, їх популярність в Україні набагато нижча ніж на Заході з двох причин: цю послугу може дозволити собі далеко не кожен; розповідати іншій людині про речі, які людина намагається глибоко приховати від сторонніх очей видається недоречним. Найчастіше цими «психологами» стають близькі люди. Медіатор не обов'язково має юридичну освіту. Вагомою відмінністю медіатора від іншого співрозмовника вирізняє конфіденційність. Медіатор повинен усе почуте ним тримати у таємниці, ваш співрозмовник – ні.

Конфіденційність є сприятливим фактором який мінімізує ризик публічного розголошення конфлікту. Це може бути досить важливим при вирішенні у справах, що стосуються сімейних конфліктів, чи така справа що має вагомий вплив на ділову репутацію особи.

За проектом закону «Про медіацію» сертифікат може отримати будь – який охочий, потрібно лише прослухати 90 годин спецкурсу. Також присутні деякі

інші обмеження, такі як: обмеження для держслужбовців; осіб яких звільнили зі служби за корупційні правопорушення - суді, прокурори та інші [3].

До другого читання, комітет зробив деякі, переважно косметичні зміни. Було змінено назви деяких статей та порядок їх розташування.

Головний принцип медіації це добровільність, це стосується як участі у процедурі, так і виконання рішення, домовленостей. Результати медіації можуть бути взагалі непередбачені, оскільки рішення не нав'язується сторонам, вони особисто приймають рішення. Наявність медіації у цивільному, господарсько – правовому, шлюбному або трудовому чи іншому договорі не позбавляє осіб права на судовий захист [3].

Народні депутати пропонували навіть видавати виконавчий лист на підставі підписання сторонами угоди щодо примирення. Але, зупинились на тому, що суд має можливість затвердити таку угоду або її окремі положення, за умови, що вона була укладена на стадії судового провадження.

До процедури медіації можливо звертатися майже у будь-яких ситуаціях, навіть при скоєнні кримінальних проступків та злочинів середньої та невеликої тяжкості у формі приватного обвинувачення. Приватне обвинувачення передбачає притягнення винної особи до відповідальності на підставі потерпілого, у Кримінальному Кодексі присвячена окрема глава [1].

Для звернення до послуг медіатора можливо взяти навіть паузу під час судового провадження. Цікаво що за наявності нового інституту примирення за участю судді можливістю залучення медіатора буде виглядати як затягування процесу. Оскільки суддя це безкоштовний засіб примирення сторін, коли ж медіатор на початку процедури укладає договір із сторонами, де він зазначає «порядок, розмір та форму відшкодування витрат на підготовку та проведення медіації та винагорода медіатора» [2].

Даний інститут є важливим інструментом у системі заходів спрямованих на вирішення спорів на засадах пошуку компромісних рішень і досягнення консенсусу. Він сприятиме зменшенню навантаження на суди, зменшить частину оскаржуваних рішень, скоротить строки розгляду справ, судові витрати також зменшаться, та головне допоможуть досягти мирного урегулювання спору між сторонами. На мою думку цей, новий для українського народу, інститут довго не набуде у нас такої популярності як на Заході.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III
2. Цивільно процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV
3. Проект Закону України «Про медіацію» від 17.12.2015 № 3665

Мерцалов Данило Юрійович,
*студент 2 курсу юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Забродіна Олена Валентинівна,
*доцент кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

НОВІ ПРОЕКТИ ДО СІМЕЙНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Нещодавно ми з вами мали змогу бачити оновлені кодекси України, і Цивільний процесуальний кодекс, і Кримінальний процесуальний кодекс, і Кримінальний кодекс та деякі зміни у інших. Наразі у Верховній Раді України, зареєстровано деякі з проектів які на мають на меті регулювання сімейних відносин розглянемо деякі з них.

Отже першим проектом, який звернув на себе увагу, «Про внесення змін до статті 17 Закону України «Про відпустки»» так, у разі його схвалення, батьки, отримають десятиденну відпустку, яка буде оплачувана. Зрештою, це відноситься все ж таки більш до саме батька дитини, оскільки дружина вже отримала свою «бажану відпустку». Тому це надасть можливість чоловікові провести цей період, його перші дні життя, з новонародженою дитиною. Також це благодійно сприятиме догляду за дитиною, та забезпечить рівний рівень можливості до адаптації з ситуацією народження дитини для обох батьків [1].

Це нововведення стало можливим через пропозицію Єврокомісії, яка ще у 2017 році вже отримала схвалення Європарламенту та Ради Європейського союзу. Звісно, країни Європейського союзу (далі – ЄС) ухвалювали такі рішення самі, без допомоги інших країни, як у нашому випадку. 22 з 28 країн ЄС, та тривалість відпуски складає від одного дня до шістдесяти чотирьох днів, більш ніж 40% населення ЄС скористалися цією можливістю.

За проектом, внесена пропозиція лише про 10 – ти денну відпустку, коли ж у «європейських батьків» з появою дитини, з'явилися ще й додаткові відпускні окрім вище зазначених. Вони можуть брати додатково 5 днів на рік, ці вихідні додаються обом батькам. Та роботодавці повинні складати гнучкий графік для молодих батьків, або, за можливістю, дозволяти виконувати частину роботи вдома [1].

Наступний проект «Про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо удосконалення законодавства про аліменти)», за думкою автора, цей проект зможе вдосконалити положення про сплату аліментів. Отже, аліменти сплачуються особою, що не проживає разом із дитиною, тому з батьків який проживає з останнім, на належне утримання дитини. Але не для кого не секрет, що бувають випадки, коли стягнути заборгованість або ж просто поточні

аліменти неможливо. Тому, автор проекту пропонує нам змінити положення про сплату аліментів таким чином, щоб держава зобов'язана була вчинити певні дії, вжити заходів які зможуть полегшити матеріальне становище як дитини так і батька, який проживає з дитиною [3].

Автор проекту пропонує ввести «тимчасові аліменти», встановити у законодавстві, що у разі звільнення одного з батьків від сплати аліментів чи заборгованості за ними щодо дитини, повинно буде призначатися державна допомога, важливо що саме тимчасова допомога, до тих пір, доки особа не зможе виконати свій обов'язок і сплатити відповідні аліменти.

Варто зазначити, що у разі появи пені за прострочення сплати аліментів та інших платежів, які чітко визначені у частині 4 статті 196 Сімейного кодексу України, вони є власністю дитини і нікого іншого, тож і використовуються за тією ж метою що й аліменти. Таким чином органи опіки й піклування зможуть здійснювати нагляд за дотриманням використання цих коштів [4].

Останнім проектом є проект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо змісту суспільної моралі та традиційних сімейних цінностей». Народний депутат вважає, що пропагування нетрадиційних стосунків лише погіршить демографічне становище України. Тому він звернувся до колег зі своїм проектом, із закликом стимулювати народжуваність та державну підтримку сім'ї, яка додержується традиційних понять сім'ї [2]

Автор проекту закликає українців дотримуватися традиційних цінностей, посередництвом збільшення допомоги молодим батькам при народженні первістка до шістдесяти прожиткових мінімумів та відновити її підвищення при народженні другої та третьої дитини, до ста тридцяти та двохсот прожиткових мінімумів відповідно.

Окрім надання матеріальної допомоги молодим батькам, народний депутат запропонував також відновити пільги з оплати харчування у державних та комунальних установах. Та ввести безоплатне харчування для дітей сиріт, або дітей з неповних та багатодітних сімей, 1 – 4 класу ще й у професійно-технічних навчальних закладах [2].

Звісно, цей проект малоімовірно буде схвалено. Враховуючи що це знав поставить нас на міжнародному рівні на стороні дискримінації ЛГБТ спільноти. Та й сам уряд, сьогодні зобов'язаний впроваджувати заходи для зрівняння усіх прав будь-яких пар та недопущення дискримінаційних положень.

Таким чином, Сімейний кодекс України, можливо у скорому часі зазнає нових змін, які будуть регулювати і питання «тимчасових аліментів», і «відпустку чоловікам» за доглядом та адаптацією щодо дитини, і, можливо навіть, «підняття моральності» населенням щодо традиційних поглядів на сім'ю.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до статті 17 Закону України «Про відпустки» від 10.07.2003 року № 1114 – IV
2. Проект Закону України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту суспільної моралі та традиційних сімейних цінностей» від 07.06.2018 №8442
3. Проект Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо удосконалення законодавства про аліменти) від 04.02.2019 року № 9530
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947 – III

Мерцалов Данило Юрійович,
*студент 2 курсу юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Забродіна Олена Валентинівна,
*доцент кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

ПРАВОМІРНІСТЬ ТА РІШЕННЯ ПОВЕРНЕННЯ ДИТИНИ ІЗ ЗАКОРДОНУ ЯКЩО ЇЇ ВИВІЗ БЕЗ ЗГОДИ ОДИН ІЗ ПОДРУЖЖЯ

З процесом євроінтеграції в Україні збільшився і відсоток сварок, внаслідок яких, один із батьків, таємно вивозить дитину за кордон. Представниця Мін'юсту, Ольга Зозуля, посилається на статистику, згідно якій, кількість справ з питанням повернення дитини до України з закордону, куди вивіз інший з подружжя, збільшилася на 20 відсотків.

Україна є країною учасницею Гаазької конвенції 1980 та 1996 року, які прийняті в Україні з 2006 року, таким чином, вже понад 13 років ці конвенції діють на території країни. Незважаючи на те, що Гаазькі конвенції 1980 та 1996 року встановлюють єдині умови та однакове сприяння повернення дитини до рідної країни, різниця у національному законодавстві дуже впливає. Однією із перешкод є ротації в державних установах країн Європейського Союзу (далі – ЄС). Адже співробітники, котрі нещодавно приступили до роботи, потрібно ознайомитися з обставинами справи, що є не найшвидшим процесом, на цьому наголошує й представниця Мін'юсту Ольга Зозуля [1, 2].

Адвокати наголошують на тому, що можливо вирішити справу не доводячи її до судових інстанцій, замість цього використати медіацію, оскільки цей інститут у країнах ЄС та США досить розвинений, на відміну від України. Наприклад у Німеччині рівень правової культури досить високий, до того ж батько, який відмовився самовільно передати дитину, може отримати санкцію у вигляді грошового стягнення розміром у 10 – 12 тисяч євро.

На думку О. Зозулі, проблема повернення дитини дещо переоцінена. Вона зазначає, що достатніми повноваженнями наділені судді, що тримають їх під особистим контролем. Вона наводить приклад з Німеччиною, де справу не закривають доти, доки не буде виконано усіх умов рішення суду. Окрім цього, суди мають виключне повноваження дозволити виконавцям працювати у нічний час та вихідні. В одній із справ, з повернення дитини до України, виконавцям було дозволено вночі прилетіти на гелікоптері та забрати дитину в матері котра її переховували. Проблеми можуть виникнути тільки із країнами національне законодавство має за основу релігію, мусульманські країни.

Оскільки, як зазначалося раніше, проблема постає у національному законодавстві, за їх законодавством, якщо батьки розлучилися, то мати дитини втрачає свою дитину назавжди.

З ким же повинна залишитися дитина після розлучення? Це питання й досі є дискусійним, адже органи опіки й піклування, майже, завжди на боці матері. Але згідно Гаазької конвенції, усі батьки є рівними в правах. Позиція «дитина завжди з матір'ю» є хибною, оскільки тут беруться до уваги не інтереси дитини, а спокій матері [2].

Якщо узяти до уваги показання дитини під час допиту, ми не можемо одностайно затвердити їх як доказ чи достатній аргумент для того, щоб визначитися, з ким вона хоче залишитися. У європейських судах, ці справи керується спеціальними тестами, за якими кваліфікований спеціаліст визначає потреби дитини та вмотивованість вибору дитини, та висновок експерта. «Це – єдиний адекватний варіант вирішення питання, з ким необхідно залишити дитину, - вважає юрист Таліна Кравцова. – Все інше не працює». Вона надає приклад, де в двох судових провадженнях, дитина відповіла по різному, в одному вона висловила думку на користь матері, в іншому, відповідно, батька.

Верховний Суд України має цікаву позицію з цього питання, який у постанові у справі №2-4237/12, вирішив, що судам необхідно досліджувати обставини лише щодо переміщення дитини та не вирішувати справу по суті [3].

Новий підхід до вирішення справ з міжнародного викрадення дитини, нам надає прецедентне рішення Верховного Суду України (далі – ВС) від 29.08.2018 у справі №2-4237/12. ВС надав тлумачення статті 3 Гаазької конвенції, визначивши, що орган, який уповноважений на розгляд таких справ. Якщо він розглядає злочин як міжнародне викрадення, то повинен брати до уваги сукупність таких ознак: дитина, через яку було відкрито провадження, повинна мати місце постійного проживання в країні, яка є учасницею конвенції; дитина, яка незаконно була переміщена або утримувалась за кордоном із порушенням прав піклування за умов, коли ці права ефективно виконувалися і до її переміщення; дитина не досягла 16-річного віку. Згода, батька на тимчасовий виїзд дитини не є підставою для застосування пункту «а» статті 13 конвенції 1980 року, «мовчазна згода» [3].

Отже, при порушенні вашого права на піклування дитини, викрадення її до іншої країни, адвокати рекомендують, що найкращою позицією захисту є звернення до суду не лише країни де проживала дитини, а й країни, до якої її було незаконно переміщено.

Література:

1. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980
2. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996
3. Постанова Верховного суду України у справі № 2-4237/12 від 29.08.2018 року

Мерцалов Михайло Юрійович,
*аспірант кафедри цивільного, трудового
та господарського права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ВПЛИВ ПСИХІЧНОЇ ХВОРОБИ НА ЗДАТНІСТЬ ОСОБИ УСВІДОМЛЮВАТИ ЗНАЧЕННЯ СВОЇХ ДІЙ ТА КЕРУВАТИ НИМИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Актуальність теми полягає у різних поглядах правників на застосування положень Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про психіатричну допомогу» щодо ступеню психічного розладу при визнанні фізичної особи недієздатною.

Цивільний кодекс України виділяє три види цивільної дієздатності повнолітньої фізичної особи, за якими вона може бути:

- дієздатною фізичною особою;
- фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена;
- недієздатною фізичною особою.

Визначення статусу дієздатності постає в залежність від наявності або відсутності психічного розладу, який здійснює вплив на здатність фізичної особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а також від ступеню подібного впливу.

Відповідно до частини 1 статті 36 Цивільного кодексу України, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [1].

Враховуючи частину 1 статті 39 Цивільного кодексу України, необхідно відмітити, що фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [1].

На перший погляд положення визнання фізичної особи недієздатною та положення обмеження цивільної дієздатності не викликають складнощів у їх розмежуванні.

Статті 36 та 39 Цивільного кодексу України мають наступні кваліфікуючі ознаки: «істотність впливу на здатність» та «нездатність» відповідно. Звертаючись саме до тлумачення понять поданих ознак, окремо від їх фактичного змістовного наповнення законодавцем, перше поняття є більш ширшим та може включати в себе друге.

Таким чином можна припустити наявність неналежного застосування юридичної техніки при укладанні статей 36 та 39 Цивільного кодексу України, оскільки їх зміст викликає подвійність значення.

Зокрема, стаття 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» надає термін тяжкого психічного розладу, який створює додаткове навантаження на вірне сприйняття зазначених правових норм, оскільки судові експерти в своїх

висновках щодо психічного стану фізичних осіб інколи відзначають тяжкість психічного розладу. Зазначене не обов'язково означає позбавлення фізичної особи здатності усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, проте може свідчити про істотність впливу розладу. Так, відповідно до даної статті, тяжкий психічний розлад - розлад психічної діяльності (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку [2].

Так, в сукупності зі статтею 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», статтями 36 та 39 Цивільного кодексу України та судово-психіатричним експертним висновком про наявність тяжкого, хронічного, стійкого психічного розладу, який істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суди іноді приходять до висновку про можливість визнання фізичної особи недієздатною.

В якості прикладу можна навести рішення Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 11.07.2018 року по справі № 195/1605/16-ц. Крім порушень вимог щодо участі в судовому процесі фізичної особи, щодо якої розглядається справа, суд ухвалив рішення про визнання недієздатною фізичну особу, у якої експертним висновком було встановлено наявність психічного розладу, який істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [3].

Іваничівський районний суд Волинської області, розглянувши цивільну справу № 156/942/18 без участі фізичної особи, щодо якої розглядалася справа про визнання її недієздатною, не вирішуючи питання про можливість участі цієї особи в судовому засіданні, не призначаючи психіатричну експертизу про можливість такої участі, в своєму рішенні від 23.04.2019 року визнав фізичну особу недієздатною. Психіатричний експертний висновок, відповідно до даного рішення, містив відомості про наявність у фізичної особи, щодо якої розглядалася справа, психічного розладу у вигляді органічного розладу особистості складного генезу (судинного, травматичного, інтоксикаційного) в стадії декомпенсації, який істотно впливає на його здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [4].

Горохівський районний суд Волинської області розглянув цивільну справу № 155/1156/17 також без участі фізичної особи, щодо якої розглядалася справа про визнання її недієздатною, не вирішуючи питання про можливість участі цієї особи в судовому засіданні, не призначаючи психіатричну експертизу про можливість такої участі, в своєму рішенні від 10.04.2019 року визнав фізичну особу недієздатною. З висновку судово-психіатричного експерта №55 від 02.11.2018 року, інформація по якому відображена в даному рішенні суду, вбачається, що фізична особа страждає на психічний розлад у вигляді органічного галюцинозу травматичного генезу в ст. декомпенсації, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними [5].

Зазначена судова практика підтверджує наявність подвійного тлумачення національного законодавства щодо визнання фізичної особи недієздатною. Це зумовлює грубе порушення прав та свобод людини. Враховуючи наявність в

осіб психічних розладів, вони не мають можливості в повному обсязі реалізувати належний захист своїх прав в суді, що збільшує ризик зловживань зі сторони заявників, а в подальшому – опікунів.

Наявність подібної проблеми зумовлює необхідність розроблення розширеного поняття недієздатності та обмеженої дієздатності, ступенів впливу психічних захворювань на психічний стан, а також необхідність проведення Верховним Судом узагальнення судової практики за цивільними справами про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 31.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. Дата оновлення: 20.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.
3. Рішення Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 11.07.2018 року по справі №195/1605/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75431468>.
4. Рішення Іваничівського районного суду Волинської області від 23.04.2019 року по справі № 156/942/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81341829#>.
5. Рішення Горохівського районного суду Волинської області від 10.04.2019 року по справі № 155/1156/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81147367#>.

Мохонько Анастасія Миколаївна,

студентка групи М Еко 2018-1

*Харківського національного університету
міського господарства імені*

О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

Науковий керівник:

Угоднікова Олена Ігорівна,

*кандидат економічних наук, старший
викладач, Харківський національний
університет міського господарства
імені О.М. Бекетова,*

м. Харків, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН ВОДНИХ ДЖЕРЕЛ ХАРКІВЩИНИ

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини.

Важливою складовою рекреаційних ресурсів, які мають психолого-естетичну та медико-біологічну цінність є природні гідрологічні ресурси, у тому числі – виходи підземних вод на поверхню – джерела, які все більш активно залучаються до числа популярних рекреаційних об'єктів. Зростаючий інтерес до джерел як об'єктів рекреації пов'язаний з бальнеологічними властивостями води деяких джерел, комфортним мікрокліматом, різноманіттям та естетичною цінністю ландшафтів, що їх оточують.

Харківська область має значні гідрологічні ресурси для організації рекреаційних зон, зокрема, інклюзивного спрямування.

Метою дослідження є визначення можливості використання джерел Харківської області в якості рекреаційних об'єктів та розробці загальних рекомендацій розвитку рекреаційних зон.

Завдяки поєднанню ряду факторів (геоструктурних, кліматичних, орографічних тощо) на території Харківської області склалися сприятливі умови для розвитку природних виходів підземних вод. В межах області враховано більш ніж 2600 таких водопроявів, досліджено з яких близько 150, та 77 джерел взято на облік. Вони розрізняються за генезисом, гідравлічним типом, умовами виходу води на поверхню, гідрохімічними особливостями тощо.

За результатами аналізу визначено, що склад джерельних вод, близький до природного, зберігся в ряді заміських джерел - в селищах Солоницівка (Онуфрієвське джерело), Великі Проходи, Подвірки, Лозовеньки, Березівка та ін. Вода цих джерел має гідрокарбонатний і сульфатно-гідрокарбонатний склад, мінералізація коливається в межах 466 – 710 мг/дм³, показники хімічного складу відповідають нормативним, органолептичні показники (мутність, кольоровість, присмак) гарні, температура джерельних вод коливається в досить вузьких межах - від 6,5 до 10,5 °С.

Санітарний та технічний стан джерел області різний: від упорядкованих на високому рівні каптажів до примітивних каптажів у вигляді вивідних труби. Каптаж більшості джерел вимагає реконструкції. Зони санітарної охорони на жодному з джерел не виділені. Це пов'язано з недостатністю розвитку туристської інфраструктури, яка суттєво обмежує потенційні можливості розвитку джерел Харківської області у якості рекреаційних об'єктів.

Сьогоднішній стан інфраструктурного забезпечення джерел, як об'єктів рекреації свідчить про необхідність нарощування інфраструктурного потенціалу Харківської області для розвитку рекреаційної діяльності.

Для забезпечення стратегічного розвитку рекреаційної діяльності Харківського регіону пропонується сформуванню стратегію управління маркетинговою діяльністю рекреації. Традиційно, при проведенні маркетингового аудиту регіону необхідно дати відповіді на ряд ключових питань:

- заходи, які доцільно застосувати (інформаційне просування іміджу Харківщини, як туристичного центру,
- розробка програм розвитку туристської інфраструктури),
- реклама та просування; внутрішня складова (створення інклюзивного середовища для розвитку туризму,
- розробка мережі громадських організацій); просування на ринку.

Наступним етапом маркетингової стратегії є організація виконання запропонованих програм. Проведення аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливатимуть на організацію процесу реалізації маркетингової стратегії. До зовнішніх відносяться конкуренти, туристи, туристські організації та канали розподілу. До внутрішніх влада, керівництво, персонал, впровадження інновацій. Щодо забезпечення належної взаємодії зовнішніх чинників на

реалізацію стратегії маркетингової діяльності передбачається застосування процедур узгодження стратегії із основними нормативними документами, що регламентують реалізацію механізмів державного та регіонального управління у Харківській області з точки зору її позиціонування як європейського туристичного регіону, зокрема, такі нормативні документи, як:

- Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року,
- Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року,
- Стратегія розвитку м. Харкова до 2020 року.

Отже, у результаті проведеного аналізу було визначено стратегічні завдання програми розвитку, які сприятимуть просуванню туристичного іміджу Харківщини та створення умов для реалізації рекреаційного потенціалу водних джерел Харківського регіону.

Овчаренко Карина Олександрівна,
*студентка 4 курсу юридичного
факультету Запорізького національного
університету,
м. Запоріжжя, Україна*

МІСІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Виникнення міжнародного приватного права було викликано розвитком торгівельних відносин – перші (які дійшли до нас) норми міжнародного приватного права виникли у середньовіковій Італії, яка в XIII-XV століттях було одним із центрів міжнародної торгівлі. Італійські міста – Венеція, Болонья, Модена, Генуя, Піза мали свої кодифікації торговельних звичаїв – статuti. Суд кожного міста застосовував спочатку своє власне право до всіх спорів, які виникали між покупцями з різних міст по торговельним питанням. Перша норма міжнародного приватного права виникла як глоса (позначка) на полях Кодексу Юстиніана, що належала відомому італійському глосатору Аккурсію: «якщо проти мешканця Болонії подається позов у Модені, він не повинен судитися за законами Модени, яким від підкорюється...» (XIII ст.). Глоса вперше вказала на можливість застосування суддями не свого національного або місцевого права, а права іноземного [1, с. 8].

Родоначальниками вчення міжнародного приватного права вважаються постглосатори (коментатори) Бертольд і Бальд, які проживали в Італії в XIV столітті, які відобразили перші колізійні принципи. Вони зазначали, що до різних правовідносин повинні застосовуватися різні колізійні принципи. До майна – закон місцезнаходження майна, до осіб – їх особистий закон (національності).

Хоча загальнотеоретичні питання міжнародного приватного права досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як: С.О. Борисевич, Т.А. Гречка, І.І. Дахно, А.С. Довгерт, В.І. Кисіль, О.О. Мережко, Н.В. Пронюк, Г.С. Фединак, О.Х. Юлдашев та інші, однак визначенню окреслених вище питань завжди приділялося мало уваги.

Починаючи з XIII століття й до сьогодення основною задачею міжнародного приватного права є пошук принципів, за якими можна здійснювати вибір між декількома правовими системами, які можуть бути застосовані до правовідношення з наявністю іноземного елемента – тобто вирішення колізійної проблеми.

Міжнародне приватне право – це галузь права, яка регулює цивільно-правові, сімейні, трудові та цивільно-процесуальні відносини з іноземним елементом.

Предметом регулювання у міжнародному приватному праві є відносини приватно-правові, тобто, відносини між фізичними і юридичними особами різних держав: цивільні майнові та особисті немайнові, господарські, трудові, сімейні, процесуальні, що ускладнені іноземним елементом. Однією із сторін у таких відносинах є іноземний суб'єкт (громадянин іноземної держави, особа без громадянства, іноземна організація, іноземна держава); в інших випадках об'єкт, у зв'язку з яким виникли відносини, перебуває за кордоном або виникнення, зміна чи припинення відносин приватно-правового характеру пов'язано з юридичним фактом, що мав місце за кордоном (спричинення шкоди, укладення договору, смерть спадкодавця та ін.).

Додатково, предметом міжнародного приватного права є також колізійні правовідносини. Колізія (лат. *collisio* – зіткнення) – зіткнення будь-яких протилежних сил, інтересів, прагнень; розбіжність між окремими законами однієї держави чи протиріччя законів, судових рішень різних держав; розбіжності або суперечності між правовими нормами, що регулюють однакові правовідносини. Колізія законів характеризується як протиріччя (зіткнення) двох чи більше формально діючих нормативних актів з одного і того самого питання [2, с. 72].

З огляду на те, що предметом міжнародного приватного права є й колізійні правовідносини, вбачаємо, що воно покликане врегулювати колізійні питання, а саме розбіжності між окремими законами однієї держави чи протиріччя законів, судових рішень різних держав; розбіжності або суперечності між правовими нормами, що регулюють однакові правовідносини тощо. За допомогою, методу колізійного регулювання, міжнародне приватне право має за ціль вирішення питання про те, право якої держави підлягає застосуванню для врегулювання відносин з іноземним елементом.

Значення міжнародного приватного права найбільш повно розкривається через його мету та функції. Як вважав провідний юрист-міжнародник Х. Лаутерпахт, мета міжнародного приватного права полягає в тому, щоб зробити можливим застосування права іноземної держави на території національної держави. Причому ця мета диктується міркуваннями справедливості, зручності, необхідністю міжнародних стосунків між індивідами, а також самою концепцією публічного порядку. На думку шведського колізіоніста Е. Хілдінга, місія міжнародного приватного права полягає в забезпеченні раціональних та справедливих рішень у справах з іноземними елементами. Важливим є й те, що різні системи міжнародного приватного права, незважаючи на всю їх різнорідність, сприяють нормалізації міжнародних

відносин і полегшують завдання розв'язання конфліктів на рівні законів та юрисдикцій [3, с. 19].

Фединяк Г.С. завданням міжнародного приватного права визначає саме регламентацію визначених його предметом відносин для всебічного захисту прав та інтересів суб'єктів права, створення єдиного правового простору щодо здійснення ними своїх прав та обов'язків, укріплення співпраці держав, які належать до різних економічних, правових, соціальних, культурних систем [4, с. 32].

Як висновок, слід зазначити, що основною місією міжнародного приватного права є регламентація вищевказаних правовідносин між юридичними та фізичними особами різної державної приналежності з метою всебічного та повного захисту їх прав та законних інтересів, а також створення єдиного правового простору для здійснення ними своїх прав та виконання обов'язків, забезпечення благодатних умов для ефективної співпраці держав з суттєвими різницями в правових, економічних та політичних відносин.

Література:

1. Дахно І. І. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. К.: МАУП, 2004. 312 с.
2. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти. К.: МАУП, 2004. 576 с.
3. Мережко О.О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом. Юридична газета. 2004. № 17 (29). С. 18–22.
4. Фединак Г.С. Міжнародне приватне право: [підручник] / Г.С. Фединак, Л.С. Фединак. К.: Атіка, 2012. 530 с.

Огієнко Лілія Анатоліївна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Зі здобуттям незалежності Україна почала розбудову демократичної правової держави, формування громадянського суспільства, у центрі уваги якого – людина, захист її законних інтересів та задоволення потреб. Виголошення курсу на розбудову правової держави означає, що Україна не лише приймає на себе обов'язок визнавати природні права людини, але й має забезпечувати реалізацію цих прав та свобод, які тепер не тільки закріплені у Конституції України, але й врегульовані у Цивільному кодексі, котрий за своєю сутністю є кодексом громадянського суспільства та приватного права. Важливу роль поміж засобів, за допомогою яких планується досягнення цього завдання, відводиться зобов'язанням відшкодування шкоди, що займають у системі цивільного права особливе місце [1].

Воно зумовлене тим, що, на відміну від переважної більшості цивільно-правових зобов'язань, які є результатом встановлення цивільних прав і обов'язків та їх виконання на засадах диспозитивності, ініціативи, рівності сторін тощо,

зобов'язання компенсації шкоди мають чітко виражену правозахисну (охоронну) спрямованість, а тому і виникають та мають виконуватися на імперативних засадах із вираженим наданням переваг потерпілій особі. Їх метою є відшкодування завданої шкоди, і цій меті підпорядковані усі інші завдання, що вирішуються у процесі виникнення та реалізації відповідних правовідносин. Разом із тим, використання імперативного методу при регулюванні відносин відшкодування шкоди не означає, що вони переходять із сфери приватного у сферу публічного права. Йдеться лише про те, що для захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників цивільних відносин застосовуються найбільш ефективні у даній сфері засоби незалежно від наявності в них елементів тих чи інших галузей права.

Доцільність розгляду правових проблем відшкодування шкоди, завданої учасникам цивільних відносин, зумовлюється не лише зазначеними вище обставинами, а й тим, що сама концепція відшкодування завданої шкоди протягом останнього десятиліття зазнала істотних змін. Якщо раніше чинне цивільне законодавство було зорієнтоване на визначення наслідків «заподіяння, завдання шкоди», наслідків вчинення цивільного правопорушення, то зараз на чільне місце вийшло завдання відшкодування шкоди.

Виконання цього завдання знаходиться в центрі уваги незалежно від того, чим було зумовлене виникнення шкоди – правопорушенням, діями самого потерпілого чи об'єктивними чинниками оточуючої дійсності (подіями стихійного, соціального характеру тощо).

Специфіка шкоди, завдана життю та здоров'ю фізичної особи, полягає також і в тому, що вона не може бути відшкодована в повній мірі та оцінена у грошовому еквіваленті. Тому об'єктом відшкодування буде не зазначена шкода, а лише майнові втрати, яких зазнала фізична особа внаслідок завдання цієї шкоди. До таких втрат законодавець відносить заробіток (дохід), втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо (ч. 1 ст. 1195 ЦК України), а також витрати на поховання (ст. 1201 ЦК України) [2].

Однак цей перелік є орієнтовним і на випадок, коли потерпілий має інші втрати, пов'язані з відповідним ушкодженням здоров'я, тоді він має право вимагати їх відшкодування. У разі заподіяння ушкодження здоров'ю фізичної особи вона має право на відшкодування моральної шкоди, завданої таким ушкодженням.

Певними особливостями наділений і причинно-наслідковий зв'язок між протиправним діянням та завданою шкодою. У цих зобов'язаннях він має складний характер, що зумовлене специфікою завданої шкоди. Тобто слід доводити наявність причинно-наслідкового зв'язку не лише між протиправним діянням та каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а й причинно-наслідковий зв'язок між цими ушкодженнями здоров'я і втратою життя та зазначеними майновими втратами.

Так, потерпілий має право на збільшення розміру відшкодування шкоди, якщо його працездатність знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди [3].

І навпаки, особа, на яку покладено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого, має право вимагати зменшення розміру відшкодування шкоди, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди. За аналогічних обставин може бути змінений розмір відшкодування шкоди залежно від матеріального становища особи, яка заподіяла шкоду життю чи здоров'ю фізичної особи, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину [4].

Розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, може зрости у випадках:

- 1) підвищення вартості життя (ч. 1 ст. 1208 ЦК України);
- 2) збільшення розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1208 ЦК України).

При цьому в першому випадку матиме місце індексація, у другому – відповідне збільшення зазначеної суми. Однак і в першому, і в другому випадках це питання вирішуватиметься судом на підставі заяви потерпілого.

Певною специфікою наділений і порядок відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, якщо зобов'язаним суб'єктом є юридична особа, яка припиняє свою діяльність. У цьому разі слід вирізняти два випадки:

- 1) коли припинення юридичної особи відбувається через реорганізацію;
- 2) коли припинення юридичної особи відбувається через ліквідацію.

У разі припинення юридичної особи, зобов'язаної відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, і встановлення її правонаступників, які стають зобов'язаними суб'єктами за всіма видами вимог, виплата щомісячних платежів покладається на її правонаступників.

Література:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».
2. Ківалова Т.С. Особливості захисту прав власника за допомогою зобов'язань відшкодування шкоди //Цивільне право України: підручник у 3 кн. [Є.О. Харитонova, О.І. Харитонova, О.А. Підпригора та ін.]; за ред. Є.О. Харитонova. Одеса: Юридична література Кн. 2. 2006.
3. Харитонов Є.О. коментар цивільного кодексу України. Харків: ТОВ «Одісей» 2003.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації та проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності».

Онофрійчук Лілія Володимирівна,
*студентка 3 курсу Національного
технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Солончук Ірина Вікторівна,
*старший викладач кафедри
інформаційного права та права
інтелектуальної власності Національного
технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна*

ПОЗОВ ТА ПОЗОВНА ЗАЯВА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Цивільне процесуальне законодавство України наразі не регламентує поняття «позов», проте ми можемо знайти відповідні визначення в юридичній літературі. Ось одне з таких визначень: «позов – це звернена через суд матеріально-правова вимога позивача до відповідача щодо захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або охоронюваного законом інтересу, яка розглядається у визначеному законом процесуальному порядку» [2].

Виконавши аналіз процесуальних положень, можемо виділити ряд якісних властивостей позову. Зокрема, позов пред'являється до суду шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції. Позов включає такі обов'язкові елементи, як предмет, підставу та зміст. Предмет позову – це власне матеріально-правова вимога позивача до відповідача, тобто зміст позовних вимог, а також право позивача збільшувати чи зменшувати позовні вимоги. Підстави позову – це відповідні юридичні факти, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Зміст позову – це звернена до суду вимога позивача здійснити певні дії із зазначенням способу судового захисту.

Що стосується позовної заяви, то цивільне процесуальне законодавство України такого поняття також не містить, проте виходячи з ч. 1, 2 ст. 174 та ч. 1, 2 ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України, можемо сказати, що позовна заява – це є, насамперед, заява по суті, тобто процесуальний документ, який подається до суду в письмовій формі, в якому учасник справи, а саме позивач викладає свої вимоги та їх обґрунтовує. Також даний документ підписується позивачем або його представником, або ж іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи [1].

Позовна заява повинна містити відомості, які визначені в ч. 3 ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України, а саме:

- 1) найменування суду, до якого подається дана заява;
- 2) повне найменування – для юридичних осіб або прізвище, ім'я та по-батькові – для фізичних осіб, місцезнаходження – для юридичних осіб або місце проживання чи перебування – для фізичних осіб, поштовий індекс, ідентифікаційний код або номер і серія паспорта – для фізичних осіб, якщо такі відомості відомі позивачу та засоби зв'язку, а саме телефон, офіційна електронна адреса та адреса електронної пошти;

- 3) ціна позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці;
- 4) зміст позовних вимог, тобто що конкретно позивач просить суд визначити у рішенні;
- 5) обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та докази, що підтверджують дані обставини;
- 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися;
- 7) відомості про заходи забезпечення доказів позову, які вживалися до подання позовної заяви;
- 8) перелік документів і доказів, що додаються до заяви та зазначаються докази, які не можуть бути подані разом із позовною заявою;
- 9) орієнтовний розрахунок суми судових витрат позивача;
- 10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову до цього ж відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав [1].

Таким чином, якщо суддя встановить, що позовну заяву подано без додержання передбачених законом відомостей, то він постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху [1].

Отже, беручи до уваги проаналізовану юридичну літературу та цивільне процесуальне законодавство України ми можемо дійти такого висновку про наступне співвідношення понять: позов – це конкретна матеріально-правова вимога, а позовна заява – це відповідний процесуальний документ, в якому позивач викладає та обґрунтовує свої матеріально-правові вимоги.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.
2. Логінов О. А., Штефан О. О. Цивільний процес України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 368 с.

Орлова Анастасія Артемівна,
*студентка 2 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник
Щербина Євген Миколайович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

ОБОВ'ЯЗОК БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Сім'я – це не тільки сумісне проживання, але й велика відповідальність для людей, які в ній проживають. У всіх членів родини є свої права та обов'язки.

А з появою дітей відповідальність та обов'язки збільшуються. Сімейне законодавство покладає на батька та матір обов'язок утримувати не лише неповнолітніх, а й повнолітніх дочку та сина.

Відповідно до ст. 198 СК України батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати. Повноліття настає з досягненням вісімнадцятирічного віку.

Отже, для утримання батьками повнолітніх дітей необхідні підстави: повнолітній син або дочка повинні мати статус непрацездатного, бо непрацездатні діти потребують матеріальної допомоги.

За сімейним кодексом необхідною умовою утримання батьками повнолітніх сина, дочки є можливість батьків надавати таку допомогу.

За ст. 199 СК України встановлює обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання.

Але якщо повнолітній дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, то батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

А підставою цьому є утримання батьками повнолітніх дітей у цьому випадку це:

- навчання дитини;
- недосягнення дитиною встановленого віку – двадцяти трьох років;
- потреба дитини у наданні їй матеріальної допомоги у зв'язку з навчанням.

Як і в попередньому випадку, виконання обов'язку батьків утримувати повнолітніх сина, дочку залежить від їх спроможності надавати матеріальну допомогу. Якщо батько, мати не мають відповідних коштів, нерухомого майна, які б забезпечили утримання сина, дочки, виконання цього їх обов'язку буде неможливим.

Право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів має той з батьків, з ким проживає дочка, син, а також самі дочка, син, які продовжують навчання.

Правом утримання батьком, матір'ю припиняється у разі припинення навчання.

Обов'язок батьків надавати матеріальну допомогу триває лише до досягнення дитиною 23 років і за жодних умов не може бути продовжений. Право на такий вид допомоги втрачається повнолітньою дитиною у разі припинення навчання, незалежно від підстав такого припинення.

Аліменти на користь повнолітніх непрацездатних та повнолітніх працездатних дітей, які продовжують навчання, стягуються у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) платника аліментів з урахуванням матеріального становища та стану здоров'я дитини та платника аліментів, наявності у платника аліментів інших членів сім'ї та родичів, яких він зобов'язаний утримувати за законом, інших обставин, що мають значення для визначення розміру аліментів. Тобто в разі стягнення аліментів на користь

повнолітніх дітей діють загальні правила призначення аліментів, визначені у ст. 182 СК України.

Суд може відмовити у призначенні аліментів для повнолітньої працездатної дитини, яка навчається, а також непрацездатної дитини, якщо буде встановлено, що надання такої допомоги спричинить таке становище платника аліментів, що він сам потребуватиме матеріальної допомоги.

Аліменти на повнолітніх дітей можуть бути стягнені й у тому випадку, коли такі діти перебувають у шлюбі і мають власних дітей. Але суд, визначаючи розмір аліментів, повинен зіставити матеріальний та сімейний стан одержувача і платника аліментів. Зокрема, суд зобов'язаний з'ясувати можливості стягнення аліментів з другого із батьків, з другого із подружжя повнолітньої дочки або сина, а в деяких випадках і з їхніх повнолітніх дітей (онуків платника аліментів).

Відповідно до ст. 210 СК України щодо надання батьками утримання своїм повнолітнім дітям застосовуються ті самі правила, що і у випадку призначення аліментів на неповнолітніх дітей, тобто застосовуються положення ст.ст. 187, 189-192, 194-197 СК України. Зокрема, допускається відрахування аліментів на добровільній основі (з ініціативи платника) або шляхом укладення договору про сплату аліментів; на тих самих умовах провадиться зміна розміру аліментів або припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно; аналогічні норми діють і в разі стягнення аліментів за минулий час, визначення заборгованості за аліментами або звільнення від сплати заборгованості; відповідальність за прострочення сплати аліментів.

Отже, ми можемо зробити висновок, що батьки не можуть відмовитися від своїх прав та обов'язків, вони можуть втратити їх у судовому порядку. Тому що за сімейним кодексом у всіх є права та обов'язки, яким вони повинні дотримуватись. Сім'я це важлива частка у житті кожної людини, створюючи яку необхідно думати про права, обов'язки та умови створення кожної родини.

Література:

1. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-Редакція від 28.08.2018, підстава-2475

Остапенко Аліна Сергіївна,
*студентка 2 курсу Полтавського
юридичного інституту Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Полтава, Україна*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ЗАПОВІДАЧА

Інститут спадкування є найдавнішим правовим інститутом. Актуальність його дослідження та вдосконалення впродовж тривалого часу зумовлена тим, що він безпосередньо стосується особистих немайнових інтересів людини.

Цивільним законодавством України надано можливість фізичній особі розпоряджатися на власний розсуд нажитим за життя майном. Свою волю особа виражає в складеному нею заповіті.

У юридичній літературі термін «заповіт» застосовується у двох значеннях: 1) документ, у якому виражається воля заповідача; 2) акт висловлення волі заповідача [2].

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи, встановленої законом форми, на випадок її смерті про передачу належних їй майнових та немайнових прав та обов'язків іншим особам.

Статтею 1233 Цивільного Кодексу України закріплено, що заповітом визнається особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [1].

Як зазначає професор Фурса С.Я. таке визначення поняття заповіту не є повним і достатнім для його розуміння. На її думку, стаття 1233 Цивільного кодексу має бути викладена в такій редакції: «Заповітом визнається посвідчене, відповідно до законодавства, особисте розпорядження фізичної особи (правочин), в якому вона на випадок її смерті визначає спадкоємців, яким бажає передати належні їй майно та права, а також може зазначати умови прийняття спадщини та інші передбачені законом розпорядження (наприклад, заповідальний відказ)» [4].

Складання заповіту – суб'єктивне право особи щодо розпорядження речами, які належать їй на праві приватної власності. Право заповідати з'являється у фізичної особи разом з виникненням у неї заповідальної дієздатності, яку пов'язують з досягненням особою повноліття або в окремих

випадках, коли особа набуває повної цивільної дієздатності до досягнення нею 18 років. Проте, доречно було б сказати, що важлива саме здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, незалежно від віку.

Зокрема, відповідно до цивільного законодавства Німеччини, заповіт може укладати особа, яка досягла 16 років. При цьому, заповіт, укладений особою, яка внаслідок душевної хвороби не спроможна зрозуміти та оцінити значення своїх розпоряджень, які в ньому містяться, є недійсним [5].

У законодавстві США, за загальним правилом, право на укладання заповіту визнається за особою, яка досягла 18 років. Але у деяких штатах право складати заповіт надається особа з 14 років. Головне в американському законодавстві – «компетентність» заповідача, тобто його розуміння своїх дій та усвідомлення їх наслідків. Недійсними визнаються заповіти укладенні недієздатними та душевнохворими особами, а також із застосуванням насильства, обману, погрози, помилки [5].

Стаття 1234 Цивільного кодексу закріплює, що право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Крім цього, аналізуючи цивільне законодавство, можна виокремити такі умови дійсності заповіту:

- заповідач має бути дієздатним на момент складання заповіту;
- зміст заповіту повинен відображати дійсну волю заповідача;
- заповіт не повинен суперечити положенням законодавства;
- заповіт має вчинятися у закріпленій законом формі [1].

Відповідно до цивільного законодавства, заповіт складається у письмовій формі та повинен бути нотаріально посвідчений, що надає можливість заповідачу обдумати свої наміри та прийняти правильне рішення.

Права на складання заповіту не мають фізичні особи, які на момент укладання цього правочину визнані недієздатними, обмежено дієздатними, мають часткову або неповну дієздатність.

У статті 1257 Цивільного кодексу зазначається, що заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми і посвідчення, є нікчемним [1].

Аналіз судової практики свідчить про те, що більшість судових рішень у цивільних справах стосуються саме вирішення спадкових спорів, пов'язаних із визнанням заповіту нікчемним.

У статті 44 Закону України «Про нотаріат» зазначено, що під час посвідчення правочинів визначається обсяг дієздатності фізичних осіб, які беруть у них участь. У разі потреби, нотаріусу надається довідка про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Також, нотаріус зобов'язується звернутися до органів опіки та піклування для встановлення факту відсутності опіки або піклування над фізичною особою, якщо виникає сумнів щодо обсягу її цивільної дієздатності [3].

Проте, потрібно зважати на те, що нотаріус не є працівником медичної галузі і не завжди може візуально оцінити медичний стан здоров'я особи, яка до неї звернулася.

Саме тому, для усунення проблеми визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи при укладенні правочинів у нотаріуса і, відповідно, зменшення судових спорів про нікчемність заповіту, було б доречним створити електронний реєстр осіб, які страждають на психічні розлади, перебувають на обліку у психіатричних закладах та над якими встановлена опіка чи піклування.

У такому реєстрі має міститися інформація про фізичних осіб, які мають певні психічні захворювання, що впливають на здатність цих осіб усвідомлювати свої дії та керувати ними. Внесення відповідних даних має покладатися на відповідних посадових осіб психіатричних закладів, де особа перебуває на обліку.

Такий реєстр має містити виключно інформацію, яка визначає глибину психічного розладу, що дає підстави визначити обсяг цивільної дієздатності та обмежити її право щодо укладення заповіту. Будь-яку іншу конфіденційну інформацію стосовно цієї особи забороняється розміщувати в реєстрі.

Також доступ до відповідного реєстру має бути обмеженим для запобігання порушення конституційного права щодо заборони втручання в особисте та сімейне життя фізичної особи. Доступ державних та приватних нотаріусів до такого реєстру має здійснюватися виключно на підставі пред'явлення ними номера свідоцтва про право зайняття нотаріальною діяльністю та причиною звернення до такого реєстру.

Література:

1. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Писарева Е. Заповіт як підстава виникнення спадкових відносин: деякі аспекти правового регулювання. Вісник Академії управління МВС. 2009. №3
3. Закон України «Про нотаріат» №3425-XII від 02.09.1993 р URL.: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

4. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: науково-практичний посібник. / Фурса С.Я., Фурса Є.І., Клименко О.М., Рабовська С.Я., Кармаза Л.О. та ін.; за заг. ред. Фурси С.Я. [3-тє вид.]. К.: Фурса С.Я.; КНТ, 2008. 1216 с.
5. Основные институты гражданского права зарубежных стран: Сравнительно-правовое исследование. М.: Норма, 2009. 1189 с.

Пірог Артем Сергійович,
*студент 2 курсу Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Забродіна Олена Валентинівна,
*доцент кафедри цивільного, трудового та
господарського права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

АКТУАЛЬНІСТЬ МЕДІАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Інститут сім'ї є базовою ланкою будь-якого суспільства, яке розвивається в сучасних умовах стрімкого суспільно-економічного прогресу, в якому перебуває і Україна. Саме в умовах сім'ї діти збагачуються і розвиваються як в соціальному, так і в інтелектуальному, культурному сенсі, щоб стати гідними громадянами своєї держави. Саме тому в процесі розвитку України як європейської держави дуже важливим є якісне поліпшення засад регуляції сімейних відносин, що на практиці демонструється вирішенням сімейних конфліктів, які є причинами розпаду сімей. В перспективному плані ця проблематика є практично найгострішою для будь-якої країни, адже від цього залежить її майбутнє.

Предмет регулювання сімейного права і те, що може розумітися під сімейним конфліктом, необов'язково збігаються один з одним. Адже сімейні відносини, хоча й подібні з іншими відносинами цивільного права, внаслідок їх приватноправового характеру, суттєво відрізняються від останніх в силу особливих властивостей цих відносин, більше моральних, ніж юридичних [1].

Тому правове регулювання не може охопити усі сфери сімейного життя, а отже, не до всіх сімейних конфліктів можуть бути застосовані юрисдикційні процедури розгляду та вирішення правових спорів. Ще одним недоліком судового чи адміністративного порядку розгляду та вирішення сімейних спорів є те, що вони орієнтовані більше на забезпечення засобами державного примусу вимоги однієї зі сторін спору, ніж на повну ліквідацію конфлікту між суб'єктами сімейних правовідносин, внаслідок чого не забезпечується принцип зміцнення сім'ї. Ще однією специфічною особливістю сімейних спорів є абстрактність самих відносин, певне ігнорування забезпечення їх матеріальними доказами.

А в судовому розгляді беззаперечними є судові вимоги достовірності і наявності доказів як таких, які для подальшого судового розгляду є запоруками винесення об'єктивного рішення. В більшості випадків суб'єкти сімейних правовідносин не обтяжують себе збереженням доказів, які б підтверджували їх майновий характер вкладу в існування сімейних відносин, і це не дозволяє відстояти свої права в суді.

Саме з цих причин найбільш ефективними при вирішенні сімейних спорів є способи альтернативного вирішення спорів («Alternative Dispute Resolution»). Альтернативне вирішення спорів (далі – АВС) – це сукупність прийомів і методів врегулювання конфлікту, у результаті застосування яких сторони, що сперечаються, отримують такий варіант вирішення спору, який враховує інтереси усіх сторін конфлікту, тому є максимально взаємоприйнятним для них. Серед способів АВС найпопулярнішою є сімейна медіація, яка є одним з найбільш поширених видів медіації [2].

На сьогоднішній день в Україні Постановою Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію» в Україні прийнято за основу законопроект №3665 «Про медіацію» [3].

Національне законодавство містить у собі певні норми, які дозволяють стверджувати про правову базу застосування медіації в Україні на практичних засадах. Це підтверджується ч. 5 ст. 55 Конституцією України:

«Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [4]. Виходячи з того, що медіація в Україні не заборонена, вона придатна до використання на теренах нашої держави.

У свою чергу, ч.7 ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України визначає можливість сторін прийти до мирового врегулювання спору на будь-якій стадії судового процесу:

«Сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу» [5].

Цікавою до сприйняття є і ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України, яка визначає вимоги і зміст мирової угоди:

«Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб» [5].

Певні правові засади медіації закріплені також і в Правилах адвокатської етики:

«Положення цієї статті не поширюються на виконання адвокатом функцій медіатора. В цьому випадку дії адвоката мають відповідати міжнародно-визнаним етичним засадам медіації, а також основним принципам адвокатської етики, визначеним Розділом II цих Правил, в частині, що може бути застосовною до виконання ним зазначеної функції» [6].

Зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації) закріплені Міністерством соціальної політики України в Наказі від 17.08.2016 р. №892 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» [7].

Переходячи до контексту врегулювання сімейних конфліктів, доцільним до розгляду є і міжнародний аспект медіації. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах визначає основні засади впровадження медіації у сімейних справах:

«Медіацію можна застосовувати до всіх спорів між членами одної сім'ї, які пов'язані кровними або шлюбними стосунками, і всіма, хто живе чи жив у родинних зв'язках відповідно до того, як вони визначені в національному законодавстві. При цьому держави вільні визначати конкретні питання або справи, в яких може застосовуватися така медіація.

Державам слід сприяти розвитку медіації в сімейних справах, зокрема проведенням спеціальних інформаційних програм для широкого загалу, покликаних забезпечити краще розуміння цього методу розв'язання спорів шляхом досягнення згоди» [8].

Сімейна медіація виділяється своїми специфічними особливостями. Цей процес виділяється своєю складністю, тому що сама можливість його проведення залежить від правового стану і індивідуальних психологічних якостей сторін сімейного конфлікту. Слід враховувати, що кожний сімейний спір є унікальним, і можливість його успішного медіативного вирішення не є абсолютно визначеною.

Ті сімейні пари, які вважають взаємодію один з одним майже неможливою, історія відносин яких включає розбіжності та суперечки до і після розлучення, а також випадки фізичного насильства, демонстрували слабкі результати медіативних процедур. Крім того, часто учасником сімейних конфліктів є дитина (малолітня або неповнолітня фізична особа), яка на момент розгляду та вирішення спору, як правило, не володіє повним обсягом цивільної дієздатності, а отже, можливість такої особи самостійно здійснювати захист власних прав та інтересів обмежений [9].

Аналізуючи вищевикладені відомості щодо специфічних аспектів сімейних відносин, їх специфічну складність, а також певну диспозитивність при виборі шляхів вирішення сімейних спорів, можна зробити висновок про доцільність застосування медіації в цій сфері суспільних відносин.

Література:

1. Загоровский А. И. Курс семейного права. Одесса: Типография Акционерного Южно-Русского О-ва печатного Дела, 1909. 554 с.
2. Куатова А. А. Особенности процедуры медиации в семейных спорах URL.: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2014/Pravo/9_159313.doc.html.
3. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію»; поточна редакція — прийняття від 03.11.2016.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. №30 зі змінами та доповненнями станом на 30.09.2016 р.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. зі змінами та доповненнями станом на 04.11.2018.
6. Правила адвокатської етики. ЗАТВЕРДЖЕНІ Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2012. зі змінами та доповненнями станом на 09.06.2017 р.
7. Наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 № 892 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» зі змінами та доповненнями станом на 13.10.2017 р.
8. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 21 січня 1998 року.
9. Грішина Н. В. Психологія конфлікту. СПб.:2008. 544 с.

Радченко Юлія Олексіївна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ОСІБ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В Україні, налічується близько 3 млн. людей з обмеженими можливостями, 158 тисяч з них діти. В нашій країні у таких особливих людей є причинні проблеми, такі як проблема медицини, недостатня кількість спеціалізованих центрів, куди б людина змогла за необхідністю звернутися, також проблеми пересування та матеріальні труднощі.

В Декларації про права осіб з інвалідністю сказано, що поняття «особа з обмеженими можливостями» позначає особу, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і/або соціального життя внаслідок недоліку, вродженого або ні, його чи її фізичних або розумових здібностей.

В Україні гарантії соціального захисту людей з обмеженнями визначені законами «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію політичних жертв в Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1].

На сьогодні в Україні існують такі заклади обслуговування осіб з обмеженими можливостями:

- територіальні центри та підпорядковані їм відділення денного перебування;
- відділення соціальної допомоги вдома;
- центри соціально-трудової та професійної реабілітації, зокрема центри ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів;
- будинки-інтернати;
- санаторії і пансіонати;
- підприємства Українського виробничого концерну «Укрпротез»;
- служби медико-соціальної експертизи [1].

Головною метою і результатом соціальної роботи з людьми з обмеженнями є максимально можливе залучення їх до всіх сфер соціального життя, наближеного до такого стану здійснення соціальних функцій, яке притаманне звичайним людям. Під соціальними функціями (їх також називають соціальними вміннями) розуміють навчання, трудову діяльність, здатність до самообслуговування і самостійного пересування, здатність до комунікації тощо [2].

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначає що, особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист та дискримінація за ознакою інвалідності забороняється [3].

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу (далі – об'єкти фізичного оточення), транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту;

- охороні здоров'я;
- соціальному захисті;
- забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю;
- наданні пристосованого житла;
- сприянні громадській діяльності.

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду.

З метою реалізації особами з інвалідністю прав та свобод людини і громадянина під час розроблення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, національних стандартів, правил усталеної практики та класифікаторів, стандартів, технічних умов, проведення дослідно-конструкторських, науково-дослідних робіт враховуються потреби осіб з інвалідністю та/або застосовуються принципи розумного пристосування та універсального дизайну.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами [3].

Також хочеться зазначити, що багато людей з обмеженими можливостями сприяли розвитку людства. До них належать відомі знаменитості, актори, співаки, світові політичні лідери такі, як: Людвіг ван Бетховен, Мігель де Сервантес, Франклін Рузвельт, Стівен Гокінг, Андреа Бочеллі серед української діаспори також є унікальні люди це Сіваків Іван та Надія, Дар'я Безкостна, Олена Акопян, Юлія Ресенчук та Максим Веракса.

3 грудня відзначається Міжнародний день людей з особливими можливостями.

Мета, заради якої цей день був проголошений, – це дотримання прав людини і участь інвалідів в житті суспільства. Ця мета була поставлена у Всесвітній програмі дій відносно інвалідів, прийнятою Генеральною Асамблеєю.

Проведення Міжнародного дня людей з інвалідністю спрямовано на привернення уваги до проблем цієї категорії суспільства, захист їх гідності, прав та благополуччя, на переваги, які отримує суспільство від участі інвалідів в політичному, соціальному, економічному і культурному житті. В Україні проведення цього дня встановлене Указом Президента, починаючи з 1993 року [4].

Люди з інвалідністю не називають себе інвалідами, в цивілізованих демократичних країнах з високою культурою людських відносин, до таких людей ставлення як до людей з особливими потребами, які потребують додаткової уваги суспільства.

Люди з інвалідністю не вирок, вони потребують постійної уваги та турботи суспільства.

Література:

1. Реалізація державної політики соціального захисту людей з обмеженими можливостями URL.: <https://studfiles.net/preview/2427144/page:24/>
2. Люди з обмеженими можливостями. Загальні принципи, форми і методи соціальної роботи з людьми, які мають обмеження URL.: <https://studfiles.net/preview/2427144/page:23/>
3. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
4. 3 грудня – Міжнародний день людей з особливими потребами URL.: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/3-hrudnya-mizhnarodnyj-den-lyudej-z-osoblyvymy-potrebamy.html>

Розпутько Оксана Борисівна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного університету
імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та
філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ВИДИ ПРЕЗУМПЦІЙ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В умовах все більшого розвитку та ускладнення суспільних відносин, появи нових моделей взаємодії між їх учасниками, постійної зміни уявлень, що

довгий час вважалися традиційними, про ті чи інші сімейні цінності особливої актуальності набуває виявлення ролі юридичних фактів у регулюванні сімейних правовідносин, а також виявлення ролі юридичних презумпцій [4, с. 281].

Презумпція (лат. *praesumptio* — припущення) — припущення про наявність або відсутність певних фактів, засноване на зв'язку між передбачуваними фактами і реальними фактами і підтверджене попереднім досвідом [3, с. 12].

Презумпції здійснюють ефективний вплив на суспільні відносини після їх закріплення у нормах права, в результаті узагальнення суспільної практики щодо вирішення життєвих ситуацій.

Серед українських дослідників презумпцій у праві слід згадати праці О.М. Гаргат-Українчук, Й.М. Коржанського, Д. Луспеника, В. Масюка, С.М. Стахівського, Д.С. Суханової, В.П. Феннича, в яких висвітлюються проблеми співвідношення презумпцій з фікціями, особливості їх класифікації, характеристика окремих видів презумпцій [2, с. 4].

Чинниками, які зумовлюють наявність презумпцій у сімейному праві в одних випадках є важкість, а часом і об'єктивно існуюча неможливість достовірного встановлення наявності або відсутності тих чи інших юридичних фактів, а в інших — недоцільність такого встановлення, незважаючи на об'єктивну можливість. Існують ситуації, коли з'ясування істини може завдати значно більшої шкоди, ніж допущення можливих узагальнень, вироблених довготривалою людською практикою. Надмірне вторгнення правозастосовчих органів в особисте життя учасників сімейних правовідносин нерідко загрожує небажаними наслідками. Використання презумпцій звільняє суд від досконального дослідження тих або інших обставин взаємин сторін, між якими виникає спір [1, с.176].

Все різноманіття сімейно-правових припущень можна поділяти за різними підставами. Зокрема:

1. презумпції, що діють у сфері особистих правовідносин подружжя. До них можна віднести насамперед презумпцію дійсності шлюбу. Вона включає в себе два моменти: припущення про наявність всіх елементів складного юридичного складу, що лежить в основі виникнення шлюбних правовідносин, і припущення про фактичний стан осіб, які зареєстрували шлюб, у шлюбних відносинах, створення ними сім'ї.

2. презумпції, що діють в області майнових правовідносин подружжя. Провідне місце серед них займає презумпція спільності майна подружжя, яка означає, що кожна річ, набута за час шлюбу, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, поки не доведено інше.

3. презумпції, що діють у сфері встановлення походження дітей. Найважливіше місце серед цих припущень займає презумпція батьківства чоловіка матері дитини. При народженні дитини від батьків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, закон виходить з високою мірою вірогідності батьківства особи, яка є чоловіком матері дитини

4. презумпції, пов'язані з вихованням дітей. З їх допомогою здійснюється охорона та захист прав та законних інтересів дітей. До їх числа належить, насамперед, презумпція згоди батьків у питаннях виховання дітей [1, с. 177].

Отже, говорячи про значення презумпції в сімейному праві України, варто зазначити їх юридичну важливість. Вони відіграють велику роль у захисті прав та інтересів учасників сімейних правовідносин. Презумпції, деякою мірою, допомагають вирішити певні спори між учасниками сімейних правовідносин.

Література:

1. Євко В. Ю. Види презумпцій у сімейному праві України. Наукове видання Проблеми цивільного права та процесу Тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. С. 175–178.
2. Ляшенко Р. Д. Презумпція у праві питання теорії та практики : дис. канд. юр. наук : 12.00.01 / Ляшенко Руслана Дмитрівна Київ, 2011. 234 с.
3. Солоніна О. П. Поняття презумпції у теорії права та різних галузях права. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. Донецьк: ДІВС, 2006. № 2. С. 11— 18.
4. Явор О. А. Юридичне значення презумпції в сімейному праві. Закарпатські правові читання. Том 1 / Ольга Анатоліївна Явор. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 281–284.

Сафонова Тетяна Олександрівна,
*студентка 3 курсу юридичного
факультету Сумського національного
аграрного університету,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Стрельник Вікторія Валеріївна,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного
університету, м. Суми, Україна*

ПРАВА СПОЖИВАЧА ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Для багатьох Інтернет став місцем дозвілля, заробітку. Інтернет-торгівля успішно функціонує, розвивається. Кількість активних користувачів Інтернету збільшується з кожним роком. За сучасних умов розвитку науково-технічного прогресу у світі, жорсткої конкуренції суб'єктів підприємництва правове регулювання захисту прав споживачів при придбанні товарів через мережу Інтернет відіграє дедалі важливішу роль. Адже, здебільшого, споживачем визнається непрофесіонал, який купує товари, замовляє послуги для задоволення особистих потреб. У зв'язку із зазначеним, питання захисту прав споживача при придбанні продукції саме через мережу Інтернет є актуальним.

Відносини, які виникають між покупцем і продавцем товарів, робіт, послуг через мережу Інтернет не відрізняються від традиційних правил.

п. 8 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» відносить купівлю-продаж товарів у Інтернеті до договорів укладених на відстані. Договір між продавцем і споживачем укладається за допомогою «засобів дистанційного зв'язку», до яких належать телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення й інформаційні мережі, зокрема Інтернет.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого, компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). На практиці ж, споживач, який купує товар через інтернет-магазин, у багатьох випадках позбавлений можливості реалізувати свої права, передбачені зазначеним законом. Це пов'язано із неможливістю встановити найменування продавця, його місцезнаходження, що фактично робить споживача безправним при придбанні неякісного товару [1].

Аналіз судової практики України свідчить, що єдиний підхід у визначенні юрисдикції справ зі спорів про захист прав споживачів відсутній. Вирішення такого питання залежить від праворозуміння, правозастосування суддями, як правило, нижчих інстанцій, одних і тих самих норм законодавства. Характер спорів, що вирішувалися у судах України, свідчить про не виправдано звужене їх коло, зумовлене недостатнім усвідомленням громадянами свого права на судовий захист, судовими помилками на стадії вирішення питання щодо підвідомчості правових конфліктів.

Звернемо увагу на вимоги Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо якості продукції, її стандартизації. Так, вторинне право ЄС містить дієві гарантії захисту прав споживачів при укладенні електронних правочинів (угод на відстані). Правовою основою забезпечення співпраці у сфері захисту прав споживачів є положення ст. 169 Договору про функціонування ЄС, що зорієнтовано на створення належного функціонування внутрішнього ринку товарів і послуг. Основною метою є сприяння інтересам споживачів, забезпечення високого рівня їхнього захисту, а також створення умов для охорони здоров'я, безпеки, економічних інтересів споживачів, розвитку права на інформацію, освіти, самоорганізацію на захист своїх інтересів [2].

Хартія основних прав ЄС (ст. 38) захист прав споживачів визнає одним із законних інтересів усього населення Союзу, якому гарантується найвищий рівень захисту [3]. Так, Директива 2001/95/ЄС «Про загальну безпеку продукції» передбачає наявність системи попередження про продукти, які можуть становити небезпеку для споживачів – система RAPEX. Дана система передбачає механізм швидкого попередження Комісії ЄС державою-членом у випадку виявлення продукції, яка може становити небезпеку для здоров'я [4]. У випадку надання послуг діють положення Директиви про захист персональних даних і Директиви про дистанційні договори під час дистанційної торгівлі. Зазначені директиви визначають принцип «явно вираженої згоди», що надається споживачем при укладенні такого роду договору [5].

У системі механізмів захисту прав споживачів істотну роль відіграє інститут споживчої експертизи, який передбачає можливість перевірки товарів,

продукції, послуг. Досить розвинутим є інституційний механізм захисту прав споживачів – позасудова мережа, яка включає: Асоціацію європейських споживачів (АЕС); Європейську асоціацію координації споживчого представництва у процесах стандартизації (ANEC, Брюссель) Європейське бюро спілки споживачів (BEUC); Європейське товариство кооперативів споживачів (Euro Coop); Союз організацій споживачів ЄС (COFACE). Діяльність всіх цих об'єднань споживачів заснована на тісній співпраці одне з одним, а також з інституційним механізмом захисту прав споживачів ЄС [5, с. 32].

Пріоритетом кожного з цих об'єднань є, перш за все, обмін актуальною інформацією. Отже, існування в кожній державі-члені ЄС власних об'єднань споживачів сприяє найбільш ефективному її поширенню. Інформація надається за критеріями національної специфіки й офіційними мовами конкретних країн. Все це створює умови доступу до інформації в кожній країні, а відтак і до засобів захисту споживачами своїх прав та інтересів.

На думку європейських експертів, функції захисту прав споживачів, засновані на міжнародному досвіді, бере на себе держава, в той час, як питаннями технічного регулювання, як правило, займаються спеціалізовані асоціації або об'єднання. Варто зважити на позитивний досвід Французької асоціації зі стандартизації (AFNOR), Італійської установи з уніфікації (UNI) яким держава делегувала відповідні функції технічного регулювання, які фінансуються на основі часткової державної підтримки, членських внесків, поповнень за рахунок надання платних послуг. Такий досвід вважаємо за необхідне запровадити в майбутньому і в Україні. Національне законодавство у цій частині також повинно належним чином гарантувати реалізацію споживачами своїх прав, забезпечувати захист, враховуючи особливості укладення та виконання такого роду договорів.

Отже, на сьогоднішній день особливо актуально постало питання захисту прав споживачів при укладенні електронних правочинів, користуючись пропозиціями інтернет-магазинів. Розвиток законодавства у зазначеній сфері має базуватися на тісній співпраці зі споживачами, приведенні механізмів реалізації прав споживачів у відповідність до сучасних вимог з метою гармонізації законодавства держав-членів до законодавства ЄС.

Література:

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 р. № 994_b06 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/
3. Хартія основних прав Європейського Союзу, поточна редакція — прийняття від 07.12.2000 р. № 994_524/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
4. Директива «Про загальну безпеку продукції» 2001/95/ЄС Європейського парламенту та Ради від 03.01.2001 р. URL: old.minjust.gov.ua/file/31103.docx
5. Директива «Про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг та внесення змін до Директиви Ради 90/619/ЄС та Директиви 97/7/ЄС та 98/27/ЄС» URL: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

Сімонян Яна Нверівна,
*студентка 4 курсу юридичного
факультету Запорізького національного
університету,
м. Запоріжжя, Україна*

Науковий керівник:
Бичківський Олексій Олексійович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права Запорізького
національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ : ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У правовій системі більшості країн світу міжнародне приватне право займає особливе місце, адже сучасні міжнародні відносини є різноманітними, розвиваються і поширюються з великою швидкістю, що сприяє подальшому розвитку інтеграційних процесів у світі, зближенню держав у всіх сферах діяльності, розширюються зовнішньоекономічні зв'язки, зростає і необхідність всебічної регламентації відносин з «іноземним елементом».

Загальнотеоретичні питання міжнародного приватного права в юридичній доктрині завжди були вагомим предметом дослідження таких вчених як : Л.А. Лунц, Г.С. Фединяк, М.І. Брун, В.І. Кисіль, С.Б. Крилов, А. Г. Хачатурян, П.Е. Казанський, С.О. Малінін, Н.В. Пронюк, І.І. Дахно, О.А. Підпригора, О.О. Мережко, однак дослідженням саме місця міжнародного приватного права займалися: М.М. Богуславський, В.В. Гаврилов, Г.І. Тункін, М.І. Брагінський, Л.П. Ануфрієва та інші.

Ставлення до визначення поняття міжнародного приватного права в рамках вітчизняної правової науки вже сформувалося. Втім, єдиної й однозначної позиції в цьому питанні не склалося. Дискусії про саме поняття міжнародного приватного права, обумовлені, перш за все, складним явищем, позначених трьома словами – «міжнародне приватне право», кожне з яких має свій власний зміст: міжнародне – означає наявність іноземного елемента; приватне – вказує на характер відносин; право – визначає систему загальнообов'язкових норм.

На думку Л.О. Антонюка міжнародне приватне право – це система юридичних норм, спрямованих на регулювання міжнародних невластивих (приватноправових) відносин з «іноземним елементом» [1, с. 161-162].

Г. І. Тункін вважав, що міжнародне приватне право – це комплекс правових норм, що відносяться частково до національних правових систем різних держав, частково до міжнародного публічного права (міжнародні договори) [2, с.11-12].

Так, С. Г. Кузьменко пише, що міжнародне приватне право – це самостійна галузь прав, сукупність правових норм, що регулюють невластиві, приватноправові відносини з «іноземним елементом» [3, с. 6].

У юридичній науці висловлюється і протилежна думка, за якою міжнародне приватне право розглядають лише як складову міжнародного публічного права. Вважаємо, що це є спірне твердження, оскільки є два критерія, за якими можна відмежувати міжнародне приватне право від міжнародного права – предмет та метод правового регулювання.

Сучасне міжнародне приватне право регулює приватноправові відносини, які складаються, по-перше з економічних, господарських, науково-технічних, культурних та ділових відносин між організаціями різних країн світу; по-друге з відносин з участю іноземних громадян та осіб без громадянства, а саме майнові та особисті немайнові відносини, трудові та сімейні тощо.

Але специфічною ознакою міжнародного приватного права, яке надає підставу відрізнити міжнародне приватне право від інших галузей права, є наявність в таких відносинах іноземного елемента.

Під іноземним елементом відповідно до п. 1. ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» розуміють ознаку, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм:

1) хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;

2) об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;

3) юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [4, п.1 ст. 1].

Міжнародному приватному праву притаманні два спеціальних методи регулювання – колізійно-правовий, що здійснюється у двох формах – національній та міжнародній, та матеріально-правовий, що здійснюється у міжнародно-правовій формі.

Для того щоб зрозуміти загальне значення міжнародного приватного права, необхідно відповісти на запитання: у чому полягає його мета. Як вважав провідний юрист-міжнародник Х. Лаутерпахт, мета міжнародного приватного права полягає у тому, аби зробити можливим застосування права іноземної держави на території національної держави. До того ж ця мета диктується міркуваннями справедливості, зручності, необхідністю міжнародних стосунків між індивідами, а також самою концепцією публічного порядку. На думку шведського колізіоніста Хіддінга Еека, функція міжнародного приватного права полягає у забезпеченні раціональних та справедливих рішень у справах, в яких містяться іноземні елементи, або які пов'язані з іноземними країнами. Важливим є й те, що різні системи міжнародного приватного права, незважаючи на всю їхню різноманітність, сприяють нормалізації міжнародних відносин і полегшують завдання вирішення конфліктів на рівні законів та юрисдикцій [5, с. 25-26].

Щодо природи норм міжнародного приватного права та його місця в системі права існує декілька концепцій. Прибічники національно-правової концепції також не є єдиними в цьому питанні: одні автори визнають міжнародне приватне право лише частиною національного цивільного права; інші вбачають у міжнародному приватному праві самостійну галузь внутрішнього права цивілістичного характеру; деякі характеризують його як підсистему в межах

внутрішнього права. Відповідно до цивілістичної концепції єдиного міжнародного приватного права для всіх чи окремих держав не існує, кожна держава має своє міжнародне приватне право. Прихильники концепції, що розглядає міжнародне приватне право як полісистемний комплекс вважають, що міжнародне приватне право є об'єктивно існуючим полісистемним комплексом, який складається з відносно самостійних блоків норм, які, не утворюючи цілісної системи та зберігаючи своє місце в «базисних» системах права (в національній або міжнародній), взаємодіють один з одним під час регулювання відносин невластивого характеру.

Отже, міжнародне приватне право у дійсності є більш складним і різноаспектним явищем, саме про це і свідчать дискусії, які ведуться вченими у правовій науці щодо визначення місця міжнародного приватного права в правовій системі. Як бачимо, при дослідженні місця міжнародного приватного права в правовій системі України, все залежить від того, якої концепції права і теорії співвідношення між національним і міжнародним правом дотримується конкретний автор.

Література:

1. Антонюк Л. О. Місце міжнародного приватного права в правовій системі та його співвідношення з міжнародним публічним правом. Актуальні проблеми держави і права, 2014. Вип. 72. С. 161-170.
2. Тункин Г.И. Международное право : Учебник / Отв. ред. Г.И. Тункин. М.: Юрид. Лит, 1982. 566 с.
3. Кузьменко С.Г. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / За ред. С. Г. Кузьменка. К.: Центр учбової літератури, 2010. 316 с.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. / Відомості Верховної Ради України, 2005. № 32. Ст. 422.
5. Кульчій О.О., Ляхівненко С.М. Міжнародне приватне право: підручник / О.О.Кульчій, С.М. Ляхівненко. ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ», 2016. 264 с.

Стаценко Олександр Олегович,
*студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

ПРО ФОРМИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Питання про суб'єктивні права людини і громадянина та їх захист у судовому процесі є популярною темою для обговорень у наш час. Важливу роль

у цьому механізмі захисту прав відіграє правосуддя, яке здійснюється виключно судами для захисту фізичних і юридичних осіб.

В Україні в конституційному порядку кожному громадянину гарантується захист прав та свобод [1]. На нашу думку, право на захист є елементом правового статусу, який складають права, свободи та обов'язки, що фіксують стандарти поведінки особи, розкривають основні принципи її взаємодії з державою. Право на захист має конституційну природу та існує в рамках відносин держави і особи. Основні способи захисту цивільних прав передбачені в чинному українському законодавстві, а саме в Цивільному кодексі України. Стаття 16 ЦК України гарантує право кожній особі звернутися до суду за захистом своїх особисто немайнових та майнових прав і інтересів.

Чинним законодавством України передбачається чотири форми захисту цивільних прав, свобод та інтересів: адміністративна, судова, самозахист та нотаріальна. Самозахист є найдавнішою формою правового захисту прав та інтересів людини. Самозахист це – певні дії особи, що вживаються для забезпечення своїх прав, порушених нападом іншої держави, юридичної або приватної особи. Він є правомірним у таких випадках: необхідна оборона, безакцентне списання кредитором з банківського рахунку боржника суми заборгованості, крайня необхідність. Про захист цивільних прав в адміністративному порядку зазначається в ст. 3 Конституції України, яка встановлює, що змістом та спрямованістю діяльності держави та її органів є необхідність утвердження та забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина [2], та ст. 40 Конституції України, згідно з якою усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб.

Наступним видом є нотаріальний захист передбачений ст. 18 ЦК України, де зазначено, що нотаріальний захист здійснюється шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі в порядку і випадках, встановлених законом. Самим найпопулярнішим і найбільш актуальнішим і вдосконаленим є судовий захист. Він є ефективнішим для захисту порушених прав, опорюваних або не визначених прав та інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та інтересів держави. Судовий захист цивільних прав та інтересів є юрисдикційною формою захисту порушених або оспорюваних суб'єктивних прав та інтересів. Одна з визначальних складових принципу захисту цивільних прав та інтересів судом полягає в забезпеченні гарантій права кожної людини на ефективний судовий захист [3].

Отже, питання про межі захисту цивільних прав є важливим для сьогодення. Потрібно чітко розрізняти межі захисту суб'єктивного права від свавілля. Дії особи яка перевищила межі допустимого правом захисту, варто розцінювати як зловживання правом. При захисті особою свого суб'єктивного права не можна порушувати відповідні права та інтереси інших осіб, які беруть участь при вирішенні справи.

Таким чином, способи захисту цивільних прав і свобод людини і громадянина, потребують ретельних змін на законодавчому рівні. Законодавцям слід звернути увагу на неюрисдикційних способах захисту (в першу чергу, на

самозахисті цивільних прав та заходах оперативного впливу), як найбільш доступних для учасників цивільних правовідносин способів захисту їх суб'єктивних прав.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 2016, № 30, ст. 141).
2. Цивільний кодекс України: офіційний текст / Ред. В.М. Вдовиченко. – К.: Кондор, 2018. – 377 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 1 вересня 2017. / Ред. А.В.Паливода. – К.: Атіка, 2017. – 142 с.

Тертиця Ангеліна Вадимівна,
студентка 3 курсу
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

МНОЖИННІСТЬ У ПРЕДСТАВНИЦТВІ

Еволюція суспільних відносин призводить до еволюціонування правопорядку. Такий процес логічно призводить до зміни та, хоча і не завжди, до ускладнення правових конструкцій, які урегульовують суспільні відносини. Таке твердження є справедливим щодо відносин в сфері представництва також. Однак правове регулювання має бути не лише «сучасним», але й водночас збалансованим. Правовідносини представництва мають складну суб'єктну структуру: відносини між особою, яку представляють, та представником; між представником та третіми особами; між особою, яку представляють, та третіми особами. Основною засадою пропонування внесення змін до законодавства щодо врегулювання представництва з огляду на розвиток суспільних відносин має стати збалансованість інтересів учасників таких відносин, задля недопущення крену в інтересах однієї із сторін, та відповідності правовим потребам сучасного правового поля.

Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє (ст. 237 ЦК України). Однак, наприклад, в німецькій доктрині існує поняття «спільного представництва» або «колективного», якщо у вчиненні правочину від імені особи, яку представляють, беруть участь декілька з його представників, яким належить спільне (колективне) повноваження на вчинення цього правочину [1, с. 412].

Відповідно до Модельних правил європейського приватного права ("Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR)") в ст. II.-6:110 допустимою є множинність представників, кожен з яких наділяється правом діяти самостійно [2]. Взагалі множинність у відносинах представництва в тій чи іншій формі визнається і врегульована в переважній більшості європейських держав (Австрія, Німеччина, Італія, Іспанія, Франція).

ЦК України такої можливості не передбачає, а з огляду на формулювання визначення поняття «довіреність», то навіть і виключає можливість множинності

як на стороні особи, яку представляють, та і на стороні представника [3, с. 252]. Натомість ст. 58 Закону України «Про нотаріат» прямо передбачає множинність довіритель: нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб. Дійсно, прямої заборони, як такої, в цивільному законодавстві немає. Законодавець не встановлює заборону множинності осіб як на стороні особи, яку представляють, так і на стороні представника [3, с. 253]. І хоча реалізувати множинність непросто, однак припустимо. З огляду на це видається правильним вирішити низку питань, які логічно виникають з визнаної можливості участі кількох осіб на стороні особи, яку представляють, та на стороні представника. Серед них види множинності та їх види, передоручення при множинності, порядок спільного здійснення повноважень представників, відмова від повноважень одного з представників та ін.

Не беручись давати відповіді на всі окреслені питання, можна вказати на один з поділів представництва при множинності. З огляду на нормативне визначення поняття представництва метою представництва є вчинення представником правочинів в інтересах особи, яку він представляє. Такий постулат традиційно покладається в основу внутрішніх відносин представництва. Зазначається, що ці відносини мають фидуціарний (особистий, довірчий) характер, що обумовлене тим, що особа, яку представляють, повинна довіряти представнику і бути впевненою, що при здійсненні представницьких повноважень він не порушить належні їй цивільні права й законні інтереси [4, с. 333].

Однак можна уявити собі ситуацію, коли довіритель з метою забезпечення своїх інтересів бажає уповноважити декілька осіб, які мали б діяти одночасно щодо вчинення одного правочину. І. В. Спасибо-Фатєєва приводить вдалий приклад необхідності множинності на стороні представника, у разі видачі довіреності на придбання будинку декільком особам, одна з яких – фахівець в галузі будівництва, інший – в праві [3, с. 252]. Застосовне до множинності представників, можна вирізняти представництво, коли декілька представників діють окремо один від одного або вчиняють послідовно дії, на здійснення яких їм надано окремі повноваження, та представництво, за якого двом особам надано спільні повноваження, реалізовувати які вони можуть лише спільно.

Варто визначитися з тим, якщо в довіреності не зазначено, яким саме чином представники будуть діяти, пропонується виходити з того, що якщо довіреність видана декільком представникам, то за відсутності прямо вираженої застереження про спільне представництві представники здійснюють повноваження окремо. У цьому випадку відмова від повноважень одного з представників, а так само скасування його повноважень яку представляють, має наслідком припинення довіреності тільки щодо зазначеного представника. Коли за умовами довіреності повноваження повинні здійснюватися спільно, відмова одного з представників тягне за собою припинення довіреності в цілому. Скасування довіреності щодо одного представника тягне припинення довіреності тільки щодо нього.

Література:

1. Tuhr A. Der allgemeine Teil des deutschen bürgerlichen Rechts. Bd. 2. Hälfte 2.
2. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition/prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group); ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I–VI. Munich, 2009. 648 p. URL: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf.
3. Спасибо-Фатєєва І. В. Проблеми сучасного регулювання представництва. Університетські наукові записки. 2012. № 1. С. 249–259.
4. Цивільне право: підручник: у 2 т./В. І. Борисова (кер. авт.кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Ткаченко І.І.,

*студентка 2 курсу фізико-математичного
факультету Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка*

ВИДИ ПРЕЗУМПЦІЙ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Одним із найдавніших інститутів дослідження є сім'я. Виникла сім'я в надрах первісного суспільства значно раніше класів, націй, держав. Суспільна цінність сім'ї обумовлена її «виробництвом і відтворенням» безпосередньо життя, вихованням дітей, формуванням їх індивідуальної свідомості. Сім'я – це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Шлюб – це юридичний факт, який передбачає сімейно-правові відносини, це добровільний і рівноправний союз вільних жінки і чоловіка, який укладається у визначеному законом порядку для створення сім'ї. Тому у подальшій роботі я вирішила дослідити шлюбно-сімейні відносини у законодавстві України та презумпції у сімейному праві.

Правовідносини виникають, змінюються та припиняються внаслідок різноманітних конкретних життєвих обставин. Отже, народження дитини – це підстава для виникнення комплексу прав та обов'язків батьків та дітей.

Але проблемним є визначити, з якого саме моменту виникають ці взаємні права та обов'язки між батьками (чи усиновлювачами) і дітьми (усиновленими), оскільки це матиме значення для отримання певних прав та обов'язків між цими учасниками сімейних правовідносин.

В юридичній літературі права та обов'язки батьків і дітей поділені на особисті (немайнові, тобто такі, що не мають економічного змісту, наприклад, ті, що забезпечують виховання дітей та їх особисто-правовий статус – ім'я, по батькові, прізвище, національність, громадянство та інше) і майнові, які пов'язані із взаємним матеріальним утриманням дітей і батьків. Розглядаючи питання виникнення правовідносин між батьками та дітьми, логічним є визначення походження останніх від даних батьків, засвідчене у встановленому законом порядку. В обов'язковому порядку для виникнення взаємних прав та обов'язків

батьків і дітей необхідно, щоб зазначене походження було засвідчене у встановленому законом порядку, тобто органом РАЦСу

Для встановлення походження дитини від матері (материнства) передбачений єдиний реєстраційний порядок. Походження дитини від даної матері, як й від батька, засвідчується свідоцтвом про її народження. Цей документ видається на підставі заяви матері, поданої до органу РАЦСу. До заяви мати повинна додати документи, що підтверджують народження нею дитини. Одним з таких документів є довідка медичного закладу про народження дитини даною жінкою. У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я державна реєстрація народження проводиться на підставі медичного свідоцтва про народження або медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу форми 103-1/о, форма якого затверджена вищевказаним наказом Міністерства охорони здоров'я України. Має також подаватись документ, що підтверджує особу матері. Відмова органу РАЦСу зареєструвати походження дитини від даної матері може бути оскаржена у судовому порядку. Рішення суду про поновлення актового запису про народження дитини від певних батьків (одного з батьків) необхідне також у тому разі, коли Свідоцтво про народження дитини втрачене і відновити його неможливо. На підставі рішення суду видається нове Свідоцтво про народження дитини.

Однією зі специфічних особливостей предмета сімейного права є те, що сімейні стосунки, як правило, мають міцний, тривалий і стійкий характер. Нормальне функціонування таких відносин вимагає особливих прийомів правового регулювання. Тому при належному оформленні (реєстрації) тих чи інших юридичних фактів слід виходити з припущення, що правовий зв'язок, який ними породжується, виникає між суб'єктами при наявності достатніх підстав.

Шлюбно-сімейні відносини відчують на собі регулюючий вплив норм права і норм моралі. Якщо майнові відносини у сім'ї в більшості своїй піддані чіткій правовій регламентації, то щодо особистих немайнових відносин можливості юридичного нормування виявляються істотно обмеженими.

Одні сторони внутрішньосімейних зв'язків (психологічні моменти) взагалі знаходяться поза сферою права, виключаючи навіть непрямий вплив на них правових явищ. Інші сторони – залишаються за межами правового регулювання внаслідок недоцільності правового втручання у сферу суто особистих стосунків, оскільки їх зайва регламентація може призвести до переходу тієї межі, за якою юридичний підхід до дійсності стає безглуздом. Нарешті, ті особисті немайнові зв'язки, які можуть бути піддані позитивному правовому впливу, не вимагають великої конкретизації, деталізації ситуацій і варіантів поведінки суб'єктів.

Однією з ознак шлюбно-сімейних відносин є глибоко особистий характер зв'язків між їх суб'єктами. Сутність сімейних правовідносин така, що вони незалежно від виду завжди включають у себе елемент особистого, довірчого характеру, що в певних випадках перешкоджає їх упорядкуванню з вичерпною повнотою, залишаючи місце для припущень та здогадок.

У сімейному законодавстві України більшість презумпцій не сформульована в самому законі, усі вони виводяться зі змісту норм шляхом інтерпретації.

Сімейно-правові презумптивні узагальнення слугують однакового правовому регламентуванню суспільних відносин, стабільності правозастосовної практики, сприяють реалізації вимог нормативних приписів, допомагають встановити раціональний порядок доказування обставин справи між учасниками процесу, чинять активний вплив на виникнення правовідносин, дозволяють оптимальним способом виявити наявність факту, коли іншим шляхом його не можна встановити, виступають важливою гарантією охорони прав і законних інтересів суб'єктів сімейного права, вносять стійкість в правове регулювання, роблять його більш логічним, гнучким і послідовним.

Все різноманіття сімейно-правових припущень можна поділяти за різними підставами. Найбільш повною та такою, що дозволяє показати призначення, особливості презумпцій у сімейному праві є їх диференціація за ознакою віднесення до окремих правових інститутів, відповідно до якої вони поділяються на кілька груп.

1. Презумпції, що діють у сфері особистих правовідносин подружжя.
2. Презумпції, що діють в області майнових правовідносин подружжя.
3. Презумпції, що діють у сфері встановлення походження дітей.
4. Презумпції, пов'язані з вихованням дітей.

Отже, презумпції є дуже поширеним явищем у сімейному законодавстві. Вони сприяють захисту прав та інтересів учасників сімейних правовідносин та охороні їх особистого життя. Проте проблеми визначення особливостей, їх місця у механізмі правого регулювання сімейних відносин, застосування їх при вирішенні сімейно-правових спорів ще очікують дослідження та вирішення.

Викладений порядок встановлення походження дитини від даної матері застосовується незалежно від того, народила мати дитину у шлюбі чи поза шлюбом. Якщо мати дитини не перебуває у шлюбі з її батьком і дитина не була зареєстрована в органах РАЦС на підставі статей 122, 125 СК України, особисті та майнові правовідносини виникають за однією лінією – між дитиною та її матір'ю. У цьому разі між батьком і дитиною такі відносини не виникають. Якщо мати дитини не перебуває у шлюбі з її батьком і дитина не була зареєстрована в органах РАЦС на підставі статей 122, 125 СК України, особисті та майнові правовідносини виникають за однією лінією – між дитиною та її матір'ю. У цьому разі між батьком і дитиною такі відносини не виникають. Унаслідок позбавлення батьківських прав певні правовідносини між батьками та дітьми припиняються. У зв'язку з тим, що такі обставини тягнуть за собою важливі юридичні наслідки – виникнення, зміну або припинення сімейних правовідносин, вони називаються юридичними фактами. Таким чином, юридичні факти – це такі конкретні життєві обставини, які спричиняють виникнення, зміну або припинення сімейних правовідносин. Серед таких виділяють юридичні дії. Юридичні дії – це такі юридичні факти, які ґрунтуються на волевиявленні учасників сімейних відносин. Дії поділяються на правомірні та неправомірні. Судові рішення також набувають значення сімейно-правових

юридичних фактів. Суд, наприклад, виносить рішення про усиновлення дитини, поділ майна подружжя, стягнення аліментів, встановлення режиму окремого проживання подружжя тощо.

Література:

1. Маркин А. В. Презумпции в праве: анализ исследований. Вектор науки ТГУ. 2011. № 2. С. 59–65.
2. Курумшиева Э. И. Презумпции в семейном праве Кыргызской республики. Вестник научных конференций. 2015. № 4–6. С. 50–54.
3. Красицька Л. В. Проблеми здійснення особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Л. В. Красицька; наук. конс. Р. Б. Шишка – Вінниця. – 2015. – 496 с
4. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2003. - 215 с.

Фомін Роман Олександрович,
*студент 5 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ СТАТУТУ ЯК УСТАНОВЧОГО ДОКУМЕНТА ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Установчим документом господарських товариств, які належать до об'єднань капіталів, визнається лише статут.

Питання визначення правової природи, змісту, порядку затвердження, зміни статуту, як установчого документа юридичної особи, були предметом численних досліджень як у галузі цивільного права, так і галузі господарського права. Із останніх досліджень, присвячених проблематиці установчих документів юридичних осіб, слід відзначити праці: В. С. Петренка «Установчі документи суб'єктів господарювання» [3], О. Ю. Тичкової «Локальні корпоративні акти у цивільно-правовому регулюванні» [5]. Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства досліджувались у роботі В. І. Татькова [4].

Вивчення міжнародного досвіду дозволяє дійти висновку, що у міжнародній практиці статут може мати доволі різноманітне значення. Так, наприклад, для реєстрації компанії відповідно до корпоративного права Великобританії необхідно подавати меморандум про асоціацію, загальна мета якого визначити індивідуальні ознаки та атрибути компанії, врегулювати її взаємовідносини із зовнішнім світом. Статут же регулює відносини всередині компанії, визначає категорії акцій, які випускає компанія, права, які слідують з акцій різних категорій, порядок обігу акцій, процедура проведення загальних зборів та засідань правління, порядок виплати дивідендів [4].

Дослідники питання визначення правової природи та змісту установчих документів товариств відзначають, що статут може розглядатися як складова частина установчого договору в його широкому значенні як зобов'язання, але що стосується його співвідношення із установчим договором як установчим документом навряд чи доцільно оцінювати статут як його складову частину.

Кожний з цих документів має самостійне значення – засновницький договір закріплює рішення про створення товариства і відображає положення, що мають правове значення для товариства. Статут встановлює правове положення товариства, репрезентуючи його в зовнішніх відносинах [4].

Статут підтверджує факт створення товариства шляхом його заснування – він є вольовою дією засновників по створенню суб'єкта права.

Статут є локальним нормативним актом, призначення якого полягає у визначенні правового статусу конкретної юридичної особи. Саме цей документ визначає правове становище тієї чи іншої юридичної особи в цивільному обороті. Статут є найпоширенішим видом установчого документа.

Статут – це своєрідна конституція юридичної особи. У літературі сформульовані ознаки, що дозволяють розкрити його правову сутність:

- 1) він встановлює індивідуальний правовий статус конкретної юридичної особи;
- 2) затверджується учасниками і змінюється вищим органом управління юридичної особи;
- 3) діє протягом усього часу існування юридичної особи;
- 4) поширюється на усіх осіб, які перебувають у правовідносинах із юридичною особою;
- 5) може містити норми, не передбачені чинним законодавством;
- 6) не повинен суперечити нормам закону [2, с. 189].

Правова природа статуту була предметом аналізу Верховного Суду України, який у своїй Постанові від 25.03.2002 р. «Про визнання недійсним статуту АТ "Екологоохоронна фірма "Креома-Фарм"» зазначив, що статут не є угодою за своєю сутністю в розумінні ст. 41 ЦК 1963 року, а отже на нього не поширюються норми цивільного законодавства про угоди а зобов'язання, тож, застосування ст. 48 ЦК 1963 року є помилковим. Таким чином, можна зробити висновок, що статут – це не правочин, а локальний нормативний акт, але виникає цей акт внаслідок правочину, змістом якого є засновницьке волевиявлення [2, с. 189].

Слід відзначити, що можливість здійснення діяльності на підставі статуту на сьогодні передбачена для тих видів товариств, що належать до об'єднання капіталів. Зокрема, це акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю. Також до статутних належать підприємства колективної власності. Це – виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом. Господарський кодекс передбачає, що на підставі статуту також діють державні та комунальні підприємства, кредитні спілки, банки і товарні біржі.

Установчі документи юридичної особи повинні мати відомості, передбачені законом. Усі вимоги до змісту можна поділити на три групи:

- 1) вимоги, що ставляться до установчих документів усіх юридичних осіб;
- 2) вимоги, що ставляться до установчих документів юридичних осіб певної організаційно-правової форми;
- 3) вимоги, що ставляться до установчих документів осіб, що здійснюють господарську діяльність у певній сфері. Крім того, можна виділи спеціальні вимоги до засновницького договору, статуту, установчого акта установи [2, с. 185].

Слід зазначити, що положення, які складають зміст статуту, можуть бути поділені на дві категорії: **обов'язкові**, які мають бути визначені у статуті в силу імперативних приписів закону та **факультативні**, – які закріплюються у статуті за домовленістю засновників (акціонерів) товариства. Крім того, положення статуту можуть бути поділені на дві категорії залежно від типу товариства, а саме:

- універсальні положення, які визначаються у статутах приватних та публічних товариств;

- спеціальні – які можуть бути закріплені лише у статуті приватного товариства (право на переважне придбання акцій у випадку їх відчуження акціонером товариства) або лише у статуті публічного товариства (положення про публічне розміщення акцій).

Такий поділ має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже може суттєво позначатись на правовому статусі товариства.

До обов'язкових положень, які мають бути визначені у статуті, законодавством віднесені положення про: товариство (повне та скорочене найменування товариства українською мовою, тип товариства); статутний капітал (розмір) та резервний капітал у разі його формування; акції товариства; права акціонерів; систему органів управління товариством та їх повноваження; порядок внесення змін до статуту; порядок припинення товариства.

Слід зазначити, що чинним законодавством встановлено певні відмінності у визначенні змісту статутів приватних та публічних товариств [1, с. 76-80].

Як важливі елементи змісту статуту також відзначаються умови про охорону комерційної таємниці, а також встановлення відповідальності за невиконання товариством обов'язку про виплату оголошених дивідендів [1, с. 76-80].

Таким чином, важливим є приділення належної уваги дотриманню встановлених законодавчих вимог до статуту оскільки останній є важливою та обов'язковою стадією створення акціонерного товариства. Статут є первинним актом товариства, у якому фіксуються права та обов'язки як товариства, так і його учасників, тому для уникнення у подальшому спірних ситуацій, слід приділяти належну увагу визначенню не лише умов, які мають бути обов'язково передбачені у статуті в силу приписів закону, а й факультативним умовам, які б враховували специфіку діяльності товариства та основні засади побудови відносин між учасниками і товариством. Зокрема, необхідно визначати у статуті основні засади відповідальності сторін за невиконання чи неналежне виконання обов'язків акціонерами та самим товариством, а також приділяти увагу визначенню основних заходів, спрямованих на забезпечення збереження комерційної таємниці товариства.

Література:

1. Костова Н. І. Правове регулювання статуту акціонерного товариства / Н. І. Костова. Часопис цивілістики. 2013. Вип. 15. С. 76-80. URL.: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Chac_2013_15_16
2. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. 720 с.

3. Петренко В. С. Установчі документи суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. С. Петренко. Донецьк, 2006. 23 с.
4. Татьков В. І. Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. І. Татьков ; НАН України ; Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2003. 180 с.
5. Тичкова О. Ю. Локальні корпоративні норми у цивільно-правовому регулюванні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Ю. Тичкова. Х., 2009. 20 с.

Холодна Маргарита Миколаївна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У час технічного прогресу, в умовах подальшого об'єднання господарських та культурних відносин, коли дії, вчинені в межах однієї держави, можуть спричинити наслідки в інших державах, коли все більше наші організації та громадяни вступають в різні за своїм характером відносини з організаціями та громадянами інших країн, знання питань міжнародного приватного права повинно допомогти нашим консульським установам, різним організаціям у забезпеченні належного правового захисту державного майна, прав та інтересів наших громадян, українських організацій та самої держави за кордоном.

Предметом регулювання міжнародного приватного права є суспільні відносини цивільного, сімейного, трудового та цивільного-процесуального характеру, в яких присутній іноземний елемент. Іноземним елементом може виступати суб'єкт, об'єкт або юридичний факт. Завданням міжнародного приватного права є врегулювання названих відносин з метою створення єдиного правового простору з метою дотримання прав і свобод учасників таких правовідносин.

Правова політика міжнародного приватного права сама по собі має ціннісну характеристику, оскільки виражає належне тільки через оцінку дійсності й відбиття її важливих, бажаних сторін. Для прикладу наведемо відмічену в науці міжнародного приватного права особливість. Якщо порівнювати США – країну іммігрантів та європейські країни з

гомогенним в етнічному плані населенням, то американському суспільству та його правовій культурі властиві гнучкість, мінливість та індивідуалізм, а європейським старим державам з древніми історичними традиціями характерними рисами міжнародного приватного права є стабільність, послідовність, прагнення до соціальної рівності, визначеність колізійних норм, їх логічність, несуперечність, передбачуваність результатів [3, с. 100-102].

Цінності і пріоритети правової політики в міжнародному приватному праві не фіксуються безпосередньо у вигляді закону чи інших зовнішніх формах. Вони апріорі знаходять своє місце в таких сферах соціального буття, як мораль, культура, релігія, політика, економіка. Водночас норми міжнародного приватного права утворюються, існують і змінюються як вираження цих цінностей і пріоритетів, спрямовуються на їх охорону, забезпечення і розвиток. Нерідко різного роду соціальні цінності перетворюються на принципи права в цілому, на окремі його елементи [5].

Розглянемо найголовніші принципи в правовій політиці міжнародного приватного права:

- Принцип справедливості – має першочергове значення, покликаний упорядковувати конфлікти різних правопорядків, що безпосередньо стосуються прав та інтересів приватних осіб-учасників приватно-міжнародних суспільних відносин.

- Принцип прав і свобод людини полягає в тому, що правова політика у міжнародному приватному праві повинна бути націлена на створення і реалізацію можливостей втілення прав і свобод людини.

- Принцип рівності стосується рівності суб'єктів приватно-міжнародних відносин і рівності правопорядків.

- Принцип гуманізму покликаний націлювати правову політику на індивідуальне благо, людяність, особистість, загальнолюдські пріоритети, на людяність і повагу до людини.

- Принцип демократизму повинен позначатися на можливості і необхідності створення правової політики і її реалізації за участю громадськості, широких верств населення, зацікавлених суб'єктів.

- Принцип законності – це неухильне виконання законів і відповідних їм інших правових актів усіма органами держави, посадовими та іншими особами.

- Принцип реалізму вимагає, щоб правова політика у міжнародному приватному праві максимально повно і ясно сприймала особливості приватно-міжнародних суспільних відносин і фактори зовнішнього середовища для адекватної постановки цілей і завдань, для вибору конкретних засобів їх досягнення.

- Принцип планомірності покликаний забезпечити необхідність проведення даної політики на підставі довгострокових і багаторічних планів, програм, концепцій розвитку і реформування юридичного життя суспільства і його приватної сфери.

- Принцип визнання закордонних законів є визначальним орієнтиром, оскільки при вказівці колізійних норм національного правопорядку з метою врегулювання приватно-міжнародних відносин повинні бути залучені норми зарубіжного законодавства.

- Принцип з'єднання вітчизняних і зарубіжних законів являє собою ідейну передумову правотворчості і правореалізації. Тільки на цій основі може бути здійснена правова регламентація приватно-міжнародних суспільних відносин, для яких немає можливості встановлення виключно матеріального регулювання.

- Принцип опосередкованості приватно-міжнародних відносин означає, що правова політика повинна бути націлена на використання правотворчості, правореалізації, організаційної діяльності, що в комплексі допоможе досягти необхідного ступеня врегулювання приватно-міжнародних суспільних відносин.

- Принцип захисту національного правопорядку – це орієнтація на охорону вітчизняних цінностей, основ правопорядку, власних громадян, їх правового статусу, національних інтересів при побудові і дії нормативного матеріалу, організаційної діяльності на внутрішньому і міжнародному рівнях.

- Принцип міжнародної взаємодії вказує на те, що вона повинна враховувати позиції інших держав, укладені міжнародні договори, брати до уваги існування інших правопорядків, їх рівність. Тому, як вірно вказував М. Вольф, міжнародне приватне право «має бути побудоване в дусі міжнародного спілкування» [1, с. 31].

При аналізі будь-якої колізійної або матеріальної норми міжнародного приватного права з точки зору її зумовленості ми виявляємо принципи права, які вона розкриває й деталізує, на яких ґрунтується, а через них – і цінності, притаманні вітчизняному суспільству, що підтримуються і втілюються за допомогою правової політики. Прикладом може послужити норма статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право». Ця, на перший погляд, технічна норма, що має на меті здійснення мирного ділового співробітництва держав у приватній міжнародній сфері, ґрунтується на такому принципі міжнародного приватного права, як взаємодія національних правових систем, а в більш широкому розумінні ґрунтується на цінностях справедливості, людяності, гуманності, захисті прав людини тощо.

Зіставимо норми статей 5, 70 і 71 Закону України «Про міжнародне приватне право». Якщо в загальній нормі статті 5 ідеться про можливість використання автономії волі, для чого учасникам правовідносин пропонується самостійно обирати право для його застосування до своїх правовідносин, а стаття 70 спеціально дозволяє те ж саме для відносин спадкових, запроваджуючи і втілюючи у правове регламентування принципи диспозитивності, свободи вибору, вільного волевиявлення та ін., то стаття 71 установлює іншу вимогу: спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, що знову ж таки деякими вітчизняними науковцями називається нормами публічного порядку [2, с. 41]. Таким чином, незважаючи на загальне правило автономії волі та її втілення в інституті спадкування, шляхом законодавчо закріплених винятків, норма закону нехтує принципом універсальності правонаступництва як базовий для цієї сфери міжнародного приватного права, ігнорує волю спадкодавця, а можливо, й категорію найбільш тісного зв'язку, замість чого зобов'язує відмовлятися від вищенаведених принципів права й цінностей, що лежать в їх основі, – справедливості, свободи заповіту, вільного вибору правопорядку, поваги до волі померлого та ін.

Таким чином, якщо в інших країнах при укладанні зовнішньоекономічних угод керуються принципами доброї совісті, підтримки ділової репутації, що ґрунтуються на морально-етичних цінностях чесності, порядності, довіри, то вітчизняна правова політика в міжнародному приватному праві вкрай обережно ставиться до можливості запровадження подібної норми про довільну форму зовнішньоекономічної угоди як прояву наведених принципів і цінностей, можливо через те, що для української правової культури вони не вельми притаманні.

Отже, особливостями міжнародного приватного права являються її аксіологічні цінності, принципи, що будуються на справедливості і правах людини, а також на людяності, рівності, та свободі.

Література:

1. Вольф М. Международное частное право: моногр. М.: Гос. изд-во иностр. лит., 1948. 704 с.
2. Кибенко Е. Р. Международное частное право: учеб.-практ. пособ. Харьков: Эспада, 2003. 512 с.
3. Мережко А. А. Коллизионное право США. Киев: Юстиниан, 2003. 136 с.
4. Степанюк А. А. Аксіологія правової політики. Бібліотечний вісник 2012. № 5. URL.: dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1706/1/Pr_zak119_12.pdf
5. Степанюк А. А. Правова політика у міжнародному приватному праві: моногр. Х.: Права людини, 2006. 144 с.

Цибуля Наталія Іванівна,
*студентка 4-ого курсу юридичного
факультету Запорізького національного
університету, м. Запоріжжя, Україна*

Науковий керівник:
Бичківський Олексій Олексійович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права Запорізького
національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЗА ПРАВОВОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

Актуальною проблемою сьогодні є захист прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, біженців, осіб, що потребують додаткового або тимчасового захисту регулювання їх особливого статусу у національному та міжнародному законодавстві. Ситуація постійно змінюється, збільшується кількість осіб, які вимушені покидати свої домівки і втікати зі своїх країн через воєнні конфлікти, побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, належності до певної соціальної групи, низького економічного стану країни.

Чинне законодавство України передбачає, що внутрішньо переміщеною особою являється: громадянин України, іноземець, особа без громадянства. Обов'язковою умовою є перебування на території України на законних підставах, мати право на постійне проживання в Україні, дані особи повинні були залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою

уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Питання, що стосуються внутрішньо переміщених осіб досліджували безліч науковців: 1) поняття вимушено переміщені особи із соціологічної точки зору було конкретизовано Г. Гудвіном-Гіллом та М. Ніколайчук; 2) окремі аспекти щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні розглядалися у працях І. Аракелова, О. Балуська, І. Беззуб, С. Бритченко, М. Буроменського; 3) дослідження проблем вимушених переселенців та можливі шляхи їх вирішення відбувається в різних галузях наукових знань – соціології, демографії, філософії, культурології, політології та, чи не найбільше, в психології Н. Лебедева, К. Оберг, Ф. Василюк, О. Блинова, Т. Стефаненко, Ю. Платонов. Національне законодавство України встановлює, що Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. Також визначається, що внутрішньо переміщені особи користуються всіма передбаченими Конституцією України та законами України правами і свободами. Слід зазначити, що сьогодні реалізація окремих прав і свобод вказаної категорії осіб ускладнюється низкою об'єктивних чинників, пов'язаних зі специфікою цієї ситуації, яка склалася на тимчасово неконтрольованих та окупованих територіях [2, с.92].

Необхідною умовою реалізації програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, є підтримка ініціатив з установами миру, а також активної державної політики сприяння соціальній, фізичній, медичній, психофізіологічній та матеріальній підтримці внутрішньо переміщених осіб. Досягнення основної мети здійснюється шляхом правового, медичного, транспортного, соціально – економічного, побутового, культурного, організаційно-інформаційного та патріотично-виховного забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб [1, с.15].

Результати проведеного аналізу ситуації з переселеними громадянами свідчать про наявність таких проблем відсутності: достатніх фінансових ресурсів для забезпечення життєдіяльності; чіткого механізму та критеріїв відбору для надання соціальної підтримки переселеним громадянам залежно від їх матеріального становища та соціального статусу; повної інформації про розмір збитків (майнової шкоди), завданих переселеним громадянам у ході воєнних дій, та механізм їх компенсації; недосконалість механізму забезпечення переселених громадян робочими місцями, обмеженість інформації про можливості працевлаштування; наявність у багатьох переселених громадян

психофізіологічних травм і відсутність програми надання їм відповідної медико-соціальної допомоги [4].

Внутрішньо переміщені особи мають права, які закріплені на законодавчому рівні, наприклад : єдність родини; інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів; безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення, та інші [3].

Для реалізації деяких прав внутрішньо переміщених осіб Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову, в якій йдеться про те, які саме розміри грошової допомоги надаються: для осіб, які отримують пенсію, дітей, студентів денної форми навчання закладів вищої освіти та учнів закладів професійно-технічної освіти, які досягли 18-річного віку (до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років) – 1000 гривень на одну особу (члена сім'ї); для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю – 130 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; для осіб з інвалідністю II групи – 115 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; для осіб з інвалідністю III групи – прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність (розмір прожиткового мінімуму, для осіб які втратили працездатність, станом на 01.01.2019 – 30.06.2019 становить 1497 гривень); для працездатних осіб – 442 гривні на одну особу (члена сім'ї). Загальний розмір допомоги на сім'ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 3000 гривень, для сім'ї, до складу якої входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю, – 3400 гривень, для багатодітної сім'ї – 5000 гривень [5].

Окрім прав, для внутрішньо переміщених осіб також встановлені зобов'язання, які вони повинні виконувати: дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства; повідомляти про зміну місця проживання структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання; у разі виявлення подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки про взяття на облік відшкодувати фактичні витрати, понесені за рахунок державного та місцевих бюджетів [3].

Отже, підбиваючи підсумки можна побачити, що проблеми у вимушених переселенців виникають проблеми стосовно реалізації та захисту своїх прав, наприклад: стосовно оформлення спадщини та відчуження нерухомого майна на непідконтрольній Україні території; відсутність житла та роботи – це головні

проблеми, з якими стикаються вимушені переселенці в Україні; доступ до суду, в зв'язку з тим, що судовий збір є більшим ніж розмір виплат для переселенців – часто неможливим є доступ до правосуддя; освіта. Необхідно створити належні умови, щоб внутрішньо переміщені особи не почували себе обмеженими в правах, наприклад відправляти їх у місця, де можна підвищити кваліфікацію або навіть перевчитися на іншу професію, щоб вони мали більшу змогу влаштуватися на роботу; допомога з отриманням вищої освіти, влаштуванням у дитячі садки та школи; надання безкоштовної психологічної допомоги даним особам.

Література:

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М.Балакіревої; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с.
2. Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2016. 148 с.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 27.03.2018 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
4. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1094, Редакція від 12.01.2018р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF>
5. Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

Черненко Альона Андріївна,
*студентка 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДІТЕЙ

Загальновідомо законодавче положення, що права та обов'язки батьків та дітей ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому у встановленому законом порядку (ст. 121 СК України).

Ще з часів Стародавнього Риму визнається, що мати дитини завжди відома, навіть якщо вона зачала поза шлюбом. Батьком дитини вважали того, хто знаходиться у шлюбі з матір'ю дитини – *Pater is est quem nuptiae demonstrant* – **відома юридична презумпція**, сформульована ще юристом Павлом.

Походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження жінкою дитини, походження ж дитини від батька визначається юридично і залежить від народження дитини у шлюбі чи поза шлюбом.

Видається, що саме тут слід згадати наведене З. В. Ромовською положення, що народження дитини від певної особи, як писав у свій час І. Гуревич, не може бути доказано «суворо юридично», оскільки зачаття дитини «належить до таємниць природи». Зараз генетика відкрила ці таємниці, і з її допомогою можна з абсолютною точністю встановити дійсне походження дитини. З цим положенням безумовно слід погодитись, в той же час сьогодні розвиток медицини свідчить про все більше застосування підходу юридичної фікції щодо встановлення походження дитини. *De facto* та *de jure* щодо материнства та батьківства у разі застосування методів репродуктивної медичної діяльності можуть не співпадати, і це не є порушенням законодавства, і відповідає моральним засадам суспільства [1].

Добровільне визнання батьківства може бути зроблено як при реєстрації шлюбу батька дитини з її матір'ю, так і тоді, коли вони не перебували в шлюбі.

Для встановлення материнства не має значення те, у якому шлюбі народилася дитина - зареєстрованому чи незареєстрованому. Ч. 1 ст. 125 СКУ встановлює, що якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини [2].

Для визнання батьківства істотне значення має та обставина, перебували батьки дитини у зареєстрованому шлюбі чи ні. Існує два порядки визнання батьківства у разі народження дитини у незареєстрованому шлюбі - реєстраційний (добровільний) та судовий.

Батьківство чоловіка в добровільному порядку може бути встановлено без згоди матері дитини у випадках:

- Смерті матері;
- Визнання її недієздатною;
- Неможливості встановлення її місцезнаходження;
- Позбавлення її батьківських прав.

Визнання батьківства щодо осіб, які досягли повноліття (18 років), можливе лише за їх згодою.

Якщо такий неповнолітнього визнано недієздатним, то згода за нього повинен дати його опікун або орган опіки та піклування.

Підставами для встановлення батьківства в судовому порядку є:

- Відсутність шлюбу між батьками;
- Відсутність заяви батьків або батька до органу РАЦС;
- Відсутність згоди органу опіки і піклування на встановлення батьківства за заявою батька дитини у випадку, коли згода матері нереально.

Особами, наділеними правом звернутися до суду із заявою про встановлення батьківства, є:

- Один з батьків (позивачем у справі про встановлення батьківства може бути фактичний батько в тому випадку, якщо мати дитини відмовляється подати - спільна заява до органу РАЦС);
- Опікун або піклувальник дитини;
- Особа, на утриманні якого фактично знаходиться дитина;
- Сама дитина по досягненні повноліття.

Коли мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, батьківство визначається за заявою матері та батька дитини (заява подається до органу РАЦС); за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини; за рішенням суду [3]. Для визнання батьківства щодо дитини, яка досягла повноліття, потрібна її згода. Визнання батьківства у добровільному порядку є остаточним актом. Так, громадянин, визнав своє батьківство, про що було зроблено відповідний запис в органах РАЦС. Коли до органів РАЦС звертаються з проханням анулювати запис про батьківство. Працівники органів РАЦС пояснили йому, що анулювати запис про визнання батьківства орган РАЦС не має права. У даному випадку можливе лише тільки оспорування такого запису у судовому порядку, і заява може бути задоволена тільки за наявності доказів, що, встановлюючи батьківство, був упевнений, що дитина походить від нього, а згодом з'явилися незаперечні докази про походження дитини від іншої особи [4].

Якщо мати дитини не перебуває у шлюбі і немає спільної заяви її батьків, батька або рішення суду про визнання батьківства, запис про батька дитини провадиться за прізвищем матері, а його ім'я та по батькові - за її вказівкою. У разі смерті матері, яка не перебувала у зареєстрованому шлюбі, а також за неможливістю встановити місце її проживання запис про матір та батька дитини провадиться за заявою родичів, інших осіб або уповноваженого представника закладу здоров'я, в якому народилася дитина. Якщо батьки дитини невідомі, запис про них у Книзі реєстрації народжень провадиться за рішенням органу опіки та піклування (ст. 153 СК).

У практиці застосування правових норм, пов'язаних з необхідністю визначення походження дитини за нині діючим Кодексом про шлюб та сім'ю України, виникали складності, що пояснюється недосконалістю та цього законодавчого акту.

Кожен з нас в своєму житті намагається планувати свої дії та побажання, але іноді життя підносить несподівані сюрпризи. Так, ст. 124 СК закріплює низку нових положень про визнання батьківства у разі розірвання шлюбу, визнання його недійсним і при укладенні матір'ю дитини повторного шлюбу з іншим чоловіком. Якщо так трапилось, що дитина народилась до спливу 10 місяців після розірвання шлюбу, але після реєстрації повторного шлюбу матір'ю дитини, то вважається, що батьком дитини є чоловік її матері у повторному шлюбі [2]. Це положення може бути спростоване у судовому порядку, якщо попередній чоловік матері дитини хоче визнати себе батьком дитини, або при наявності спільної заяви попереднього чоловіка з чоловіком матері дитини у повторному шлюбі при згоді матері дитини

Література:

1. Римське приватне право: Підручник / Орач Є.М., Тищик Б.Й., 2012. 392с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002
3. Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року. Офіційний вісник України. 2003. № 48
4. Положення про порядок зміни, доповнення, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 26.09.2002 року. Офіційний вісник України. – 2002. - № 40

Чернуха Олег Миколайович,

*студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:

Курова Аліна Анатоліївна,

*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка, м.
Суми, Україна*

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР У МІЖНАРОДНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Проблема шлюбного договору є досить актуальною темою для нашого життя і з кожним днем набуває все більшої популярності як у нашій країні, так і за кордоном. Якщо ж говорити про основне завдання шлюбного договору, то він врегульовує майнові відносини сімейної пари. Переважно суперечки виникають саме з майнових питань, а попереднє визначення режиму його у договорі унеможлиблює виникнення будь-яких спорів при, наприклад, поділі майна у разі розірвання шлюбу.

Слід сказати, що в іноземних державах, на відміну від України, шлюбні договори, або ще як їх називають шлюбні контракти, давно забезпечують та регулюють відносини в сім'ї і стали звичним явищем. Маленький відсоток поширеності шлюбного договору (контракту) в Україні багато у чому пов'язана з низькою інформованістю громадян України про наявність такого правового інституту.

Наведені питання були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема О.М.Калітенко, І.В.Жилінкової, О.А.Явор, О.О.Ульяненко, І. Красько, С.Я. Фурс. Саме ці науковці та фахівці присвятили свою увагу та провели дослідження інституту шлюбного договору та його правовій характеристиці.

Шлюбний договір – це документ, який укладається у письмовій формі та нотаріально посвідчується між подружжям, а також особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, регулює майнові відносини між подружжям, у тому числі визначає їхні майнові права та обов'язки як батьків [5].

Багато хто вважає, що шлюбний договір запровадили саме у сучасній Європі та Америці. Проте з цим можна посперечатись. Шлюбний договір має набагато давнішу історію та сягає своїм корінням ще у період античності. Якщо ж говорити про головну причину створення шлюбного контракту в європейських країнах, то це насамперед нагальна потреба у вищого класу захищати свій капітал від стороннього втручання та його поділу [3].

У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків. Він охоплює цілу низку окремих пунктів, які стосуються різних сторін життя сім'ї, тому дії там можуть передбачатися теж різні: передати майно у власність, надати кошти на утримання одного з батьків, створити умови для належного виховання дітей, покарати за подружню невірність (компенсація моральної шкоди) тощо.

Укладаючи відповідний договір, то подружжя може вносити зміни до шлюбного контракту, який підлягає нотаріальному посвідченню. Шлюбний контракт, який був укладений до реєстрації шлюбу, набирає чинності у день реєстрації шлюбу [1]. Якщо розмір частки при поділі майна дружини та чоловіка неможливо визначити за домовленістю між ними або за шлюбним договором, спір може бути вирішений судом.

Слід зауважити, укладення шлюбного договору є взаємним волевиявленням осіб. Умови ж шлюбного договору, які погіршують умови одного з подружжя всупереч порівняно з законодавством України не можуть бути визнані дійсними, так само як і шлюбний договір, укладений без додержання порядку, встановленого законодавством України [2].

Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується, це регламентує Стаття 94 СК України. Посвідчити шлюбний договір вправі як державний, так і приватний нотаріус [1].

Багато країн світу давно визнали або говорять про доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. У різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу, при необхідності, змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично починає діяти з моменту укладання шлюбу [4].

Найбільш популярний шлюбний контракт у таких країнах як Америці, Англії, Канаді, Франції, Італії та інших. Спільним для країн як англосаксонської, так і романо-германської правових сімей є те, що право на укладення шлюбного контракту мають особи, які перебувають у шлюбі чи мають намір його укласти та, які наділені правоздатністю та дієздатністю. Слід сказати, що шлюбний контракт не може укладатися за довіреністю чи за допомогою представника і повинен мати письмову форму та бути нотаріально посвідченим, а також має бути реєстрований в органах влади. Наприклад, в Італії та в Швеції, а в деяких

країнах таких як, Франція обов'язковим має бути публікація шлюбного договору, якщо один із подружжя є підприємцем [3].

Загалом, враховуючи все вищесказане, можна сказати, що шлюбним договором в іноземних та українських правових системах, зокрема в міжнародному приватному праві, регулюються, насамперед, майнові права й обов'язки подружжя, порядок розподілу майна, набутого під час шлюбу, їхні права й обов'язки зі взаємного утримання. А також, сучасний етап розвитку суспільства зумовив трансформацію традиційних сімейних відносин, що має наслідком зміну акцентів правового регулювання сімейних відносин у законодавстві зарубіжних держав і необхідність проведення глибоких наукових досліджень відносин у цій сфері.

Література:

1. Сімейний кодекс України URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Цивільний кодекс України URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Укладення шлюбного договору – варто чи ні? URL.: <http://kontrakty.ua/article/63644>
4. Сороченко А. Кому вигідний шлюбний контракт URL.: <https://uteka.ua/ua/publication/Komu-vygoden-brachnyj-kontrakt>.
5. Шлюбний договір. За, чи – проти? URL.: <http://tvorci.in.ua/volontyorstvo/106-shljubnij-dogovir-za-chi-proti>

Чумак Анастасія Сергіївна,
*студентка 3 курсу Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ

У сучасному світі без Інтернету вже неможливо уявити багато сфер нашого життя, не є винятком і придбання товарів. Глобальна інформатизація призвела до того, що договори тепер укладаються не тільки на папері, але й в електронній формі.

Проте, на практиці часто виникають проблеми, пов'язані з труднощами розуміння того, чим насправді є договір, укладений в електронній формі?

По-перше, чи існує відмінність таких угод від тих що, укладені у письмовій формі? Закон України «Про електронну комерцію» визначає електронний договір як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, оформлену в електронній формі [1].

Згідно з положеннями Цивільного кодексу України, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі [2].

Таким чином, договір, укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, має юридичне значення (силу) договору, укладеного в письмовій формі. Тобто законодавець поставив знак рівності між зазначеними формами договорів.

Електронний договір має відповідати всім вимогам, встановленим для письмової форми правочинів, а саме: а) зміст зафіксований в одному або кількох електронних документах (листах); б) воля сторін на його вчинення виражена за допомогою електронного засобу зв'язку; в) підписаний сторонами у порядку, визначеному чинним законодавством.

Наслідком недотримання вимог є те, що договір вважатиметься укладеним в усній формі. Також можлива недійсність такого правочину (якщо його недійсність через недотримання форми встановлена законом).

Ще одна особливість електронної комерції пов'язана з порядком її укладення. Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [1].

Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», пропозиція укласти електронний договір (оферта) має містити істотні умови, передбачені законодавством для відповідного договору, та виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття [1].

Таким чином, щоб е-договір вважався укладеним, необхідно досягти згоди щодо всіх істотних умов, встановлених для такого договору. Аналогічне положення міститься в Цивільному кодексі України [2].

Не менш важливим є те, що укладення договору в інтернеті має транснаціональний характер, а тому потрапляє в сферу правового регулювання міжнародного приватного права. При вирішенні колізії про те, яке право застосувати до порядку укладення договору часто використовується поняття місця (місце укладення договору, місце перебування, місце проживання). Виникають труднощі з цим поняттям щодо договорів які укладаються в інтернеті. У матеріальному просторі все просто – оферент і акцептант зустрілися у визначеному місці, і вказавши його, підписали договір у вигляді єдиного документа або обмінялися документами, що мають оферту і акцепт. Як правило, якщо Web-сервер, на якому розміщується бланк договору чи програма-робот не належить оференту, він не знає на території якої держави фактично буде укладений договір [3].

Нарешті, ще одна особливість стосується доведення факту порушення прав сторони договору. Для того щоб мати певні правові гарантії захисту порушених прав, стороні електронного договору насамперед варто попіклуватися про докази його укладення, а також про докази укладення його на певних умовах. Тобто щоб довести факт порушення прав сторони електронного договору, вона має довести не лише факт його укладення, але і факт укладення його на певних умовах [4].

Сторона електронного договору може отримати паперові копії. Це право відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону «Про електронну комерцію» може бути умовою договору [1]. Варто лише на стадії укладення договору попіклуватися про те, щоб ця умова була включена в текст електронного договору, а також про те, щоб це право було реалізовано, тобто щоб зацікавлена сторона такі паперові копії отримала.

Фіксація на електронних носіях є дещо складнішою, оскільки зрозуміло, що у разі спору кожна сторона може апелювати до власної версії інформації, записаної на її електронному носії. Наприклад, продавець може надати свою версію відправленої покупцеві електронної оферти, а покупець – свою версію отриманої електронної оферти. Очевидно, що для усунення розбіжностей між такими версіями електронної оферти суд змушений буде звертатися до фахівця за роз'ясненням у вигляді пояснень у суді чи у вигляді висновку, наприклад, судово-технічної експертизи. Але краще заздалегідь попіклуватися саме про паперові копії електронних документів [4].

Література:

1. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 3 верес. 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
2. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 р. №435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
3. Дубовик Т. В. Інтернет-торгівля в Україні. Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2015. № 1. С. 20–28.
4. Возний М. І. Міжнародна електронна торгівля. Проблеми та перспективи розвитку в Україні : зб. наук. праць Буковин. ун-ту. Економічні науки. 2014. Вип. 7. С. 243–252.

Шамрук Наталія Борисівна,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна*

Гальчак Аліна Сергіївна,

*студентка 1 курсу магістратури Академії
Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

На сьогоднішній день важливим для всіх є обговорення проблем, що стосуються формування спадкових правовідносин в Україні, а також запровадження реформ здатних забезпечити демократію та верховенство права в країні, особливо гостро та актуально дане питання набуло свого змісту через розв'язання збройного конфлікту на сході нашої держави. Саме спадкування є одним із найбільш важливих питань у юриспруденції, адже рано чи пізно з цією проблемою стикаються більшість людей тому що фактично кожна людина за життя стає спадкоємцем і в подальшому має стати спадкодавцем після своєї смерті.

Так як спадкове право України базується на поєднанні двох основоположних принципів: охорони інтересів сім'ї та свободи заповіту, це і є підставою виникнення спадкового правонаступництва за заповітом або законом.

Спадкування, як найдавніший інститут права був і є актуальним з позиції його дослідження, розвитку та вдосконалення, оскільки стосується особистих інтересів людини.

Питанням спадкування присвячується книга шоста Цивільного кодексу України, що містить чимало новел. За загальним правилом, спадкування - це перехід прав і обов'язків від фізичної особи, яка померла, до її спадкоємців, воно забезпечує правонаступництво цивільних прав і обов'язків після смерті їх носія [1, с.434].

Цивільний кодекс втілює ідею якнайбільшого охоплення числа спадкоємців, в основі якої лежить принцип непорушності права приватної власності. Безумовною перевагою Кодексу називають розширення кола спадкоємців за законом з двох до п'яти черг. При цьому суб'єктний склад першої

та другої черг спадкоємців за законом, порівняно з попередньою редакцією Кодексу, залишено без змін.

Так, у першу чергу право на спадкування мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки; у другу чергу право на спадкування мають рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері; у третю чергу право на спадкування за законом одержали рідні дядько та тітка спадкодавця.

Слід звернути увагу, що зарахування осіб до числа спадкоємців за законом здійснюється не лише за ознакою шлюбних чи родинних зв'язків, а й за ознакою членства в сім'ї. Зокрема, до четвертої черги спадкоємців входять особи, які є членами сім'ї спадкодавця за умови, що вони проживали з ним не менше 5 років. І, насамкінець, право спадкувати у складі п'ятої черги спадкоємців одержують інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно та утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї [2].

Положення про заповіт в Цивільному кодексі України посідають перше місце. На це імперативно вказує стаття 1223 Цивільного кодексу України. Лише за відсутності заповіту, визнання його недійсним або відмови від спадщини спадкоємців за заповітом право спадкувати одержують спадкоємці за законом [3, с.33].

Заповіт стає свого роду «юридично оформленою волею спадкодавця» після його смерті. За статтею 1233 ЦК, яка вперше дає визначення заповіту, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Заповідач самостійно визначає обсяг того, що передається в спадок, він може охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті, які можуть йому належати у майбутньому, заповідати все майно або його частину.

Він вправі призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Аналогічним чином, він може позбавити права на спадкування будь-кого із спадкоємців без зазначення на це причин.

Однак це не стосується осіб, які користуються правом на обов'язкову частку в спадщині, яке гарантується їм законом і не залежить від «доброї волі» заповідача [4, с.30].

Правило про обов'язкову частку в спадщині, закріплене в статті 1241 Цивільного кодексу України, є одним із необхідних обмежень свободи заповіту. Норма цієї статті гарантує неповнолітнім, повнолітнім непрацездатним дітям спадкодавця, непрацездатній вдові (вдівцю) та непрацездатним батькам успадкування, незалежно від змісту заповіту, половини частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом.

Також законодавець надає можливість складання заповіту лише особам, які мають повну цивільну дієздатність, тобто досягти вісімнадцяти років, тим самим позбавивши можливості осіб, які набули цивільну дієздатність, але не відповідають віковому критерію, права на складання заповіту [5, с.61].

Цивільне законодавство вперше вводить норму про посвідчення заповіту при свідках. Участь свідків в процесі складання заповіту зумовлена необхідністю

підтвердити фізичний стан заповідача в момент виявлення волі, відсутність примусу з боку третіх осіб тощо. Тому основними критеріями, що ставляться до особи свідків, є відсутність зацікавленості, безсторонність свідка та його фізіологічні можливості виконувати цю функцію.

Особливе місце займає заповіт подружжя. Механізм його дії полягає в тому, що частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

Зокрема, спільний заповіт не охоплює всього майна подружжя. Згідно зі статтею 1243 Кодексу подружжя може скласти спільний заповіт лише відносно майна, яке є їх спільною сумісною власністю, тобто такого, що придбане ними в період шлюбу. Але, зазвичай, подружжя володіє не лише спільним майном, а й майном, набутим в порядку дарування, спадкування, особистими коштами, на які поширюється режим роздільності майна.

Крім того, із змісту статті 1243 ЦК України випливає, що після смерті одного з подружжя, той з них, що залишився живим, не вправі розпорядитися майном, зазначеним у заповіті: нотаріус накладає заборону відчуження цього майна. Не володіючи достатньою мірою правосуб'єктності він не вправі змінити або скасувати такий заповіт. За цих умов про дотримання принципу свободи заповіту годі й говорити [2].

Законом допускається складання секретних заповітів, тобто тих, які посвідчуються нотаріусами, без ознайомлення з їх змістом. Процедура їх складання проста: особа, яка склала секретний заповіт, подає його нотаріусові в заклеєному та підписаному конверті. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує.

Насправді в Україні нотаріус не посвідчує секретний заповіт, а посвідчує лише підпис особи на конверті, зі слів якої можна уявити, що там знаходиться заповіт. Це дає підстави погодитись з висновком Ю. О. Заїки про те, що секретний заповіт укладається у простій письмовій формі, оскільки заповідач сам його складає і особисто підписує. Таким чином законодавець фактично легалізує просту письмову форму заповіту [6, с.215].

Отже, можна зробити наступні висновки: спадкове право – один з центральних інститутів цивільного права, оскільки проблема спадкування тією чи іншою мірою торкається кожної особи. Спадкові відносини є особливими, вони чіпають приватну сторону життя людини та її сім'ї, і саме тому потребують особливої уваги законодавця.

Інститут спадкування не є досконалим та потребує багатьох змін і доповнень для усунення його недоліків не лише в теоретичних аспектах, а й в практичних. Основними шляхами вирішення цих проблем є, передусім, удосконалення норм чинного законодавства і прийняття нових нормативно-правових актів, відповідно до яких можливо буде усунути деякі недоліки щодо врегулювання форми заповіту, права на складання заповіту неповнолітніми, посвідчення секретного заповіту, тощо. Оскільки від цього залежить не лише реалізація волі заповідача, й доля спадкоємця.

Література:

1. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 16.04.2019 р.)
3. Спадкове право: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакарь О. В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.
4. Сімейне право України: навчальний посібник. Т. А. Кобзєва, В. С. Шапіро. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
5. Спадкування в Україні: Матеріали міжкафедрального круглого столу «Спадкування в Україні», 10 квітня 2014 р. Київ: НАВС. 2014.107 с.
6. Заїка Ю.О. Спадкове право: навч.посібник. Ю. О. Заїка, Є.О. Рябоконт. Київ:Юрінком Інтер.2009. 351 с.

Штогрін Марина Миколаївна,
*студентка 4 курсу юридичного
факультету Запорізького національного
університету, м. Запоріжжя, Україна*

Науковий керівник:
Бичківський Олексій Олексійович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права Запорізького
національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ОСОБЛИВІСТЬ І ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ «ОБХОДУ ЗАКОНУ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Через зростання приватноправових відносин міжнародного характеру виникає перспектива використання механізму обходу закону в міжнародному приватному праві (далі – МПрП). Коли Україна стала незалежною державою, виникла потреба перегляду національної доктрини МПрП та реформування законодавства і даній галузі. На початку 90-х років ХХ століття на теренах України було започатковано довготривалий процес кодифікації МПрП, який був завершений, у зв'язку із прийняттям, 23 червня 2005 року Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі ЗУ «Про міжнародне приватне право»). Даним Законом до правової системи України були внесені нововведення, зокрема інститут обходу закону. Проте у ЗУ «Про міжнародне приватне право» існують певні прогалини та неточності, що стосуються обходу закону, що сприяє неналежному функціонуванню системи МПрП.

Дане питання є предметом дослідження таких науковців, як В. І. Кисіля, В.В. Балдинюка, Є. Д. Суворова, В. В. Кудашкіна, Л. А. Лунца, А. М. Шульги, О. О. Мережко, А. А. Степанюка, О. І. Муранова та ін.

Механізм обходу закону в МПрП стосується питань, які час від часу звертають на себе увагу. О.І. Муранов наводить цілком вдалий вислів швейцарського вченого, який зазначає, що поняття «обхід закону» в МПрП має певну роль, в якій воно не може ні повноцінно жити, ні остаточно вмерти [1].

В сучасній доктрині та законодавстві термін «обхід закону» має різні тлумачення, які суперечать один одному. У п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про міжнародне приватне право» визначено, що під обходом закону слід розуміти «застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством» [2]. Проаналізувавши дане визначення, можна зазначити, що воно суперечить ст. 5 ЗУ «Про міжнародне приватне право», зокрема принципу автономії волі, відповідно до якого учасники міжнародно-правових відносин можуть самостійно здійснювати вибір права до таких правовідносин, незалежно від встановлених колізійно-правових приписів. Також, визначення «обходу закону» у законодавстві не містить характерних ознак для даного інституту у МПрП.

У доктрині МПрП існує безліч думок щодо визначення поняття «обхід закону». Але більшість науковців дає визначення таким чином:

- По-перше, сутність обходу закону в МПрП – «прив'язка до певного законодавства іноді створюється штучно особами, які бажають уникнути застосування до їх правовідносин примусових законів, яким підпорядковане це правовідношення» [3];

- По-друге, заборона обходу закону «означає, що вибір сторонами підлягає застосуванню права не повинен переслідувати єдиної мети – уникнути імперативних норм. Такий вибір у категоріях англосаксонської системи права іменувався б добросовісним»;

- По-третє, сутність «обходу закону» – забезпечення стійкості МПП при взаємодії національних правових систем [3].

Поштовхом для виникнення обходу закону є відсутність здатності заборонити учасникам міжнародних приватноправових відносин здійснювати дії, які можуть позначитися на прив'язці правовідносин до певного правопорядку.

Думки деяких вчених стосовно обходу закону сходяться в тому, що його склад формується такими елементами: 1) об'єктивний – свідоме привнесення до складу правовідносин іноземного елемента, що має наслідком зміну їх підпорядкування; 2) суб'єктивний – зазначена зміна правопорядків здійснена навмисно та штучно. Інші науковці дають інше визначення «обходу закону» та розуміють його як свідоме і штучне створення заінтересованими суб'єктами колізійної прив'язки правовідносин до будь-якої іноземної правової системи і створення колізії між цією системою та національною правовою системою, яку «обходять» з метою забезпечення застосування першої і уникнення застосування до правовідносин другої, що містить імперативні норми [4, с. 304].

Головною перевагою нормативного закріплення концепції «обходу закону» вважається те, що цей інститут спрямований проти створення фіктивної прив'язки відносин до іноземного права. У той самий час головні її недоліки – неясність, складність застосування, а також неможливість виконання судових рішень, які встановлюють обхід закону. Існує також концепція позитивного відношення до теорії «обходу закону», адже вона покликана забезпечити ефективне застосування колізійної норми, попереджуючи ситуації, коли колізійна норма

відсилає до правопорядку, який не має відношення до правовідносин та/або коли сторони обходять застосування певної колізійної норми [5].

Такі дії припустимі у сфері суспільних відносин, які врегульовуються двосторонніми колізійними нормами із жорсткими прив'язками, що надає змогу учасникам таких відносин маніпулювати ними при використанні власних свобод.

Інститут обходу закону у судовій діяльності отримав особливу інтерпретацію через розповсюдження його дії на випадки здійснення учасниками міжнародних приватноправових відносин вибору права, при тому, що такий вибір є неможливим за законодавством України. Можна навести приклад п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. № 13, де визначено, що угода про підпорядкування іноземному праву відносин між акціонерами – іноземними фізичними та/або юридичними особами – а також між акціонерами та українським акціонерним товариством щодо діяльності товариства, є нікчемною на підставі ст. 10 ЗУ «Про міжнародне приватне право» (стосовно наслідків обходу закону) [6]. Тому можна зазначити, що діяльність акціонерного товариства, зареєстрованого в Україні як юридична особа, відносини між товариством та акціонерами, між акціонерами акціонерного товариства щодо його діяльності, а також корпоративного управління врегульовується виключно законодавством України. Тобто, на дані відносини поширюється принцип автономії волі.

Стосовно вищенаведеного доцільно навести цитату німецького вченого Л. Раапе: «сутність справжнього обходу закону полягає в тому, що закон зовнішньо, формально дотримується, а порушується лише внутрішньо. При справжньому обході закону дотримуються літери закону, але нехтують його духом, при несправжньому обході не дотримуються також і літери закону. Справжній обхід закону завуальовано, несправжній обхід закону є очевидним» [8, с. 138]. Основою обходу закону виявляються виключно правомірні дії. Проте, інститут обходу закону в МПрП містить випадки зловживання принципом автономії волі, коли учасники міжнародних приватноправових відносин укладають угоду про вибір права для уникнення застосування до їх відносин матеріальних норм права певного правопорядку. У ЗУ «Про міжнародне приватне право» таких підхід є неправильним.

В. В. Балдинюк висовує свою думку щодо зміни визначення поняття «обходу закону» і пропонує таку його редакцію: «обхід закону – це дії осіб (особи) по порушенню правил цього Закону з умислом або без нього, по умисному створенню фактичних обставин (обсягу колізійної норми) через прихований намір, волю (удавані дії), по помилковій кваліфікації» [5]. Проте таке визначення терміну «обхід закону» є абсолютно неприйнятним, адже В. В. Балдинюк обхвачує усі концепції обходу закону в МПрП, які існують у науці, незважаючи на те, що вони протирічать одна одній.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що визначення «обхід закону» має досить різноманітні та розбіжні тлумачення. Варто звернути увагу на те, що норми про обхід закону суперечать принципу автономії волі сторін. Через це дані поняття несумісні з огляду на методологію вирішення

колізійних питань. Тому, доцільно вдосконалити механізм «обходу закону» в МПрП, адже даний механізм дуже часто використовується на практиці, чим спричиняє негативні наслідки правовій системі нашої держави та іноземним державам.

Література:

1. Муранов А. И. «Обход закона» в международном частном праве: мнимость актуальности и надуманность проблем. URL.: http://mgimo.ru/files/15292/muranov_27.pdf
2. Про міжнародне приватне право : Закон України : від 23.06.2005 № 2709-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
3. Короткий курс лекцій з дисципліни «Міжнародне приватне право» URL.: http://studme.com.ua/158407207606/pravo/mezhdunarodnoe_chastnoe_pravo.htm
4. Чевичалова Ж. В. «Обхід закону» в сучасному міжнародному приватному праві. Науковий вісник Нац. Університету біоресурсів і природокористування України. 2012. № 173. Ч. 1: Право. С. 303–307.
5. Балдинюк В. В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотне відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві: автореф. дис. К., 2008. 26 с.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. № 13. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>
7. Раапе Л. Международное частное право / Под ред. и с пред. Л. А. Лунца / Сокр. пер. с 4 нем. издания А. М. Гурвича. М.: Изд-во Иностранной Литературы, 1960. 607 с.

СЕКЦІЯ 6.
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ
ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛІСТИКА**

Афтеній Альвіна Петрівна,
*студентка 3 курсу
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

Науковий керівник:
Драгоненко Анна Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права та
правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

ШАХРАЙСТВО У КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Останнім часом у фінансовій системі України відбуваються зміни, що зумовлені новаціями в законодавстві та фінансово – економічною кризою. Все більше спостерігається зростання тіньової економіки, що набирає більшого поширення і тому становить реальну загрозу безпеці нашої держави. Актуальність даної тематики полягає насамперед у необхідності організації ефективної боротьби з фінансовим шахрайством, а також забезпеченні фінансової безпеки банківської системи.

На сьогодні, це питання гостро стоїть перед банками та потребує невідкладного вирішення. Виявлення, протидія та запобігання фінансовому шахрайству, мають бути головними зусиллями, які сприятимуть забезпеченню фінансової безпеки, що дасть змогу зменшити значну кількість банкрутств і збереження фінансових ресурсів клієнтів, вкладників, власників стане більш надійним.

Серед науковців та практиків виникають дискусії щодо поняття шахрайства з фінансовими ресурсами та застосуванням кримінально – правових норм до винних осіб. Серед таких науковців та практиків можна виділити: В. О. Навроцького, М. І. Хавронюка, О.О. Дудоров, П.М. Коваленко, В.І. Шакур, О.В. Лисодед, В. Я. Тація та інші.

У Кримінальному кодексі України шахрайству з фінансовими ресурсами, як злочину у сфері господарської діяльності присвячена стаття 222.

Крім того, в даному нормативно-правовому акті зосереджено кілька статей, що визначають кримінальну відповідальність за цей злочин.

Саме поняття шахрайство зосереджено у диспозиції статті 190 Кримінального Кодексу, вона містить ознаки загального складу шахрайства.

Відповідно до диспозиції ч.1 ст. 222 ККУ шахрайство з фінансовими ресурсами – це надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності.

Для шахрайства з фінансовими ресурсами характерні такі ознаки:

- сфера посягання – фінансова сфера, тобто економічні відносини з формування, розподілу та використанню централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів;

- фінансове шахрайство є злочинною діяльністю; як правило, має складний механізм злочинних дій.

- специфічний суб'єкт злочинних посягань. Як правило, це фізичні особи-підприємці або посадові особи суб'єктів господарської діяльності, які мають необхідні знання бухгалтерського обліку, законодавства тощо [3, ст.120].

Загалом, законодавець робить акцент на способах заволодіння майном чи правом на нього, якими є обман та зловживання довірою. За цими ознаками шахрайство розмежовуються із іншими злочинами проти власності, наприклад, з крадіжкою тощо.

Одним із найпоширеніших видів шахрайства – кредитне шахрайство (споживчий кредит).

Існують способи обману, котрі використовують шахраї у кредитній сфері, а саме:

- використання підробленого паспорта;

- липова довідка про доходи;

- підставна особа [2,ст.20].

Шахрайство вважається закінченим з моменту переходу чужого майна у володіння винного або з моменту отримання права ним розпоряджатися.

За статистичними даними правоохоронних органів, шахрайство як спосіб незаконного одержання кредиту становить понад 80 % від загальної кількості злочинів, що вчиняють у банківській сфері [5].

Найбільш вразливим сегментом є споживче кредитування, що включає в себе видачу кредитів на придбання товарів у розстрочку.

Специфіка цього виду кредитування полягає в тому, що більшу частину позик громадянам банки видають за спрощеною схемою: позичальникові необхідно надати фінансовій установі мінімальний набір документів (паспорт, ідентифікаційний код і довідку про заробітну плату з місця роботи) – і кредит він отримає протягом кількох годин [4,стр.131].

Торговельна організація мало цікавиться платоспроможністю покупця, оскільки гроші за товар, виданий шахраям, переходять магазину, а ризик неповернення кредиту несе банк.

Зазвичай, способи шахрайства у сфері споживчого кредитування певною мірою визначають особливості організації цього ринку фінансових послуг.

Протидія злочинам у банківському механізмі, зумовлена низкою чинників:

- ці злочини завдають збитків банкам з їх вкладниками;
- негативно впливають на стабільність функціонування фінансової системи;
- ці злочини традиційно мають високу латентність, оскільки не всі керівники фінансових установ своєчасно звертаються до правоохоронних органів з відповідними заявами;
- злочинці всіляко приховують свої дії, використовуючи послуги фіктивних підприємств, маскують свої справжні наміри за допомогою удаваних юридичних угод [2,с.20].

Варто зазначити, що у більшості кримінальних справ співучасниками злочинів є менеджери банків.

Особи застосовують специфічні механізми учинення злочинів у кредитно-фінансовій та банківських сферах, що зумовлене активним використанням ними нових технологій, способів планування злочину, організації злочину з урахуванням і підготовки кришування, що ускладнює розкриття злочину.

Водночас, злочинці оперативно реагують на кон'юнктуру ринку, технічні новації в ринкових відносинах, використання банківських документів, електронних приладів та носіїв інформації тощо. Крім того, злочинці використовують різноманітні прийоми і способи приховування злочинів, відповідні легальні організаційно-правові форми та інститути ринкової економіки, а також прорахунки та суперечності у законодавстві.

На сьогодні серед науковців немає єдиної думки щодо кваліфікації злочинів у кредитно-банківській сфері. Значну роль детермінації злочинності у банківській сфері відіграють фактори правового характеру, а саме недосконалість:

- позитивного і регулятивного законодавства, яке регламентує банківську діяльність;
- галузей законодавства кримінального циклу, що встановлюють відповідальність за злочини у банківській сфері;
- процедури притягнення до кримінальної відповідальності за їх вчинення [3, с.121].

Отже, кредитно-фінансова система, на жаль, не є благонадійною для її користувачів, що зумовлено неефективністю заходів її кримінально-правової охорони. Випадки кримінальних злочинів, пов'язаних із шахрайством пов'язані насамперед з недосконалістю фінансової системи та некомпетентністю фінансових працівників(консультантів). Важливо не лише вдосконалити відповідні норми КК України, щодо відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності, а й підвищити ефективність засобів і прийомів застосування цих норм у розслідуванні конкретних злочинів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 26.02.2019 р. № 2341 – III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.09/ Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2002. 20с.

3. Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів. *Право і Безпека*. Харків. 2009. № 4. С. 118–122.
4. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року № 1734 VIII 4640. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.
5. Грошово-кредитна та фінансова статистика – 2018 / НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45361172> (дата звернення – 8.04.2019).

Бондаренко Ольга Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету,
м. Суми, Україна*

ПОКАРАННЯ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ У ДЕРЖАВАХ СКАНДИНАВСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ (ДАНІЯ ТА ШВЕЦІЯ)

Нині однією з найбільших глобальних соціально-економічних проблем суспільства є корупція. Запорукою подолання корупції є продуктивне поєднання заходів запобігання (обмеження щодо використання службового повноваження чи свого становища; обмеження щодо одержання подарунків; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; обмеження спільної роботи близьких осіб тощо) та боротьби з нею (існування ефективної системи покарань за корупційні діяння). Взагалі покаранням є захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину і полягає в передбаченому законом обмеженні прав та свобод засудженого [1].

Система покарань у різних державах також різна і залежить від правової системи конкретної держави. У країнах континентального права покарання поділяються на основні (принципові) та додаткові (вторинні). Деякі покарання можуть належати, як до групи основних, так і додаткових. Найчастіше такого роду покаранням виступає штраф. У країнах загального права немає розподілу покарань, так кожне покарання має альтернативний характер і може заміняти або доповнювати одне одне [2, с. 102].

Щодо системи покарань за корупційні злочини, то ми пропонуємо виділити її чотири групи: м'яку, помірну, жорстку та дуже жорстку. Перша група – м'яка. Вона характерна для країн з невеликим рівнем корупції, наприклад Королівства Данія, що у 2018 році відповідно до рейтингу The Corruption Perceptions Index, опублікованого Transparency International, було визнано найменш корумпованою державою, та Королівства Швеція, що у згаданому рейтингу посіло п'яте місце [3]. Так, покаранням за корупційні злочини у державах цієї групи, як правило є штраф, однак, у випадках вчинення корупційних дій у великих розмірах чи суб'єктом, наділеним спеціальним обсягом повноважень, може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі. Кримінальний Кодекс (далі – КК) Королівства Данія містить дві статті,

які передбачають відповідальність за підкуп публічних службовців: активне хабарництво (ст. 122) та пасивне хабарництво (ст. 144). Активне хабарництво полягає у наданні хабара державному службовцю, а пасивне у його одержанні. Причому хабарем є неправомірна гарантія, обіцянка, пропозиція іншій особі, яка здійснює публічні функції у датському управлінні або у міжнародній чи громадській організації, а так само вимагання, одержання такого хабара. Хабарем також є і подарунок та спонукання службової особи вчинити певні дії або утриматись від них. Покаранням за хабарництво у Королівстві Данія може бути штраф або позбавлення волі на строк від трьох до шести років. Окрім того, кримінально караним є і підкуп у приватному секторі економіки. Так, ст. 299 (1) КК Королівства Данія встановлює відповідальність за неправомірне одержання, надання та обіцянку майна, порушення вимог контракту, пов'язане з обіцянкою третій особі чи на власну користь подарунку, надання інших незаконних переваг. Вчинення цього злочину тягне за собою накладення штрафу або позбавлення волі на строк до шести місяців. Більше того, у Королівстві Данія, так само, як і в Україні передбачено відповідальність за корупцію у сфері спорту, так згідно зі ст. 304а КК Королівства Данія до будь-якої особи, яка неправомірно обіцяє або пропонує подарунок або інші переваги арбітру, який працює у Королівстві або закордоном, щоб спонукати його діяти або утриматися від дій у відношенні до здійснення його трудової функції, призначається покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі до півтора року. Таке ж покарання застосовується й за пасивне хабарництво, вчинене арбітром [4].

Майже аналогічна ситуація, щодо правового регулювання корупційних діянь та покарань за них, у КК Королівства Швеція. Так, корупційними злочинами, відповідно до глави 20 КК Королівства Швеція є зловживання службовим становищем, отримання хабара, порушення професійної конфіденційності. Покарання за ці злочини, навіть за вчинені при обтяжуючих обставинах, так само, як і в Королівстві Данія – м'які, оскільки також обмежуються штрафом та позбавленням волі максимальним строком шість років [5, с. 102].

З огляду на викладене вище, не зважаючи на установлене уявлення про необхідність жорсткого контролю та суворих покарань за корупцію все ж більш ефективними виявляються превентивні заходи та система «грошово-матеріальної відповідальності».

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Chankseliani M. Punishment and other penal measures. European Scientific Journal. 2012. № 2. P. 98–108.
3. Corruption perceptions index 2018 // Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/news/cpi-2018-ukrayina-znovu-girshe-vsih-okrim-rosiyi/>
4. Penal Code of Denmark [Electronic resource]. – Mode of access to the code: <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=148134>
5. Смирнова Т. В. Особенности организации антикоррупционной деятельности в органах местного самоуправления зарубежных государств (на примере Швеции). Вестник Марийского государственного университета. Серия «Исторические науки. Юридические науки». 2015. № 1. С. 100–103.

Буріков Віталій Олександрович,
*студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та
філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С. Макаренка, м. Суми, Україна*

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У сучасному Кримінальному праві України центральним поняттям виступає поняття злочину. Воно лежить в основі змісту всіх кримінально-правових норм як Загальної, так і Особливої частини Кримінального Кодексу України. Дозволяє відмежовувати злочин від всіх інших видів правопорушень передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законодавчими актами України. Поняття злочину в Кримінальному Кодексі досліджували Л. М. Кривоченко, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, М.І. Панов та інші.

У сучасному українському суспільстві прослідковується повне або часткове нерозуміння громадянами України такого поняття як злочин у трактуванні Кримінального Кодексу України. Згідно Частини 1 статті 11 Кримінального Кодексу України «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» це є так зване «змішане або формально-матеріальне визначення» злочину. У визначенні злочину містяться такі обов'язкові ознаки злочину: 1) злочином є лише діяння (дія або бездіяльність); 2) діяння має бути вчинене суб'єктом злочину; 3) діяння є винним; 4) вказане діяння є суспільно небезпечним; 5) відповідне діяння повинно бути передбачене чинним Кримінальним Кодексом; 6) кримінальна караність. Відсутність хоча б однієї з цих ознак вказує на відсутність злочину взагалі [1, с. 23].

Одним з головних чинників злочину є його протиправна дія або бездіяльність. Суспільно небезпечною дією в кримінально-правовому розумінні є свідомо опосередкована активна одиниця діяльності, спрямована вольовим зусиллям суб'єкта на досягнення злочинного результату шляхом посягання на об'єкт кримінально-правової охорони, що спричиняє низку суспільно небезпечних наслідків і разом із бездіяльністю утворює кримінально

протиправне діяння [2, с.10]. У свою чергу бездіяльність у кримінальному праві характеризується як пасивна форма поведінки особи, що полягає в невчиненні нею конкретної дії (дій), які вона повинна була й могла вчинити за певних умов. Бездіяльність тотожна дії за своїми соціальними та юридичними властивостями, тобто вона є суспільно небезпечним, протиправним, свідомим і вольовим актом поведінки людини. Бездіяльність відрізняється від дії зовнішнім, фізичним виявом. У разі бездіяльності особа не робить певних дій, що за конкретних умов вона повинна була й могла вчинити для запобігання заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняє закон [3, с. 465].

Дослідимо ознаки злочину. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Суспільна небезпечність діяння як ознака злочину оцінюється на двох рівнях: 1) законодавчому, коли законодавець криміналізує певне суспільно небезпечне діяння; 2) правозастосовному, коли орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя оцінюють суспільну небезпечність учиненого конкретного злочину. Тому суспільна небезпечність і належить до оціночних понять. Критерієм оцінки суспільної небезпечності, її ступеня, виступають об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб учинення злочину, форма вини, мотив і мета тощо. Суспільна небезпечність злочинного діяння є фундаментальна категорія кримінального права, тому суспільна небезпека злочинного діяння повинна становити вихідний і кінцевий пункт якогось кримінально-правового дослідження. Тільки суспільна небезпечність як істотна ознака злочинного діяння дає можливість вірно осмислити інші кримінально-правові категорії і, в той же час, сама досягається лише через всю сукупність визначень інших кримінально-правових категорій. Окрім того, без суспільної небезпечності як ознаки злочину складно буде з'ясувати дійсний зміст малозначного діяння у ч.2 ст.11 КК, провести науково обґрунтоване відмежування злочину від інших правопорушень. Наступною обов'язковою ознакою злочину, що виражає його внутрішній психологічний зміст, є винність. У цій ознаці відображається найважливіший принцип кримінального права – суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності тільки за наявності вини, що впливає із ст. 62 Конституції України. Відповідальність за шкоду настає лише за умови наявності вини, яка відповідно до ст.23 КК є психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та їх наслідків, вираженим у формі умислу або необережності. Відповідно до ст.60, ч.1 ст.62 Конституції України і ч.1 ст.11 КК України у кримінальному праві можливе лише винна відповідальність, воно не знає відповідальності вини. Без вини немає злочину. Обов'язковою ознакою злочину є також його протиправність. Як формальна ознака злочину протиправність означає обов'язкову передбаченість його в кримінальному законі.

Звідси впливає важливе положення про неможливість застосування кримінального закону за аналогією до такого діяння, що прямо у ньому не передбачене. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України, злочинність діяння визначається лише законами України. З ознакою протиправності пов'язана

четверта обов'язкова ознака злочину – його караність, під якою розуміється загроза застосування за злочин покарання, що міститься у кримінально-правових санкціях. У той же час діяння, за яке в законі передбачене кримінальне покарання, не втрачає властивостей злочину, якщо в конкретному випадку його вчинення за нього не буде призначено покарання. У частині 2 ст.8 Кримінально процесуального кодексу України зазначено, що «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» [2. с. 309].

Отже, розглядаючи все вище викладене, що стосується злочину, ми можемо прийти до висновку, що злочином є будь-яка протиправна дія або бездіяльність, котра має бути вчинена суб'єктом злочину. Діяння має бути винним, нести в собі шкоду суспільству, передбачає чинним Кримінальним кодексом України і відповідно до нього за злочин може бути призначено покарання.

Література:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: текст лекцій: Закон. Злочин. Відповідальність / В. О. Туляков, Н. А. Мирошніченко, Д. О. Балобанова. Одеса: Юридична література, 2014. 128 с.
2. Карпушева І. Ю. Суспільно небезпечна дія в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид.наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2011. 20 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Каннон, А.С.К., 2002. 1104 с.

Варакута Людмила Володимирівна,
*студентка 2 курсу юридичного
факультету Національного авіаційного
університету, м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Кубальський Владислав Нарцизович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ У ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

У сучасному світі будь – яка особа може стати жертвою викрадення або бути позбавлена волі. Збільшення кількості таких випадків – свідчення підвищення рівня злочинності, тому законодавець окремо виділяє незаконне позбавлення волі або викрадення як окремий злочин у розділі злочинів проти волі, честі та гідності особи у Кримінальному кодексі України.

Особливість незаконного позбавлення волі та викрадення людини полягає у об'єктивній стороні. Викрадення людини характеризується активними діями, а

незаконне позбавлення волі – дією або бездіяльністю. Викрадення передбачає логічну сукупність дій: заволодіння людиною будь-яким способом та переміщенням її з місця перебування до іншого місця з подальшим утриманням проти її волі. А незаконне позбавлення волі вчиняється дією (створення перешкод пересування особі без протиправного переміщення з одного місця в інше), але є випадки вчинення даної дії шляхом бездіяльності – ненадання засобів пересування інваліду без ніг особою, що за ним доглядає [2, с.305].

Більшість законодавців різноманітних країн не виділяють дані посягання у вигляді самостійних злочинів, а об'єднують у єдине ціле, а саме до даного підходу належать: Україна, Франція, Литва та Швейцарія. Кримінальний кодекс України у ч. 1, ст. 146 за даний злочин передбачає обмеженням волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк [3, с.102].

Але чимало інших законодавців (Білорусії, Молдови, Німеччини та Швеції) розмежовують ці злочини і окремо передбачають відповідальність за кожне злочинне діяння. Варто наголосити, що покарання за викрадення людини є суворішим, ніж за незаконне позбавлення волі. Для прикладу санкція ч. 1, ст. 152 Кримінального кодексу Латвійської Республіки передбачає покарання у вигляді арешту чи штрафу у розмірі до тридцяти мінімальних місячних заробітних плат, а ось за викрадення людини згідно ч. 1, ст. 153 передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на строк до десяти років із конфіскацією майна або без такої [3, с.102].

У юридичній літературі відзначається, що викрадення людини – особлива форма незаконного позбавлення волі (спеціальним складом щодо незаконного позбавлення волі), а тому норма про відповідальність за викрадення людини має співвідноситися з нормою про незаконне позбавлення волі як спеціальна норма із загальною [1, с.35]. Ми пропонуємо передбачити у Кримінальному кодексі України відповідальність за викрадення людини та незаконне позбавлення волі у різних статтях, бо ці діяння не мають однакової суспільної небезпеки.

Характерною особливістю криміналізації викрадення людини з певною метою у багатьох зарубіжних країнах вважаються злочинні діяння вчинені з чіткою метою, наприклад, з метою шантажу або сексуального домагання. Це ілюструють наступні склади злочинів: викрадення людини з метою шантажу у Австрії та Іспанії; викрадення людини з сексуальною метою у Аргентині; викрадення людини з метою викупу в Албанії та Німеччині. Але також інші Кримінальні кодекси країн СНГ передбачають покарання за викрадення людини взагалі або ж з певною метою.

Те, що викрадення людини є більш суспільно небезпечним діянням, ніж обмеження свободи яскраво ілюструє верхня межа покарання у вигляді позбавлення волі: 6 років у Болгарії, 7 років у Казахстані, 15 років у Аргентині, 20 років у Франції та навіть довічне позбавлення волі у КНР. Щодо відповідальності за незаконне позбавлення волі, то вона складає: 1 рік у Албанії, 4 роки у Данії та 6 років у Іспанії.

Таким чином, пропонується виділяти у Кримінальному кодексі України викрадення людини та незаконне позбавлення волі у окремі склади злочинів через їх різну суспільну небезпеку. Це зумовлено особливостями об'єктивної

сторони та неоднаковою суспільною небезпекою. Отже, можна зробити висновок, що наявність чималих особливостей щодо незаконного позбавлення волі або викрадення людини у кримінальних кодексах різних зарубіжних країн свідчить про суттєві відмінності між цими складами злочинів.

Література:

1. Акімов М. Відмежування захоплення заручників від незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Вісник прокуратури. 2002. №2 (14). С. 33 – 37.
2. Науково практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. С. Яценко. К. : А.С.К., 2016. – 848 с.
3. Сравнительное уголовное право. Особенная часть: монографія / под. общ. и науч. ред. С. П. Щербы. М.: Юрлитинформ, 2010. 544 с.

Васильцова Олена Андріївна,

*здобувач 3 курсу юридичного факультету
Львівського державного університету
внутрішніх справ, м. Львів, Україна*

Науковий керівник:

Броневицька Оксана Михайлівна,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Львівського
державного університету внутрішніх
справ, м. Львів, Україна*

ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО АДВОКАТІВ

Одним із першочергових завдань держави є утвердження і реалізація прав та свобод людини, формування громадянського суспільства, побудова правової держави. Конституція України забезпечує всім рівні правові можливості, як матеріального, так і процесуального характеру. Основний Закон передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Ідея рівноправ'я отримала належне відображення також у Кримінальному процесуальному кодексі України, де у ст. 7 визначено загальні засади кримінального судочинства, серед яких є й рівність громадян перед законом і судом. В ч.1 ст.10 КПК зазначено, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками [2].

Разом з тим існує певна категорія громадян, діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування основних державних інститутів, яка полягає в забезпеченні безперешкодного та ефективного здійснення своїх функцій, тому

КПК передбачає особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії таких осіб. Це означає те, що кримінальне провадження загалом здійснюється за загальними правилами, які установлені процесуальним законом, але з урахуванням низки особливостей, визначених у відповідних нормах Глави 37 КПК та інших нормативно-правових актах.

При вирішенні питання про застосування особливого порядку кримінального провадження щодо суб'єктів, зарахованих законодавцем до окремої категорії осіб, необхідно чітко встановити, чи перебуває особа, відносно якої здійснюється провадження, на певний час у правовому статусі, що надає їй можливість користуватися «особливим» режимом провадження [3, с. 340].

Особливий порядок кримінального провадження застосовується щодо адвокатів та являє собою одну з процесуально-правових гарантій незалежності діяльності адвокатів, створює найбільш сприятливі умови для здійснення їх повноважень і захищає від можливого незаконного впливу.

Окрім КПК особливості притягнення до кримінальної відповідальності адвокатів визначаються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Положення цього Закону визначають поняття статусу адвокатів, обсяг та межі наданих їм спеціальних гарантій, а КПК, в свою чергу, встановлює порядок застосування цих норм у кримінальному провадженні у зв'язку з притягненням таких осіб до кримінальної відповідальності та проведення стосовно них процесуальних дій.

Адвокатура є найважливішим правовим інститутом будь-якої держави, що базується на захисті прав громадян і віддзеркалює стан і рівень демократії в країні. Це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури [4]. Адвокат, згідно з п. п. 19, 25, 26 ст. 3 КПК є стороною кримінального й судового проваджень з боку захисту. Згідно з статтею 45 КПК захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2].

Особливості кримінального провадження щодо адвоката передбачають, зокрема порядок здійснення повідомлення про підозру адвокату, що включає в себе складання письмового повідомлення про підозру та відповідно його вручення підозрюваному уповноваженою особою. З моменту вручення письмового повідомлення про підозру бере свій початок кримінальне переслідування конкретної особи за вчинене кримінальне правопорушення. Складання письмового тексту повідомлення про підозру здійснюється Генеральним прокурором, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень (п. 1 ч. 1 ст. 481 КПК). Письмове повідомлення про підозру має бути вручене безпосередньо вищезгаданими посадовими особами органів прокуратури і вчинення такої дії не може бути передоручене іншим посадовцям [5].

Орган чи посадові особи, які затримали адвоката або застосували запобіжний захід щодо нього повинні негайно інформувати про це відповідні органи адвокатського самоврядування (п. 1 ч. 1 ст. 483 КПК).

Згідно з ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката [4].

Під час проведення обшуку чи огляду житла чи іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність має бути присутній представник Ради адвокатів регіону. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це Раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії [4]. Зазначені процесуальні дії можуть проводитися і без представника Ради адвокатів, але за умови, що Раду було завчасно повідомлено, а її представник не прийшов. Регламентована Законом гарантія адвокатської діяльності є аналогом європейських норм. Наприклад, у Кодексі етики адвокатів Польщі зазначено, що у випадку проведення обшуку в приміщенні, в якому адвокат практикує, або у його приватному помешканні адвокат повинен вимагати участі у цих діях представників адвокатського самоврядування [6].

Отже, гарантії діяльності адвокатів покликані, насамперед, забезпечити їх самостійність і незалежність, захистити їх від необґрунтованого кримінального переслідування та засудження. На мою думку, особливий механізм притягнення до відповідальності цілком виправданий, адже адвокат є особливим учасником правових відносин. Тому і процедура притягнення його до відповідальності повинна забезпечувати максимальний захист від можливих зловживань.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1996. № 30. ст. 141. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370. URL.: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: [підручник] К. : Істина, 2014. 432 с.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2013. № 27. Ст. 282. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
5. Постанова Верховного Суду, колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 лютого 2019 року (справа № 349/1487/14-к) [URL.: https://verdictum.ligazakon.net/document/80115441?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl03]
6. Кодекс адвокатської етики Польщі. URL.: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/kodeks-etyki-adwokackiej-ukr.pdf>.

Вейц Аркадій Михайлович,
*студент 5 курсу факультету
прокуратури та слідства Національного
університету «Одеська юридична
академія», м. Одеса, Україна*

Науковий керівник:
Чернишов Георгій Михайлович,
*кандидат юридичних наук, доцент
факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В СИСТЕМІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільних, культурних та економічних відносин в Україні та в усьому світі особливої уваги потребує ціла низка питань у сфері протидії кіберзлочинності.

Злочинність у визначеній сфері зростає не лише кількісно. Такі злочини стають дедалі більш складними, зростає рівень їх антисоціальної спрямованості. Даний вид злочину завдає шкоди не тільки економіці нашої держави, а й державному ладу.

Поширення комп'ютерної злочинності привело до необхідності вивчення цього явища, яке виражається в понятті «кіберзлочинність».

В.А. Номоконов та Т.Л. Тропіна зазначають, що поняття кіберзлочинності як сукупності злочинів поширюється на всі види злочинів, скоєних в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, інформаційні ресурси, інформаційна техніка можуть виступати (бути) предметом (метою) злочинних посягань, середовищем, в якому відбуваються правопорушення і засобом або знаряддям злочину [1, с. 88].

Г.М. Чернишов стверджує, що кіберзлочинність у сучасних умовах інформаційного суспільства та глобальної комп'ютеризації є однією з найбільших загроз світовій безпеці. Кіберзлочинність – явище, яке виражається

у системі злочинів, вчинених у кіберпросторі з використанням та/або проти комп'ютерних даних, мереж або систем, а також інших телекомунікаційних мереж, включаючи Інтернет та технології мобільного зв'язку. Кіберзлочинність – злочини, в яких кіберпростір є середовищем, предметом (метою) посягання та/або способом вчинення. Кіберзлочинність – не єдина загроза інформаційній безпеці. Є й інші ризики, які безпосередньо пов'язані з роботою сучасних високих технологій. Мова йде не лише про використання телекомунікаційних мереж у злочинній діяльності, але й про тотальне порушення громадянських прав та свобод.[2]

Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» не містить визначення кіберзлочинності. Відповідна дефініція міститься у нормах національного законодавства, а саме у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

Так, у ст. 1 цього закону кіберзлочинність визначається як сукупність кіберзлочинів. У свою чергу, кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [3]. Цей же нормативний документ визначає кіберпростір як середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене у результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних [3].

Кібернетична злочинність посягає на банківські рахунки як компаній чи організацій, так і пересічних громадян. Зі зростанням обсягів безготівкових розрахунків зростає і кількість потерпілих від кібершахраїв. Чинниками, які сприяють зростанню кіберзлочинів є розвиток та удосконалення ІТ-технологій, значна географія для скоєння злочинів, недостатня теоретична та практична підготовка працівників органів внутрішніх структур та недосконалість вітчизняного законодавства [4].

Значну роль у подоланні проблем міжнародної співпраці у сфері боротьби з кіберзлочинністю відіграє ООН, яка приділяє достатню увагу питанням поширення злочинів, пов'язаних з використання інформаційних та комп'ютерних систем, та боротьби з таким злочинами. ООН неодноразово наголошувала на транснаціональному характері кіберзлочинів та необхідності координації у світовому масштабі заходів щодо запобігання таким злочинам та їх розслідування.

На думку Г.М. Чернишова, враховуючи стрімкий розвиток комп'ютерних та Інтернет-технологій, залежність всіх сфер суспільства від їх функціонування, є доцільним внесення змін до КК України та доповнення статтею, яка б передбачала відповідальність за такий вид злочину, як кібершахрайство. Оскільки КК України передбачає відповідальність за дане правопорушення різними розділами та статтями КК України, а саме ч.3 ст. 190 та ст. 200 КК України. [5]

На нашу думку, даним доповненням потрібно також розкрити зміст кіберзлочину та кібершахрайства в примітці нової статті.

Отже, незважаючи на відсутність на сьогодні загальноприйнятого визначення кіберзлочину, спостерігається досить широке та вичерпне розуміння його суті та способів його вчинення, а також загроз та ризиків, що дає можливість розробляти та запроваджувати заходи протидії даному виду злочину.

Література:

1. Номоконов В.А., Тропина Т.Л. Киберпреступность: угрозы, прогнозы, проблемы борьбы. Information Technology and Security. 2013. № 1. С. 86-94
2. Чернишов Г.М. Кіберзлочинність як виклик глобалізації та загроза світовій безпеці: теоретичні основи дослідження, Випуск 3 (24), 2018.С. 158-162
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 р. Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. Ст. 403.
4. Некрасов В. Экономическая правда / Всеволод Некрасов. Легкие деньги: Украина превращается в Мекку для киберпреступников . Киев: Летопись, 2016. Т. 2 : Д-Й. С.34.
5. Чернишов Г.М Кібершахрайство: визначення та кримінологічні показники. Порівняльно-аналітичне право.№5, 2018. С.318-321

Вільк Ірина Віталіївна,
*студентка історико-юридичного
факультету Херсонського державного
університету, м. Херсон, Україна*

ВИДИ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ У ГОСПОДАРЮВАННІ

Документи є невід’ємним елементом господарської діяльності. Злочинні технології збагачення в сфері економіки в більшості випадків маскується під нормальну, законну діяльність, тому підrobка та використання неправдивих документів нерідко має місце при скоєнні економічних злочинів у цій сфері.

Проблемам видів документів, які використовуються при вчиненні злочинів у господарюванні приділено чимало уваги таких вчених як: О.І. Алексєєв, М.І. Бажанов, О.В. Баулін, С.В. Бородін, Т.В. Варфоломєєва, Г.П. Власова, В.В. Голіна, Ю.М. Грошевий та інші.

Аналіз документів, що використовуються у господарській діяльності дозволяє виділити наступні їх ознаки:

- 1) вони мають встановлену законом або підзаконними актами юридичну форму;
- 2) за формою носія інформації вони бувають паперовими, електронними та пластиковими.
- 3) вони складаються з метою підтвердження права здійснювати певну діяльність, управління господарськими операціями та здійснення контролю за господарською діяльністю;
- 4) авторами таких документів є особи, які мають повноваження щодо їх складання та затвердження згідно з законодавством або з внутрішніми правилами суб’єктів господарювання.

Аналіз економічних злочинів дозволяє виділити категорії документів, які найчастіше підrobлюються та використовуються в якості засобів вчинення злочинів. Основою для класифікації документів у цьому аспекті є: функціональне призначення документа; форма носія інформації документа; якісні ознаки документа.

За функціональним призначенням документи, що використовуються при вчиненні злочинів у сфері економіки, доцільно розділити на такі категорії: а) документи, що визначають правове становище суб'єкта підприємництва; б) договірні та супутні їм документи; в) документи обліку та звітності; г) документи, що посвідчують особу. Слід зауважити, що така класифікація документів за функціональним призначенням є умовною. Деякі документи можуть виконувати декілька функцій одночасно. Так, договір може бути супровідним документом при переказі грошей, за певних умов відбивати рух товарно-матеріальних цінностей, з точки зору бухгалтерського обліку, є первинним документом та таке інше.

1. Документи, які визначають правове становище суб'єкта підприємництва. Документи даної категорії є підставою для створення суб'єкта підприємництва, фактично підтверджують його право на здійснення господарської діяльності в цілому та окремих її різновидів, визначають його правовий статус та організаційну структуру. Розділити такі документи можна на три групи: установчі, реєстраційні та дозвільні.

До установчих документів належать установчий акт, статут, засновницький договір або протокол установчих зборів, положення юридичної особи, рішення засновників чи уповноваженого ними органу про створення юридичної особи, документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи, звіт про проведення підписки на акції, засвідчений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України. Крім цього до категорії установчих, на наш погляд, доцільно віднести документи, які подаються державному реєстратору для здійснення державної реєстрації суб'єкта підприємництва, а саме: реєстраційна картка (документ встановленого зразка, який підтверджує волевиявлення особи щодо внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру); заява встановленого зразка про резервування найменування юридичної особи; копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання; документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні, її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру; копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку, що підтверджують внесення реєстраційного збору чи плати за проведення резервування найменування юридичної особи.

2. Договори та супутні їм документи. Договори є найбільш розповсюдженою категорією документів, оскільки господарська діяльність відбувається у формі різноманітних цивільно-правових правочинів. В цивільному праві договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. З точки зору практичної, договір – це юридичний документ, в якому зафіксовані дані про його сторони, включаючи їх назву, юридичну адресу, імена уповноважених осіб, про взаємні права та обов'язки сторін щодо виконання правочину у формі певних господарських операцій, порядок та строки

виконання зобов'язань. Зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства, до яких відносяться час, місце виконання зобов'язань, порядок та форма розрахунків тощо.

Таким чином, договір може бути оформлений як шляхом складання окремого документа, підписаного сторонами, або прийняттям замовлення до виконання, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами, повідомленнями електронної пошти, підписаними стороною, яка їх посилає, а також обміном рахунків-фактур, рахунків.

3. Документи обліку та звіту. Контроль господарської діяльності підприємства здійснюється у формі бухгалтерського та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. До документів бухгалтерського обліку відносяться первинні та зведені документи. Первинний документ – документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. Він створюється у зв'язку і на підставі договірних зобов'язань. Фактично до первинних документів обліку і звітності відносяться договірні та супутні їм документи, а також розрахункові документи. Зведені облікові документи, до яких відносяться облікові реєстри, бухгалтерські звіти і баланси, «зведені документи, податкові звіти і баланси складаються для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів.

4. Документи, які посвідчують особу. В Україні до цієї категорії документів відноситься паспорт громадянина України, для громадян інших країн паспорт громадянина відповідної країни, посвідка на проживання особи без громадянства та інші, визначені законодавством, документи. Згідно з п.1 Положення «Про паспорт громадянина України», затвердженого Постановою Верховної Ради України від 02.09.93 р. паспорт громадянина України є документом, який засвідчує особу власника та підтверджує громадянство України. Паспорт дійсний для укладання цивільно-правових правочинів, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва третьою особою лише на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

На підставі аналізу названих нормативних актів можна виділити такі основні риси електронного документа: 1) електронний документ – це офіційний документ, застосування якого визначено відповідними нормативними актами України; 2) інформація в електронному документі надана у формі електронних даних; 3) він повинен мати обов'язкові, передбачені нормативними актами реквізити; 4) невід'ємним і обов'язковим реквізитом електронного документа є електронний підпис; 5) цей документ має бути придатним для переведення у паперову або іншу візуальну форму, тобто бути доступним для сприймання і оцінки будь-якою особою, в т.ч. і без застосування спеціальних технічних засобів;

6) цей документ дозволяє за певних умов ідентифікувати особу, яка його підписала; 7) оформлений належним чином і передбачений відповідними нормативними актами електронний документ, має однакову юридичну силу з паперовим документом аналогічного призначення; 8) оригіналом електронного документа є примірник, підписаний електронним цифровим підписом. Оригінал електронного документа і його паперова копія, завірена у встановленому порядку, мають однакову юридичну силу.

Отже, за функціональним призначенням документи, що використовуються при вчиненні злочинів у сфері економіки, доцільно розділити на такі категорії: а) документи, що визначають правове становище суб'єкта підприємництва; б) договірні та супутні їм документи; в) документи обліку та звітності; г) документи, що посвідчують особу.

Література:

1. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. Вісник прокуратури, 2002. № 1(13).
2. Волженкин Б.В. Экономические преступления: общая характеристика. СПб.: Изд. «Юрид. центр Пресс», 2012. С. 70-118.
3. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999.
4. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: Монография. Харьков: Изд-во Нац. Ун-та внутр. дел, 2012.

Гамулець Максим Ігорович,
*студент 5 курсу фінансово-правового
факультету Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

ПЕНІТЕНЦІАРНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Злочинність у місцях позбавлення волі іноді називається «карною» злочинністю, або ж «пенітенціарною», тобто, такою, що являє собою сукупність злочинів, які вчиняються особами, що відбувають покарання.

Вказаний різновид злочинності характеризується такими ознаками:

- специфічне місце вчинення злочину (виправні установи, слідчі ізолятори тимчасового утримання);
- своєрідний суб'єкт злочину;
- його спрямованість проти інших засуджених або проти осіб адміністративного персоналу установи [1, с. 198].

Досить детально розкрила другу ознаку пенітенціарної злочинності науковець Валуйська М.Ю., яка пише, що первинний прояв суспільної небезпеки осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можна пояснити загальнозначущими детермінантами злочинності, як-то:

криміногенним впливом дисгармонійності структури родини (відсутність одного з батьків, виховання майбутнього злочинця особами, які чинять

негативний вплив на дитину, формуючи у неї схильність до протиправних вчинків); вадами соціального інституту освіти; неналежними умовами місця роботи, коли керівники не дотримуються вимог законодавства, створюють нездорову атмосферу в трудовому колективі, вживаючи не виправдано жорсткі заходи до працівників, або ж, навпаки, не реагуючи на порушення дисципліни, аморальні і злочинні прояви тощо; криміногенністю мікросередовища – сусідів, знайомих, друзів, схильних до пияцтва, наркоманії, інших поведінкових патологій аж до втягнення в кримінально карані діяння; негараздами макросередовища: проблемами на рівні держави, кризовими проявами, що тягнуть за собою суспільну нестабільність, безробіття, знецінювання головних моральних цінностей, відмову від культурних традицій, неефективну кримінальну політику, відсутність захищеності материнства й дитинства тощо; криміногенними детермінантами мегасередовища, які не мають кордонів на світовому просторі: транснаціональною злочинністю, можливістю перейняття зарубіжного кримінального досвіду через засоби масової інформації тощо [2, с. 139].

Тут цілком можна погодитись із науковцем, адже зазначені детермінанти можуть виступати як причинами, так і умовами виникнення, існування й відтворення злочинності.

Існують і вторинні криміногенні детермінанти, які зумовлюють злочинність у місцях позбавлення волі. Так, ними можуть бути структурні складники відкритого суспільства:

а) брак позитивного впливу близьких родичів, нехтування ними засудженим під час його перебування в кримінально-виконавчій установі;

б) криміногенні прояви засобів масової інформації, де пропагується насильство, статева розбещеність, злочинна субкультура, та ін.

Але найбільш впливовими є криміногенні чинники закритого суспільства, зокрема, тієї установи, де засуджений відбуває покарання.

Дуже цікавим є висвітлення питання фонових явищ, які самі по собі не містять складу злочину, але сприяють виникненню злочинних проявів, створюють для них поживне середовище. Так, у місцях позбавлення волі найбільшу увагу заслуговують такі чинники, як алкоголізм, наркоманія, «чифіризм» і токсикоманія.

Наприклад, алкоголізм є дуже поширеним явищем серед засуджених. Звісно, у місцях відбування покарання, алкоголь є забороненим виробом. Але, на жаль, нелегально він виконує функцію «валюти» на «чорному ринку» виправних колоній. Таким чином, вживаючи алкоголь, відбувається руйнація вольових якостей, нівелювання загальнолюдських культурних цінностей, відсутність необхідного самоконтролю поведінки особи. Все це вкупі може сприяти до вчинення особою злочину в місцях позбавлення волі.

Вживання наркотичних речовин є схожим із вживанням алкоголю, проте підвищена небезпечність наркоманії полягає у більш швидкому звиканні та підвищеній стійкості залежності. Проблема наркоманії порівняно з проблемою алкоголізму є більш гострою, оскільки звикання до наркотиків відбувається швидше, а завдяки порівняно невеликим (вимірюваними в грамах і міліграмах)

обсягами їх одноразового споживання наркотичні речовини легше пронести на закриту територію [3, с. 312].

Стосовно «чифіризму», то ним є вживання чаю високої концентрації, так званого «чифіру», що є для ув'язнених заміником алкоголю й наркотиків. Дія «чифіру» у високій концентрації, яка є подібною до дії алкоголю та наркотиків, пояснюється алкалоїдами, що містяться в чайному листі. Поширене вживання такого напою пояснюється настанням стану ейфорії, проте вживання «чифіру» спричиняє шкоду здоров'ю, тягне за собою підвищення конфліктності, неадекватне сприйняття дійсності. Основна відмінність «чифіру» від алкоголю та наркотиків полягає в складності боротьби із зазначеними речовинами, адже чай не є забороненим продуктом у місцях позбавлення волі й засуджені можуть вживати його без обмежень [2, с.140].

Щодо останнього чинника, а саме токсикоманії, то ним є різновид наркоманії, коли патологічна залежність виникає під впливом різних токсичних речовин. Доволі поширеними є бензин, нітрофарби, лаки, аерозолі. Неадекватність поведінки, що спостерігається внаслідок застосування засудженими токсичних речовин, сприяє криміногенним ексцесам.

Варто розуміти, що нині є вкрай важливими заходи з боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі, серед яких: використання інформаційних систем, створених відносно осіб, які стоять на профілактичних обліках; відомості про засуджених, отриманих у ході опитування близьких родичів та інших осіб, які перебувають на побачення; дані громадських організацій, трудових колективів, інших неспеціалізованих суб'єктів профілактики злочинів та багато іншого. Частина друга статті 50 Кримінального кодексу України закріплює, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Тож, підводячи підсумок, слід сказати, що вчинення злочину особою у місцях позбавлення волі свідчить про досить ускладнений процес виправлення засудженого, про складність утримання такого занадто від вчинення нових злочинів. Відповідно, існує потреба у системній, комплексній співпраці науковців-теоретиків та практиків по роботі з прищепленням засудженій особі загальнолюдських цінностей.

Література:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / за заг. ред. В. В. Голіни ; І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків : Право, 2009. 288 с.
2. Валуйська М. Ю. Особливості детермінації злочинності в місцях позбавлення волі. Проблеми законності. 2010. Вип. 112. С. 137-144.
3. Валуйська М. Ю. Фонові явища злочинності та засоби протидії їм в умовах місць позбавлення волі. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 310–314.

Гердова Кристина Олександрівна,
*студентка 3 курсу Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Климюк Ірина Миколаївна,
*викладач кафедри адміністративного і
кримінального права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

ЕВТАНАЗІЯ: КВАЛІФІКАЦІЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

У сучасному світі наука та медицина активно розвиваються і допомагають людям боротися з хворобами, які раніше були невиліковними. Але, на жаль, усе ще існують недостатньо дослідженні хвороби, які спричиняють людям важкі страждання та заважають їх повноцінному життю. Саме тому в деяких країнах світу вдаються до застосування евтаназії. Це явище є популярним у таких розвинених країнах, як США, Бельгія, Нідерланди, Швеція та Швейцарія. В Україні питання легалізації евтаназії є спірним та дискусійним, адже деякі вчені та юристи стверджують, що це прояв співчуття та спосіб припинити страждання хворої людини, але більшість науковців вважають, що евтаназія – це умисне вбивство.

Дослідженню легалізації евтаназії, а також безпосередньо кримінально-правовим аспектам цієї процедури присвячено праці таких науковців, як О.І. Соболев, Т. О. Павлова, Т. О. Подковенко, В. Ф. Примаченко, А. К. Мазяр та ін.

Взагалі евтаназія – це практика припинення (або скорочення) лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань [1, с. 39]. Розрізняють два види: активна евтаназія та пасивна евтаназія. Пасивна форма евтаназії виражається у добровільній відмові хворого від надання медичних послуг, що прискорює природну, не рідко дуже болісну смерть. Активна форма евтаназії застосовується лікарем, який усвідомлено вживає дії після яких смерть хворого настає майже миттєво. Існують такі форми активної евтаназії: «вбивство з милосердя», «самогубство за допомогою лікаря» та власне активна евтаназія [2, с. 395-396].

В Україні застосування будь-яких форм евтаназії заборонено на законодавчому рівні. У ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України міститься таке положення: «забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» [3]. Додаткова регламентація здійснюється ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я, якою забороняється медичним працівникам здійснювати евтаназію [4]. Ми погоджуємося з такою позицією нашого законодавця, адже на сучасному етапі легалізація евтаназії в Україні неможлива, тому що вона, безперечно, призведе до зловживань,

збільшення тиску на невиліковно хворих людей з боку родичів, які будуть охочі нажитись майном, а також зростання економічних вигод, шляхом зменшення медичних витрат.

Незважаючи на законну заборону евтаназії в нашій країні, не можна сказати, що ця процедура насправді не проводиться. Тому виникає питання, за якою статтею Кримінального кодексу України її необхідно кваліфікувати?

Зазвичай, вчинення такого злочину як евтаназія кваліфікується за ч. 1 ст. 115 КК України [5] як простий склад вбивства. Проте в залежності від обставин справи, евтаназія може бути врахована як пом'якшуюча обставина. Звичайно, у ч. 1 ст. 66 ККУ [5] це не закріплено, і вчинення вбивства з мотивів жалю до потерпілого чи на його прохання не відноситься до категорії пом'якшуючих обставин, зазначених саме в законі, але законодавець вказує, що перелік обставин, які можуть пом'якшувати покарання, не є вичерпним.

Сьогодні в Україні найчастіше трапляються випадки пасивної евтаназії, коли смерть настає внаслідок бездіяльності. У даному випадку діяння винної особи кваліфікується за ст. як ненадання допомоги хворому – ч. 3 ст. 136 і ч. 2 ст. 139 КК України [5]. При чому настання смерті за цими статтями є кваліфікуючою ознакою. Але, ми вважаємо, що немає підстав кваліфікувати бездіяльність суб'єкта при пасивній евтаназії за цими нормами. Адже евтаназія, згідно з ч. 3 ст. 52 Основ та Декларацією про евтаназію, є діянням умисним. При вчиненні евтаназії особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання смерті потерпілого і бажає або свідомо припускає її настання. Саме тому необережне ставлення суб'єкта до настання смерті потерпілого у цьому випадку виключається.

Ми притримуємося думки, що евтаназія ж як вбивство на прохання, де слово «вбивство» є ключовим, посягає на цінність, яка охороняється законом. Це свідчить про суспільну небезпеку цього діяння і необхідність його криміналізації. Тим паче, суспільна небезпека підвищується ще й тим, що евтаназія може здійснюватись лише навмисно. Мотив може бути різний – із співчуття чи з корисливих міркувань, чи в поєднанні обох. Тому, вважаємо, що необхідно ввести спеціальну норму, яка буде регламентувати кримінальну відповідальність за активну та пасивну евтаназію.

Вважаємо за необхідне визначити склад цього злочину. Суб'єктом є медичні працівники. Безпосередній об'єкт – життя особи. З об'єктивної сторони евтаназія є: 1) діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на припинення життя безнадійно хворого; 2) злочинний наслідок (спричинення смерті); 3) причинний зв'язок між діянням та настанням смерті потерпілого, що означає, що смерть повинна витікати з дій (бездіяльності) винного, тобто бути необхідним, а не випадковим їх наслідком. Суб'єктивна сторона дій (бездіяльності), що складають евтаназію, характеризується прямим умислом. В якості обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони даного складу злочину виступає мотив співчуття до невиліковно хворого та мета – позбавлення хворого від болісних страждань за допомогою його умисного умертвіння.

Таким чином, евтаназія є актуальною проблемою на сьогоднішній день. Звичайно, дозвіл на її проведення в Україні недоречний, але потрібно більш чітко

та детально регламентувати це питання в законодавстві України. Найдоцільнішим та ефективним варіантом є створення окремої статті в КК України. Необхідно дати чітке визначення евтаназії, встановити певні кваліфікуючі ознаки в залежності від її видів та відповідальність в межах покарання за умисне вбивство при пом'якшуючих обставинах.

Література:

1. Іщенко О. М., Мазяр А. К. Евтаназія за кримінальним законодавством України. Молодий вчений. № 5.1 (45.1). 2017. С. 39-41.
2. Щербак Г. Р. Проблема визначення евтаназії в кримінальному праві України. Матеріали VI Студентського наукового симпозиуму. Співдружність наук: архітектура, економіка, право. 2018. С. 395-398.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 31.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 26.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Єрмак Олексій Вікторович,
*кандидат юридичних наук, головний
науковий співробітник відділу наукової
діяльності та міжнародного
співробітництва Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У СВІТЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В КК УКРАЇНИ

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (№7279-д), яким вводиться інститут кримінальних проступків, набере чинності з 1 січня 2020 року. Вперше в історії кримінального права України на законодавчому рівні надано визначення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК України). Кримінальні правопорушення поділяються на злочини і кримінальні проступки (ч. 1 ст. 12 КК України). Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Зміни внесено також до інших статей закону про кримінальну відповідальність. Не зовсім доречним є виключення з 1 січня 2020 року визначення поняття злочину, у зв'язку з набранням чинності новою редакцією ст. 11 КК України. Цілком логічним є включення визначення поняття злочину в КК України, а саме в ч. 3 ст. 12 КК України. Разом з тим, з 1 січня 2020 року визначення злочину залише кримінальний закон, натомість буде містити визначення кримінального правопорушення і кримінального проступку. На мою думку, видається алогічним формулювання визначення родового поняття (кримінальне правопорушення) і лише одного з двох видових

(кримінальний проступок). Можливо припустити, що законодавець навмисно зробив це, щоб уникнути протиріч в КК України.

Враховуючи вищезазначені новели КК України, потребують переосмислення деякі раніше сформульовані мною пропозиції про внесення змін до кримінального закону, в частині визначення мети спеціальної конфіскації. При аналізі розділу XIV КК України звертає на себе увагу те, що законодавець не визначив мету застосування спеціальної конфіскації, в той час, коли її визначення в законі вбачається вкрай необхідним як для вчених, так і для практиків. Теоретики через з'ясування мети приходять до більш глибокого розуміння кримінально-правової природи, сутності та змісту цього явища; практичні працівники виходячи з мети можуть більш грамотно та ефективно застосовувати відповідні положення кримінального законодавства [1, с. 156].

Спеціальна конфіскація має власну мету, яку слід чітко визначити в законі. Визначаючи її слід виходити з того, що спеціальна конфіскація має запобіжну спрямованість як у площині загальної, так і спеціальної превенції.

Розглянемо можливий зміст мети спеціальної конфіскації шляхом аналізу видів майна, на яке поширюється її вплив. Відповідно до ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності або інше майно:

1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; метою спеціальної конфіскації є відновлення почуття соціальної справедливості, тому що майно повертається до правового поля;

2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; у даному випадку метою спеціальної конфіскації є загальна та спеціальна превенція, майно може вилучатися у його законного власника;

3) були предметом кримінального, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; в даному випадку – спеціальна превенція і відновлення почуття соціальної справедливості;

4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання; в даному випадку – відновлення почуття соціальної справедливості, а також загальна та спеціальна превенція.

Отже, метою спеціальної конфіскації слід визначити: 1) відновлення почуття соціальної справедливості у тому разі, коли майно повертається власнику (законному володільцю) або слугує як матеріальна база для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 2) спеціальну превенцію – зловмисник не зможе використати його для вчинення нового злочину; 3) якщо предметом злочину є речі, обмежені або вилучені з цивільного обороту (зброя, наркотичні засоби та ін.) – загальну превенцію.

Таким чином, метою спеціальної конфіскації на відміну від загальної конфіскації, що переслідує також ціль кари, є відновлення почуття соціальної

справедливості і загальне та спеціальне запобігання вчиненню нових злочинів. Мета покарати злочинця не властива спеціальній конфіскації тому, що конфіскується майно, пов'язане із вчиненням злочину або іншого суспільно небезпечного діяння [2, с. 349–351].

Спеціальна конфіскація переслідує також ціль запобігання вчиненню нових суспільно небезпечних діянь. Йдеться про застосування до особи примусових заходів медичного характеру, що мають на меті запобігання вчиненню нею нових суспільно небезпечних діянь, разом із спеціальною конфіскацією, яка в свою чергу посилює превентивний вплив примусових заходів медичного характеру протягом їх застосування (неосудний обмежений у використанні конфіскованого майна, у тому числі грошових коштів), а також у постлікувальний період. Наприклад, родичі та близькі неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у постлікувальний період пильніше стежитимуть за її поведінкою, запобігаючи вчиненню нею нових правопорушень [1, с. 158–159]. Аналогічний підсилюючий превентивний вплив спеціальна конфіскація може здійснювати і на осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягли 14 (16) років.

У зв'язку з викладеним, мною вже пропонувалося ст. 96-1 КК України доповнити частиною 2 такого змісту: «Спеціальна конфіскація має на меті не тільки відновлення почуття соціальної справедливості, а й запобігання вчиненню нових злочинів та суспільно небезпечних діянь як засудженими, так і іншими особами» [4, с. 15]. Враховуючи, що законодавець в матеріальному законі визначив злочин разом з кримінальним проступком різновидом кримінального правопорушення, а також те, що у ч. 1 ст. 96-1 КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (№7279-д) слово «злочин» замінено на «кримінальне правопорушення» пропозиції до визначення мети спеціальної конфіскації потребують корегування.

Отже, ст. 96-1 КК України слід доповнити частиною 2 такого змісту: «Спеціальна конфіскація має на меті не тільки відновлення почуття соціальної справедливості, а й запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень та суспільно небезпечних діянь як засудженими, так і іншими особами».

Література:

1. Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернівці: Лозовий В.М., 2018. 232 с.
2. Єрмак О. В. До питання про мету спеціальної конфіскації у кримінальному праві України. Протидія злочинності: теорія і практика: матеріали міжвуз. наук.-практ. конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (Київ, 16 травня 2014 року). Київ, 2014. С. 349–351.
3. Батиргареева В. С. Цілі спеціальної конфіскації у системі запобігання злочинності. Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції. (Івано-Франківськ, 11-16 березня 2014). Івано-Франківськ, 2014. С. 9–12.
4. Єрмак О. В. Конфіскація як захід кримінально-правового характеру: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 20 с.

Звірко Олександр Євстафійович,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та методики
викладання Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

22 листопада 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набере чинності з 1 січня 2020 року [1].

Цим законом нарешті через сім років з дня прийняття в 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, в якому вперше було започатковано введення в законодавство України інституту кримінальних проступків і передбачено прийняття спеціального закону з цього питання, було визначено поняття кримінального проступку, змінена класифікація злочинів, внесені відповідні зміни до майже всіх правових інститутів Загальної частини Кримінального кодексу України (надалі КК України), переглянуті санкції багатьох статей Особливої частини цього кодексу. Наскільки вдалим виявляться ці нововведення покаже практика його застосування, яка виявить слабкі місця: прогалини та нестиковки матеріальних та процесуальних норм. Але вже зараз, аналізуючи зміст зазначеного закону, можна зробити деякі висновки та зауваження.

Перед законодавцями стояла непроста дилема: розробити і прийняти окремий закон про кримінальні проступки чи внести відповідні зміни та доповнення до діючих нині КК та КПК? Було обрано другий варіант, що потягло корегування значної частини кримінально – правових норм. Ключовим моментом було визначення поняття кримінального проступку від чого залежало вирішення питання, які суспільно небезпечні діяння віднести до кримінальних проступків, а які до злочинів. В свою чергу це мало своїм наслідком зміну чотирьохчленної класифікації злочинів на трьохчленну, а саме на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі замість поділу на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. В зв'язку з цим зауважимо, що простіше було б не ламати діючу класифікацію злочинів, залишивши її такою, якою вона вже склалася і пройшла перевірку часом. Достатньо було виділити кримінальні проступки за заявленими критеріями. Нагадаємо, що до злочинів невеликої тяжкості нині чинна частина 2 ст.12 КК України відносить злочини, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до нової редакції статті 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини (частина 1). а кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння

(дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі (частина 2). В зв'язку з цим прийшлося переглянути санкції багатьох статей, які раніше передбачали відповідальність за злочини невеликої та середньої тяжкості та перевести одні з них до категорії кримінальних проступків, а інші залишити в категорії нетяжких злочинів. При цьому була зроблена переоцінка характеру та ступеню суспільної небезпеки цих кримінальних правопорушень і відповідно змінені санкції статей як в сторону посилення, так і пом'якшення покарання. Крім того, до КК України введено новий склад злочину – керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (Стаття 286–1). За подібні дії ще чинна до 01.01. 2019 року редакція ст. 130 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність [2]. Зазначений вище закон змінює редакцію цієї статті, переводячи такі дії з категорії адміністративного до кримінального проступку. тобто законодавець криміналізує їх і в той же час залишає в новій редакції ст.130 КУпАП адміністративну відповідальність за такі ж дії, вчинені особами, що керують суднами.

Загалом законодавці Законом № 2617-VIII внесли 229 змін і доповнень до Кримінального кодексу України, з них 130 стосуються перегляду санкцій.

Аналіз внесених змін і доповнень показує, що у всіх випадках значно збільшено розміри штрафів, у 14 випадках санкції статей доповнені позбавленням волі, що виводить їх за рамки кримінальних проступків, у 3 випадках, навпаки, виключено позбавлення волі, що автоматично відносить їх до кримінальних проступків (ч.1 ст.175, ч.1 ст.185, ч1 ст. 298). Очевидно, що збільшення розмірів штрафів викликано невідповідністю їх суспільній небезпеці кримінальних правопорушень та недосконалістю одиниці їх виміру – неоподаткованого мінімуму доходів громадян в сумі 17 грн., який безнадійно застарів і не відповідає реаліям життя, на що вже неодноразово вказувалося у наукових публікаціях [3, с.67; 4, с. 64-67]. Разом з тим встановлення нових розмірів штрафів виглядає вкрай суб'єктивним, оскільки не базується на реальних критеріях.

Викликає зауваження відсутність в законі єдиного переліку кримінальних проступків. На наш погляд, вичерпний перелік таких проступків доцільно було б дати в окремій статті КК, наприклад ст. 12-1. Це дасть можливість кожному, хто звертається до норм КК, скласти цілісне уявлення про кількість та склад кримінальних проступків.

За підрахунками автора тез з урахуванням змін та доповнень, внесених Законом України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року, в Особливій частині Кримінального кодексу України буде налічуватися 115 кримінальних проступків, з них найбільше в розділах V, XVIII, XV. XI (21, 15, 14 та 12 відповідно).

Ще одним важливим невирішеним концептуальним питанням залишається переведення з категорії адміністративних до категорії кримінальних проступків тих з них, що передбачені нині чинним

Кодексом України про адміністративні правопорушення (надалі КУпАП), межують зі злочинами і на сьогодні становлять достатню для їх криміналізації суспільну небезпеку. Серед них можна назвати такі, як дрібне викрадення чужого майна (ст.51), самовільне зайняття земельної ділянки (ст.53-1), незаконна порубка (ст.65), жорстоке поводження з тваринами (ст.89), незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку чи конопель (ст.106-2), підроблення проїзних квитків і знаків поштової оплати (ст.135-1), самоправне зайняття жилого приміщення (ст.151), знищення або пошкодження зелених насаджень(ст.153), обман покупця та замовника (ст.155-2), адміністративні порушення, пов'язані з корупцією (глава 13-А) та військові адміністративні порушення (глава 13-Б), дрібне хуліганство (ст.173), заняття проституцією (ст.181-1), несплата аліментів (ст.183-1) [5].

Ідеальним вирішенням проблеми було б залишити в КУпАП адміністративну відповідальність тільки у сфері управління, а саме за порушення загальнообов'язкових правил, норм, стандартів, встановлених органами публічної влади, а також за невиконання законних вимог посадових осіб органів влади та управління. Всі інші правопорушення, передбачені цим законом, логічно віднести до кримінальних проступків. Це можливо зробити на наступному етапі реформування адміністративного законодавства при прийнятті нового Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. Дата оновлення:22.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19/page> (дата звернення: 27.04.2019).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. №8073-X. Дата оновлення: 07.02.2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10/page> (дата звернення: 27.04.2019).
3. Звірко О. Критерії визначення розмірів матеріальної шкоди, завданої злочинним діянням, та розмірів штрафів за вчинення злочинів. Підприємництво, господарство і право. 2007. №9. С. 66-67.
4. Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації: монограф. / Кер. авт. кол. О.М. Іваній. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 128 с.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 26.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page> (дата звернення: 27.04.2019).

Іванова Анастасія Вікторівна,
*студентка 6 курсу юридичного
факультету Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ ТА ВІДКРИТИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Право на справедливий суд є визначальним у демократичній та правовій державі. Від функціонування та рівня забезпечення права на справедливий суд

залежить система права загалом, тому що дане право є гарантією захисту всіх інших прав. Принцип відкритості судового розгляду також є важливим для побудови та функціонування системи правосуддя. За своєю суттю відкритість судового процесу означає чіткий та прозорий процес розгляду судової справи, що є зрозумілим для громадськості, а також право громадян бути присутніми під час розгляду судових справ.

Зміст права на справедливий суд знаходимо в ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), яка передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Виходячи з конструкції ч. 1 ст. 6 Конвенції, можна зробити висновок, що у ній закріплено такі елементи права на справедливий суд.

Право на справедливий суд містить у собі право на доступ до суду. Останнє розуміють як безперешкодну можливість звернення до суду, без отримання спеціальних дозволів, проходження певних процедур, досудових засобів врегулювання спорів, інших додаткових обтяжень для заявника. Юридичними перешкодами може також вважатися наявність у законодавстві переліку категорій справ, що не підлягають судовому розгляду. Однак вказана норма доводить юрисдикційне право держав у внутрішньому законодавстві визначати певні категорії справ, що не розглядаються в судах, при цьому повинні існувати альтернативні способи захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів, розгляд питань про які виключений з юрисдикції суду [2, с. 134].

У справі *Bellet v. France* Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначив, що стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права [3].

Питання реалізації принципу справедливості судового розгляду справи є одним з найбільш складних і дискусійних, що викликано цілою низкою причин. ЄСПЛ чітко поділяє питання справедливості судового процесу і питання правильності чи хибності судового рішення. ЄСПЛ не вправі встановлювати, чи правильно було ухвалено рішення, однак вправі вирішити, чи був розгляд справи справедливим. Не зважаючи на важливість принципу справедливості судового розгляду, ЄСПЛ не напрацював якихось формально визначених правил та критеріїв справедливості. В окремих рішеннях ЄСПЛ можна зустріти позицію, що справедливий розгляд справи включає в себе такі аспекти належного відправлення правосуддя, як право на доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальний характер судового розгляду справи, обґрунтованість судового розгляду тощо [4, с. 360].

Як свідчить практика звернень громадян зі скаргами до ЄСПЛ, поняття «справедливий суд» може тлумачитись досить неоднозначно. Як правило, особи, які не досягли у судовому провадженні бажаного результату, не завжди можуть уточнити, у чому конкретно полягала неповага з боку національних судів до їх права на справедливий суд. У багатьох випадках скарга на несправедливий судовий розгляд полягає у запереченні результату судового розгляду справи та тверджень щодо помилок стосовно фактів та права. Так, у справі «Мельничук проти України» заявник скаржився на несправедливе рішення національних судів у його справі, посилаючись на національне законодавство. Суд, розглянувши матеріали, надані заявником, вирішив, що заявник не надав доказів щодо скарги про порушення у цій справі процесуальних гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції і вирішив, що заява є очевидно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пп. 3 та 4 ст. 35 Конвенції [2].

Стаття 6 Конвенції вказує, що право на справедливий суд включає публічний розгляд справи. Це означає, що в судову залу мають доступ не тільки сторони чи зацікавлені особи, але будь-які сторонні люди. Більше того, вони не повинні пояснювати власну зацікавленість саме в цьому засіданні. При цьому публічне оголошення судового рішення означає не спосіб його оприлюднення, а можливість ознайомитися з ним. Це пов'язано з особливостями національних судових процедур, які не завжди передбачають усне оголошення судового рішення. Якщо текст рішення є загальнодоступним, порушення ст. 6 Конвенції не буде [4, с. 361].

Громадськість повинна бути поінформована про хід процесу, тому принцип публічності вимагає співпраці засобів масової інформації і судових органів, проте задоволення прагнення громадськості знати про судову справу може порушити право учасників процесу на справедливий і неупереджений суд. Відповідно, інтереси правосуддя можуть вимагати обмеження інформації про перебіг судового процесу. Наприклад, з цією метою суд може заборонити журналістам певні дії – фотографувати у залі суду, оприлюднювати імена присяжних або свідків по справі, розповсюджувати іншу інформацію, яка має значення для процесу, робити замальовки учасників процесу тощо [2, с. 135].

Другим елементом публічності, на нашу думку, слід визначити усність процесу. Учасники процесу наділені можливістю в мовному аспекті обмінюватися своїми усними судженнями, репліками, давати усні пояснення суду з приводу причин їх звернення за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Отож слід погодитися з дослідником права на суд Е. Трегубовим у тому, що публічний характер розгляду справи спрямований на захист особи від таємного, не підконтрольного суспільству відправлення правосуддя [4].

Таким чином, право на справедливий та відкритий судовий розгляд є одним із ключових, оскільки без належного забезпечення цього права всі інші права особи залишаються незахищеними. Публічність процесу викликає повагу до суду, підвищення рівня правових знань, довіри до судових інституцій, а в широкому аспекті – підвищення рівня правової культури населення.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. URL.: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4881/gren0.pdf>.
3. Коваль Ірена Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL.: https://minjust.gov.ua/m/str_7474
4. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці Європейського суду з прав людини/ Форум права. 2010. № 1. С. 358–363 URL.: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10telzpl.pdf>

Карпенко Ігор Сергійович,
*студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського Державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка, м. Суми, Україна*

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ОПТИМІЗАЦІЇ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Безумовно оптимізація тактичних рішень при розслідуванні злочинів є невід'ємною частиною процесу оптимізації слідчої діяльності. Важливим моментом у цьому питанні є розгляд оптимізації розвитку даного процесу в історичному аспекті.

Слід сказати, що проблема вдосконалення слідчої діяльності, її оптимізація завжди були об'єктом уваги науковців, які здійснюють теоретичні дослідження в даній області, і державних органів, на які покладена функція розкриття і розслідування злочинів. З появою та формуванням різних структурних підрозділів правоохоронних органів виникли і перші спроби вдосконалення слідчої діяльності.

19 грудня 1945 року у складі науково-технічного відділу Головного управління міліції НКВС СРСР згідно з наказом № 001529 був створений Науково-дослідний інститут криміналістики. Основними завданнями інституту полягали у впровадженні науково-технічних засобів у діяльності міліції, вдосконалення наявних методів і засобів виявлення і дослідження речових доказів та, відповідно, розробка нових. Окрім вище перерахованого слід згадати виробництво повторних і найбільш складних експертиз для органів внутрішніх справ [1, с. 31]. Мета діяльності даного інституту – підвищення

ефективності розслідування злочинів. Впровадження так званої «дільничної системи» є наступним кроком, спрямованим на покращення організації процесу розслідування. Наказ №131 від 28 липня 1949 року, що був виданий Генеральним Прокурором СРСР мав назву «Про введення дільничної системи роботи слідчих». Згідно з цим документом, за кожним із слідчих закріплювалась дільниця району або міста.

Дільнична система сприяла підвищенню відповідальності та самостійності слідчого у процесі розслідування кримінальних справ.

Об'єктивному розслідуванню злочинів сприяла співпраця слідчого разом із органами дізнання та оперативно-розшуковою службою органів внутрішніх справ, що перебували на його дільниці [2]. Оптимізація слідчої роботи і підвищення її профілактичної ролі, ось що було метою впровадження вище згаданої системи в дію.

З метою здійснення наукових розробок у напрямку поліпшення розслідування, був створений Науково-дослідний інститут криміналістики при Прокуратурі СРСР в 1949 році. У 1963 році інститут було реформовано у Всесоюзний інститут із вивчення причин і розробки заходів попередження злочинності при Прокуратурі СРСР. Діяльність інституту полягала у вивченні окремих видів злочинів і розробці рекомендацій, які були спрямовані на оптимізацію процесу їх розкриття та розслідування.

Великий внесок у покращення слідчої діяльності стали роботи вчених Інституту з наукової організації праці (НОП), як адаптації наукових положень оптимізації праці у слідчу діяльність. Не всі положення НОП знайшли своє застосування, але окремі з них, такі як: організація розслідування, взаємодія слідчих та оперативно-розшукових органів, організація робочого місця слідчого – були успішно застосовані.

У 1950 році зазначений Інститут починає випуск журналу «Слідча практика». У журнал було включено статті вчених і практичних працівників за напрямками, пов'язаними з запобіганням злочинних актів, дослідженням слідів на місці злочину і аналізом дій суб'єктів в злочину, дослідженням принципів, мотивів і особливостей підготовки та вчинення злочинів, дослідженням прийомів і методів, які застосовуються у процесі досудового слідства і судового розгляду, дослідженням суб'єктивної характеристики особи злочинця, дослідженням об'єктивних умов, що сприяють і протидіють вчиненню злочину. В загальному контексті, включалося все те, що охоплюється поняттям «слідча практика». Головною метою названого журналу було впровадження у практичну діяльність слідчих передового досвіду розслідування найбільш складних злочинів, навчальна роль яких також мала величезне практичне значення для формування окремих напрямків у теорії криміналістики – тактики і методики розслідування окремих видів злочинів. У статтях неодноразово розкривалися нові підходи до проблем розслідування, це було теоретичним рівнем даних публікацій.

Починаючи з 1 жовтня 1966 року розпочалось функціонування Інституту удосконалення слідчих працівників органів прокуратури та охорони громадського порядку СРСР у м. Ленінграді. Звичайно ця подія сильно вплинула

на подальшу оптимізацію розслідування кримінальних справ [4, с. 305]. За спеціальною програмою було реалізовано перепідготовку слідчих кадрів. Програма, у свою чергу, передбачала поглиблення знання в області тактики і методики розслідування окремих видів злочинів.

22 липня 1947 р. з метою підвищення ефективності роботи прокуратури було видано наказ Генерального прокурора СРСР № 797 «Про організацію Московських, Ленінградських та Харківських однорічних юридичних курсів підготовки міських прокурорів» та організовано Харківські однорічні юридичні курси Прокуратури СРСР, які згодом отримали статус Інституту [3, с. 83]. В інституті проводились практичні та лекційні заняття під керівництвом викладачів вищих юридичних навчальних закладів з досить актуальних напрямків, таких як: планування розслідування, побудова версій, рефлексивне мислення при допиті, психологія допиту та ін.

Великої уваги заслуговують теоретичні розробки, що належать до 50-60 рр. ХХ століття і які пов'язані з іменами таких вчених, як: А. І. Вінберг, Р. С. Белкін, В. П. Колмаков, Л. Є. Ароцкер, О. Н. Колісниченко, В. О. Коновалова та ін. У підготовлених ними докторських дисертаціях обґрунтовувалися деякі рекомендації, як щодо організації розслідування злочинів в цілому, так і щодо проведення окремих слідчих дій, що сприяло впровадженню в практичну діяльність правоохоронних органів нових наукових підходів з розкриття і розслідування злочинів. Велика частина з вище названих вчених є представниками української школи криміналістики, що свідчить про внесення значного внеску в розробку теоретичних положень науки і впровадження в практику розслідування розроблених рекомендацій, саме представниками названої школи.

Потреба у вдосконаленні слідчої роботи викликала проведення наукових конференцій і теоретичних дискусій щодо впровадження психологічних рекомендацій в такі слідчі дії, як: слідчий експеримент, перевірка показань на місці та пред'явлення для впізнання. З метою розширення одержуваної доказової інформації вченими неодноразово обґрунтовувалася необхідність доповнення кримінального процесуального кодексу відповідними статтями.

Багато в чому змінилися підходи в розслідуванні злочинів з прийняттям в Україні нового кримінального процесуального кодексу у 2013 р. Це зумовило появу багатьох спірних питань. Однак прагнення до оптимізації слідчого процесу не згасають, знаходячи свої нові грані в теоретичних дослідженнях такого роду, як дослідження:

- проблем криміналістичних методик;
- ситуаційного підходу у розслідуванні;
- теоретичних аспектів тактичних операцій;
- тактичних рішень у розслідуванні злочинів та ін.

У зазначених дослідженнях були розглянуті психологічні і логічні структури щодо вирішення тактичних завдань розслідування, як розділу криміналістики. Своє місце знаходять новітні розробки вчених-криміналістів у кримінальному судочинстві при здійсненні розслідування кримінальних справ.

На сучасному етапі боротьба з кримінальними діяннями значно ускладнюється, адже характер злочинів все більше і більше набирає негативних рис, у діяльності з їх розкриття та розслідування виникає низка складних завдань, що зумовлені, з одного боку, використанням злочинцями нових способів скоєння кримінальних правопорушень, досягнень сучасної науки; зрощенням організованої злочинності з економічними структурами та укріпленням корумпованих зв'язків з представниками правоохоронних органів та посиленням протиправної протидії здійсненню слідчої діяльності з боку злочинців і їх зв'язків, а з другого – підвищеними вимогами суспільства до діяльності слідчого та необхідністю активізувати протидію злочинності [5].

Вищезазначене безпосередньо потребує вдосконалення та оновлення оптимізації слідчої діяльності, отримання досвіду від закордонних спеціалістів з даної галузі, впровадження інформаційних технологій в слідчий процес та загальне підвищення компетентності кадрів, та все це може ніяк не вплинути на оптимізацію слідчої діяльності, якщо не буде ліквідовано вище згадані корумповані зв'язки з особами, які порушують закон та представниками правоохоронних органів.

Література:

1. Криміналістика: учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Российская. М.: НОРМА, ИНФРА-М, 1999. 990 с.
2. Фролов В.В. З історії прокуратури Порховського району першого післявоєнного десятиліття. Історія та археологія. 2015. № 4. URL: <http://history.snauka.ru/2015/04/2093>.
3. Національна академія прокуратури України : ювілейне видання. Київ: Нац. акад. пр-ри України, 2012. 103 с.
4. Звягинцев А. Руденко Генеральный прокурор СССР. Москва : ОЛМ А Медиа Групп, 2012. 528 с.
5. Берназ В. Д. Нові професійні функції слідчого при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та напрями вдосконалення їх підготовки. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . 2013. № 1. С. 8-12.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_4

Ковальчук Олеся Володимирівна,
*студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, України*

Заїка Оксана Владиславівна,
*студент 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, України*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У БОРОТБІ З КОРУПЦІЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Міжнародний досвід боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тим негативним явищем, що створює реальну

загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливає на всі сторони суспільного життя. Масштабні розміри та деструктивний вплив корупції на ідеали демократії, забезпечення прав та свобод людини зумовили те, що для України як молодої країни, що розвивається в усіх сферах (економічній, політичній, соціальній, культурній тощо), питання корупційної складової в функціонуванні держави є досить негативним соціальним явищем.

Проблеми міжнародної боротьби з корупційними злочинами стали предметом наукових пошуків і дискусій для таких учених, як: А.І. Долгова, Б.М. Головкіна, В.В. Голіна, В.В. Топчія, В.М. Дрьоміна, О.М. Джужи, С.М. Іншакова, Т.М. Супурн, Ю.М. Антоняна, та ін.

Загалом, корупційні злочини є конвенційними, їх існування визнається міжнародним кримінальним правом, зокрема:

1) про «злочини, пов'язані з корупцією» згадує Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), що прийнята 27 січня 1999 р. у Страсбурзі та ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року;

2) про «корупційні дії» згадує Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174), що прийнята 4 листопада 1999 р. у Страсбурзі та ратифікована країною 16 березня 2005 року;

3) про «злочини, визнані (визначені) цією Конвенцією» згадує Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована Україною із заявами 18 жовтня 2006 р.) [1].

Необхідно підкреслити, що імплементація терміну «корупційний злочин» у національне кримінальне законодавство є цілком обґрунтованим і необхідним кроком.

Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

Однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [2].

Група держав проти корупції – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу, головною метою якого є допомога країнам-учасникам у боротьбі з корупцією. Головні цілі полягають у встановленні антикорупційних стандартів щодо діяльності держав, контроль відповідності практики стандартам ЄС, а також допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній та пропонує необхідні законодавчі, інституційні чи оперативні заходи, надає майданчик для обміну найкращими рішеннями в галузі викриття й запобігання корупції [3].

Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні (EUACI) – це найбільша програма технічної допомоги Україні з боку ЄС у сфері боротьби з корупцією. Місія Антикорупційної ініціативи – зменшення рівня корупції в державі,

щоб сприяти демократичному та економічному розвитку України. Вона має на меті посилити спроможність нових антикорупційних інституцій і сприяти контролю за ходом реформ з боку українського парламенту, громадянського суспільства та ЗМІ.

У зв'язку з цим програмою передбачено три компоненти реалізації планів:

- 1) взаємодія з антикорупційними органами держави;
- 2) співпраця з комітетом ВРУ з питань запобігання та протидії корупції;
- 3) посилення спроможності органів місцевого самоврядування та сприяння ЗМІ й громадянському суспільству в антикорупційних процесах.

Підтримка EUACI має дві сторони. З одного боку, це допомога у всіх поточних потребах задля пришвидшеного інституційного розвитку й оперативної демонстрації результатів. З іншого боку, це формування стратегічного розуміння, планування, перебігу антикорупційної діяльності. Останнє має допомогти українцям правильно розставляти пріоритети й уникати роботи в режимі «термінових справ» (насамперед стосується антикорупційних органів) [4].

В основу боротьби з корупцією в Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей.

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, слід назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У даному разі Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів [5].

Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами, а саме: центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган по боротьбі з корупцією – Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки Сінгапура. Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснення корумпованих дій [5].

Одним із шляхів протидії корупційним злочинам в Україні є дослідження та реалізація міжнародного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем. Запровадження закордонних програм, які спрямовані на протидію корупції, надасть можливість використання іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Отже, зарубіжне антикорупційне законодавство швидко розвивається та модернізується, задля вдосконалення правових засобів та методів протидії негативному соціальному явищу-корупції.

Проведене дослідження особливостей боротьби з корупційними злочинами в вищезазначених країнах надає можливість чітко сформулювати уявлення про аспекти антикорупційної стратегії, розвиток якої необхідний в Україні:

1) Впровадження єдиної загальнодержавної концепції боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру. Ні законодавчі, ні адміністративні, ні будь-які інші заходи, що направлені на протидію корупції не можуть бути ефективними, якщо немає політичної волі на всіх рівнях влади.

2) Організація громадського контролю за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування та забезпечення можливості порушення кримінального переслідування суб'єктів корупційної діяльності.

4) Антикоруptionне законодавство має передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини – максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. При цьому, відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давності.

3) Зміцнення функціонального та нормотворчого потенціалу державних органів у сфері запобігання і боротьби з корупцією, з урахуванням зарубіжного досвіду.

Література:

1. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів. URL: <http://uz.dsp.gov.ua/images/pdf/korup/krimpr.pdf> (дата звернення: 03.04.2019).

2. Цишкун О. С. Міжнародні стандарти та практика протидії корупції. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем*. м. Черкаси. 2018 р. С. 169-171.

3. НАБУ потрібно захищати від тиску, аби воно продовжило рішучу роботу – президент GRECO. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabu-potribno-zahyshchaty-vid-tysku-aby-vono-prodovzhylo-rishuchu-robotu-prezydent-greco> (дата звернення: 03.04.2019).

4. Антикоруptionна ініціатива Європейського Союзу в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Антикорупційна_ініціатива_Європейського_Союзу_в_Україні (дата звернення: 03.04.2019).

5. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. *Успішна Україна*. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 03.04.2019).

Комісарчук Юлія Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1 ІПФПНП, Львівського державного університету внутрішніх справ м. Львів, Україна

Степанюк Максим Сергійович,

курсант 3 курсу факультету №1 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Сучасний період розвитку і трансформації кримінального процесуального законодавства спонукає до необхідності дослідження та перегляду традиційних наукових поглядів щодо елементів доказування, зокрема – збирання доказів

сторонами кримінального провадження. Питання, що стосуються доказів, доказування та їх значення в кримінальному провадженні завжди є актуальними, адже саме з поняттям доказів, безпосередньо, пов'язана вся історія кримінального судочинства з моменту його появи і до сьогодні, оскільки за своєю природою докази та доказування є серцевиною кримінального провадження [2, с. 108].

Аналіз чинного законодавства та практики його застосування дає змогу стверджувати про наявність значної кількості проблемних, спірних та неврегульованих КПК України питань, що виникають в процесі збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Обов'язок доказування обставин, що входять до предмету доказування, покладається на слідчого, прокурора, потерпілого, які згідно п. 19 ст. 3 КПК України належать до сторони обвинувачення [1].

Так, згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення збирає докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України, метою яких є отримання (збирання) доказів або їх перевірка (ст. 223 КПК України) [1].

Втім, витребування речей чи документів (копій документів), окрім вказаного вище положення, закріпленого в ст. 93 КПК України, яке є загальним способом збирання доказів для сторін захисту та обвинувачення, не має окремої регламентації в спеціальних нормах КПК України. Вчені-процесуалісти аналізуючи таку ситуацію, зауважували, що «цей спосіб збирання доказів не має такої чіткої процесуальної форми, як проведення слідчих (розшукових) дій». Так, аналіз норм кримінального процесуального законодавства України не дає нам відповіді на питання щодо того, яка має бути процесуальна форма витребування речей чи документів (усна чи письмова), які відомості слід вказувати під час письмового звернення з вимогою видачі речей чи документів та як слід фіксувати факт надання та отримання запитуваних речей чи документів [4, с. 136].

Насамперед варто зауважити, що погляди вчених і практичних працівників щодо того, в якій формі має здійснюватися витребування – усній чи письмовій не є однозначними. Ми не можемо погодитися з думкою про те, що витребування може здійснюватися як в усній, так і письмовій формі. Адже саме письмова форма дозволяє «надати спілкуванню офіційної форми, яка відповідає вимогам діловодства». При цьому – письмова форма дозволить оцінити доказ з точки зору допустимості способів його отримання, чого не можна буде зробити в разі усного звернення з вимогою про надання речей чи документів [4, с. 137].

Під час здійснення кримінального провадження досить часто виникають запитання щодо того, чим відрізняється витребування речей чи документів від тимчасового доступу до речей і документів, який здійснюється у формі їх вилучення та є одним із заходів забезпечення кримінального провадження. Адже за своєю правовою природою ці процесуальні дії мають багато спільного.

Зокрема, як витребування речей чи документів, так і тимчасовий доступ до речей і документів спрямовані на отримання сторонами кримінального провадження матеріальних об'єктів, які містять відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [4, с. 138].

Крім способів збирання доказів, визначених ч. 2 ст. 93 КПК України, норми кримінального процесуального закону передбачають можливість їх одержання на території іноземної держави у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 4 ст. 93 і розділ IX КПК України). Зокрема, даний спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення передбачає їх отримання за результатами виконання в іноземній державі запиту слідчого, прокурора про міжнародну правову допомогу, який подано через уповноважений (центральний) орган України. В юридичній літературі коло речей, які можуть бути отримані у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, визначається вченими, виходячи з їх переліку, закріпленого нормами міжнародно-правових актів [3, с. 16].

Проблема полягає в тому, що норми кримінального процесуального закону прямо не закріплюють обов'язок слідчого, прокурора оглянути речі, отримані на виконання запиту про міжнародну правову допомогу [3, с. 16].

Отже, можна зазначити, що сьогодні існують певні проблеми кримінального процесуального збирання доказів, які певним чином пов'язані з недосконалою регламентацією цього елементу доказування у законодавстві.

Саме тому, з метою «легалізації» та удосконалення дій слідчих та інших суб'єктів збирання доказів, необхідно внести відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства з урахуванням існуючих пропозицій вчених і практичних працівників [5, с. 343].

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9 – 10, № 11 – 12, № 13. с. 88.
2. Рогатинська Н., Куйбіда А. Значення та особливості отримання доказів в кримінально-процесуальному доказуванні. Актуальні проблеми правознавства. 2018. 19 чер. (№15). С. 108 – 112.
3. Ковальчук С.О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. Часопис Національного університету «Острозька академія». 2014. № 2(10). 24 с.
4. Азаров Ю.І., Хабло О.Ю., Конюшенко Я.Ю. Окремі питання збирання доказів у кримінальному провадженні. Кримінально процесуальне право. 2015. №5. С. 135 – 141.
5. Чемерис І.М. Проблемні питання збирання доказів у кримінальному провадженні. Порівняльно-аналітичне право. 2017. №17. С. 341 – 343.

Кривобок Інна Олександрівна,
судовий експерт
Полтавського НДЕКЦ МВС України
м. Полтава, Україна

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ

Об'єктивна логіка розвитку наукових знань про виконання покарань із неминучістю призводить до того, що на зміну виправно-трудоваму приходить

кримінально-виконавче право. Сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих сфер у житті суспільства та державної політики. І це не дивно, оскільки основним змістом покарання є застосування примусу і, відповідно, правообмежень до особи. Саме у цій сфері діяльності ризик зловживань щодо особи, яка зазнала правообмежень, а отже позбавилася певної міри захисту, є дуже високим. На ці факти неодноразово звертали увагу представники різноманітних державних та громадських організацій як в Україні, так і з числа міжнародних недержавних інституцій.

Низка складних теоретичних проблем виконання покарань свого часу вивчалися Б.С. Утєвським, О.Л. Ременсоном, М.О. Стручковим, О.О. Наташевим, І.В. Шмаровим, А.С. Міхліним, Л.В. Багрій-Шахматовим, М.П. Мелентьєвим, П.Г. Пономарьовим, О.І. Зубковим, Ю.М. Ткачевським, В.П. Артамоновим, О.І. Марцевим та іншими вченими. Проте діяльність органів та установ виконання покарань по застосуванню правообмежень, властивих покаранням, має потребу в подальшому опрацюванні. Це зумовлено тим, що в кримінально-виконавчому праві України все ще немає загальновизнаної й чіткої концепції щодо виконання покарань, не сформульовані принципи кримінально-виконавчої системи, не визначені завдання органів та установ виконання покарань. Одним із актуальних питань науки кримінально-виконавчого права, яке продиктоване безпосередньою практикою та потребує нагального вирішення є врегулювання праці засуджених життєздатною нормативною базою.

Історія становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України нерозривно пов'язана з розвитком кримінально-виконавчого законодавства загалом та регулюванням кримінально-правових відносин. Одне з центральних місць займають питання використання та регулювання праці засуджених, яка, відповідно до ст. 6 КВК України, є основним засобом їх виправлення та ресоціалізації [2]. Звичайно, в умовах праці засуджених були і зараз є цілий ряд обмежень, які мають каральний і виховний характер і впливають із самого покарання: неможливість добровільного вступу в трудові відносини, зміна їх характеру чи добровільне припинення, вільне користування коштами, можливість працювати за наявною у нього спеціальністю або здобути нову спеціальність тощо.

В Україні на сьогодні багато чого змінилося, а саме: стаж роботи в місцях позбавлення волі тепер зараховується в загальний виробничий стаж, засудженим надаються трудові відпустки, вони підлягають соціальному страхуванню, зароблені кошти можуть витрачатися цілком на придбання продуктів харчування та предметів першої необхідності тощо [2, с. 125]. Слід зазначити, що засуджені до позбавлення волі мають працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією установи виконання покарань; їх праця має свої особливості, які визначаються специфічним правовим становищем засуджених та поставленими перед установами виконання покарань завданнями [5, с. 57].

Серед вітчизняних науковців досі панує думка, що суспільно корисна праця через свої виключно значні виховні можливості впливу на особу виступає важливим засобом виправлення засуджених. Суспільно корисна праця, як виправний фактор, характеризується з точки зору загальної благодетельності

трудової активності для індивідуального й соціального розвитку особистості, її оздоровлення [3, с. 191]. Однак, на жаль, не чітко проводяться паралелі щодо життєздатності виправного потенціалу праці на фоні невирішених соціально-дисгармонійних інтенцій особистості засудженого, його внутрішнього відчуження від соціальних стереотипів моделей соціальної взаємодії. Дійсно, тоталітарний постулат «Засуджений зобов'язаний працювати та давати користь суспільству і держав» [5, с. 112], в умовах ринкових відносин залишився без економічного базису.

Крім того, сьогодні не завжди ті, хто бажає працювати, можуть отримати роботу, навіть ту, що не подобається і якою б вони не займалися в умовах волі. Переконавання у здатності праці засуджених змінювати їхні особистісні якості на краще досить стійкі. Вони притаманні вітчизняній психологічній та правовій думці [4]. Проте одноманітність, сірість буденних фарб, обмеженість спілкування, безперспективність отримання корисної спеціальності призводить до того, що праця не несе виправного впливу, а лише стає тягарем та необхідним обов'язком для засуджених. Лише радикальні зміни в питаннях працевикористання, допомога у здобутті дійсно корисних навичок, що стануть у нагоді не лише в місцях позбавлення волі, а й після звільнення, на нашу думку, допомогли б праці виконати виправні функції.

А. Степанюк слушно підкреслює, що відповідно до ч. 3 ст. 43 Конституції України, примусовою не вважається праця, яка виконується особою за вирокom чи рішенням суду, а з огляду на те, що вирок суду не передбачає поєднання позбавлення волі з обов'язковою працею засуджених, то якщо особа не бажає працювати, а її примушують до цього в установі виконання покарання, тоді її праця є примусовою [1]. Тому, на думку вченого, слід відмовитися від примусу засуджених до праці [5, с. 10]. Вбачається, що праця, відповідно до базових закономірностей людської психології, може мати виправний, чи ресоціалізаційний, антикриміногенний потенціал лише за умови її добровільності, якщо ж навпаки, то в такому разі вона виконує роль карального засобу, не викликаючи в засудженої особи поважного до неї ставлення і прагнення до праці в майбутньому. Отже, праця засуджених виконує функцію запобігання деградації особистості, яка ймовірна через позбавлення волі. Вона є важливим засобом у ресоціалізації особи, за умови прагнення і набуття перспектив на майбутнє у свідомості засудженого. Тому дуже важливо, щоб засуджені, набули усвідомлення майбутніх позитивних перспектив у житті та прагнули до поновлення свого соціального статусу через працю, яка не викликає в них негативного ставлення, оскільки вона відповідає зазначеним вище умовам.

Таким чином, фактично діяльність кримінально-виконавчої установи існує для того, щоб досягнути виправного завдання і виконувати виховну функцію, яка довгий час вважалася не притаманною кримінально-виконавчій системі, а саме – надати можливість людині, яка не може адаптивно жити у суспільстві, ті умови, яких вона з якихось причин не мала для того, щоб позитивно реалізувати себе у суспільстві. Зараз усе частіше ведеться мова про навчання засуджених спеціальностям, які їм найбільше до вподоби, а якщо можливо і реалізувати свої здобуті знання у виробничій діяльності в цій же кримінально-виконавчій

установі. Сьогодні не виключається навіть здобуття засудженими вищої освіти, що має стимулювати позитивні інтенції особи щодо ресоціалізації і надасть їй більшої рішучості у пошуках своєї соціально-позитивної ніші у суспільному житті.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. К.: Ін Юре, 2018. С. 160.
3. Денисова Т.А. Залучення засуджених до праці як засіб виправлення особи. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. Сімферополь: Таврія, 2006. Вип. 9. С. 124-130.
4. Кримінально-виконавче право України: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В.М. Трубніков, В.М. Харченко, О.В. Лисодід, Л.П. Оніка, А.Х. Степанюк [за ред В.М. Трубнікова]. Х.: Право, 2001. С. 191.
5. Степанюк А. Умови відбування покарання засудженими жінками. Аспект: інформаційний бюллетень. 2005. № 1. С. 10.

Лаврова Вікторія Володимирівна,
*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК МАРКЕРИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Під впливом переосмислення верховенства права з точки зору його практичності, як в правознавстві, так і в соціальних науках, актуальним є питання методики дослідження дотримання верховенства права.

В сфері соціальних досліджень, в тому числі тих, що стосуються кримінального провадження, найвпливовішим дослідженням дотримання принципу верховенства права є Rule of Law Index, яке проводиться Міжнародною організацією World Justice Project (далі – WJP).

Згідно зі звітом за 2017-2018 рік Україна зайняла 77 місце в загальному рейтингу Rule of Law Index з 113 досліджених країн і відноситься до країн з слабким дотриманням верховенства права [2, с. 21] та 83 місце в рейтингу по фактору «кримінальне правосуддя» [2, с. 43]. Рейтинг Rule of Law Index досліджує верховенство права в розрізі 8 факторів: обмеження повноважень інститутів влади, відсутність корупції, прозорість інститутів влади/відкритість влади, захист фундаментальних прав, порядок і безпека, дотримання права, цивільне правосуддя та кримінальне правосуддя. Показово, що гірші показники ніж по фактору кримінальне правосуддя, в Україні тільки по фактору відсутність корупції.

Пол Гаудер зазначає, індекс верховенства права проекту World Justice поєднує показники щодо стримування злочинності, релігійної свободи, трудових прав і свободи думки з більш звичними ідеями верховенства права, як-от: загальність законів і дія державної влади у межах, визначених правовими

нормами [1, с. 27]. Беніто Аррунада [3] та Пол Гаудер [1, с. 270] користуються даними вказаного дослідження для вимірювання дотримання верховенства права, хоч і за власною методикою.

Концептуальні основи Індексу верховенства права WJP складаються з восьми факторів, які додатково розподілені на 44 субфактори. WJP також досліджує дані про дев'ятий фактор – неформальне правосуддя, яке не враховується в сукупних балах та рейтингах [2, с. 12].

Фактор «кримінальне правосуддя» включає наступні субфактори:

1. Система кримінального розслідування є ефективною. Досліджуються заходи щодо ефективного затримання та пред'явлення обвинувачення винним у вчиненні злочинів. Визначається, чи мають поліція, слідчі та прокурори достатньо ресурсів, чи вільні вони від корупції і чи виконують свої обов'язки компетентно;

2. Система кримінального судочинства є своєчасною та ефективною. Досліджуються заходи, спрямовані на те, щоб ефективно переслідувати і покарати злочинців. Також визначається, чи є судді та інші службовці в кримінальному судочинстві компетентними і здатними швидко приймати рішення;

3. Виправна система ефективна у зменшенні злочинної поведінки. Досліджуються заходи щодо забезпечення безпеки у виправних установах, дотримання прав ув'язнених та ефективного запобігання рецидивізму.

4. Система кримінального судочинства є неупередженою. Досліджується чи є поліцейські та кримінальні судді неупередженими та чи вони дискримінують на практиці на основі соціально-економічного статусу, статі, етнічної приналежності, релігії, національного походження, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.

5. Система кримінальної юстиції вільна від корупції. Досліджуються заходи, щодо боротьби з хабарництвом та неналежним впливом злочинних організацій в міліції, прокуратурі та суді;

6. Система кримінального правосуддя вільна від неналежного впливу уряду. Досліджується чи є система кримінального правосуддя незалежною від уряду чи політичного впливу.

7. Належні гарантії прав обвинувачуваного. Досліджуються заходи щодо дотримання основних прав підозрюваних у вчиненні злочину, включаючи презумпцію невинуватості та свободу від свавільного арешту та необґрунтованого тримання під вартою. Цей субфактор також визначає, чи можуть підозрювані у вчиненні злочину отримати доступ та оскаржити докази, використані проти них, чи підлягають вони жорстокому поводженню і чи мають вони належну правову допомогу. Крім того, він визначає, чи дотримуються основні права ув'язнених після їх засудження за злочин [2, с. 17].

Згідно зі звітом за 2017-2018 рік, по переліченим субфакторам Україна має наступні показники: система кримінального розслідування є ефективною – 0.31, система кримінального судочинства є своєчасною та ефективною – 0.45, виправна система ефективна у зменшенні злочинної поведінки – 0.42, система кримінального правосуддя є неупередженою – 0.43, система кримінальної юстиції вільна від корупції

– 0.31, система кримінального правосуддя вільна від неналежного впливу уряду – 0.23, належні гарантії прав обвинувачуваного – 0.46 [2, с. 150].

Для порівняння, у Фінляндії, що займає перше місце у рейтингу Rule of Law Index по фактору «Кримінальне правосуддя» [2, 43], ті ж самі показники мають наступний вигляд: система кримінального розслідування є ефективною – 0.62, система кримінального судочинства є своєчасною та ефективною – 0.80, виправна система ефективна у зменшенні злочинної поведінки – 0.86, система кримінального правосуддя є неупередженою – 0.87, система кримінальної юстиції вільна від корупції – 0.94, система кримінального правосуддя вільна від неналежного впливу уряду – 0.93, належні гарантії прав обвинувачуваного – 0.92 [2, с. 83].

Отже, на нашу думку, якщо розглянути Rule of Law Index з точки зору кримінального процесу, то можна зробити наступні висновки.

По-перше, результати дослідження Rule of Law Index, який визначається WJP, ілюструють проблеми дотримання верховенства права.

По-друге, інформація, яку містить Rule of Law Index, критерії і методики оцінки дотримання верховенства права, які використовує вказане дослідження, можуть бути використані для поглиблення розуміння елементів верховенства права, при аналізі дотримання верховенства права в кримінальному провадженні та вирішенні інших наукових завдань та проблем пов'язаних з принципом верховенства права, як засади кримінального провадження.

По-третє, зміст субфакторів фактору «кримінальне правосуддя» охоплює, як судове провадження, так і досудове розслідування, що є аргументом на користь того, що дотримання верховенства права є важливим і має оцінюватися не лише під час судового провадження, а й на стадії досудового розслідування.

По-четверте, показники Rule of Law Index вказують на те, що проблеми дотримання принципу верховенства права в кримінальному провадженні в Україні пов'язані з корупцією і заангажованістю в правоохоронних органах та судовій системі.

Література:

1. Пол Гаудер. Верховенство права в реальному світі : монографія. Харків : Право, 2018. 392 с.
2. The WJP Rule of Law Index 2017–2018 report. URL: https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2018-June-Online-Edition_0.pdf (Last accessed: 12.03.2019)
3. Benito Arruñada. Who Knows Better on the Rule of Law? Ostrom Workshop Colloquium Series Indiana University. Bloomington, November 5, 2018 URL: https://iu.mediaspace.kaltura.com/media/11+05+2018+Colloquium+Series++Benito+Arru%C3%B1adaA+%E2%80%9CWho+Knows+Better+on+the+Rule+of+Law%E2%80%9D/1_k3dti0d0 (Last accessed: 12.03.2019)

Левчановський Дмитро Едуардович,
*аспірант 1 курсу Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

Науковий керівник:
Царюк Сергій Васильович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права і кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

**ПРОБЛЕМА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗБИТКІВ
ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК**

Сьогодні в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВС) має місце недооцінена персоналом установ виконання покарання (далі – УВП) норма Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), що міститься у статті 136 і впливає на свідомість засудженого з точки зору сприйняття ним правослужняної поведінки й мала б на меті виховний вплив, але її застосування адміністрацією УВП, вважається недоцільним та процесуально складним. У свою чергу, виховний процес засуджених в місцях позбавлення волі є невід’ємною частиною їх виправлення і ресоціалізації, що потребує чітко закріпленого механізму стягнення матеріальних збитків із засудженого.

Варто зазначити, що поняття виховного впливу в місцях позбавлення волі, не має ні визначеної власної дефініції ні чіткого закріплення в КВК України та Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВР). Законодавець зосередився на тлумачні тільки визначення соціально-виховної роботи. У свою чергу, у педагогіці та психології «виховний вплив» тлумачать як процес організації спільної активної діяльності педагога та учнів із метою зміни моральних, соціально-психологічних характеристик та перебудови поведінки об’єктів виховного впливу [1], який повинен виражатися в стимулюванні у засудженого правослужняної та керованої поведінки в УВП та за її межами. За умови цілеспрямованої і комплексної роботи адміністрації УВП із засудженим під час відбування ним покарання у виді позбавлення волі.

Все ж вважаємо за доцільне стверджувати про необхідність приділення уваги саме матеріальній відповідальності засуджених з точки зору її як структурного елементу виховного впливу на засудженого.

Не досконалість механізму стягнення матеріальних збитків із засуджених до позбавлення волі виражається в таких ознаках: по-перше, пошкоджене або знищене майно як правило знаходиться тривалий час на балансі УВП та має нульову вартість, але свою функцію виконує і виконувало б роками, але

придбання нового майна тягне за собою матеріальні затрати установи. Після знищення чи пошкодження такого майна засудженим, адміністрація УВП як правило, накладає лише дисциплінарне стягнення на засудженого без відшкодування матеріальних збитків; по-друге, відповідно до статті 137 КВК України, постанова начальника установи дозволяє стягувати матеріальні збитки із засудженого, але не передбачає зобов'язання відшкодувати такі збитки під час відбування покарання. У цьому випадку засуджений може відмовитись від роботи, і стягнення збитків затягнеться до моменту звільнення його з УВП і буде реалізовуватися у судовому порядку згідно цивільного законодавства; по-третє, відсутні будь-які сучасні методичні рекомендації щодо порядку стягнення матеріальних збитків із засудженого за постановою начальника установи, що в свою чергу, створює труднощі у застосуванні співробітниками установ даної норми.

Таким чином, не досконалість кримінально-виконавчого законодавства зумовлює необхідність у розмежуванні норм, що регулюють правовідносини між адміністрацією УВП та засудженими до позбавлення волі в результаті протиправних дій останніх. Зміна свідомості та праворозуміння засудженого є пріоритетним напрямком діяльності ДКВС на шляху до його ресоціалізації, адже «виправлення осіб, позбавлених волі, за своєю суттю є надзвичайно складною та пріоритетною проблемою, яка нині стоїть перед Українською державою у сфері протидії злочинності» [2, с. 162]. Тому можемо констатувати, що виховний вплив на засуджених до позбавлення волі – є сукупністю різноманітних заходів, що спрямовані на досягнення їх виправлення і ресоціалізації.

Загалом усе вищеперераховане дозволяє зробити нам наступні висновки:

1) матеріальна відповідальність тісно пов'язана з виховним процесом із засудженими в місцях позбавлення волі. 2) Має місце недосконалість нормативного забезпечення механізму стягнення матеріальних збитків із засуджених у період відбування ними кримінального покарання, що потребує не тільки удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, а й підготовки методичних рекомендацій у цій сфері.

Література:

1. Педагогічна психологія: Навчально-методичний посібник. URL: https://subject.com.ua/psychology/pedagog_psychology/41.html (дата звернення: 01.04.2019)
2. Трубников В.М. Проблеми соціальної адаптації звільнених від покарання в зарубіжних країнах. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 2. С. 161–170.
3. Кримінально виконавчий кодекс України. Кодекс від 23.01.2004 р., № 3, стаття 21. Дата оновлення 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1129-15> (дата звернення: 01.04.2019)

Макогін Наталія Олегівна,
*студентка 2 курсу юридичного
факультету Чернігівського національного
технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА І ПРЕДМЕТА КОНТРАБАНДИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У зв'язку із зростанням кількості експортно-імпортних операцій в Україні, на сьогоднішній день таке явище як контрабанда набуло якісно нового характеру. Розширення обсягів та предметного кола контрабандної діяльності, винайдення нових її способів – все це заподіює економічні збитки нашій державі, завдає шкоду встановленому порядку управління та сприяє збільшенню тіньового сектора економіки. Сучасне контрабандне перевезення характеризується високим ступенем організованості, широкими міжнародними злочинними зв'язками та корумпованістю державних службовців.

Актуальність дослідження об'єкта та предмета контрабанди зумовлена недосконалістю їх визначення законодавцем, що викликає складнощі при кваліфікації даного виду злочину, а також гострими дискусіями науковців навколо цього питання.

Правильне встановлення об'єкта злочинного посягання має велике теоретичне та практичне значення, оскільки саме це сприяє з'ясуванню соціально-політичної суті злочину, зокрема характеру та ступеня його суспільної небезпеки [1, с. 67]. Об'єктом злочину є ті суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, та на яким завдається шкода в результаті злочинного посягання. У теорії права за «вертикальною» класифікацією виділяють такі його види як загальний, родовий та безпосередній.

Якщо говорити про визначення об'єкта конкретно контрабанди, то наразі дане питання є дискусійним, оскільки єдності поглядів правників щодо нього немає. Кримінальна відповідальність за контрабанду встановлена у ст. 201 Особливої частини Кримінального Кодексу (далі – КК) України. Ця стаття міститься у VII Розділі, що має назву «Злочини у сфері господарської діяльності». Тобто, можна зробити висновок, що родовим об'єктом даного злочину є суспільні відносини щодо забезпечення господарської діяльності в Україні, які охороняються КК України. Однак, Звірко О. Є. вважає, що таке трактування виглядає науково невиправданим і цей злочин посягає в більшій мірі не стільки на господарські та податкові відносини, скільки на відносини, що забезпечують особисту та громадську безпеку [2].

Як частину родового об'єкта виділяють видовий об'єкт. На думку Н.А. Мірошниченко, за видовим об'єктом контрабанда віднесена до групи злочинів у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної системи [3, с. 211].

Найбільш спірним є встановлення саме безпосереднього об'єкта контрабанди: зараз більшість авторів наукових публікацій з цієї теми взагалі його уникають. За радянських часів переважна більшість учених безпосереднім

об'єктом контрабанди визнавала монополію зовнішньої торгівлі держави, однак згодом науковці відмовились від такого твердження [1, с. 68]. Щодо сучасних поглядів, то Г. В. Андрусів та О. Ф. Бантишев вважають, що безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення окремих предметів та речовин, які вилучені з вільного обігу [4, с. 70]. Н. А. Мірошніченко трактує його як суспільні відносини у сфері державного регулювання переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України і внесення до бюджету мита та інших платежів [3, с. 211].

Також у теорії кримінального права існує поняття факультативного безпосереднього об'єкта. Наприклад, при контрабанді історичних і культурних цінностей таким об'єктом виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, з приводу забезпечення права народу на культурну спадщину [1, с. 69].

Предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину, яка являє собою певну річ матеріального світу, шляхом безпосереднього впливу на яку і вчиняється злочинне діяння. На основі диспозиції статей 201 та 201-1 КК України можна визначити, що до предметів контрабанди належать [5]: культурні цінності, у тому числі й історичні (картини, скульптури, гравюри, вироби з порцеляни, дерева, дорогоцінних металів, кістки, монети, рукописи та інші предмети, що складають культурну цінність); отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини (миш'як, пестициди, порох і т. д.); радіоактивні матеріали (руда уранова або торієва, плутоній-239 тощо); зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї; спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України.

Крім того, у КК України міститься стаття 305, що передбачає кримінальну відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Тобто, ці речовини також слід відносити до предмету контрабанди. Їх перелік визначається Комітетом із контролю за наркотиками і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Аналізуючи вищевказану інформацію, можна сформулювати ряд спірних питань та невідповідностей щодо визначення об'єкта і предмета контрабанди, які сьогодні існують в теорії кримінального права та чинному законодавстві та потребують усунення:

1. Невідповідність місцезнаходження у КК України статті 201, що передбачає відповідальність за контрабанду. Доцільним за ознакою родового об'єкта слід вважати переміщення статті 201 КК України до розділу IX Особливої частини «Злочини проти громадської безпеки».

2. В деяких статтях КК України різних розділів йде мова про незаконне ввезення інших предметів, що не охоплюються диспозиціями статей 201 або 305 КК, але по своїй суті такі дії аналогічні контрабанді (ст. 268, 300, 301 КК) [2]. У зв'язку з цим, заборону переміщення певних предметів через митний кордон України нелогічно розміщувати в одній статті, оскільки це буде громіздке та

незручне формулювання. Краще доповнити такі статті до відповідних розділів Особливої частини КК України, які вже містять норми про відповідальність за ті чи інші незаконні дії з такими предметами [2].

Прикладом може слугувати та ж стаття 305 КК України, яка визначає кримінальну відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Вона розміщена у XIII розділі Особливої частини КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». Або ж стаття 301 КК України «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», що знаходиться у XII розділі Особливої частини КК України «Злочини проти громадського порядку та моральності». Аналогічно слід виокремити в окремі відповідні розділи статті про відповідальність за контрабанду зброї, бойових припасів або вибухових речовин (IX розділ), культурних цінностей (XII розділ), радіоактивних матеріалів (IX розділ), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (XV розділ).

3. Необхідність розширення предметного кола контрабанди та включення до КК України статей, що передбачають кримінальну відповідальність за контрабандне перевезення цінних видів тварин і рослин, біологічних агентів чи токсинів, органів та тканин людини з метою їх трансплантації.

Отже, з урахуванням динаміки розвитку контрабандного ввезення товарів в Україну прогнозується подальше збільшення кількості відповідної категорії злочинів, а також поширення масштабів та організаційних форм контрабанди. Це свідчить про необхідність швидкої реакції законодавця шляхом вдосконалення відповідних норм чинного законодавства, їх конкретизації та пристосування до сучасних умов. Окреслені проблеми щодо визначення об'єкта і предмета контрабанди свідчать, що багато аспектів даного питання потребують доопрацювання і є надзвичайно важливими, адже саме ці елементи складу злочину дають можливість визначити його соціально-політичну та юридичну сутність і сприяють правильній кваліфікації діяння.

Література:

1. Гуцуляк М.Я. Деякі питання щодо визначення об'єкта та предметів контрабанди за ст. 201 Кримінального кодексу України. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 66-72.
2. Звірко О. Є. Кримінальна відповідальність за контрабанду. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=780%3A270214-10&catid=95%3A5-0214&Itemid=118&lang=ru.
3. Мирошниченко Н.А. Об'єкт та предмет кримінально-каранної контрабанди. URL: dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10954.
4. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф. Відповідальність за злочини проти держави: навч. посіб. для студ. юрид. фак. Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: ред.-видав. центр "Київ. ун-т", 1997. 165 с.
5. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
Сумського державного університету,
м. Суми, Україна

Іваній Владислав Ігорович,
студент 2 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету, м. Суми, Україна

ПРО ВІДМОВУ ПРОКУРОРА ВІД ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ

Підтримуючи державне обвинувачення у залі суду, прокурор повинен бути переконаний у винуватості обвинуваченого. В іншому випадку він буде не в змозі виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні.

У разі, коли прокурор у ході своєї роботи зробить висновок про безпідставність звинувачення, він відмовляє у затвердженні обвинувального акта. Відмова від державного обвинувачення, за наявності для цього достатніх і законних підстав, не просто право, а обов'язок прокурора. Рішення про відмову від державного обвинувачення приймається прокурором під час судового розгляду кримінальної справи після всебічного, повного й об'єктивного дослідження доказів та їх оцінки, та оголошується у судовій промові під час судових дебатів. Рішення повинно бути законним, обґрунтованим і мотивованим, тобто містити в собі:

- фактичні дані судового слідства, які не підтверджують пред'явлене підсудному обвинувачення, з огляду на те що не встановлено події злочину або в діянні підсудного немає складу злочину або не доведено участі підсудного у вчиненні злочину;

- наведення доказів, які підтверджують невинуватість підсудного у злочині;

- вказівка про відмову від пред'явленого підсудному обвинувачення і пропозиція судові постановити виправдувальний вирок за відсутністю події або складу злочину чи за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину.

Відмова прокурора від державного обвинувачення – це заява прокурора, звернена у вигляді постанови до суду, в якій він повністю або частково заперечує обґрунтованість обвинувачення і мотивує неможливість його підтримання щодо підсудного, фактично припиняючи, в цілому чи в якійсь частині, продовження обвинувальної діяльності проти даної особи.

Таким чином, прокурор припиняє діяльність з обвинувачення особи. Висловлена у постанові прокурора відмова запобігає розвитку публічної, від імені держави, обвинувальної діяльності та виступає специфічним правовим засобом самоусунення прокурора від здійснення функції обвинувачення.

Залежно від обсягу діяльності, що становить зміст відмови від державного обвинувачення та від осіб, щодо яких прокурор здійснює функцію обвинувачення можна виділити два різновиди такої відмови – повну й часткову.

При повній відмові прокурор повністю відмовляється від обвинувачення та пропонує закрити справу або виправдати особу в повному обсязі обвинувачення. Можна стверджувати, що повна відмова прокурора від обвинувачення – це виправлення помилки, допущеної при розслідуванні кримінального правопорушення та затвердженні обвинувального акта.

Часткова відмова від обвинувачення доцільна тоді, коли прокурор відмовляється від обвинувачення у вчиненні одного або декількох кримінальних правопорушень, залишивши обвинувачення особи в інших кримінальних правопорушеннях. Таким чином, вона являє собою пропозицію закрити справу або виправдати особу за однією чи кількома статтями кримінального кодексу, залишивши обвинувачення в інших злочинах.

Слід пам'ятати, що між зміною обвинувачення та частковою відмовою від обвинувачення існує певна різниця. Під зміною обвинувачення слід розуміти зміни та поправки, внесені до обвинувачення прокурором, які мають вплив на суть, характер та обсяг обвинувачення у справі. Це може бути вилучення епізоду з багатоепізодного злочину; зменшення обсягу обвинувачення у розмірах і наслідках; вилучення кваліфікуючих ознак та інші можливі зміни. Важливо, що відмова прокурора від державного обвинувачення, у разі згоди потерпілого з прокурором, згідно зі ст. 284 КПК України для суду є обов'язковою. Відмова від обвинувачення означає, що, на думку прокурора, обвинувачений повинен бути виправданий. Потрібно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 341 КПК України прокурор, який дійшов переконання, що необхідно відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінити його або висунути додаткове обвинувачення, повинен погодити відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня.

Аналізуючи підстави відмови прокурора від обвинувачення, можна дійти висновку, що кримінально-процесуальний кодекс України припускає різні випадки, коли прокурор може відмовитися від обвинувачення, іноді примушуючи прокурора до такої відмови, зокрема тоді, коли у ході судового розгляду прокурор дійде переконання, що дані судового провадження не підтверджують пред'явленого підсудному обвинувачення (ч. 1 ст. 340 КПК України). Переконання в невинуватості особи виникають у прокурора в ході дослідження та аналізу доказів під час судового провадження. При цьому прокурор зобов'язаний враховувати не лише ті докази, що були зібрані стороною звинувачення під час досудового розслідування, а ті, що були зібрані стороною захисту та такі, що були висвітлені у ході судового провадження. За таких умов діяльність прокурора буде максимально коректною, справедливою та неупередженою.

Підсумком такого аналізу повинно стати розуміння про конкретні зміни, яких зазнало обвинувачення в суді, як вплинули ці зміни на формулювання й юридичну кваліфікацію інкримінованого обвинуваченому діяння, а також на фактичні підстави і правову сутність обвинувачення. Якщо зміни формулювання та юридичної кваліфікації обвинувачення з особи не знімають, то зміна фактичних підстав і правової сутності істотно впливає на позицію прокурора. Об'єктивно оцінюючи їх, прокурор робить висновок про необхідність відмови від підтримання обвинувачення.

Отже, якщо прокурор під час розгляду справи дійшов висновку, що дані судового провадження не підтверджують вину підсудного, він викладає свою позицію у мотивованій постанові про відмову від державного обвинувачення. Така постанова для суду є обов'язковою, оскільки, згідно з принципом змагальності, він зобов'язаний прийняти рішення, запропоноване прокурором. Варто зазначити, що постанова прокурора про відмову від підтримання обвинувачення є важливим і відповідальним процесуальним документом. Річ у тім, що суд при заяві прокурора про відмову від державного обвинувачення і винесення відповідної постанови зобов'язаний погодитися з такою позицією прокурора – такі вимоги ч. 2 ст. 284 КПК України. Характерно, що суд повинен погодитися з постановою прокурора про закриття справи, якщо з цим погоджується потерпілий, і у тих випадках, коли така постанова по своїй суті не відповідає матеріалам судового провадження. Наприклад, помилкова оцінка з боку прокурора подій або діянь підсудного, не вірне тлумачення матеріального чи процесуального закону, який застосовується, не правильна оцінка доказів, їх достовірності чи допустимості та інші випадки, у тому числі, коли має місце зловживання своїм службовим становищем. У той самий час задля виключення таких випадків нормами КПК України ст. 341 передбачено, обов'язок державного обвинувача погодити відповідні процесуальні документи з керівником органу прокуратури, в якому він працює.

Література:

1. Каркач П.М. Прокурор у судовому провадженні (процесуальні та криміналістичні аспекти) : навчальний посібник / П. М. Каркач. – Х. : Право, 2014. – 184 с.
2. Закон України «Про прокуратуру» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Кримінально-процесуальний кодекс України
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124651.html
4. Маляренко, В.Т. Про відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді та її правові наслідки [Текст] / В.Т. Маляренко, І. В. Вернидубов // Віси. Верхов. Суду України. – 2002. – № 4. – С. 37.

Матвійчук Катерина Миколаївна,
*студентка юридичного факультету
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

Озерський Ігор Володимирович,
*професор кафедри цивільного та
кримінального права і процесу
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ СПІЛКУВАННЯ ПРОКУРОРА

Актуальність представленої роботи зумовлена важливістю теоретичного узагальнення проблем використання психології для підвищення ефективності

комунікативної діяльності прокурора та необхідністю систематизації наявного досвіду застосування здобутків психологічної науки у кримінальному процесі.

Питання підвищення якості діяльності прокуратури висвітлювалися в наукових працях С.А. Альперта, І.В. Вернидубова, Л.Р. Грицаєнка, В.П. Корж, М.В. Косюти, М.І. Мичка, В.М. Савицького, Н.В. Сібільової, О.Д. Бойкова, Ю.В. Винокурова, Л.М. Давиденка, В.В. Долежана, В.С. Зеленецького, Г.П. Середи, В.П. Корж, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, І.Л. Петрухіна, О.Ф. Смірнова, В.О. Середи, В.І. Шинди та інших авторів. Окремі аспекти використання психологічних знань для підвищення рівня комунікативної діяльності прокурора, досліджувалися у роботах В.О. Коновалової, В.Ю. Шепітько, А.В. Дулова, В.Г. Андросюка, О.М. Столяренка, М.І. Єнікєєва, Г.Г. Шиханцова, Я.Ю. Кондратьєва, М.В. Костицького, О.Р. Ратінова та ін.

Отже, зміст та засоби професійного спілкування прокурора визначаються покладеними на нього функціями, контингентом осіб, що становлять професійний інтерес, їх статусом у структурі суспільних взаємин, належністю до тієї чи іншої соціальної групи. Враховуючи складність професійного спілкування прокурора як соціально-психологічного процесу, визначимо адаптовані психологічною наукою його основні функції: комунікативна, перцептивна та інтерактивна, котрі іманентні для прокурора у комплексі при підтримання публічного обвинувачення в суді.

Комунікативна функція – це обмін інформацією між прокурором та іншими суб'єктами професійної діяльності, у тому числі з особами, котрі становлять професійний інтерес. У суді такий обмін інформацією здійснюється між прокурором і суддею, прокурором і адвокатом, прокурором – обвинуваченим, прокурором – іншими учасниками судового процесу. *Перцептивна функція* означає процес сприймання прокурором інших суб'єктів професійної діяльності, у тому числі осіб, котрі становлять професійний інтерес та встановлення на цій основі взаєморозуміння з метою ефективного вирішення професійних завдань. *Інтерактивна функція* полягає в організації взаємодії прокурора з іншими працівниками правоохоронних органів, тобто в обміні не тільки знаннями, досвідом, ідеями, а й діями, вчинками (прокурор – адвокат, прокурор – суд).

Спілкування прокурора у суді набуває різних форм, так, наприклад, під час оголошення прокурором обвинувальної промови, воно є монологічним, безпосереднім, в дебатах – полілогічним, судовому слідстві – частіше діалогічним. Професійне спілкування прокурора – це, насамперед, процес взаємної активності: інформація не тільки передається, а й формується, уточнюється, розвивається, при цьому передбачається, що у відповідь на послану інформацію буде отримано нову. По-друге, прокурор впливає на осіб, котрі становлять професійний інтерес з тією чи іншою метою, а відтак виникають певні процесуальні та організаційні взаємини. По-третє, обмін інформацією між прокурором та іншими працівниками правоохоронних органів, суддями, лише за умови, що суб'єкти перцептивно розуміють один одного, тобто однаково сприймають значення слів, що промовляються (яскраво це виражено у судовому процесі, а саме у частині дебатів, судового слідства).

Зрозуміло, що аспект професійної діяльності прокурора законодавчо в повному обсязі не забезпечений, оскільки неможливо регламентувати весь спектр професійного спілкування останнього, як неможливо визначити, який саме метод чи прийом доцільніше використовувати в конкретній ситуації. Вони визначаються складною взаємодією щонайменше трьох чинників: особливостями особистості прокурора, об'єкта професійної діяльності та службової ситуації. Оволодіння мистецтвом розуміти людей та керувати їх поведінкою забезпечить зростання професійної майстерності прокурорів, діяльність котрих у суді неминуче пов'язана із спілкуванням у різних формах його прояву.

Основним засобом і умовою діяльності прокурора в суді є професійне спілкування. Активність і зацікавленість сторін у фаховому спілкуванні може розрізнятися у різних учасників судового процесу. У практиці професійної діяльності працівників органів прокуратури вона здебільшого однобічна: ініціатива виходить від прокурора, об'єкт оперативного інтересу при цьому лишається пасивним або ж протидіє (приховано чи відкрито) встановленню будь-яких взаємин. Але через це він не перестає бути учасником спілкування, адже таке ствердження не принижує ролі наступальності в професійному спілкуванні прокурора, враховуючи реалізацію у судовому процесі принципу змагальності та диспозитивності. Навпаки, професійна майстерність прокурора виявляється саме в тих випадках, коли необхідно встановити психологічний контакт із особою, яка не схильна до спілкування, здійснити психологічний вплив і отримати важливу процесуальну інформацію, особливо це проявляється у частині судового слідства.

Вищезазначене, спонукає нас, надати власне визначення професійного спілкування прокурора – як складного багатопланового процесу встановлення і розвитку контактів із суб'єктами професійної діяльності, що зумовлений потребами виконання поставлених завдань і включає обмін інформацією, сприймання й розуміння іншого комуніканта, вироблення єдиної стратегії взаємодії, спрямованої на зміни у стані, поведінці та особистісно-сміслових особливостях осіб, котрі становлять професійний інтерес.

Настояща Уляна Володимирівна,
старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної
служби України, м. Чернігів, Україна

КОНФЛІКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯВИЩА КОНФЛІКТУ ЯК ОСНОВНОГО ДЕСТАБІЛІЗУЮЧОГО ЕЛЕМЕНТУ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Конфлікт як явище, властиве будь-якому соціальному організму. Однією з найнебезпечніших тенденцій сучасного розвитку суспільства стало помітне збільшення кількості та деструктивності соціальних конфліктів на самих різних його рівнях. Не оминуло це і середовище засуджених, де конфлікти є

кримінально небезпечним явищем, так як дестабілізують оперативну обстановку, сприяють здійсненню агресивних кримінальних діянь. Додатково все це посилює затягнутий період реформування пенітенціарної системи, що розпочався з 2016 року [1] із затвердження ряду наказів, в основі яких є покращання умов перебування в місцях позбавлення волі засуджених, дотримання їх прав і гуманізації кримінального-виконавчого механізму [2], що мало призвести до покращання психологічного клімату в колективах засуджених та позитивного стану оперативної обстановки в колоніях та слідчих ізоляторах. Однак результатом даної реформи спостерігається тенденція збільшення злочинів в місцях позбавлення волі, які за своїми наслідками відрізняються особливою, жорсткістю та тяжкістю. Жертвами злочинів у виправних установах є не тільки засуджені, наприклад нещодавній випадок вбивства у Криворізькій ВК №80 в серпні 2018 року [3] або ж минулорічний в серпні 2018 року в Чернігівському слідчому ізоляторі [4], а й співробітники колоній. Останнім часом збільшилася кількість нападів на представників адміністрації колоній. Пам'ятаємо резонансний випадок в Одеському слідчому ізоляторі в серпні 2017 року із жорстоким вбивством жінки молодшого інспектора установи [5]. За даними слідчих в кожному із випадків між в'язнями відбувався конфлікт, який переріс у бійку, що призвела до трагічних наслідків. Також з'ясувалося, що інцидент стався завдяки тому, що співробітники установи не забезпечили належний нагляд та контроль за поведінкою ув'язнених. Отже причина більшості надзвичайних ситуацій в місцях позбавлення волі як правило є конфлікт.

На думку Слепова А.П. конфлікт за своєю психологічної сутністю - це емоційно забарвлене зіткнення суперечливих поглядів, думок, інтересів, прагнень людей і їх спільнот, що носить характер протистояння.

Достатньо повне розуміння причин конфліктів в середовищі засуджених, передбачення ходу розвитку конкретних протиріч, професійно грамотне використання способів вирішення або локалізації конфліктів, а також засобів їх попередження впливають на організацію управління в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Аналізуючи вищесказане розуміємо необхідність щодо більш детального вивчення конфліктів в середовищі засуджених, проведення психологічного дослідження за допомогою комплексу діагностичних методик, спрямованих на вивчення особливостей конфліктів серед осіб, засуджених до позбавлення волі, пошуку нових форм і методів їх попередження та конструктивного вирішення. Вивчення даного питання не повинно покладатись тільки на психологів установи, воно повинно вивчатись та вирішуватись усіма представниками колонії на яких покладено обов'язок виправлення та ресоціалізації засуджених, а також осіб які відповідають за підтримання нормальної оперативної обстановки.

Конфлікти серед осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях, являє собою важливу психологічну проблему, що має яскраво виражене практичне значення, оскільки вплив на особистісну сферу засуджених осіб

направлено на переорієнтацію їх протиправної поведінки і вироблення стійкої правослужняної поведінки.

В ході аналізу реальних конфліктних ситуацій було виявлено, що об'єктивною основою конфліктів є незадоволеність значної частини засуджених матеріальними, побутовими умовами, сусідство із певною категорією засуджених у відділеннях, а також сукупністю соціальних і психологічних відмінностей серед засуджених та структурних проблем організації позбавлення волі.

Суб'єктивними причинами конфліктів є недостатня управлінська підготовка частини керівників, начальників відділень соціально-психологічної служби з точки зору ефективного управління в повсякденних умовах, недотримання прав засуджених, порушення справедливості при організації діяльності засуджених, слабкий облік начальниками відділень соціальних характеристик засуджених.

Характер і динаміка конфліктів у засуджених опосередковані специфікою їх середовища, особливостями їх соціальної взаємодії. Найбільш частими у взаєминах засуджених є такі види конфліктів як організаційно-управлінські, соціально - діяльні, а значно меншою мірою – структурно-ієрархічні і ціннісні.

Особливе значення для успішного регулювання конфліктів набуває конфліктна компетентність керівного складу, що являє собою сукупність здібностей, знань, умінь і навичок виявлення, управління та регулювання конфліктів з їх утриманням у конструктивній фазі, а також володіння способами і методами недопущення деструктивних конфліктів в середовищі засуджених.

Якщо взяти до уваги результати дослідження Антипиної М. А. та Зиннурової О.І. то можна зазначити, що підвищення конфліктної компетентності та культури ділового спілкування начальника відділення, навчання їх методам діагностики конфліктних ситуацій і способів поведінки в таких ситуаціях, сприяє зниженню використання ними стратегій відкритого суперництва в 2,1 рази, при одночасному збільшенні використання стратегій компромісу і уникнення конфлікту приблизно в 1,2 рази. Для підвищення компетентності співробітників автори пропонують проведення соціально-психологічного тренінгу у вигляді ситуаційно-рольової гри, що дозволяє виробити у начальників відділень початкові навички конструктивної поведінки в конфлікті, зменшити частоту застосування ними стратегії суперництва при одночасному збільшенні частоти використання стратегій співпраці і уникнення конфлікту. А як одним із шляхів попередження конфліктів у засуджених може бути робота над зміною ситуації, ієрархічної структури суспільства засуджених: переміщення найбільш «конфліктних» з них в інші відділення.

Взагалі місця позбавлення волі – це екстремальні умови перевірки людини на стійкість та її виживання, уміння захистити себе й вижити в цих умовах. Саме тому особливості особистості є умовою адаптації людини в умовах даних установ. Викривлення особливостей особистості у засуджених під час перебування в установах виконання покарань призводять до проблем адаптації, проблем взаємодії, конфліктів з оточенням, поглиблення внутрішньоособистісних конфліктів.

Висновки. Вивчаючи питання виникнення конфліктних ситуацій у місцях позбавлення волі, потрібно пам'ятати, що немає універсального способу для їх вирішення. Кожний конфлікт по-своєму неповторний, але у той же час є типові риси цього соціального явища. Саме тому необхідно при вирішенні конфліктів враховувати всі обставини, що могли викликати конфліктну ситуацію. Спільним у конфліктах засуджених є їх криміногенна сутність, яка диктує необхідні з точки зору права і моралі дії співробітників – аналіз ситуації і своєчасне прийняття заходів з метою їх ліквідації.

Таким чином, співробітники установ виконання покарань та слідчих ізоляторів повинні передбачати виникнення таких ситуацій, володіти технікою їх вирішення. Хоча, зрозуміло, що повністю виключити виникнення конфліктних ситуацій в місцях позбавлення волі, думається, неможливо, проте попереджати конфлікти в середовищі засуджених і мінімізувати їх негативні наслідки, необхідно.

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року»/ <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-p> Державної кримінально-виконавчої служби України <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-p>
2. Розпорядження кабінету міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р Київ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-p>
3. <https://dpchas.com.ua/kriminal/smertelnye-razborki-v-ispravitelnoy-kolonii-proizoshlo-ubiystvo>.
4. <https://tsn.ua/ukrayina/u-chernigivskomu-sizo-v-yaznya-zabili-do-smerti-982370.html>
5. <https://www.5.ua/regiony/areshtovanyi-pozviriachomu-vbyv-inspektora-odeskoho-sizo-i-vykynuv-ii-tilo-u-smitnyk-152950.html>

Опанасенко Олег Миколайович,
*головний судовий експерт групи
трасологічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Полтавського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України, Україна*

СУТНІСТЬ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ І НЕДОЛІКИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З НИМИ

Відомо, що речові джерела криміналістичної інформації дозволяють визначити, яким об'єктом вони залишені, встановити окремі ознаки цього об'єкту і, нарешті, ідентифікувати його. Речові джерела містять велику кількість інформації, проте сучасна криміналістична практика використовує лише її частину.

На місці події звичайно є велика кількість речових об'єктів, багато з яких не відноситься до події злочину, що розслідується. Тому важливо виділити із загальної маси саме ті, які залишені саме злочинцем, щоб швидше його знайти і викрити [1].

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину.

У криміналістиці сліди, що залишаються після вчинення злочину, вивчаються з метою швидшого його розкриття, виявлення злочинців, встановлення істини [2].

Суб'єктами застосування спеціальних знань є співробітники різних підрозділів внутрішніх справ. Якщо відомості від потерпілих, свідків і інших осіб отримують вже в ході попереднього опитування (допиту), то корисну інформацію при вивченні слідів і предметів, як основних джерел криміналістичної інформації одержують, як правило, в ході експертного дослідження [1].

Слід являє собою відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту, окремих елементів злочинного акту. У криміналістичному розумінні цінність слідів обумовлена існуючою залежністю між кримінальним правопорушенням та його відбиттям (слідами) [2].

Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає встановити знаряддя злочину, отримати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події. Вивчення матеріально-фіксованих слідів (слідів-відображень) здійснює трасологія – криміналістичне вчення про сліди [1].

У криміналістиці сліди злочину класифікуються на матеріальні і ідеальні сліди. До перших відносяться «відбитки» події на будь-яких матеріальних об'єктах: предметах, документах, тілі потерпілого і т. д. Під ідеальними слідами розуміють відбитки події у свідомості, пам'яті злочинця, потерпілого, свідків та інших людей.

У сучасній криміналістиці поняття сліду розглядається у широкому та вузькому значенні. У **широкому розумінні** сліди це - різні матеріальні наслідки, події, зміни об'єкта та речової обстановки, що виникли у зв'язку з підготовкою, вчиненням і приховуванням кримінального правопорушення. Слідами у цьому сенсі будуть зміни обстановки, що виникли у результаті злочинного діяння (поява нових предметів, зникнення наявних раніше, зміна місця розташування різних об'єктів); частини зруйнованих предметів (уламки ножа, скалки фари); залишки будь-яких предметів, речей або субстанції (плями речовин, частинки пилу, сліди крові, виділення організмів); контактні сліди (рук, взуття, знарядь зламу); сліди-предмети (вузли, замки, пломби, недопалки) тощо. Також, як сліди у широкому розумінні виступають цілі комплекси матеріальних змін, що пов'язані з певною подією (сліди дорожньо-транспортної події, сліди пожежі).

Під слідами у **вузькому розумінні** слова розуміють сліди-відображення, що утворюються при безпосередньому контакті принаймні двох об'єктів, тобто такі остаточні явища, які представляють собою матеріально фіксовані відображення на одному об'єкті зовнішньої будови іншого об'єкта (наприклад, сліди знарядь злому, ніг, взуття, рук, транспортних засобів і т. ін.) [2].

Традиційно трасологія вивчає сліди тільки у вузькому розумінні, а саме матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо широке розповсюдження: це сліди рук

людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо. Сліди-відображення є головним предметом вивчення у трасології [3].

Криміналістичне слідознавство – розділ криміналістики, в якому досліджуються сліди-відображення, механізм їх утворення, методи і засоби виявлення, фіксації, дослідження і використання в розкритті злочинів. Слідознавство досліджує усі сліди-відображення, які утворюються внаслідок усіх форм взаємозв'язку (психічного, механічного, хімічного, фізичного і біологічного) матеріальних тіл живої та неживої природи. Тому слідознавство включає трасологію як вчення про слідоутворення тільки слідів-відображень, котрі копіюють зовнішню форму і побудову твердого взаємодіючого об'єкта. Структуру слідознавства становлять вчення про сліди: джерела криміналістичної інформації, механізм слідоутворення, сліди людини — зовнішності, рук, ніг, шкірного покриву, обличчя, зубів, звукового мовлення, рухових навиків, слідів пам'яті – суб'єктивних образів, сліди засобів вчинення злочину; вчення про слідоутворення тільки слідів-відображень, котрі копіюють зовнішню форму і побудову твердого взаємодіючого об'єкта [4, с. 11].

Аналіз практики боротьби із злочинністю показує, що Експертна служба на 90% зайнята роботою, направленою на розкриття злочинів, і лише 10% часу відводиться на вирішення ідентифікаційних задач.

Головна помилка, мабуть, полягає в існуючому відношенні до таких етапів розслідування злочинів як – пошук, виявлення, фіксація і збереження слідів на місці події, оцінка їх інформаційної значущості, а також підготовка, відбір порівняльних зразків.

Внаслідок цього, на жаль, на практиці доводиться стикатися з такими фактами, коли не злочинець, а саме працівники поліції знищують, хай і ненавмисно, джерела інформації про подію злочину. Якщо свідок або потерпілий може повторити свою розповідь і кілька разів, то сліди при неправильному поводженні з ними можуть „замовкнути назавжди”. Все це відбувається з причини слабких знань правил поведінки на місці події, а також порушення вимог по збереженню, відбору і попередньому дослідженню речових доказів. Адже саме вміння дати правильну оцінку речовим об'єктам, знайденим на місці події, і зафіксувати їх з дотриманням вимог норм Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК), відіграє першочергову роль у розкритті злочинів [1].

Практика українських експертно-криміналістичних підрозділів при виконанні досліджень останнім часом вказує нам на погіршення якості слідової інформації, що надходить до них на дослідження, що призводить до зниження ефективності отримуваної інформації, а в більшості випадків відсутність корисної інформації взагалі. Потрібно звернути увагу на те, що слідова інформація у більшості випадків надається в спотвореному вигляді, зокрема це відображається у порушенні правил масштабної фотозйомки, фіксація слідів трасологічного походження проводиться на недостатньому рівні з порушенням правил фіксації в неповному обсязі та майже взагалі інформація про них не відображається в протоколах огляду місця події, що призводить до втрати корисної інформації, яка може допомогти у розкритті чи попередженні злочину.

На нашу думку це вказує на значне погіршення виконання завдань при здійсненні огляду місця події, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що ускладнює пошук осіб, які вчиняють злочини. І причиною цьому ми вважаємо стало те, що зараз на даний час у підрозділах Національній поліції залишилася незначна кількість добре підготовлених експертів-криміналістів, які працювали у Експертній службі. На зміну їм прийшли працювати працівники з інших служб у яких значно менше досвіду і практичних навичок у таких етапах розслідування злочинів як – пошук, виявлення, фіксація і збереження слідів на місці події, оцінка їх інформаційної значущості, що в результаті і привело на нашу думку до погіршення якості інформації, що ними вилучається.

Враховуючи погіршення виконання завдань при здійсненні огляду місця події, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що останнім часом спостерігається у погіршенні якості слідової інформації, що надходить до експертно-криміналістичних підрозділів, необхідно звернути особливу увагу на підготовку інспекторів та спеціалістів криміналістичного забезпечення слідчих підрозділів та слідчих з питань пошуку, виявлення, фіксації і збереження слідів на місці події, оцінки їх інформаційної значущості при вилученні, а також підготовки, відбору порівняльних зразків ними. Також необхідно постійно удосконалювати їх практичні навички шляхом проходження поглибленого курсу навчання з підготовки за спеціальністю «експерт-криміналіст» та в подальшому періодичного проведення занять із залученням працівників експертно-криміналістичних підрозділів для підвищення рівня їх знань в даній галузі.

Література:

1. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації при розкритті та розслідуванні злочинів 91 <http://referatu.com.ua/oldreferats/135/109385> (дата посилання 15.04.2019).
2. Поняття слідів у трасології та їх класифікація. Механізм слідоутворення. https://pidruchniki.com/2015060965278/pravo/ponyattya_slidiv_trasologiyi_klasifikatsiya_mehanizm_slidoutvorenniya (дата посилання 15.04.2019).
3. Трасологія: Поняття сліду та механізм слідоутворення, основи дактилоскопії. <http://osvita.ua/vnz/reports/law/10641> (дата посилання 15.04.2019).
4. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. 4.1. Х.: Консум, Основа, 1999. 416 с.

Остапенко Аліна Сергіївна,
*студентка 2 курсу Полтавського
юридичного інституту Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Полтава, Україна*

НЕОБХІДНА ОБОРОНА ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ ЇЇ МЕЖ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Право на необхідну оборону – одне з найдавніших прав людини. Значення необхідної оборони полягає у гарантуванні реалізації конституційного права кожної людини на захист від протиправних посягань.

У статті 27 Конституції України говориться про те, що кожна людина має право захищати своє життя і здоров'я та життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Також, згідно частини 4 статті 55 Основного Закону, кожен може захищати свої права та свободи від порушень будь-якими способами, що не заборонені законом [1].

Положення Конституції України конкретизуються у статті 36 Кримінального кодексу України, згідно якої необхідною обороною визнаються дії, що вчиняються для захисту прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно-небезпечного посягання у вигляді заподіяння шкоди тому, хто посягає, яка є необхідною і достатньою в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони [2].

Але, незважаючи на законодавче закріплення права на самозахист, громадяни не завжди реалізують його, побоюючись кримінальної відповідальності за перевищення меж необхідної оборони. І такі побоювання не є безпідставними, оскільки до цього часу багато питань, які стосуються необхідної оборони, залишаються спірними як у теорії, так і на практиці.

Відповідно до кримінального законодавства, підставами необхідної оборони визнаються суспільно небезпечне посягання, а також необхідність його негайного та швидкого відвернення.

У пункті 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» №1 від 26 квітня 2002 року зазначається, що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. При виявленні такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема, спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну [3].

Основною ознакою необхідної оборони є її співрозмірність, тобто відповідність шкоди, яка завдається, характеру і ступеню суспільно небезпечного посягання та обстановці захисту. Чим більша небезпечність посягання, тим більші межі допустимої шкоди.

Для того, аби правильно виявити стан необхідної оборони, маємо встановити умови її правомірності, до яких належать такі:

- можливим є захист своїх інтересів, а також інтересів держави, інших осіб;
- захист полягає у заподіяння шкоди безпосередньо тому, хто здійснює посягання;
- захист повинен бути своєчасним;
- захист не повинен перевищувати меж необхідної оборони.

Під перевищення меж необхідної оборони, згідно частини 3 статті 36 Кримінального кодексу, слід розуміти умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту [2].

У пункті 5 зазначеної вище Постанови Пленуму Верховного Суду України №1, говориться, що для встановлення наявності чи відсутності ознак перевищення меж необхідної оборони, мають враховуватись:

- відповідність або невідповідність знарядь захисту і нападу;
- характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася;
- обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані та інші обставини [3].

Дії у вигляді перевищення меж необхідної оборони підлягають кримінальній відповідальності за статтями 118 (умисне вбивство) та 124 (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень) Кримінального кодексу України.

Проте, доцільно було б враховувати характер і ступінь суспільно небезпечного посягання, від якого здійснюється захист. З огляду на це, пропоную виключити кримінальну відповідальність за перевищення меж необхідної оборони за статтями 118 та 124 Кримінального кодексу, якщо потерпіла особа захищалась від посягання, що безпосередньо загрожувало її життю або життю інших людей.

Як свідчить практика, доволі часто суди при розгляді справ про необхідну оборону та перевищення її меж нерідко вважають, що заподіяння шкоди особі, яка посягає, можливе лише за відсутності можливості уникнення посягання, тобто є крайнім засобом. При недотриманні цієї вимоги діяння кваліфікується як таке, що є перевищенням меж необхідної оборони або як звичайний злочин.

Для прикладу, Ленінським районним судом міста Чернівці громадянин Г. засуджений за вбивство при перевищенні меж необхідної оборони. За матеріалами справи, Г. зустрів знайомих П. і В. коли повертався додому. П. образив Г. і почав погрожувати йому ножом завданням тяжких тілесних ушкоджень. У цей час П. зайшов за спину Г. з метою піти з місця події (за його словами). Г. перехопив ніж і завдав смертельного удару П. У вироку суд вказав на створення реальної загрози життю і здоров'ю Г., проте кваліфікував його дії як перевищення меж необхідної оборони, посилаючись на те, що Г. міг уникнути загрози шляхом втечі [4].

Ще наприкінці минулого століття О.Ф. Кістяковський писав: «Засади права на необхідну оборону лежать у природному, невід'ємному, належному особі, загальному праві самозахисту і самооборони від будь-якої загрожуючої його законному стану небезпеки. Оскільки правопорушення, які вчиняються тим, хто захищається, є в сутності здійснення права і не може бути поставлено у вину» [5, с. 101].

Варто звернути увагу на те, що чинне кримінальне законодавство України має ряд недоліків щодо визначення поняття необхідної оборони та перевищення її меж, що є однією з причин утримання громадян від практичної реалізації невід'ємного права на самозахист.

Формулювання норми про необхідну оборону у найбільш загальному вигляді, практично зводить нанівець можливість реальної реалізації громадянами належного їм суб'єктивного права на захист. Надаючи громадянам право на необхідну оборону, закон має на увазі такі випадки захисту, за яких громадянин змушений застосовувати саме фізичну силу проти того, хто посягає аби відвернути чи припинити посягання й ефективно здійснити захист. Але, якщо така потреба ще не виникла або вже минула, то стан необхідної оборони або ще не виник, або вже закінчився. Тобто, при здійсненні свого права

на захист, громадяни мають не лише дочекатися початку посягання, але і в екстремальній ситуації з'ясувати його спрямованість, характер і ступінь суспільної небезпеки, а також встигнути вчинити відповідні оборонні дії.

Проте, в ситуації, яка виникла раптово, людина в умовах нападу на неї, не завжди може швидко оцінити суть справи і відреагувати належним чином. Також, необхідно зазначити, що для особи, яка обороняється, не завжди зрозуміло, чи посягання закінчилося, чи воно триває, чи воно тимчасово перерване й знову може продовжитися. Дуже часто людина в екстремальній ситуації діє на підсвідомому рівні, і лише тоді, коли загроза минула, може реально усвідомити те, що сталося.

Саме тому, чинне кримінальне законодавство, яке регулює питання необхідної оборони, потребує змін з метою закріплення у Кримінальному кодексі гарантій, які дозволятимуть кожній людині безперешкодно реалізувати природне право на захист, яке закріплене на конституційному рівні. Для цього необхідно законодавчо визначити, за яких умов заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень є правомірним, а за яких – перевищенням меж необхідної оборони. Зазначене можна зробити не шляхом переліку конкретних складів злочинів, а через вказівку категорії злочинів за яких людина має право на застосування фізичної сили.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30. Ст. 141.
2. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. №25-26. Ст.131.
3. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 1. Вісник Верховного Суду України. 2002. № 4.
4. Архів Ленінського районного суду Чернівецької області за 2005 р. № 1-56.
5. Гусар Л.В. Поняття інституту необхідної оборони в кримінальному праві. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. №525.

Пеньшіна Сюзанна Олександрівна,
*студентка 3 курсу юридичного
факультету Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна*

Науковий керівник:
Крикунов Олександр Вікторович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ

Проблема рівності можливостей сторін обвинувачення та захисту, потерпілого у частині збирання доказів на досудовому розслідуванні уже давно

стоїть на порядку денному правових реалій України. Як не прикро, але часто через некомпетентність органів розслідування, порушення процесуальної форми збирання та оформлення доказів та їх джерел докази визнаються судом недопустимими. Цим самим правопорушники уникають відповідальності за скоєне або ж навпаки призводять до незаконного засудження невинуватих осіб.

Тому громадяни України задля ефективнішого забезпечення своїх прав, а також для більшої впевненості у результаті, почали звертатись до приватних детективних агентств або окремих детективів для пошуку інформації, причетних осіб для того, щоб в подальшому мати достатню доказову базу для відновлення порушених прав. Однак проблема полягає у тому, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не включає приватних детективів до кола осіб, які мають право збирати докази, без подальшого визнання їх недопустимими.

Вважаємо за доцільне спочатку звернутись до зарубіжного досвіду діяльності приватних детективних агентств. Відтак, у США права і можливості приватного детектива безпосередньо пов'язані з його класом. Приватним детективам присвоюються класи «А» або «С» (клас «В» присвоюється охоронцям). Детективи класу «А» можуть займатися виключно збиранням інформації. Клас «С» дає право носіння зброї, проведення розслідування і надання охоронних послуг. Детективам обох класів дозволено затримувати осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, і передавати їх у поліцію, але заборонено проводити обшуки й арешти [2]. Проте, варто зауважити, що саме США є однією з перших держав, де інститут приватних детективів вийшов на офіційний рівень, тому і не дивно, що нині у них спостерігається достатньо врегульований рівень їх діяльності.

А от у Республіці Білорусь приватна детективна діяльність з'явилась після розпаду Радянського Союзу. Детективам видавали відповідні дозволи, і вони активно працювали. Але вже у 1998 році їх діяльність було припинено, на підставі Декрету Президента «Про заходи щодо вдосконалення охоронної діяльності в Республіці Білорусь». Разом з охоронною діяльністю зазначеним указом була ліквідована і приватно-розшукова. На сьогодні де-юре приватної детективної діяльності в Республіці Білорусь не існує, але де-факто білоруських приватних детективів можна легко знайти в мережі Internet [3].

Повертаючись до національного законодавства, бачимо наступну ситуацію. Відповідно до ст. 84 КПК України доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Можна зауважити, що законодавець одразу робить акцент на умовах визнання за інформацією доказового значення – по-перше, дотримання встановленого порядку збирання та закріплення доказів, по-друге, відповідні повноваження осіб, які цю діяльність вчиняють.

В українському суспільстві уже давно панує ідея щодо надання інституту приватних детективів можливості збирати докази, які будуть мати значення у кримінальному провадженні. Підтвердженням цього є внесений до Верховної Ради України ще в 2015 році Законопроект «Про приватну детективну

(розшукову) діяльність». У п. 8 ст. 11 вищезгаданого законопроекту дає приватним детективам право на пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення замовником приватних детективних (розшукових) послуг до правоохоронних органів або до суду, з метою захисту його законних прав та інтересів [4]. Таким чином, після легалізації суб'єкти приватної детективної діяльності отримують можливість здійснювати свою діяльність на законних засадах. Цим також законодавець встановлює можливість приватним детективним агентствам збирати доказову інформацію в інтересах їх клієнтів для подальшого її використання з метою правозахисту.

У статті 12 цього законопроекту зазначається, що приватні детективи, приватні детективні підприємства (агентства) під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності мають право вчиняти будь-які дії, які не порушують гарантованих законом прав інших осіб та не заборонені законом, необхідні для належного виконання договору про надання приватних детективних послуг, зокрема відшукувати, отримувати та накопичувати потрібну інформацію всіма не забороненими законом методами [4].

Разом з тим, діяльність приватних детективів не суперечитиме праву на свободу, недоторканність приватного життя, спілкування та кореспонденції, житла, права приватної власності фізичних та юридичних осіб. Адже новелою даного законопроекту є й те, що приватні детективи зможуть проводити огляд або вивчення матеріалів, предметів, документів за згодою їх власників, законних користувачів або представників власників та за письмовою згодою власників відвідувати їхні жилі й інші приміщення та проводити їх огляд з метою здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності інформації [4]. Можна відзначити, що обшук не віднесений до повноважень приватних детективів. Це положення відповідає ст. 234 КПК України.

Отже, на підставі всього вищенаведеного можемо зробити висновок, що запозичення сучасного закордонного досвіду щодо надання приватним детективам дозволу збирати дані, які згодом будуть мати доказове значення в суді, може стати позитивною практикою для захисту законних прав та інтересів громадян, юридичних осіб, посилить засаду змагальності кримінального процесу, а також дасть можливість розвантажити роботу правоохоронних органів. Тому, сподіваємося, законодавець не зволікатиме із прийняттям цього корисного законопроекту.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 2227-VIII. Дата оновлення: 11.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n621> (дата звернення 20.04.2019)
2. Литвиненко В. Зарубіжний досвід здійснення приватної детективної діяльності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#n119> (дата звернення 20.04.2019)
3. О мерах по совершенствованию охранной деятельности в Республике Беларусь: Декрет Президента Республики Беларусь от 23 декабря 1998 г. №24 Дата оновлення: 23. 02. 1998. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor66/text66442.htm> (дата звернення 20.04.2019)
4. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: Проект Закону від від 28. 12. 2015р. №3726. Дата оновлення: 18.09.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580 (дата звернення 20.04.2019)

*Подласа Юлія Сергіївна,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА ПІКЛУВАЛЬНОГО ПРО ТЮРМИ

Однією з перших створених громадських благодійних організацій було товариство піклувальне про тюрми, створене у 1819 році за згодою російського імператора Олександра І. Основними ідеями товариства було покращення стану пенітенціарної системи та умов, створених для засуджених.

Для досягнення поставленої мети товариство піклувальне про тюрми наділялися правом оглядати місця та умови утримання засуджених, мали вільне відвідування тюрем без узгодження з посадовими особами та у будь-який час.

Проаналізувавши радянську історіографію можна зробити висновок, що вчені мали скептичне відношення до діяльності товариства. Зокрема, наприклад М.Н. Гернет вважав недоцільним правила товариства стосовно тогочасних умов утримання засуджених (заковування в кайдани, колодки, рогатки) [1].

Доцільно зауважити, що Піклувальне про тюрми товариство зробили значний внесок на запровадження основ виконання покарань, базувалися на гуманних принципах. Також Товариство враховувало всі тогочасні умови, тому їх правила мали більш чіткий та близький до суті проблеми устрій.

Саме першим нормативно-правовим актом, що регулював діяльність Товариства були Правила, що розширили коло благодійності та участі громадськості у справах пенітенціарної системи Російської імперії [2].

Робочим органом інституту піклувального про тюрми були комітети, які включали президента, кілька віце-президентів, 12 директорів, скарбник та 2 секретарі. На основі Товариства створювалися особливі дамські комітети для піклування над засудженими жінками, що керувалися основними правилами для Товариства.

Основними завданнями Комітету були: внутрішній благоустрій місць ув'язнення засуджених жінок, розміщення арештанток по категоріям, залежно від тяжкості вчиненого злочину; забезпечення одягом, білизною, черевиками, продуктами харчування, медикаментами; піклування щодо членів сімей арештанток; піклування щодо звільнених з місць позбавлення волі та про їх психологічний стан.

Досить серйозною проблемою Комітету були малолітні діти ув'язнених. До виникнення товариства ув'язненні жінки утримувалися разом зі своїми дітьми на загальних умовах, без передбачення спеціальних умов для дітей, а також за відсутності спеціального харчування. У 1822 році Комітет створив притулок для арештантських дітей та притулок для жінок, що звільняються із Санкт-Петербурзьких місць позбавлення волі. На нашу думку, це було початком реформування умов існування і відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками зі своїми дітьми. Пізніше 26 лютого 1895 року завдяки зусиллям Комітету був відкритий виправний притулок для неповнолітніх злочинців [3].

Відповідно до «Уставу Санкт-Петербургского попечительного о тюрьмах общества» такі ж «Дамские отделения» почали відкривалися і при піклувальних про тюрми товариствах в багатьох губернських та повітових городах Росії.

Так у 1872 році в Ставропольській губернії було відкрито «Дамское отделение Ставропольского комитета», який очолила графиня М.І. де Тулуз-Лотрек, що була дружиною начальника Кавказької дивізії [4].

Представники Жіночого відділення Ставропольського комітету займалися проблемами освітлення та опалення тюремних приміщень для жінок, забезпечення продуктами харчування та одягом, піклувалися про дітей арештанток, що надходили разом із батьками до в'язниці, займалися вихованням малолітні злочинців та організацією швейного відділу на територіях тюрем. З цього приводу арештантки ставропольської в'язниці займалися шиттям різного виду білизни для ув'язнених, а також робили одяг на замовлення. Частина виручених коштів від продажу готових товарів йшла на утримання арештантських дітей, що знаходилися у притулку.

Отже, створення Дамського піклувального про тюрми комітету мало на меті покращення та гуманізацію умов відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками. Досвід у сфері благодійних організацій в тому числі в пенітенціарній системі досить актуальний та заслуговує на увагу та вивчення з метою подальшого використання основних принципів діяльності в сучасних умовах.

Література:

1. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. Изд. 2-е доп. и пересм. Москва: Госюриздат, 1951. Т.1. 327 с.
2. Гайдук С.Л. Тюремная политика и тюремное законодательство пореформенной России: дис...канд. юрид. наук. Москва, 1987. 193с.
3. Познышев С.В. Очерки тюремоведения. Москва, 1913. 152с.
4. Павлова И. А. Становление и развитие общественной благотворительности в Ставропольской губернии в XIX – нач. XX веках в Пятигорск, 2004. 160 с.

Потапенко Альона Сергіївна,
*аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

Науковий керівник:
Царюк Сергій Васильович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального, кримінально-
виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ ПІДСЛІДНІ ОРГАНАМ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Питання ефективної протидії злочинам підслідним органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства є однією з

нагальних проблем, що протягом останніх років намагається вирішити законодавець. Для досягнення цієї мети необхідний якісний аналіз не тільки проблем чинного податкового законодавства, але й всебічний аналіз злочинців, які свідомо порушують його норми.

Актуальність питання зумовлена тим, що діяльність злочинців які вчиняючи злочини у сфері порушення податкового законодавства негативно впливає на загально економічні явища в Україні, тим самим знижуючи соціально важливі можливості держави. Крім того, проаналізувавши основні кримінологічні ознаки таких злочинців можливо буде якісніше протидіяти їхній злочинній діяльності тим самим зменшивши динаміку податкової злочинності в державі.

Загалом проблемам боротьби зі податковою злочинністю, особливостям та методиці її запобігання присвячені роботи наступних вчених: В.В. Голіни, А.П. Зрєлова, Л. Г. Давтян, О. Г. Кальмана, І. І. Кучерова, В.В. Пивоварова, М.П. Підлужного, В.М. Поповича та інш. Проте, особливостям кримінологічної характеристики злочинців, які вчиняють злочини у сфері порушення податкового законодавства приділялося недостатньо уваги [1].

Особи, які вчиняють злочини у сфері порушення податкового законодавства становлять собою особливий тип злочинців, який відрізняється з поміж інших не тільки характерними ознаками, а й мають свої притаманні риси. До яких можливо віднести наступні: високий інтелектуальний рівень, хороший рівень комунікативних та організаторських здібностей[4]. Поряд з цим вони приносять найбільшу економічну збитковість суспільству, оскільки особливістю також є маскуванню його злочинної діяльності, поєднанням законних й протиправних шляхів задоволення корисливого інтересу у сфері бізнесу

Органи, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства постійно виявляють осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, так у 2018 році 763 особи вчинили такі правопорушення, в порівнянні у 2017 році – 726 особи, у 2016 році – 719 осіб [3], таким чином прослідковується динаміка щодо збільшення кількості осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення шляхом порушення норм податкового законодавства, завдаючи тим самим більшої шкоди державі.

Вікові особливості вищевказаних осіб у 2018 році проявилися наступним чином: вік 18-28 років складає 189 осіб (24,8%), 29-39 років – 259 осіб (33,9%), 40-54 роки – 230 осіб (30,2%), 55-59 років – 43 особи (5,6%), 60 і більше років – 42 особи (5,5%), крім того жінки складають 161 особу, що в свою чергу складає 21% від загальної кількості виявлених осіб, в порівнянні у 2017 році виявлено осіб віком з 16-17 років – 1 особа (0,1%), 18-28 років – 216 осіб (29,8%), 29-39 років – 245 осіб (33,8 %), 40-54 роки – 210 осіб (28,9 %), 55-59 років – 32 особи (4,4%), 60 і більше років – 22 особи (3 %), крім того жінки склали 160 осіб, що в свою чергу складає 22% від загальної кількості виявлених злочинців, 2016 рік: з 16-17 років – 1 особа (0,1%), 18-28 років – 197 осіб (27,4%), 29-39 років – 251 особа (34,9%), 40-54 роки – 208 осіб (28,9%), 55-59 років – 32 (4,5%), 60 і більше років – 30 (4,2%), крім того жінки складають 152 особи, що в свою чергу складає 21% від загальної кількості виявлених осіб [3]. Отже, найбільшу частку

вікової групи, яка вчиняє податкові злочини є вік від 18 до 54 років (у 2018 році – 88,9%, 2017 році – 92,5%, 2016 році – 91,2 %), а відсоток жінок-злочинців залишається приблизно однаковий, динаміки щодо підвищення або зменшення віку не спостерігається.

Крім того, статистичні данні підтверджують твердження про те, що злочини в сфері порушення податкового законодавства вчиняють особи із високим інтелектуальним рівнем. У 2018 році на час вчинення кримінального правопорушення вищу освіту мали у 34,3% осіб, середню – 64%, початкову не більше 1,7 %, крім того із них безробітних осіб-36%, у порівнянні у 2017 роком вища освіта була у 34,5 % осіб, середня – 64,5 %, початкова – 1 %, відсоток безробітних склав 37,9%, 2016 рік: вища освіта у 36% осіб, середня – 63,4%, початкова – 0,6 %, відсоток безробітних – 42% [3].

Враховуючи вищевикладене зазначимо, що податкові злочини вчиняються освіченими людьми працездатного віку з метою особистого збагачення. Нажаль жодна особа не задумується, що така діяльність негативно впливає на мікро- та макроекономічні процеси у державі.

Література:

1. Іванов А.В. Кримінологічна характеристика податкової злочинності в Україні. Теорія та практика правознавства. 2014. № 2 (6). С. 1-14.
2. Лісовий Г.О. Податкова злочинність як загроза податковій безпеці України. Публічне право. 2017. № 2. С. 113-121.
3. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності за 2016-2018 роки (за даними прокурорської статистики). URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 15.01.2019).
4. Якімова С. В. Боровікова В. С. Особистість економічного злочинця. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2016. № 837. С. 521–527.

Приходько Вероніка Олександрівна,
*студентка 3 курсу юридичного
факультету Чернігівського національного
технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

Науковий керівник:
Сенченко Надія Миколаївна,
*кандидат юридичних наук, доцент
кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного
технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

СВОБОДА ВІД САМОВИКРИТТЯ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), зокрема щодо основних завдань кримінального провадження,

підкреслюють важливість дотримання його загальних засад (принципів). Такі засади закріплені в ст. 7 КПК України та виступають, насамперед, як умови законного та правильного кримінального провадження.

Серед закріплених у КПК України засад однією з найважливіших є свобода від самовикриття (право не свідчити проти себе). Дана норма є основоположною і наводиться в низці міжнародних актів та в Конституції України. Однак, незважаючи на широке нормативне закріплення, частими є випадки порушення цього права. Багато таких справ проти України вирішувалися у Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Метою дослідження є розкриття змісту такої засади кримінального провадження як свободи від самовикриття, аналіз судової практики щодо її порушення.

Подібними дослідженнями займаються такі науковці як Р. В. Бараннік, Л. М. Лобойко, І. О. Пристінський, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, Т. І. Фулей, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило та інші.

У Конституції України право не свідчити проти себе було закріплено з часу прийняття Основного закону країни. У положеннях ст. 63 Конституції визначається, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

На відміну від Конституції України, у КПК України така норма з'явилася лише з прийняттям чинного кодексу у 2012 році і стала результатом адаптації вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, врахуванням практики ЄСПЛ. Ця новела кримінального процесуального законодавства відіграла велику роль у регулюванні інституту імунітету свідка в кримінальному провадженні.

Дана засада передбачена у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, який встановлює: «Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії: ... не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним» [2].

У КПК України про свободу самовикриття закріплено наступне (ст. 18): «Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права» [3].

Для позначення цієї засади в науковій літературі часто зустрічаються й інші терміни: «привілей проти самовикриття та викриття близьких родичів та членів сім'ї у вчиненні кримінального правопорушення», «привілей проти самообвинувачення», «заборона самообвинувачення», «право на мовчання», «право не свідчити проти себе» та інші [4, с. 138].

У ще одному важливому міжнародному акті – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) - досліджувана засада не сформована у окрему і єдину норму. Але практика ЄСПЛ при вирішенні справ

щодо свободи від самовикриття переважно робить посилання на ст. 6 Конвенції, яка визначає «право кожного, кому пред'явлено кримінальне звинувачення, ... зберігати мовчання та не давати показань у підтвердження своєї винуватості». [5].

Важливим аспектом є те, що дана Конвенція в рамках принципу справедливої процедури також охоплює захист обвинуваченого від неправомірного владного примусу, встановлює заборону стороні обвинувачення використовувати докази, одержані всупереч волі обвинуваченого, за допомогою примусу чи насильства [6].

ЄСПЛ для справедливого та правильного вирішення справи про встановлення факту порушення свободи від самовикриття враховує такі чинники як наявність примусу, який використовувався для здобуття доказів, підвищений суспільний інтерес у викритті правопорушення, наявність у застосовуваній процедурі відповідних гарантій, характер використання матеріалів, які були здобуті таким шляхом.

Проаналізувавши практику ЄСПЛ можна виділити 3 види ситуацій, за яких порушується право особи не свідчити проти себе:

Таке порушення може бути результатом встановлення обов'язку свідчити під загрозою застосування певних санкцій чи коли на особу покладають обов'язок доводити свою невинуватість. Як приклад, справа «Саундерс проти Сполученого Королівства».

Інша ситуація, застосування примусу до особи, тиску, під впливом якого вона дає показання проти себе. Для прикладу, таке порушення було у справах «Яллох проти Німеччини», «Гефген проти Німеччини» тощо.

Ще один випадок – це застосування примусу шляхом обману особи, часто з прихованими техніками розслідування. Зокрема, ЄСПЛ розглядав справу «Аллан проти Сполученого Королівства» щодо цього.

Важливе положення було сформульоване ЄСПЛ у рішенні по справі «Сондерс проти Сполученого Королівства» від 20 липня 1988 р. Відбулося закріплення того, що публічний інтерес не є виправданням для одержання відповіді обвинуваченого проти себе шляхом тиску та примусу [5].

У рішенні по справі «Тіні і Макгіннес проти Нідерландів» від 28 грудня 2000 р. ЄСПЛ зазначив про те, що навіть у випадку, коли можливість застосування примусу для отримання показань щодо обвинувачення передбачена чинними нормами закону, свобода від самовикриття зберігається і не може бути порушена [8].

Отже, ні публічний інтерес держави, ні особливості певної галузі права, у зв'язку з чим встановлені протилежні положення, не можуть бути причиною для недотримання права особи зберігати мовчання.

Однак, ЄСПЛ розглядав і ситуації, коли заявник відмовився від права не свідчити проти себе та давав показання (справа «Зайченко проти Росії»). В такому випадку, ключовим фактором при визначенні законності отримання таких доказів був момент ознайомлення заявника з відповідних своїм правом. Оскільки, в цій ситуації особа була повідомлена про право зберігати мовчання вже після того як зробила зізнання проти себе в протоколі огляду, то ЄСПЛ зробив висновок про те, що даному випадку все таки було порушено право не

свідчити проти себе, встановлене Конвенцією, оскільки особа не була попередньо ознайомлена.

Незважаючи на закріплення розглядуваного права особи в Конституції України та спеціальних нормативно-правових актах, в ЄСПЛ були справи стосовно такого порушення і проти України.

Так, у рішеннях ЄСПЛ по справах «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» та «Шабельник проти України» були встановлені важливі гарантії, пов'язані з правом не свідчити проти себе, зокрема в аспекті використання доказів, отриманих із порушенням такого права. ЄСПЛ підкреслював важливість першочергового дотримання міжнародних стандартів щодо справедливого судового розгляду.

На нашу думку, надходження таких справ до ЄСПЛ, незважаючи на чітке законодавче закріплення досліджуваного принципу, свідчить про низьку компетентність як органів досудового розслідування, міліції (справи, подані ще за роки існування такого органу), поліції, які змушують особу давати показання проти себе, а також суддів, які приймають відповідні докази у справи як допустимі, хоча вони не є такими.

Щодо останнього, то ч. 2 ст. 87 КПК України передбачає обов'язок суду визнавати істотним порушенням прав людини і основоположних свобод, зокрема, отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право мовчати, або їх отримання з порушенням цього права (пункт 4 ч. 2 ст. 87 КПК); визнавати недопустимість таких доказів під час будь-якого судового розгляду, крім випадків, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані (ч. 3 ст. 87 КПК) [3].

Також слід пам'ятати, що право мовчати і не свідчити проти самого себе вимагає не лише відсутність примусу та змушування, а й в негайному та повному інформуванні особи про таке право. Загальновизнаним є правило, за яким мовчання обвинуваченого не може бути визначальним при вирішенні питання щодо його вини чи невинуватості.

Свобода від самовикриття є однією з найважливіших гарантій в інституті імунітету свідків, що забезпечують захист його прав та законних інтересів. Враховуючи це, на нашу думку, основним завданням кримінального процесу наразі залишається забезпечення захисту та безпеки свідка. Зокрема, для цього необхідним є зосередження окремої уваги на правах та процесуальних гарантіях свідків. Розширення прав свідка і забезпечення процесуальних гарантій захисту його законних інтересів дозволить не тільки відгородити його від незаконного переслідування і тиску, а й підвищить ефективність участі свідка у процесі з метою встановлення істини у справі.

Отже, на основі проведеного аналізу можемо визначити, що свобода від самовикриття є однією з найважливіших засад кримінального провадження, за допомогою яких забезпечується виконання завдань останнього.

Даний принцип закріплюється в Конституції України та КПК України на основі та з урахуванням міжнародних актів та практики ЄСПЛ як джерел права. Незважаючи на досить ґрунтовне законодавче закріплення та велику кількість

наукової доктрини, ЄСПЛ розглядав не малу кількість справ проти України щодо порушення саме цього права, які були задоволені на користь особи. Це свідчить про низьку компетентність та низький рівень правової грамотності органів, які порушують це право при проведенні розслідування, допитів, а також суддів, які приймають ці докази у справі як допустимі, хоча вони не є такими. Вважаємо за необхідне звернути увагу на це та підвищувати компетентність таких працівників.

На основі проаналізованої практики ЄСПЛ можемо зробити ще декілька важливих висновків. По-перше, ніхто не може бути змушений давати свідчення проти себе та своїх близьких ні за яких обставин. По-друге, публічний інтерес не може стати причиною змушування давати такі свідчення. По-третє, особа повинна бути обов'язково повідомлена негайно та в повному обсязі про це право, і якщо особа не скористалася правом, дала такі показання, однак не була заздалегідь ознайомлена з правом, це також вважається порушенням і ці докази є недопустимими.

Інститут імунітету свідків відіграє для виконання даного принципу ключову роль, тому одним з основних завдань вбачаємо у належному і достатньому забезпеченні прав свідків та процесуальних гарантій.

Література:

1. Конституція України: Документ від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Документ № 995_043, ратифікований від Указом Президії ВР УРСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Документ від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Юдківська А. Привілей проти самообвинувачення – в пошуках принципу // Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 2. С. 138-145.
5. Справа «Сондерс проти Сполученого Королівства». Рішення від 17 грудня 1996 року. Практика Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=408>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Документ № 995_004, ратифікований Законом від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Справа «Яллох проти Німеччини». Рішення від 11 липня 2006 року. Практика Європейського суду з прав людини. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjDnt20uJvAhVawsQBHS71CuYQFjACegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fbihun.in.ua%2Fuploads%2Ftx_upspubs%2FI_2006_Busch.pdf&usg=AOvVaw1ZQMcjJMnWVACVBY8m9ZNd.
8. Справа «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів». Рішення від 23 квітня 1997 року. Практика Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=384>.

Рогова Анастасія Сергіївна,
*студентка юридичного факультету
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

ОСОБА ПРАВОПОРУШНИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Наразі актуальним є питання встановлення особи правопорушника та причин злочинної поведінки, адже навіть після прийняття значної кількості змін у різних видах юрисдикційного процесу, проблема правопорушень є нагальною на теренах України. Інститут покарання в кримінальному праві України, в першу чергу, має на меті виховання особи і збереження безпеки суспільства, адже людина є найвищою цінністю в державі, а так, як особа правопорушника є джерелом самої злочинної поведінки, то необхідність вивчення особи правопорушника дозволяє визначити ті зовнішні по відношенню до неї соціальні процеси, які сформували її криміногенні риси і запобігти цим явищам та процесам у суспільстві.

В умовах нагальних змін у сфері роботи правоохоронних органів, підвищуються вимоги до психологічної підготовки останніх, їх чіткого та оперативного визначення особи правопорушника тощо. Саме психологія злочинця, як зауважують деякі вчені, і є ключем до вирішення питань, що стосуються кримінальних правопорушень в цілому, адже саму протиправну поведінку слід вивчати і аналізувати не тільки для попередження злочинів, а й для визначення причин їх вчинення. Адже думки, емоції, почуття і переживання правопорушника, які реалізовувалися під час вчинення злочину, на думку деяких вчених, є нічим іншим, як прояв його особистості. Наприклад, для кримінології аксіомою є ствердження, що причиною злочинної поведінки є складна взаємодія зовнішніх, об'єктивних умов і внутрішніх, суб'єктивних факторів, тобто навколишнього середовища (соціуму) та особи. Іншими словами середовище і особа отримують рівну кримінологічну оцінку, а сама злочинна поведінка постає лише як наслідок такої взаємодії [1]. Кримінальна та судова психологія допомагають більш детально і точно виявити особливості формування криміногенних рис у конкретних людей, причину злочинної поведінки, шляхи подолання таких проблем і визначити якість наслідків, які настали (настають) після відбуття покарання (або в процесі відбуття).

Узагальнюючи думку авторів-науковців, О. Попович, у своїй праці виділила наступні категорії ознак щодо структури особистості злочинця: 1) соціально-демографічні: а) загальногромадянська сфера (соціальне походження, соціальне становище, освіта, участь в суспільно-політичному житті тощо); б) сімейна сфера (сімейний стан, склад сім'ї, відносини всередині сім'ї тощо); в) побутова сфера (місце проживання, житлові умови, матеріальне становище; найближче оточення, знайомства тощо); г) виробнича сфера (професія, спеціальність, рід заняття, трудовий стаж, характеристика в колективі тощо); 2) соціально-психологічні: а) етична сфера (світоглядні і етичні риси людини);

б) інтелектуальна сфера (рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід тощо); в) емоційна сфера (сила і швидкість реакцій на подразники, ступінь емоційної збудливості тощо); г) вольова сфера (цілеспрямованість особистості, самовладання, рішучість тощо) [2].

Також, важливо підкреслити, що однією з найпродуктивніших форм спільної діяльності психологів, суддів, педологів (педологія – напрям в науці, який мав намір об'єднати підходи різних наук (медицини, біології, педагогіки) до розвитку дитини), психіатрів, кримінологів та інших фахівців є участь психолога в суді, в якості експерта. Найбільш поширеною ситуацією, яка впливає на формування криміногенних рис є гострі сімейні конфлікти, які іноді тривають роками і нерідко закінчуються фатальними наслідками. Взагалі будь-які конфліктні відносини і інші обставини, які пов'язанні з конфліктом, створюють для учасників конфлікту психологічну залежність до таких станів, що іноді і стає причиною скоєння злочинів такими особами, для яких стан конфлікту стає «природним». Також, слід відзначити і генетично-зумовлені фактори, які створюють схильність до алкоголізму чи наркоманії, нервові захворювання, які несуть у собі криміногенний заряд, якщо не впроваджувати спеціальні способи для їхньої нейтралізації [1].

У науковій праці деякими вченими зазначено, що попри все, співвідношення соціального і біологічного в людині і його поведінці, завжди треба вважати за особистість і її психологію, а ігнорування психології особистості може призвести до того, що соціальні та біологічні фактори спричиняють поведінку, а тому проблема повинна розглядатися на рівні причин злочинної поведінки, а не причин злочинності. Фахівці у даній сфері визначили найбільш відмінні риси тої чи іншої категорії злочинців при порівняльному аналізі за «Методикою багатостороннього дослідження особистості» (ММРІ), адаптованого і стандартизованого Ф. Б. Березіним у 1976 році [1].

Наприклад, корисливі злочини, вчинені злодіями адиктивного типу (*адиктивний (саморуйнівний) – близький до дезадаптивного, але не співпадає з ним, оскільки метою здійснення корисливих злочинів тут є одержання засобів для придбання психоактивних речовин*), звичайно не відрізняються підвищеною суспільною небезпекою. Найчастіше це дрібні крадіжки, що здійснюються примітивними способами, без попередньої підготовки, не вживаються заходи до знищення слідів злочину, а викрадене відразу збувається для швидкого придбання психоактивних речовин. В окремих випадках, на думку І. Орхіменко, за умови виникнення стійких особистісних змін під впливом тривалого вживання психоактивних речовин, крадіжки можуть переростати в корисливо-насильницькі злочини (розбійні напади). В таких випадках стратегія і тактика дій є нашвидкоруч спланованою, без відповідного технічного оснащення та ретельного вивчення умов і обстановки [3].

Таким чином, психологія в правоохоронній діяльності є невід'ємною складовою, адже саме вона дозволяє чітко та об'єктивно визначити закономірності поведінки людини, причини її злочинної поведінки, шляхи подолання злочинної поведінки у конкретної людини тощо. Психологи та інші фахівці, які досліджують причини злочинної поведінки окремого злочинця і його

особистості в цілому, вивчають його індивідуальність, яка включає в себе загальні та особливі (спеціальні) риси. Всі вони дають цілісне об'єктивне та експериментально доведене уявлення про особистість, про причини появи криміногенних рис і, як наслідок, злочинної поведінки. До того ж, кожному злочинцю притаманні такі риси, які можна виявити і в інших правопорушників, це і є неодмінною умовою вивчення психології їхньої злочинної поведінки. Проте навіть їхні «індивідуальні» риси зустрічаються у окремих груп злочинців. Отже, тільки їх детальне вивчення допоможе зменшити ризики формування криміногенних рис і знизити ступінь злочинності в цілому.

Література:

1. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений. М. 1996. 336 с.
2. Попович О. В. Соціально-психологічна характеристика особистості злочинця. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 313 – 316.
3. Орхіменко І. М. Особливості розмежування окремих типів злочинців як об'єктів оперативно-розшукової психології. *Держава і право*. Вип. 49. С. 490 – 496.

Сервецький Іван Васильович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор Національної академії служби
безпеки України, м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ «УКРАЇНСКА МАФІЯ»

Поняття «мафія» (італ. maf(f)ia) – таємна організація, що виникла наприк. XVIII ст. в Сицилії, спочатку як форма організованої самооборони проти загарбників [1, с. 298], а потім упродовж століть сформувалася, удосконалювалася як самостійна структура – класичне мафіозне утворення [2, с. 198-206].

Наукові дослідження суті і змісту мафії стало можливими тільки після революції гідності, коли був усунутий від влади головний мафіозі країни. Протягом цього часу більшість науковців займались обслуговуванням членів мафіозних утворень, сприяли у захисті кандидатських і докторських дисертацій, були науковими керівниками дітей, внуків та відвертих бандитів, виступали офіційними опонентами компільованих дисертацій, а тому про мафію було не тільки заборонено вести розмову, але й небезпечно для життя.

Науковці, які не зрадили совісті уважно спостерігали, аналізували, прогнозували крах класичного мафіозного утворення – «сім'ї Януковича»

На цьому прикладі були побудовані усі мафіозні утворення, які зароджувалось в Україні, причини та складові, механізми забезпечення життєдіяльності мафії, роль і місце політичних партій та рухів, які були задіяні при їх формуванні, способи використання органів влади, управління, зрадництва правоохоронних органів, залякування, фізичного та психологічного знищення, встановлення контролю над інтелектом нації, доведення до зубожіння населення, і на цьому тлі збагачення усіх мафіозних утворень, які були створені у всіх сферах суспільного життя за образом і подобою мафіозного утворення «сім'ї Януковича».

Слово «мафія» було вжите у 1862–1863 рр., зокрема у м. Палермо в комедії Джузеппе Ріццотто «Мафіозі з намісництва» [3, с. 298]. У 1869 р. воно потрапило в «Малий словник сицилійських слів» країни, де визначалося як сміливість, бравада, самовдоволення. Але у словнику нічого не було про його походження. Самі члени мафії воліють за краще називати свою організацію «Почесним товариством» «Донецьким земляцтвом», «Дніпропетровським земляцтвом», «Вінницьким земляцтвом» тощо, а слово «мафія» вважають зневажливим.

Перші вітчизняні наукові дослідження «мафії» в Україні були започатковані В.П. Тимошенко, який запропонував поняття мафія але в сфері наркобізнесу, що вчиняються злочинними угрупованнями [4, с. 90]. В.І Шакур вказав на закономірності зрощування влади і злочинності та підкреслив суспільну небезпеку цього явища [5, с. 226]. У перше в Україні нами було дано поняття «мафіозного утворення» ще у 2000 році за назвою «мафіозна поросль» – це молоде покоління, добре освічене, безмежно віддане своїм ідейним наставникам, що пережили крах своїх кумирів та, втративши право на привілеї, набравшись досвіду на цьому, маючи власність, жорстоко експлуатує громадян, чинить свавілля над людьми, доводять до повного зубожіння населення та зневіри в ринкові відносини, нав'язує антисуспільну мораль, безкарність, демонструє зневагу до державних інституцій [6, с. 450-451].

Такі угруповання поступово перетворилися на відверто бандитські – гангстерські, інші стали олігархами, а певна частина перетворилася у «мафіозні утворення».

Бандитизм – гангстерські організовані групи, що мають місце в Україні вчиняють як правило корисливо-насильницькі злочини.

Олігархі, *oligarchie* фр. і англ. гр. (влада небагатьох) «погибель, біда», «злий, тонкий, худий» як правило вчиняють правопорушення у сфері економіки, порушуючи правила користування власністю, надрами, ухиляючись від цивілізованих норм, процентів сплати податків тощо [7, с. 181].

Мафія – майбутнє нашого політичного життя, так стверджував А. Луцино у своїй статті ще у 1991 році, що не втратила своєї актуальності сьогодні [8, с. 182].

«Мафіозне утворення» створюється і діє за принципом сім'ї, із близьких людей, де метою є збагачення, набуття власності, нерухомості та здобуття інших пільг і переваг над конкурентами.

Тут доречним буде пояснення слова «мафія» – сім'я – є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Як відомо, сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [9].

Близькі особи – особи, які – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений,

опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта [10].

Квазі сім'я – значенням відповідає прикметникам несправжній, уявний, має важливе значення для визначення поняття мафія [11, с. 128].

Тобто, набуті квазі відносини – кум, кума, хрещений батько, мати по відношенню до батьків хрещеника та хрещеної матері (батька) [11, с. 396]. Сват, сваха [12, с. 67] – чоловік або жінка, які, добре знаючи весільні обряди, порядкує на весіллі, влаштовує шлюб. Мати або родичка одного з подружжя щодо батьків або родичів другого та інші відносини, які набуваються в процесі сімейного життя.

Такі відносини означають, швидше, панування неформальних, не узаконених стосунків, їх домінування над формальною, легальною системою правил поведінки між членами мафіозного утворення. Зародження української мафії має свої закономірності та особливі складові, які притаманні злочинній організації, яка досягла найвищих форм організованої злочинності. Тому нами запропоновано поняття мафіозне утворення, що має бути доповнено до статі 28 КК України як найвищий ступінь злочинної діяльності.

Серед причин, що сприяли розвитку мафіозних утворень слід назвати традиційні, що послужили їх розвитку, а саме:

1) відсутність авторитета законних представників органів влади; 2) розростання бюрократичного апарату та його неспроможністю допомогти простій людині; 3) високим рівнем надприбутків, що надходить від тіньової економіки (торгівлі зброєю, наркотиками, проституцією, торгівлею людьми) й інші визначення організованої злочинності. Проте організована злочинність зовсім не є синонімом мафії, яка в свою чергу не має монополії на злочинну діяльність.

Варто зазначити, що багато американських авторів ототожнюють поняття «організована злочинність» і «гангстерська злочинність» ганстер (від англ. gang - зграя, банда або від gun — револьвер, рушниця) [13, с. 26], оскільки остання є невід'ємною частиною, органічним елементом будь-якої форми або виду організованої злочинності у США.

Не випадково лідери злочинних угруповань, скориставшись несприятливими соціально – політичними проблемами, стихійним формуванням ринкових відносин, повною відсутністю правової бази, розвернули пропаганду серед населення культу всюдозволеності, анти моральності, насаджуванням бандитські звичаї, традиції, культивувався досвід зарубіжних мафіозних «Коза ностра» (з італ. – наша справа), адже сучасна її структура почала формуватися у 1930-1931 р.р. [14].

Японські «Якудза», що в картярській грі означало «свиня» (я з яп. – вісім; ку – дев'ять, дза – видозмінене сан, тобто три; у сумі двадцять – найгірше число в японських картах). Назва «Якудза» згодом була перенесена на всі групи організованої злочинності і до сьогодні використовується з терміном «борекудан» [15 с. 235-268].

Колумбійські картелі на відміну від більшості інших транснаціональних злочинних організацій, які вчинюють, як правило мають найрізноманітнішу

злочинну діяльність, картелі займаються виключно наркобізнесом. На практиці картелі створили високоорганізоване корпоративне злочинне середовище, бізнес якого ґрунтується на таких ефективних принципах управління, як спеціалізація і поділ праці [16 с. 241].

Нігерійські злочинні організації набули поширення в Нігерії нещодавно, поява яких пов'язують з падінням цін на нафту на початку 80-х років XX ст. і викликану цим дезорганізацією нігерійської економіки [16 с. 241-265].

Сьогодні можна стверджувати про те, що в Україні сформувались «мафіозні утворення», під назвою «Українська мафія», члени яких безжалісно експлуатують громадян, природні ресурси країни, розтлівають молодь, активно протидіють державним органам.

Висновки. «Мафія» – це негативне соціальне явище полягає в легально-офіційному поширенні образу життя кримінальної еліти, нав'язування культу (злодія в законі), безкарності та зневаги до суспільства.

Лідери мафіозних утворень для того, щоб зміцнити свій вплив стали обростати зв'язками серед представників органів влади, вербувати і брати на «повне утримання» родичів дружин, дітей, працівників різних міністерств, відомств, і, в першу чергу, правоохоронних органів тощо

Отже, необхідно внесення змін до ст. 28 Кримінального кодексу України таке поняття «мафіозне утворення», яке б передбачало кримінальну відповідальність за створення та членство в якому підвищену кримінальну відповідальність, як за злочинний промисел (від 10 до 15 років позбавлення волі або довічним утриманням. Це дало б змогу успішно виявляти, документувати та притягувати до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних злочинців членів та їх лідерів.

Література:

1. Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр. М.: рус. 606 с.
2. Сервецький І.В., Чуфрін Ю.Ю. Деякі проблеми кримінальної відповідальності організатора злочинної діяльності. НАУ. Юридична наука. 2015 № 3. С. 198-206.
3. Михайлов О.Є. Кримінологія. Навчальний посібник. К. : Знання, 2012. 517 с.
4. Тимошенко В.А. Кримінологічна характеристика наркобізнесу – сутність та призначення. Право України. К., 2006. № 7. С.89-93.
5. Шакун В.І Влада і злочинність. К.: 1997 226 с.
6. Сервецький І.В. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією в Україні – умова розвитку економічних відносин: теоретичний аспект. Правосуддя – гарант законності у сфері економічних правовідносин. Науково-дослідний інститут « Проблем людини» Вищий арбітражний суд України Донецька обласна адміністрація. Під ред. Комарової А.І. Київ, 2000. Том.21. С.552
7. Етимологічний словник української мови: т.4. Ред. кол.: О.С. Мельничука (голов. ред..) та ін.. К.: Наукова думка, 1983. 652 с.
8. Лупінський А. Українська революція євромайдан. 2015. URL.: <https://www.facebook.com/uarevo/post>
9. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135
10. Про запобігання корупції. Закон України. Верховна Рада України. від 14 жовтня 2014. № 1700 – VII.
11. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) Т. 4, 1973. С. 128.
12. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) Т. 9, 1978. С.67
13. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) т. 2, 1971. С.26.

14. Дикки Джон. Cosa Nostra. История сицилийской мафии. URL.: <https://www.google.com.ua>
15. Цветов В. Я. Пятнадцатый камень сада Рёандзи. Мафия по-японски. Минск: Беларусь, 1989. 384 с.
16. Основы борьбы с организованной преступностью. М.: 1996. 734 с.

Тертиця Ангеліна Вадимівна,
студентка 3 курсу
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Під час кримінального провадження нерідко виникають питання, вирішення яких потребує використання спеціальних знань, тобто сукупності відомостей, отриманих в результаті спеціальної підготовки, підвищення кваліфікації, самоосвіти та наукової діяльності. Спеціальні знання можуть використовуватися як у процесуальній (призначення ревізій, участь спеціаліста у слідчих діях, судова експертиза), так і у непроцесуальній формі (використання слідчим власних знань, консультації спеціалістів), а суб'єктами використання яких є слідчий, експерт, спеціаліст, тощо.

Саме висновок експерта є найбільш кваліфікованою формою використання наукових, технічних та спеціальних знань у кримінальному судочинстві та найважливіше джерело доказів у справі [5].

Одним із досліджень експертом є судова експертиза, сформована на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні досудового розслідування чи суду [3].

Надання можливості адвокату та потерпілому отримувати та долучати свої докази є вагомим досягненням кримінального законодавства України у порівнянні із КПК 1960 року, який сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень. Положенням статті 243 Кримінально-процесуального кодексу 2012 року, підозрюваний та його захисник можуть залучати судового експерта та отримувати висновки судової експертизи на договірних засадах, що є одним із дієвих засобів захисту [1]. У випадку відсутності коштів на залучення судового експерта існує процедура звернення до слідчого судді з метою призначення судової експертизи. Слідчий, на відміну від сторони захисту, призначає експертизи своєю постановою про призначення судової експертизи. Однак, 15 березня 2018 року вступили в дію зміни, внесені до КПК щодо процедури призначення судових експертиз в кримінальному провадженні.

Така реформа судово-експертної діяльності має на меті усунути необґрунтоване затягування досудового розслідування нібито тривалим проведенням експертиз, які в результаті дуже часто не мали жодного значення для кримінального провадження, а також впровадити більш системний підхід до

призначення судових експертиз, що буде здійснюватися з дотриманням принципів змагальності сторін та верховенства права [2].

Одним із нововведень стала підстава проведення судової експертизи – відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою — якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб (ст. 71 Закону України «Про судову експертизу»). У свою чергу, нова редакція ст. 243 КПК передбачає призначення судової експертизи рішенням слідчого судді за результатами розгляду клопотання сторони кримінального провадження [1].

Отже, у даному випадку має місце певна колізія у законодавстві. За умови отримання висновку судової експертизи шляхом звернення до експерта або експертної установи, суд може визнати його недопустимим доказом у зв'язку із порушенням процесуального порядку, оскільки згідно КПК судова експертиза може бути проведена лише за ухвалою слідчого судді або суду. Проте, варто наголосити й на ефективних і оптимальних нововведеннях у судово-експертній діяльності. Законодавець вжив заходи щодо забезпечення принципу змагальності сторін та свободи подання доказів. Тепер суддя має право відмовити у задоволенні клопотання про призначення судової експертизи у разі, якщо ініціатор звернення не доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідно залучення експерта. До того ж під час судового розгляду в суді першої інстанції призначення судової експертизи відбувається за рішенням суду, який розглядає справу по суті. А отже сторони кримінального провадження мають рівні права під час збирання та подання до суду своїх доказів [4]. Заслужовує уваги й питання здійснення експертизи виключно державними спеціалізованими установами. У старій редакції Закону України «Про судову експертизу» такими повноваженнями були наділені і приватні судові експерти. Тепер виконання такої роботи покладено лише на науково-дослідні установи Міністерства юстиції, експертні служби МВС, судово-медичні та судово-психіатричні установи МОЗ. Поряд з цим, відповідно до ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» в інших випадках судові експертизи також здійснюють судові експерти, які не є працівниками зазначених установ та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань [3]. Варто зазначити, що фахівець відрізняється від спеціаліста лише відсутністю відповідальності за відмову від проведення експертизи, а допущення до роботи такої особи відбувається після складання іспитів та проходження стажування. Аби не перевантажити названі державні органи виникає необхідність у збільшенні чисельності штату працівників, а також залученні атестованих судових експертів, що не працюють у вказаних установах [1].

Отже, експертна робота є необхідним елементом процесу доказування у кримінальному провадженні, що сприяє наданню судом законного й обґрунтованого рішення. Слід зауважити, що певні зміни у судово-експертній діяльності є досить логічними і обґрунтованими та вже мають позитивний результат. Сьогодні у більшості випадках дотримується порядок та підстави проведення експертизи із залученням належно підготовлених та освічених спеціалістів. Проте щодо деяких нововведень виникають питання їх практичної реалізації.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України у редакції від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 10.2017 № 2147-19. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>
3. Про судову експертизу: Закон України від 02.1994 № 4038-XII. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затверджена наказом міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 12.2012 № 1950/5) URL.: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
5. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: проблемні питання URL.: <http://nndes.org.ua/news/item/68>.

Тертиця Ангеліна Вадимівна,
студентка 3 курсу
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В умовах розвитку нашої держави в напрямку демократії та бажання пришвидшити процес Євроінтеграції, спроба гуманізації сфери кримінальної відповідальності об'єктивно обумовлюють створення та введення в дію нового для українського законодавства інституту, який передбачав б впровадження відповідальності за вчинення кримінальних проступків. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України проблема запровадження інституту кримінального проступку набуло неабиякої актуальності. Це дозволить сформувати цілісну концепцію кримінальних правопорушень. Створення інституту кримінальних проступків повинно стати потужним чинником в гуманізації кримінального права, оскільки кримінальними проступками стануть не тільки певні адміністративні проступки, а й теперішні найменш тяжкі злочини.

У країнах континентального права вже досить давно існує поділ злочинних діянь на порушення, проступки і злочини. Критерієм такого розмежування є тяжкість правопорушення, а відповідно вид та розмір покарання. Наприклад, за австрійським законодавством злочин карається довічним позбавленням волі або позбавленням волі на строк не менше 3 років. Кримінальний кодекс Німеччини встановлює один рік позбавлення волі найвищою санкцією за вчинення проступку. У Франції та Бельгії за вчинення більшості порушень особа несе відповідальність у вигляді грошового покарання або виконанні громадських робіт.

Інститут кримінального проступку відомий також і в англосаксонській правовій сім'ї. Кримінальне законодавство США встановлює поділ

протиправних діянь на «фелонію» – тяжкі та середньої тяжкості злочини, «зловживання» – дрібні порушення та «місдімінор» – злочини невеликої тяжкості. Вчинення зловживання не тягне за собою позбавлення волі, а дрібний «місдімінор» карається штрафом.

З огляду на вищенаведене доцільно буде з'ясувати практичне значення та цінність впровадження інституту кримінального проступку. Перш за все, це пов'язано з виконанням вимог Конвенції про захист прав і основних свобод людини та практики Європейського суду з прав людини.

Україна неодноразово була об'єктом критики з боку авторитетних міжнародних організацій саме через невідповідність її деліктного законодавства та правозастосовної практики загальноприйнятим у світі вимогам [2]. Справа в тому, що кримінальні проступки мають менший рівень суспільної небезпеки ніж злочин, що передбачає гуманізацію кримінальної відповідальності за вчинення таких діянь. Через це виникає необхідність в обмеженні застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, та заміні їх заходами кримінально-правового впливу, які не тягтимуть за собою судимості (штраф, виконання суспільно-корисних робіт). Крім того, процедура досудового розслідування також значно реформована і значно менше обмежує права і свободи його учасників [3]. Наприклад, під час розслідування проступку неможливо застосувати до особи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, проводити негласні слідчі дії (прослуховування, спостереження за особою, контрольні поставки тощо), а у випадку засудження після відбуття покарання за особою не залишається правового наслідку у вигляді судимості. У свою чергу, деякі адміністративні правопорушення, за які передбачено стягнення у вигляді адміністративного арешту, громадських робіт, виправних робіт, позбавлення спеціального права чи конфіскації майна по суті носять кримінальний характер. Тому провадження в таких справах має відбуватися із дотриманням всіх гарантій ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Слушною є думка науковців щодо вилучення таких правопорушень з КУпАП та визначення їх як кримінальних проступків. Проте відповідно до Кримінального кодексу України існує лише одне діяння, за яке може настати кримінальна відповідальність - злочин. Нормативного визначення проступку в українському законодавстві(ККУ) ще досі не існує, хоча для виділення такої категорії правопорушень було зроблено чимало спроб.

У 1980-х роках вперше на законодавчому рівні ініціювали проєкт Кодексу про кримінальні проступки, проте така ідея була піддана критиці і врешті-решт за малозначні злочини запровадили адміністративну відповідальність.

Впродовж наступних років дане питання стало об'єктом дослідження наукових праць таких відомих учених: Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, Т.О. Коломойця, Н.Ф. Кузнецової, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Д.М. Лук'янця, М.І. Хавронюка та інших [3].

І лише у 2008 році до розробки та запровадження інституту кримінального проступку національному рівні долучилась держава[4].

Концепція реформування кримінальної юстиції від 8 квітня 2008 р. надала визначення кримінального проступку, згідно з якими ними є:

- окремі діяння, що за чинним КК відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;
- діяння передбачені чинним КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо).

Практичне застосування наведене поняття отримало у 2012 році із прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу [1]. Документ остаточно затвердив дві категорії кримінального правопорушення – злочини та кримінальні проступки. Матеріальні норми мав би містити Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки. Через рік був зареєстрований проект Закону № 3438 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків», згідно з яким передбачалось внесення змін у Кримінальний кодекс України [5]. Зі схожою законодавчою ініціативою депутати виступили також в 2015 і 2016 роках.

Проте найбільшого зрушення було досягнуто у червні 2018 року із ухваленням законопроекту щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

Наразі в Україні для розслідування злочинів не залежно від ступеня їхньої тяжкості встановлена єдина процедура, що здійснюється органом досудового розслідування, зокрема слідчим. В результаті, нетяжкі злочини (шахрайство, хуліганство, несплата аліментів, легкі тілесні ушкодження та інші злочини, які не становлять значної суспільної небезпеки), які становлять більшість від загальної кількості, замість спрощеного розслідуються у загальному порядку.

Оскільки працівники поліції не мають права самостійно проводити будь-які слідчі дії, навантаження на одного слідчого становить понад 500 кримінальних проваджень [1]. А це означає, що для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів часу катастрофічно не вистачає, що негативно впливає на криміногенну ситуацію у країні.

Отже, запровадження інституту кримінального проступку є важливим кроком для посилення правових гарантій додержання прав, свобод та інтересів людини і громадянина, підвищення ефективності форм досудового провадження та посилення авторитету правоохоронних органів серед громадян.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України у редакції від 13.04.2012р. № 4651-VI. URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Хавронюк М.І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку / М. І. Хавронюк, А. М. Хавронюк. Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань; тези доповідей учасників Міжн. симпозіуму, 23-24 вересня 2011 року / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: Львів. Держ. Ун-т вн. Справ, 2011. С. 429-432.
3. Федотова Г. В. Критерії відмежування кримінального проступку від злочину та кримінального правопорушення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 91–94.

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-p>.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України від 3 березня 2012 р. № 10146 URL.: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

Топоровская Светлана Владимировна,
*студентка 3 курса Днепропетровского
национального университета
имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ ОТНОСИТЕЛЬНО ПОНЯТИЯ И ПРИЧИН УГОЛОВНОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Еще со времен начала развития государства, формирование явления преступности и попытки создания механизма ее предотвращения, развития теоретических представлений, концепций о государственных и общественных процессах, прогресса правовой мысли, в разное время складывались определенные представления о понятии преступности, ее предпосылок и причин, а также о методах ее ликвидации. Со времен начала человеческой истории об известных нам преступление и наказание не было никаких обоснованных мнений. Конечно, не было никаких методов исследования, классификации и систематизации, мер предупреждения о неправильном поведении, а на основе единичного преступления выявить причины масштабной преступности было невозможно. Однако мнения относительно понятия и причин преступности зародились еще в Древней Греции. Неоднократно, Аристотель, Сократ, Платон, Демокрит и Пифагор высказывали свои домыслы, как минимизировать данное явление и разрабатывали в то время актуальные тезисы по этому поводу [1, с. 115]. Так, одной из важнейших причин тогда они считали недостаточное воспитание. Эта же причина, по их мнению, могла, наоборот, стать и инструментом преодоления преступности. В частности, Сократ утверждал, что люди совершают «злые и порочные» поступки, когда «их обворовывает беспамятство, насилует страдания и соблазняет наслаждение», а причиной совершения преступлений называл «недостаток настоящих знаний и неумение жить». В эпоху христианского Средневековья формировалась мысль о преступности как о противоправное нарушение норм, не только установленных государством, но и Богом. Такое деяние считалось грехом и соблазнением души дьяволом. Поэтому, обосновывалось, что наказание от имени государства является волей Бога. За такие теократические мнения относительно содержания наказания выступали Фома Аквинский и Мартин Лютер. И такое понимание стало центральным в мировосприятии мыслителей и людей эпохи Средневековья.

Первые серьезные и прогрессивные попытки анализа понятия и причин совершения преступлений следует наблюдать в работах ученых XVI-XVII вв. — мыслителей Томаса Мора и Томмазо Кампанеллы. В своей «Утопии» Томас Мор видит причину существования преступности в тогдашнем английском обществе

в материальной необеспеченности общества: бедности, нищете и бедности широких масс населения. И соответственно в злоупотреблении положением дворян с целью накопления материальных благ. Кампанелла в «Городе Солнца» тоже связывает преступность с «социальной обездоленностью», а ее ликвидации - с перестройкой общества исходя из общечеловеческих принципов (равенство, справедливость и т.д.) [2, с. 163].

Мыслитель Жан Мелье, осуществив большие наработки в вопросе предотвращения преступности. Он изложил в своем труде «Завещание» основные ее источники: неравенство людей, которая вызывает негативные проявления их чувств; существование двух крайностей – богатых бездельников и нищих; наличие частной собственности как объекта борьбы, в результате которой возникают несправедливость, хищения, убийства и другие негативные явления, приносящие зло обществу.

Однако такие мысли оставались незначительными и неэффективными, выступая единичными среди теократических представлений о наказании в эпоху Средневековья. Наказание базировалось на неземном происхождении преступления, не вязалось с современным понятием о составе преступления (объективные обстоятельства времени, места, способа) и понималось как независимое от человеческого разума. Лишь в XVIII в. с развитием рационализма в обществе людей развились духовные и социальные горизонты, необходимые для того, чтобы реально оценить сложные общественные проблемы, которые нашли свое отражение в трудах многих мыслителей. С этого момента криминология начала развиваться на научной рациональной основе в восприятии государства, общества и человека. Философы-просветители Шарль Луи де Монтескье, Вольтер, рассматривали преступление как внутреннюю свободу человека, свободную от любой внешних сил [3, с. 120].

Конструктивное понимание социального происхождения и сущности преступности и ее предпосылок с точки зрения социального подхода было свойственно русскому мыслителю А.Н. Радищеву, который в своих трудах, в частности в работе «О законоположениях» развернуто расписал свою криминологическую теоретическую концепцию. Анализируя преступность как социальное явление, он ставил ее причины, состояние и развитие в зависимость от функционирующего общественного строя и продемонстрировал преступный характер крепостнического строя. Он основывался на жестоком злоупотреблении и использовании человеческой силы, угнетение простых людей, жестокости и репрессиях. Поэтому соответствующая «преступная противодействие» со стороны простого класса людей была как адекватная реакция [2, с. 189].

Центральной фигурой здесь выступает Карл Маркс. В таких его работах как «Казнь», «Капитал» описаны источники преступности его общества, заложенные в основных условиях, присущих тогдашнему обществу в целом, продемонстрированная зависимость развития преступности от масштабов противоречий в нем. Марксистскую теорию подхватил криминолог из Голландии Виллем Адриан Бонгер, который утверждал, что первопричиной является эгоизм, а инструмент предотвращения, наоборот – альтруизм.

Капіталізм породжує егоїзм, по його мненню, а соціалізм, наоборот – альтруїзм. Динаміка протиправного поведіння іде вгору, коли егоїст має можливість взяти для себе певну вигоду за рахунок інших шляхом нелегальних дій в тому випадку, коли у нього немає шансів задовольнити свої потреби в передбачений законом спосіб.

Аналізуючи класический і позитивістський погляди кримінології, стоїть, відзначити вже тоді значительне розвиток представлень про явища злочинності, її причини і передумови. Ми спостерігаємо багато розробок і теоретических методик по запобігання протиправному поведінню і проводимо паралель між сучасним представленням про ці явища, адже частина поглядів ще з давніх часів в певній формі до сих пір залишається актуальною.

Література:

1. Бандурка О. М. Профілактика злочинності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 115-124.
2. Мироненко О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. К.: ВЦ "Академія", 2010. 456 с.
3. Шестаков Д.А Кримінологія: ученик для вузів. СПб.,2006.

Тронько Євгенія Сергіївна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ПРОТИДІЯ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ І ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ

Беручи до уваги неоднозначність та активність політичних, соціальних та інших процесів, що відбуваються у суспільстві останні кілька років, питання боротьби із злочинами, що вчиняються у сфері службової діяльності, все частіше знаходяться в центрі уваги як представників активного громадянського суспільства, так і правоохоронних органів держави. Це відбувається з кількох причин.

Отже по-перше, досліджувані злочини доволі близько межують із корупційними проявами, а інколи загалом виступають головною складовою корупційних схем, а, по друге, ці злочини становлять неабияку суспільно-політичну та економічну небезпеку, і як наслідок, гальмують процес реформаційних перетворень у державі. Аналізуючи наукову літературу з приводу виявлення злочинів, стає зрозумілим, що власне цьому питанню було приділено доволі багато уваги серед вітчизняних та закордонних вчених: Р. С. Белкін, Л. В. Бертовский., В. Н. Григорьев, Г. А. Густов, В. С. Ігнатко, О. М. Ларіна, В. О. Малярова, В. Г. Танасевич, Т. І. Савчук та ін., які ретельно розглянули поняття, методи та засоби виявлення злочинів та суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі. Однак, незважаючи на принципово важливі положення,

сформульовані у працях учених, питання виявлення злочинів в умовах протидії, до того ж такої окремої категорії, як економічний злочин у сфері службової діяльності, загалом не розглядались.

Визначення «економічні злочини» увійшло в широкий науковий обіг і використовується в дослідженнях з кримінального права, кримінології, криміналістики. Але при цьому в нього нерідко вкладається різний зміст, що обумовлено предметною сферою тієї чи іншої юридичної науки. У зв'язку з цим потрібно відзначити, що вирішувати завдання виявлення і розслідування економічних злочинів (криміналістичні завдання) з використанням визначень їх поняття, «взятих» з кримінального права і кримінології, не вдається.

Розглядаючи в аспекті криміналістики під економічними злочинами розуміють корисливі діяння, що вчиняються особами, які виконують певні функції у сфері виробництва і послуг, а також особами, пов'язаними з регулюванням цієї діяльності та здійснення контролю [1, с. 15]. Таким чином йдеться про «білокомірцеві» злочини – корисливі злочини, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності та регулювання цієї діяльності з боку держави.

Економічні злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення криміналістично значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість вчинення економічного злочину полягає в тому, що предметом такого протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки.

Результати слідчо-судової практики і криміналістичної літератури дозволяє виділити наступні особливості механізму економічних злочинів, які обумовлюють специфіку їх виявлення, відкриття кримінальних проваджень і початкового етапу розслідування:

1) суб'єктами вчинення злочинів, з одного боку, є суб'єкти підприємницької діяльності та їх наймані керівники, а з іншого - державні службові особи, які уповноважені здійснювати регулюючі та контрольні функції щодо підприємництва;

2) вказаними суб'єктами з метою незаконного збагачення вчиняються комплекси злочинів, куди можуть входити в різному поєднанні злочини проти власності (статті 190, 191 КК України), господарські злочини (статті 205, 209, 212, 222 КК України та ін.), службові злочини (статті 364-368 КК України та ін.) тощо;

3) комплекси злочинів вчиняються організованими групами осіб з розподіленням функцій між ними, що надає можливість організаторам уникати персональної відповідальності, перекладаючи її на найманих «керівників» підприємств;

Більшість злочинів у сфері службової діяльності виявляються саме в умовах протидії з боку злочинців та інших зацікавлених осіб. Протидія залишається супутником усіх етапів виявлення злочинів цієї категорії. Потрібно

зауважити, що дуже часто процес виявлення злочинів у сфері службової діяльності та процес подолання злочинної протидії неможливо виокремити в діяльність, тому інколи заходи щодо виявлення є одночасно і заходами подолання протидії. Однак це факультативний чинник, який підтверджує специфічність та неоднозначність процесу виявлення злочинів у службовій сфері в умовах протидії.

Роблячи висновок з викладеного, потрібно відзначити, що основним функціональним призначенням в оновленій системі кримінального процесу України є отримання доказів злочинної діяльності з використанням негласних сил і засобів оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, це досягається використанням фактору раптовості у відкритті кримінальних проваджень щодо економічних злочинів і на початкового етапі їх розслідування. Тим самим для правоохоронних органів створюються сприятливі умови для викриття організованої і ретельно прихованої злочинної діяльності і забезпечення судової перспективи кримінальних проваджень даної категорії.

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 (із наступними змінами). URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
2. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.
3. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3-х т. Т 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юрист, 1997. 480 с.

Ушакова Софія Едуардівна,
*студентка 3 курсу Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

ГІПНОЗ ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ СВІДЧЕНЬ: АРГУМЕНТИ «ЗА» ТА «ПРОТИ»

У ХХІ сторіччі науково-технічний прогрес є нестримним, він стосується кожної сфери людської діяльності, не оминаючи і правосуддя. На даному етапі розвитку кримінального процесуального права актуальним є питання застосування гіпнозу як способу допиту особи та отримання свідчень. Гіпнологія, у свою чергу, як наука, яка вивчає гіпноз, також не стоїть на місці. Як свідчить практика країн Заходу, застосування прийомів гіпнозу в діяльності судових та правоохоронних органів у процесі розслідування злочинів та викриття винних у їх вчиненні дає змогу значно покращити динаміку розкриття кримінальних правопорушень [1, с. 184]. Гіпноз – це тимчасовий стан свідомості, що характеризується різким фокусуванням уваги і високою схильністю до навіювання, що пов'язано зі зміною функції індивідуального контролю і самосвідомості; стан гіпнозу настає в результаті спеціальних впливів гіпнотизера або цілеспрямованого самонавіювання [2, ст. 120]. У багатьох країнах такий метод отримання доказів вважається допустимим: США, Канада, Ізраїль –

причому сама процедура його застосування детально регламентована законами та підзаконними актами. В Україні на даний момент такий метод не є забороненим прямо у законодавстві, але процедура збирання доказів та визначення терміну «показання» чітко регламентовані у Кримінальному процесуальному кодексі України. Існує безліч думок та досліджень з приводу використання гіпнозу, прикладів, коли такий метод збирання доказів допомагав повніше зрозуміти обставини вчинення кримінального правопорушення. Але чи доречно використовувати гіпноз в Україні під час допиту? Як саме повинен проходити допит особи із застосуванням такого методу?

Суть застосування досягнень гіпнології полягає в тому, що у гіпнотичному стані мозок людини в окремих ділянках починає проявляти меншу активність, тобто кількість мозкових хвиль зменшується, що у свою чергу позбавляє людину можливості критично і свідомо оцінювати слова гіпнотизера. Це забезпечує неможливість допитуваної людини приховати обставини щодо кримінального правопорушення або інформацію, яка є важливою для кримінального провадження, допомагає повніше пригадати відомості або деталі відомої їй інформації. Ціллю використання гіпнозу під час допиту є отримання інформації, яка раніше була невідома слідству та не могла бути отримана іншим шляхом.

Не може бути проігнороване питання допустимості, належності та достовірності таких доказів. Щодо критерію належності, то у статті 85 Кримінального процесуального кодексу України вказано: «Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів» [3]. На мою думку, отримані показання відповідають цьому критерію доказів, бо саме для перевірки достовірності чи недостовірності інших доказів в окремому кримінальному провадженні може використовуватися метод гіпнозу під час допиту, а отримані дані можуть вказувати на важливі обставини. Наступним критерієм є їх допустимість. У статті 86 кодексу вказано таке щодо допустимості: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення» [3]. Порядок отримання доказу полягає в отриманні його належним суб'єктом, з дотриманням належної процедури та з належного джерела. Презюмуємо, що у законі буде регламентована конкретна процедура отримання доказів шляхом застосування гіпнозу – завдяки цьому ми маємо відповідність щодо одного критерія. Джерелом доказу буде показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, що відповідає наступному критерію допустимості. Але як вирішити питання щодо належного суб'єкта? Як сам суб'єкт, наприклад, це буде медичний працівник або співробітник поліції, буде підтверджувати свою здатність та право проводити гіпноз? Якими документами буде підтверджуватися його кваліфікація, вміння та реальні навички? У випадку, якщо перші два наведені критерії можуть бути врегульовані у законах, то останній – потребує певних знань та навичок від людини, яка буде уповноважена

підтверджувати кваліфікацію особи, що буде проводити допит, надавати певні свідчення на підтвердження знань. Я вважаю, що в цьому полягає певна складність щодо офіційного введення у законодавство про кримінальний процес такого способу допиту.

У доктрині нашої держави, переважно, підтримують думку щодо незаконності проведення гіпнотичного сеансу у цілях кримінального провадження, саме тому такі погляди є більш розробленими, на мій погляд. Точку зору таких науковців, як В.К. Весельський, В.С. Кузьмічова, В.С. Мацишин, А.В. Старушкевич можна висловити так: «Людина не може бути об'єктом будь-якого насилля, в тому числі і психічного. Вважаємо, що використання в практиці отримання інформації від людей гіпнотичного навіювання є передчасним». Або ще: «...не може бути рекомендований (гіпноз) в силу того, що є засобом впливу на волю допитуваного, засобами, що обмежують або виключають його можливості і здібності на свій захист»[4, с. 238]. Аргументом на підтвердження таких думок є те, що під час гіпнозу людина втрачає можливість контролювати свої дії, з чого є логічним висновок, що обмежується її воля, людина повністю позбавлена можливості усвідомлювати дії, які застосовують відносно неї, тому гіпноз є порушенням конституційних прав людини на особисту недоторканність.

На мій погляд, найважливішою проблемою є те, що такий метод не має ніякого наукового обґрунтування механізму його використання, а також доказів дієвості його на всіх осіб однаково. Неможливо встановити та врегулювати всі аспекти проведення гіпнозу, передбачити наслідки невдалого гіпнотування або його недієвості. Наслідком спроби законодавчого закріплення такого методу може стати велика кількість правових колізій або прогалин.

Існує і діаметрально інша думка щодо застосування гіпнозу. Одним з аргументів, на якому вона ґрунтується, є практика зарубіжних країн, які зазначалися вище. Як свідчить практика слідчих органів цих країн, проведення в окремих випадках допиту учасників кримінального провадження із застосуванням класичних прийомів навіювання гіпнотичного трансу за їх добровільною згодою дуже часто дає змогу отримати нову доказову інформацію, яка не могла б бути винайдена іншим способом.

Особисто я вважаю, що неможливо остаточно виключити гіпноз як спосіб отримання свідчень. Жодна наука не стоїть на місці, у тому числі і гіпнологія, тому з плином часу буде з'являтися все більше доктринальних розробок, які стануть надійним підґрунтям для подальшої аргументації використання гіпнозу у кримінальному провадженні. Не можна відкидати той факт, що у багатьох зарубіжних країнах практика застосування такого методу вже існує, а тому такий досвід, з часом, буде прийнято до уваги у нашій країні також. На мою думку, обов'язково повинна бути ретельна регламентація процедури такого допиту та межі, виходити за які неможливо для забезпечення прав і свобод людини. Я погоджуюся з думкою науковців, що, звісно, гіпноз не повинен бути першочерговим методом допиту. Його варто використовувати лише якщо всі інші засоби вичерпані. Також, доцільним його використання буде у складних справах, заплутаних, де дійсно потребуються альтернативні методи збирання

доказів. Обов'язковим є закріплення процедури у Кримінальному процесуальному кодексі.

У якості висновку можна сказати, що не слід виключати можливості застосування гіпнозу як способу отримання доказів у найближчому майбутньому, бо вплив інших країн, швидкий розвиток доктринальної розробленості та дієвість такого методу допиту не можуть залишитися непоміченими.

Література:

1. Гримак Л.П. Гипноз и преступность/ Л.П. Гримак. М. : Республика, 1997. 304 с.
2. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. СПб. : "Питер", 1998. 752 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 3 вересня 2018 р. : відповідає офіц. тексту. Х. : Право, 2018. 359 с.
4. Весельський В. К. Деякі сучасні проблеми слідчої тактики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Криміналістика ХХІ століття»], (Харків, 25-26 лист. 2010 р.) / В. К. Весельський. Х. : Право, 2010. С. 236–240.

Чумак Анастасія Сергіївна,
*студентка 3 курсу Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, м. Дніпро, Україна*

ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У ЗАМОВНИХ ВБИВСТВАХ

У криміналістичному значенні «особа злочинця» — це система узагальнених ознак, що охоплює дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості.

Характеризуючи особу злочинця, який вчиняє вбивство на замовлення, слід виходити з того, що суб'єктами злочину є його замовник, виконавець і в деяких випадках посередник (посередники). Сучасні злочинці, як показує слідча практика, зовсім інші люди, які мають освіту, прагнуть до просування по соціальних і службових сходах, схильні до лідерства [1].

Таке становище пояснюється політичною нестабільністю в державі, наявністю мафіозних структур, зміною ціннісних орієнтацій в осіб, схильних до вчинення злочинів. Замовниками злочину, як правило, виступають наступні особи: а) які займаються підприємницькою, банківською діяльністю (конкуренти або партнери по бізнесу); б) представники кримінального середовища (лідери або члени злочинних угруповань, які бажають зайняти їх місце); в) щодо яких порушено кримінальні справи; г) політичні діячі; д) посадовці державних органів; є) підлеглі, які претендують на посаду начальника; є) родичі; ж) один із подружжя або коханці; з) боржники потерпілого; и) яких шантажують або в яких вимагають майно, гроші; і) інші особи.

На вчинення злочину людину штовхає мотив, який у юридичній літературі розуміється як спонукання до дії, який у свою чергу і характеризує суб'єктивну сторону злочину, має важливе кримінально-правове й доказове значення для правильної кваліфікації злочину й індивідуалізації покарання. У криміналістичному плані встановлення мотиву вбивства на замовлення дає можливість слідчому «не тільки проаналізувати діяльність замовника, що

передусь зазіханням, а й прогнозувати його наступні дії». Виконавців вбивства на замовлення можна поділити на певні групи: 1) випадкові вбивці, які вчинили злочин уперше, що суперечить загальній соціально-позитивній спрямованості, яка характеризується всією попередньою поведінкою; 2) бойовики злочинних угруповань, які вчиняють убивства на замовлення спільно; професіональні виконавці-одинаки; організовані групи, що спеціалізуються на вчиненні вбивств на замовлення. Вбивство на замовлення характеризується складним злочинним сплетінням: замовник-виконавець або замовник-посередник-виконавець [2].

Таким чином, для умисного вбивства, вчиненого на замовлення, характерним є те, що його суб'єктами є щонайменше дві особи: виконавець вбивства, який безпосередньо заподіює смерть іншій особі, і особа, чию волю він реалізує (замовник). Досить часто у вбивствах на замовлення беруть участь й особи, дії яких є, власне, посередницькими. Вивчення матеріалів розкритих замовних вбивств свідчить, що замовниками виступають керівники підприємств приватного бізнесу, ділки тіньової економіки, корумповані посадові особи, лідери злочинних угруповань, раніше судимі, близькі родичі і боржники потерпілого. Всі вони, як правило, забезпечені люди які мають не лише легальні, але й не легальні доходи, здатні оплатити «працю» найманого вбивці або примусити його вчинити цей злочин в силу інших причин і обставин. Як правило, замовники не приховують свого негативного ставлення до потерпілого, а їх відносини напередодні вбивства мають явно конфліктний характер. Замовники даної категорії вбивств є найбільш небезпечним, оскільки злочин вчиняється саме в його інтересах та саме він втягує у злочинну діяльність інших осіб [3].

Посередник у вбивстві на замовлення здійснює пошук конкретного виконавця, є зв'язуючою ланкою між замовником і виконавцем. Посередниками виступають особи з оточення організатора, підлеглі йому по службі, члени злочинних угруповань. Роль посередника зводиться до того, що він виступає як додатковий засіб захисту замовника. Ні кілер, ні замовник не знають один одного. І для того, щоб обірвати сплетіння, іноді знищують посередника.

Вбивцем-кілером (виконавцем замовлення) можуть бути кілери-дилетанти і кілери-професіонали. Дилетант характеризується низькою вартістю послуг. Але їх використання не дає високих гарантій і не виключає помилок: він може вбити не ту людину, поранити жертву, тим самим не довести злочинний задум до кінця та залишити докази причетності. Професіонал йде на справу, коли відчуває 99% гарантію власної безпеки. Він володіє достатньо високими навичками щодо підготовки та вчинення вбивства. Вони ретельно готуються, вибирають і попередньо вивчають майбутнє місце засідки, розраховують відстань і кут прицілювання, засоби маскування і шляхи відходу після вчинення вбивства з урахуванням наявності транспортних засобів. Для них є характерним маскування способу життя та поведінки. Все це є характерними ознаками «професійної» підготовки вбивці. Наймані вбивці-професіонали, у свою чергу, поділяються на кілерів однаків, які виконують замовлення від випадку до випадку, і кілерів, що перебувають на постійному утриманні того чи іншого злочинного угруповання. Вони вчиняють вбивства групою по два-три чоловіки. Також серед вбивць-професіоналів виділяють групу легіонерів та відставників.

Так для виконання вбивств на замовлення можуть бути завербовані військовослужбовці, які мають навички ведення інтернаціональних і міжнародних війн, працівники МВС, СБУ, охоронних підрозділів, майстри спорту (снайпери, сапери, біатлоністи), добре підготовлені колишні військовослужбовці. Військовослужбовці краще розуміються на питаннях розвідки, контрспостереження, детальніше відпрацьовують плани майбутніх операцій. До того ж важливо, що кілери цієї групи у більшості випадків не мають судимостей і не перебувають на обліку у правоохоронних органах [2].

Найманими вбивцями керує не лише корисливий інтерес. По-перше, наймані вбивці у своїй більшості є некрофільними натурами, поведінка яких визначається самою потребою у вчиненні вбивств. По-друге, вони в той же час є дуже обережними та виваженими. У таких ситуаціях можуть діяти лише спокійні, витримані особи, здатні розраховувати різні варіанти розвитку подій. По-третє, зовсім не виключається, що окремі наймані вбивці мають і мотив помсти багатим і успішним людям через те, що вони успішніші за них. Кілери- спокійні та врівноважені особи, характеризуються обережністю, уважністю та мобільністю. Особистість найманого вбивці представляє собою виключну небезпеку для суспільства через те, що вчинені ними злочини дуже важко розкрити, оскільки між ними та особистістю потерпілого відсутній будь-який соціальний зв'язок [1].

Таким чином, при розслідуванні вбивств вчинених на замовлення одним з головних завдань є збирання відомостей про особу злочинця. Тому характерні особливості вбивць посідають ключове місце у криміналістичній характеристиці названої категорії злочинів. Комплекс відомостей про особистість вбивці, який формується у результаті накопичення даних про типологічні риси та поведінку осіб, які вчинили вбивство на замовлення, є основою для формулювання і перевірки версій у кожній конкретній кримінальній справі.

Література:

1. Горбачевський В. Я. Особливості кримінологічної характеристики вбивств на замовлення. Право України. 2013. С. 58-61.
2. Шепітько В.Ю. Особливості криміналістичної характеристики вбивств на замовлення. Вибрані твори К.: Апостіль, 2010. С. 445-451.
3. Костенко М.В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика: Монографія. За ред. проф. Коновалової В.О. Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. С. 160

Чумак Анастасія Сергіївна,
*студентка 3 курсу Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Питання культури інформаційної безпеки широко висвітлюється у спеціальній літературі. Сьогодні критична маса науково-практичних знань щодо розвитку суспільних інформаційних відносин у такому аспекті дає змогу сформулювати на теоретичному рівні елементи загальної теорії організації

інформаційної безпеки в умовах формування інформаційного суспільства – захисту інформації в автоматизованих комп'ютерних системах.

Комп'ютерний геній і лиходійство прогнозовано виявилися цілком сумісними, класичний арсенал злочинного світу виявився актуальним і у сучасному кіберпросторі. Зламування, крадіжки, здирництво, шантаж, психологічне насильство, «кримінальні» можливості Інтернету вже сьогодні «оцінені» українськими і міжнародними терористичними організаціями. Паролі, явки, конспіративні зустрічі членів терористичних та радикальних угруповань успішно перемістилися у віртуальний світ, спантеличили спецслужби практично всього цивілізованого світу. Специфіка комп'ютерних злочинів робить їх важко розкриваними, вони: вчиняються в одну мить, добувати докази надзвичайно складно, робити це слід по гарячих слідах, те, що може бути доказом, недовго зберігається в реєстраційних системах [2].

Сучасні інформаційні технології дають можливість злочинцям, терористам швидко і ефективно об'єднуватися в угруповання, залишатися непоміченими, здійснювати атаки на елементи національних інфраструктур. Перехід зловмисників у віртуальний світ, потребує надзвичайно потужних наукоємних методів протидії з десятками і сотнями кроків на випередження. Інтернет затягнув у свою мережу десятки і сотні мільйонів користувачів нечуваними масштабами свободи, безвізовим подоланням кордонів, відсутністю цензури, довільним ступенем анонімності [3].

Кримінальну відповідальність за комп'ютерні злочини в Україні запроваджено у 1994 році, кількість таких правопорушень щорічно зростає. Наприклад, у 2013 році було обліковано 1437 кримінальних правопорушень, а у 2017 році вже 7953. Кримінальний Кодекс України (ККУ)[1] постійно поповнюється новими статтями, у 2001 році Україна приєдналася до Конвенції про кіберзлочинність, у 2006 році ратифіковано Додатковий протокол до цього документу Рівень інформатизації українського суспільства залишається мало не на найвищому рівні, але вітчизняні хакери добре набили руку на діях, які підпадають під статтю 361 ККУ з «Несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерних систем», 2017 року СБУ розслідувало 474 відповідних кримінальних справ. В Україні у рамках адаптації нормативної бази до міжнародних стандартів слід збалансувати права і обов'язки операторів і провайдерів телекомунікацій [5].

Важливе значення для організації захисту інформації в Україні має вирішення проблем в організаційно-технічному, а також організаційно-правовому та організаційно-управлінському аспектах. У контексті проблематики слід звернути увагу на стан правового регулювання питань організації захисту інформації, який в Україні зумовлюється такими чинниками: а) складність системи правового регулювання в інформаційній сфері; б) недостатність наукового забезпечення розробки нормативно-правових актів і нормативних документів з питань проведення досліджень, розроблення та виробництва засобів забезпечення організації захисту інформації; в) недосконалість організації системи сертифікації інженерно-технічних та програмно - математичних засобів захисту інформації; г) недосконалість системи атестації на

відповідність вимогам технічного захисту інформації державних об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає захисту; д) недостатня узгодженість чинних в Україні нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічного захисту інформації з відповідними міжнародними договорами України, у тому числі щодо боротьби з комп'ютерною злочинністю [4].

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що проблематика захисту інформації в автоматизованих системах у науці й практиці України перебуває на стадії становлення і потребує ґрунтовного наукового забезпечення, зокрема систематизації, в тому числі на рівні організаційно-правового аспекту. У зв'язку з цим є потреба формування комплексної наукової дисципліни теорії організації інформаційної безпеки, а в її складі – субінституту захисту інформації в автоматизованих системах.

Література:

1. Кримінальний кодекс України, від 04.11.2018, № 2581-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
2. Біленчук П.Д. Комп'ютерна злочинність : Навч. Посіб. П. Д. Біленчук, Б. В. Романюк, В. С. Цимбалюк. Київ: Атіка, 2010. 240 с;
3. Голубев В. О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій. Просвіта. 2008. 241 с;
4. Інформаційні технології та захист інформації.: Збірник наук.праць. м. Запоріжжя . Юрид. Ін-т МВС України. 1998. 45 с;
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (Станом на 2017 рік). Сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011>.

Шавлак Валентина Романівна,
студентка 1 курсу магістратури
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

НЕДОЛІКИ НОРМОТВОРЧОЇ ТЕХНІКИ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Актуальним сьогодні у річищі євроінтеграції є дослідження відповідності кримінально-виконавчого законодавства європейським стандартам та принципам. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи України для беззаперечного дотримання прав людини і громадянина та гуманізації кримінально-виконавчого механізму; зокрема, передбачено удосконалення законодавства, що регулює діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України.

Основним актом, що регулює порядок відбування кримінальних покарань є Кримінально-виконавчий кодекс України. Доцільно звернути увагу на окремі положення цього нормативно-правового акту, які потребують оновлення та викладу із дотриманням правил нормотворчої техніки, оскільки виклад цих

положень на даний момент зумовлює наділення суб'єктів владних повноважень дискреційними повноваженнями.

Відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2 від 11.03.1980 р., дискреційними є повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за цих обставин. На даний момент, дискрецією можна вважати можливість державного органу, його посадової особи, особи, уповноваженої на виконання функції держави обирати одне із альтернативних дійнь.

Прикладами вад законодавчої техніки, яка зумовлює дискрецію є окремі норми Кримінально-виконавчого кодексу України. Ст. 54 Кримінально-виконавчого кодексу визначено засходи заохочення та стягнення, які застосовуються до осіб, засуджених до арешту. Ч.2 ст. 54 передбачено, що за порушення порядку відбування покарання у виді арешту до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися стягнення у виді догани або поміщення в карцер строком до 10 діб [1]. Стягнення у виді поміщення в карцер регулюється так само, як і заходи стягнення для осіб, позбавлених волі. При призначенні стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Отже, у ст. 134 Кримінально-виконавчого кодексу відсутні конкретні критерії розмежування тяжкості вчиненого проступку засудженим до арешту чи позбавлення волі і вказівка на вид стягнення, яке має бути застосоване.

Суперечливим є положення ч. 8 ст 134 Кримінально-виконавчого кодексу щодо застосування стягнення у виді поміщення засудженого до позбавлення волі в дисциплінарний ізолятор або в карцер чи переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) за вмотивованою постановою начальника установи виконання покарань, або особи, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання. Ч.5 ст. 135 вказує на те, що таке стягнення може бути застосовано начальником установи виконання покарань на строк до однієї доби до прийняття рішення про застосування стягнення дисциплінарною комісією, якщо мало місце порушення реиму відбування покарання, яке полягало у перебуванні у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, участі в конфліктній ситуації, бійці, масових заворушеннях або інших діях, що створюють серйозну загрозу підтримці порядку в установі [1]. На мою думку, поняття «серйозна загроза», «конфліктна ситуація» є оціночними і можуть досить вільно тлумачитися суб'єктом уповноваженим на застосування цього виду стягнення, що, безумовно, є недоліком юридичної техніки.

Ст. 59 ч. 7 встановлюється, що засуджені до обмеження волі, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття шести місяців строку покарання за постановою начальника виправного центру можуть проживати за межами гуртожитку з своїми сім'ями [1]. Вважаю, що у наведеній частині статті формулювання «можуть проживати» не вказує на бажання засудженого проживати з родиною/у виправному центрі, а наділяє начальника виправного

центру дискреційними повноваженнями та робить можливим отримання посадовою особою неправомірної вигоди в разі прийняття певного рішення.

Отже, на мою думку, чинний Кримінально-виконавчий кодекс містить істотні недоліки законодавчої техніки, які зумовили неточність багатьох формулювань, а також наділення окремих суб'єктів дискреційними повноваженнями. Є нагальна необхідність удосконалення кримінально-виконавчого законодавства шляхом внесення змін, якими б було виправлено зазначені вади.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

Шапорда Екатерина Александровна,
*студентка 1 курса юридического
факультета Молдавского
государственного университета,
г. Кишинёв, Республика Молдова*

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НОРМ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

На сегодняшний день, признание юридического лица отдельным субъектом уголовного права, является одной из наиболее сложных и достаточно дискуссионных проблем. В данной статье мы рассмотрим, на примере законодательства Республики Молдова и Украины, может ли юрлицо, с точки зрения принципов и понятий уголовного права, быть субъектом, привлеченным к уголовной ответственности.

Основными мотивами для появления проблемы введения в категорию субъектов уголовной ответственности юрлица стали *рекомендация об установлении уголовной ответственности юридических лиц*, принятая в 1978 г. Европейским комитетом по проблемам преступности Совета Европы и *Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию*, заключенная в Страсбурге в 1999 г.

Основным аргументом «за» введение юрлиц в категорию субъектов уголовной ответственности, выступила усиленная борьба с коррупцией, которая всё больше распространяется среди юрлиц. К тому же, экономические преступления, совершенные в рамках юрлица, по своим масштабам не могут сравниться с теми же преступлениями, совершенными на уровне физических лиц.

Таким образом, после принятия в 2002 году нового Уголовного кодекса, Республика Молдова присоединилась к ряду стран, признающих юрлицо отдельным субъектом уголовного права. Согласно ст. 21(3) УК РМ, «Юридическое лицо, за исключением органов публичной власти, привлекается к уголовной ответственности за деяние, предусмотренное уголовным законом, если оно виновно в невыполнении или ненадлежащем выполнении прямых

предписаний закона, устанавливающих обязанности или запреты на осуществление определенной деятельности». Так же, в этой же статье предусмотрены и обстоятельства, позволяющие привлечь юрлицо к уголовной ответственности. К ним относятся:

а) деяние совершено в его интересах физическим лицом, наделенным руководящими функциями, которое действовало самостоятельно или как член органа юридического лица;

б) деяние допущено, разрешено, утверждено или использовано лицом, наделенным руководящими функциями;

в) деяние совершено вследствие отсутствия надзора и контроля со стороны лица, наделенного руководящими функциями [1].

И все же, введение данной нормы в содержание УК РМ стало законодательной новеллой для нашей страны, так как институт уголовной ответственности юрлица ранее не существовал на территории РМ. Соответственно, появилось большое количество аргументов «против» данного субъекта уголовной ответственности.

Одним из основных аргументов «против» юрлица, как отдельного субъекта в УК, выступает отсутствие вины и ответственности, которые являются основными признаками субъекта уголовного права. Иными словами, юрлицо – некоего рода фикция, т.е. оно не может быть независимым, отдавать отчет в своих действиях и руководить ими, а значит все действия юрлица зависят непосредственно от физических лиц, которые его представляют.

Помимо того, что присутствует несоответствие данной нормы УК с принципом виновной ответственности, можно с уверенностью говорить и о нарушении ещё одного фундаментального принципа уголовного права – принципа личной ответственности. Так, лицо, совершившее преступление, отвечает лишь за то, что было совершено им лично. В данном контексте заметно явное несоответствие, поскольку юрлицо никогда не сможет совершить преступное деяние лично, «за спиной» этого деяния всегда будет стоять физическое лицо, которое и должно быть привлечено к уголовной ответственности. Молдавский законодатель, всё же, не исключает возможности привлечения физического лица к уголовной ответственности. Так, ст. 21 (5) предусматривает, что уголовная ответственность юрлица не исключает ответственности физического лица за совершенное преступление. Всё же, «не исключает» не означает, что вместе с юрлицом к уголовной ответственности обязательно будет привлечено физическое лицо. Однако, в случае привлечения к уголовной ответственности юрлица одновременно с физическим за одно и то же преступление, нарушается еще один принцип уголовного права, согласно которому, никто не может быть повторно подвергнут уголовному преследованию и уголовному наказанию за одно и то же деяние.

Нужно отметить и тот факт, что с момента введения нового субъекта уголовного права в содержание УК РМ, соответствующие нормы довольно часто изменялись, что ещё раз подтверждает противоречивость данного субъекта.

Анализируя украинское законодательство, на первый взгляд может показаться, что нормы, относительно уголовной ответственности юрлиц

значительно отличаются от рассмотренных выше. Действительно, есть характерные различия института уголовной ответственности юрлиц в молдавском законодательстве и украинском. Несмотря на это, меняется ли суть проблемы? Я считаю, что нет.

С принятием в 2013 г. Украине Закона *«О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины по выполнению Плана действий по либерализации Европейским Союзом визового режима для Украины относительно ответственности юридических лиц»*, в УК Украины был введен новый раздел, устанавливающий меры уголовно-правового характера в отношении юрлиц. Основное различие законодательства РМ и Украины в том, что в УК Украины юрлицо не было введено в категорию субъектов права, таким образом можно сделать вывод, что Украина не признала полностью институт уголовной ответственности юрлица, а пошла по пути «квазиуголовной ответственности» [3].

Анализируя нормы XIV¹ части УК Украины, и некоторые нормы УПК Украины, можно утверждать, что уголовное судопроизводство в отношении юрлица осуществляется в пределах соответствующего уголовного процесса в отношении его уполномоченного лица. Также, вместе с вынесением обвинительного приговора уполномоченному лицу, может быть принято решение о применении уголовно-правовых мер в отношении соответствующего юрлица, указанные в резолютивной части приговора [3].

Несмотря на то, что, согласно УК и УПК Украины, юрлицо всегда рассматривается в совокупности с физическим лицом, и не может само по себе нести ответственность, в отличие от РМ, где юрлицо отдельный субъект уголовного права, всё-таки существуют некоторые противоречивые аспекты.

Как и в случае с РМ, применение уголовно-правовых мер к юрлицу противоречит принципу, закреплённому в ст. 61 Конституции Украины – «Юридическая ответственность лица имеет индивидуальный характер».

Совершенное посредством юрлица преступление всегда исходит от определенного физического или группы физических лиц, которые, в свою очередь, заинтересованы в результате совершаемого преступления, даже если преследуются интересы юрлица, а не их персональные. Однако, помимо данной группы лиц, которые, по моему мнению, и должны нести ответственность в 100 % случаев, меры применяемые относительно юрлиц, распространяются и на тех, кто мог даже не подозревать о совершенном деянии (рабочий персонал; лица, которые не участвовали в совершении преступления). Штраф, конфискация имущества и ликвидация юрлица неизбежно распространяются на всех его сотрудников, и тогда, можно ли говорить о соблюдении главного принципа уголовного права -личной ответственности, упомянутого ранее в случае с РМ.

Исходя из того, что я против юрлица в качестве отдельного субъекта уголовного права, я считаю, что соответствующая норма должна быть исключена из содержания ст.21 УК РМ, соответственно и нормы XIV¹ части УК Украины, по моему мнению, должны быть пересмотрены, по причинам, описанным ранее. Таким образом, будет обязательным привлечение

к ответственности физических лиц, непосредственно причастных к преступлению, т.е. будет соблюден принцип виновности и личного характера уголовной ответственности. Так же, в данном контексте, хочу привести предложение законодательного регламентирования (de lege ferenda). Я считаю, что факт совершения преступления посредством или от имени юрлица, стоит рассматривать в качествеотягчающего обстоятельства при индивидуализации уголовной ответственности физического лица, совершившего преступление, так как степень вреда и ущерб, нанесенные преступлениями, совершенными посредством юрлиц, гораздо значительнее и опаснее для общества. Исходя из этого, предлагаем дополнить ст. 77(1) УК РМ новой буквой о), и, соответственно, ст. 67 УК Украины новой цифрой 14), со следующим содержанием: «Совершение преступного деяния физическим лицом, посредством или от имени юридического лица»

Литература:

1. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002. Дата обновления: 14.04.2009
2. Botnaru S., Buruiană O. Răspunderea penală a persoanei juridice. Studia Universitatis Moldaviae, 2015, nr.8(88), стр. 77-80.
3. Трут Д., Автух А.. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність?
4. Уголовный кодекс Украины от 05.04.2001. Дата обновления: 26.02.2019

Шестопалов Роман Миколайович,
*кандидат юридичних наук, прокурор
відділу нагляду за дотриманням законів
органами, які ведуть боротьбу з
організованою злочинністю прокуратури
Дніпропетровської області,
м. Дніпро, Україна*

ЕКСТРАОРДИНАРНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Українське кримінальне судочинство, яке, на нашу думку, імітує уособлення європейських еталонів правового захисту прав і свобод злочинців, у ст. 28 КПК України містить аморфну та абстрактну визначеність юридичного поняття розумних строків судового розгляду, якими вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [1].

Юридичним «пріквелом» даної правової категорії можемо назвати фікцію, закріплену в ст. 2 чинного КПК України про те, що одним із завдань кримінального провадження є швидкий судовий розгляд з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Єдиним і унікальним джерелом пізнання утопічності цієї норми, є практика, реалії якої не лише підтверджують нікчемність і декларативність даної правової регламентації, а й стають джерелом творчого натхнення для пошуку екстраординарних шляхів оптимізації кримінального судочинства.

Характерним є те, що одразу після вступу в силу КПК України 2012 року українські суди регулярно здійснюють узагальнення судової практики з метою виявлення причин тривалого судового кримінальних справ і проваджень. І суди усіх ланок, як «на ксероксі», серед основних причин зазначають невиконання процесуальних обов'язків учасниками процесу (неявка обвинуваченого (підсудного), їх захисників, потерпілих, свідків); невиконання органами поліції судових рішень про примусовий привід свідків; неналежна якість досудового слідства (призначення судом експертиз, витребування нових доказів тощо); складність кримінальних справ; навантаження на суддів, їх перебування на лікарняному, у відпустках тощо; кадровий «голод» в українських судах, неналежна організація їх роботи; повернення справ на новий розгляд після скасування рішень апеляційною чи касаційною інстанцією [2, 3].

Але, мало хто наслідуються у своїх узагальненнях щодо основних причин надмірного залишку нерозглянутих судом кримінальних проваджень озвучити основну реальну причину, якою справедливо можна вважати «процесуальну шизофренію організаційно-правових засад кримінального судочинства за КПК України зразка 2012 року». В обґрунтування постановки цього «правового діагнозу» визначимо основні реальні причини цього негативного явища, обумовлені повсякденною практикою, та запропонуємо шляхи їх вирішення.

Покарання за вчинення злочину має бути невідворотним, справедливим, своєчасним (актуальним) та достатнім для недопущення його (злочину) повторення. Вказане обумовлює те, що вирок суду із призначенням покаранням (або виправданням особи) має завершальну місію кримінального судочинства, - захист особи, суспільства держави від злочину, захист прав учасників кримінального провадження і недопущення застосування покарання до невинуватого. І тому саме швидкості судового розгляду має бути приділено основну увагу, як запоруки актуальності, своєчасності та невідворотності забезпечення покарання (або виправдання невинуватого).

Утім основними справжніми причинами «гальмування» розумних строків судового розгляду кримінальних проваджень вважаємо наступні.

По-перше, зловживання учасниками процесу своїми правами щодо подачі клопотань про відвід судді, прокурору з підстав «наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості» (п. 4 ч. 1 ст. 75, п. 3 ч. 1 ст. 77 КПК України). Уявімо ситуацію про розгляд судом складного та багатоепізодного кримінального провадження із значною кількістю обвинувачених, кожен з яких має право на п'ять адвокатів, котрі з метою затягування процесуальних строків та «збивання ажіотажу розгляду справи» почергово будуть заявляти клопотання про відвід спочатку судді (при умові розгляду такого клопотання іншим суддею та з урахуванням витрат на реєстрацію цих паперів по канцелярії, авторозподілу, завантаженості та планів судді, який розглядатиме питання про відвід свого колеги), а потім прокурору, із

наведенням власних за переконанням, але ідентичних за змістом клопотань про відвід судді чи прокурору через його упередженість чи необ'єктивність. Тому вказаними нормами КПК України слід обмежити право сторін на відвід задля убезпечення саме зловживанням правом на захист як технічною (процедурною) обставиною для затягування судового розгляду.

По-друге, передбачена ст. 314 КПК України можливість суду повернути обвинувальний акт прокурору є «правовою відмазкою» судді щодо свідомого небажання розглядати ту, чи іншу справу як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин, обумовлених складністю справи, її категорією, складом обвинувачених, потерпілих, захистків чи інших сторін. Вказане породжує наявність підстав для вибіркового правосуддя, наділяючи служителя Феміди правом розгляду (нерозгляду) конкретної справи за принципом: «цю справу розглядатиму, вона нормальна, а ця, – проблемна, тому треба повернути обвинувальний акт прокурору». Передбачене п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України право суду у підготовчому судовому засіданні повернути обвинувальний акт з підстав його невідповідності вимогам КПК України не є правонаступником додаткового розслідування, передбаченого КПК УРСР 1960 року. Крім того за аналізом лише змісту обвинувального акта за КПК 2012 року, юридична конструкція якого навіть не містить аналізу доказів за зразком обвинувального висновку за КПК УРСР 1960 року (не говорячи вже про відсутність на стадії підготовчого засідання самих матеріалів кримінального провадження), не можна зробити умовивід про те, чи відповідає він (акт) вимогам КПК України чи ні. Крім того, такий умовивід судом на стадії підготовчого судового засідання робиться «в умовах неочевидності» (на підставі лише самого акта і реєстру, без самих матеріалів провадження). Особливо це стосується розповсюдженішої ганебної практики суб'єктивного констатування суддями (на стадії підготовчого засідання) неналежного, як на їх думку, формулювання обвинувачення та доведеності (недоведеності) вини особи у вчиненні злочину. Тому, з метою унеможливлення зловживання суддями своїм правом щодо вибіркового правосуддя пропонуємо п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України виключити.

По-третє, в ч. 2 ст. 314 КПК України слід виключити потерпілого, як обов'язкового суб'єкта, відсутність якого в підготовчому судовому засіданні виключає можливість його проведення та призначення справи до розгляду по суті. Для прикладу, у складних та багатоєпізодних кримінальних провадженнях, вчинених організованими групами та злочинними організаціями із міжрегіональними зв'язками, та у яких, як правило, кількість жертв злочину визначається десятками та широкою географією, підготовче засідання може тривати не місяцями, а роками з причин неможливості зібрати самих потерпілих в одній судовій залі, що часто-густо неможливо зробити фізично через відсутність таких приміщень суду.

По-четверте, одним із численних зловживань сторони захисту, направлених на зменшення ажіотажу (особливо серед потерпілих, зацікавлених у швидкому відновленні справедливості та забезпеченні невідворотності покарання), зниження актуальності судового розгляду, затягування часу, є клопотання про повне зачитування прокурором обвинувального акта.

У складних, багатоепізодних і резонансних справах обвинувальні сторінки обвинувального акта можуть обліковуватись не сотнями, а тисячами, а фізичне їх зачитування прокурором (при призначенні справи, як правило раз на місяць, та з урахуванням відкладень через неявку адвоката, участь якого є обов'язковою, або неявку іншої сторони, зайнятість судді з розгляду іншої справи, або перебування на лікарняному чи у відпустці, чи закінчення повноважень) може тривати роками, що сприяє втраті як самої актуальності справи, так і ганьбить задекларовану у ст. 2 КПК України засаду швидкого судового розгляду. Тому, з метою забезпечення його оперативності в ч. 2 ст. 347 КПК України слід виключити право учасників кримінального провадження заявляти клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.

По-п'яте, новелою КПК 2012 року є колегіальність розгляду кримінального провадження судом першої інстанції. Задумка була непогана, начебто з метою збільшення об'єктивності суду, недопущення суддівських помилок через людський фактор тощо. Але на практиці, по суті це нівелює швидкість судового розгляду та, як наслідок, усі правозахисні ідеї кримінального процесу. Зокрема, виникла нова проблема, – зібрати до купи не лише усіх учасників провадження, а й сам склад суду. Почергове, протягом року, перебування суддів у відпустках (іноді до 59 днів кожного), на лікарняних, на курсах підвищення кваліфікації, їх зайнятість з розгляду інших справ, відсторонення їх від посади через розгляд скарг ВКС та ВРП, закінчення їх повноважень лише каталізують затягування судового процесу. Тому, з метою вирішення даної проблеми, слід в ст. 33 КПК України передбачити, що колегіальний судовий розгляд кримінального провадження судом першої інстанції має бути лише при розгляді тієї категорії справ про злочини, за які передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі.

По-шосте, колегіальний судовий розгляд кримінальних проваджень про вчинення особливо тяжких злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі строком на 10 років, породжує й іншу негативну обставину, що сприяє затягуванню судового слідства, – незмінність складу суду, передбачену ст. 319 КПК України. Дана процесуальна ідіома на практиці зсередини руйнує весь сенс завдань, кримінального судочинства, визначений ст. 2 КПК України щодо оперативності судового розгляду. Наприклад, закінчення п'ятирічного терміну повноважень у одного судді, відсторонення від посади другого, переведення до іншого суду третього, їх заміни та нескінченний перелік обставин (у т.ч. штучно створених) щодо «вибування» суддів зі складу колегії при розгляді конкретної справи, неможливість в суді повторно утворити колегію, «відбудування» самого провадження на розгляд до іншого суду сприяє не лише затягуванню розгляду справи, спускаючи на гальмах її актуальність, а й стає епіцентром правового нігілізму серед громадян України, повний крах авторитету судової та правоохоронної системи, що матиме своїм наслідком знищення української державності.

Саме ці обставини, прикриті ширмою необхідності демократичних перетворень, є основною корозією судово-правоохоронної реформи, яка роз'їдає її зсередини і веде до повного краху України як демократичної правової держави.

Вважаємо, що саме ці елементи кримінального судочинства потребують якнайшвидшої оптимізації саме такими екстраординарними шляхами, але завдяки саме яким можливе спасіння судово-правоохоронної системи України, та взагалі її рятуння як держави.

Література:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL.: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Закон і Бізнес / 01.12.2014 / «БСС назвав причини тривалого судового розгляду кримінальних проваджень» URL.:https://zib.com.ua/ua/print/111726_vssu_nazvav_prichini_trivalogo_rozglyadu_kriminalnih_provadz.html
3. Приндюк М. Узагальнення на тему «Причини тривалого розгляду кримінальних справ, які перебувають у провадженні районних судів м. Києва, та кримінальних справ, які знаходяться на розгляді понад рік». URL.: <http://www.apcourtkiev.gov.ua/wp-content/uploads/2015/07/Uzag11.doc>.

Шостак Юлія Олександрівна,
*студентка 3 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:
Климюк Ірина Миколаївна,
*викладач кафедри адміністративного і
кримінального права Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Незважаючи на політичні зміни, боротьбу з корупцією та стремління влади стабілізувати економіку, в Україні й далі діють злочинні схеми відмивання коштів через фіктивні підприємства, діяльність яких призводить до значних матеріальних збитків. Розмір грошових коштів, які не сплачуються до державного бюджету рахується мільйонами, а в деяких випадках – мільярдами гривень. Тому, наразі існує нагальна потреба у розробленні ефективних засобів боротьби, а також подолання наявних прогалин і недоліків, які наявні у сфері регулювання таких відносин.

На сьогодні, створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності є кримінально караним діянням, і відповідальність передбачена ст.205 Кримінального кодексу України [2]. Однак, жодним нормативним актом не визначено поняття не «фіктивне підприємство», не «фіктивна фірма», не «фіктивний суб'єкт господарювання», що ускладнює проблему існування фіктивного господарювання. Господарський кодекс доповнено статтею 55-1, у якій вперше визначено ознаки фіктивної господарської діяльності, які дають підстави для звернення до суду про припинення юридичної особи або припинення

діяльності фізичною особою - підприємцем, у тому числі, визнання реєстраційних документів недійсними [1]. Упродовж 2016-2019 рр. за ознаками злочину, передбаченого ст. 205 КК України було зареєстровано 1725 правопорушень (за 2019 р– 154). Закрито ж кримінальних проваджень у зв'язку з винесенням обвинувального вироку за ст. 205 КК України за обраний період 174.

Цей злочин за своєю сутністю є підпорядкованим і може бути пов'язаним із вчиненням і приховуванням багатьох економічних злочинів, безпосередньо спрямованих на одержання матеріальної вигоди. В криміналістичній літературі фіктивне підприємництво пов'язується з розкраданням державного або колективного майна, ухиленням від сплати податків, незаконним отриманням і використанням кредитів та іншими злочинами [3; с.162].

Причини, що спонукають до вчинення цього злочину загальновідомі. По перше – це високий рівень оподаткування фонду зарплати, який зумовлює економічну доцільність «позакасових» форм оплати праці. По друге – прагнення ухилитись від сплати ПДВ і податку на прибуток підприємств. Умовами, що сприяють поширенню суб'єктів господарювання з ознакам фіктивності на території України, є також непередбачена податкова політика держави, відсутність належного контролю з боку правоохоронних і контролюючих органів і що найбільше, на нашу думку, вплинуло на їх поширення – високий рівень корупції державних службовців, які задіяні в здійсненні державної реєстрації, проведенні контрольно-перевірочної роботи суб'єктів господарювання.

Виявити на практиці фіктивні підприємства в більшості випадків можна тільки на стадії безпосереднього здійснення реальних протиправних дій. На стадії державної реєстрації можна лише виявити окремі оперативні ознаки наміру здійснити правопорушення. Реєстрація фіктивного підприємства на підставну особу або особу з проблемним соціальним статусом тощо. Одним із факторів, що вказує на відсутність у особи наміру займатись статутною діяльністю та використовувати зареєстроване підприємство з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення заборонених видів діяльності є неодноразові факти реєстрації нею суб'єктів господарювання на своє ім'я та нездійснення ними будь-якої фінансово-господарської діяльності. Механізм вчинення злочинних дій при фіктивному підприємстві зводиться до однієї схеми за якої кошти перекачуються з одного рахунку на інший і на одному з етапів вилучаються злочинцями після чого фірма або припиняє існування або повідомляє про банкрутство [4; с.107].

Шапіро В.С. та Мотрюк В.Д. у своїй роботі наводять два способи боротьби з фіктивними підприємствами. Перший полягає у визнанні усіх договорів з такими фірмами недійсними як таких, що укладені всупереч інтересам держави та суспільства. Цей порядок є виключно судовим, а тому багато в чому залежить від грамотної аргументації платником податків своєї невинуватості, а також позиції вищих судових інстанцій по цій категорії справ. Другий спосіб боротьби з фіктивними фірмами є органічним продовженням першого. Визнавши договори добросовісного контрагента через суд недійсними (навіть у випадку відсутності його вини), податковий орган ініціює перевірку, за підсумками якої коригує створений підприємством податковий кредит та валові витрати. Як наслідок цього, з'являються податкові повідомлення-рішення, якими донараховується сума заниженого податку та застосовуються штрафні санкції за таке заниження [5; с. 148].

На нашу думку, все ж таки першочерговим завданням на шляху до подолання такого негативного явища має стати якнайшвидше приведення у відповідність законодавства у цій сфері. Зокрема, мають бути нормативно закріплені визначення основних понять, пов'язаних з фіктивним господарюванням. Крім того, запровадження відповідальності посадових осіб, що проводять державну реєстрацію фіктивних підприємств та допускають порушення встановленого порядку реєстрації, буде також запобігати та стримувати зростання кількості випадків відповідного злочину.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що фіктивне підприємництво зумовлює цілий комплекс негативних наслідків, для економіки держави. Тому протидія даному злочину має відбуватися через реалізацію сукупності заходів нормативно-правового, організаційного, управлінського характеру. Варто додати, що зведення до мінімуму випадків злочинності у сфері господарської діяльності є важливою умовою євроінтеграції, яка виступає головним зовнішньополітичним напрямом України.

Література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 2473-VIII Дата оновлення: 07.02.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III Дата оновлення: 26.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>(дата звернення 26.04.2019)
3. Воробей О. В. Криміналістична характеристика злочинної діяльності фіктивних підприємств в Україні, як основа діяльності конвертаційних центрів. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 1. С. 161-167.
4. Люшняк А. І. Проблеми існування фіктивного підприємництва. Форум права. 2015. № 2. С. 106–109.
5. Шапіро В. С. Стан та протидія фіктивному підприємництву в Україні. Інформація і право. 2015. № 2. С. 144-151.

Яценко Дар'я Олегівна,
*студентка 3 курсу Київського
національного торговельно-економічного
університету,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Давиденко Валерій Степанович,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-
економічного університету,
м. Київ, Україна*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КАТАСТРОФ В АВІАЦІЇ

За статистикою, повітряний транспорт є найбезпечнішим видом транспорту. За один рік авіаційний транспорт перевозить більшу половину

населення Землі, понад 4,5 мільярдів людей. Кожні 2-3 секунди злітають та сідають літаки, а кожного дня в небо здійснюються близько 100 тисяч літаків.

Аналізуючи стан аварійності в авіації, необхідно зауважити, що за останні 5 років було 107 катастроф, у яких погинуло близько 3500 осіб, на рік це приблизно 540 людей. Але співвідношення щодо кількості смертності вражає, адже статистика ДТП за один місяць перевищує статистику гибелі людей в авіакатастрофах за декілька років. Катастрофи в авіації мають певні особливості розслідування, які суттєво відрізняються від розслідувань ДТП або залізничних катастроф.

Доречно визначити поняття авіаційної катастрофи та події. Авіаційна катастрофа – це (авіакатастрофа, авіатроща) – авіаційна пригода, що призвела до загибелі одного чи більше людей, які знаходилися на борту повітряного судна. Авіаційна подія пов'язана з експлуатацією повітряного судна, яка виникла з моменту, коли будь-яка особа підіймається на борт з наміром здійснити політ, до моменту, коли всі особи, які перебувають на борту, покинули повітряне судно [1, с. 25-26].

Список найбільших авіаційних катастроф України є переліком усіх авіаційних пригод, що відбулися на території України та стали причиною смерті щонайменше 200 осіб. За даними порталу Aviation Safety Network з 1919 року на території України стався 131 авіаційний інцидент, 65 з яких призвели до смерті 1359 осіб. У базі сайту Bureau of Aircraft Accidents Archives, також присвяченого авіабезпеці, міститься інформація про 138 авіакатастроф, які призвели до 1814 жертв. Найбільш смертоносні катастрофи в Україні припали на 1970-ті роки, проте найбільшою за кількістю жертв стала катастрофа Boeing 777 Малайзійських авіаліній, що відбулася 17 липня 2014 року та призвела до загибелі усіх 298 осіб, що перебували на борту літака [2].

Слушною є думка Мотляха О.І., що авіаційна катастрофа, пов'язана з падінням повітряного судна з людьми на землю, має свої особливості розслідування подій такого характеру. Оскільки важко визначити виходячи зі змісту слідчої ситуації, що склалася – це інцидент, серйозний інцидент, надзвичайна подія, яка містить ознаки злочину. Ми не можемо не погодитися із думкою автора, адже авіаційна катастрофа – це серйозна подія, яка відбувалася на борту літака та призвела до гибелі людей та руйнування і знищення судна [3].

Розслідування авіаподій розпочинається з часу отримання повідомлення про подію і до моменту затвердження акту розслідування того, що відбулося, уповноваженою слідчою комісією. Діяльність по організації розслідування авіаційних катастроф, регулюється Положенням про службове розслідування авіаційних подій на території України та Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації у відповідності до вимог Повітряного кодексу, Правил польотів у повітряному просторі України, Настанови з проведення польотів і Порадника з організації льотної роботи з додержанням вимог стандартів і рекомендацій ІКАО по виявленню фактів (причин) авіаційних подій та інцидентів.

Також, необхідно додати, що до таких авіаційних пригод слід відносити: випадки пожежі або вибуху літака в повітрі; зіткнення літака з різними перешкодами при зльоті й посадці; падіння літака в результаті втрати керування або відмови у роботі двигуна; руйнування літака в повітрі через конструктивний

недоліків або в результаті турбулентності в районі великих грозових фронтів; зіткнення літаків при польоті вночі або в складних метеорологічних умовах; руйнування літака при посадці й зльоті в результаті несправності злітно-посадочних пристроїв.

У випадку авіаційної катастрофи, яка супроводжується загибеллю пасажирів та екіпажу повітряного судна, призначається Комісія авіапідприємства (об'єднання) у склад якої входить: льотна підкомісія; інженерно-технічна підкомісія та адміністративна підкомісія. Діяльність цих спеціально призначених Комісій перебуває у тісному взаємозв'язку з органами прокуратури та Міністерства внутрішніх справ України, які у свою чергу координують увесь процес розслідування авіакатастрофи. Спільні дії також забезпечують проведення: рятувальних робіт; патологоанатомічних досліджень загиблих; пошуку родичів потерпілих у тому числі осіб, що загинули; перевірку вантажів, які були на борту повітряного судна; призначення відповідних експертиз та ін. Аналізуючи та узагальнюючи зміст звітів підкомісії, а також підсумкового Акту розслідування уповноваженої слідчої Комісії, приймається остаточне рішення про об'єктивні та суб'єктивні фактори, які спричинили авіаційну катастрофу.

Коли призначена Комісія висуває свої версії щодо катастрофи – це вже є логічним кінцем або результатом проведеної роботи. Колісниченко А.Н та Матусовський Г.А слушно зазначають, що використання систем типових версій вносить у розслідування елемент точності, повноти розслідування, допомагає слідчому проаналізувати відомі йому аналогічні ситуації і відібрати ті, що підходять під конкретний випадок з літературних джерел. Ознайомлення зі схемою таких версій дозволяє одночасно охопити та перспективно намітити всі можливі основні напрямки розслідування[4, с.10].

У підсумку зазначимо, що авіаційний транспорт є найбезпечнішим, але розслідування авіаційних катастроф має свої особливості. Розслідування авіакатастроф – це дуже складний та напружений процес з'ясування того, що відбулося на борту судна. Необхідно підкреслити, що людський фактор відіграє величезну роль у причинному зв'язку з авіаційними катастрофами. Особливо, коли певні порушення техніки безпеки є наслідком некваліфікованих дій, бездіяльності або навмисних дій службових осіб, що забезпечують безаварійну роботу авіації.

Література:

1. Кузьмічов А.С., Моїсєєв Є.М., Мацишин В.С та ін. Катастрофи в авіації : криміналістичний аналіз. Науково - практичне видання. Київ: Видавництво «КВІЦ», 2005. 500 с.
2. Найбільші авіаційні катастрофи України. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/Найбільші_авіаційні_катастрофи_України.
3. Мотлях О.І. Теоретико-криміналістичні аспекти дослідження слідчих версій при розслідуванні авіакатастроф. URL.: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/12581>
4. Колісниченко А.Н., Матусовский Г.А. О системе версий и методике их построения. Криминалистика и судебная экспертиза. К.: Высш. шк.,1970. Вып. 7. С. 7 – 13.

СЕКЦІЯ 7.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Барган Сергій Сергійович,
*студент факультету №3 Донецького
юридичного інституту МВС України,
м. Кривий Ріг, Україна*

Хайлова Тетяна Володимирівна,
*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарсько-правових
дисциплін Донецького юридичного
інституту МВС України
м. Кривий Ріг, Україна*

ВІДМЕЖУВАННЯ ОПЦІОНІВ ВІД Ф'ЮЧЕРСНИХ КОНТРАКТІВ В УКРАЇНІ

Система організації біржової діяльності в Україні після офіційного декларування Верховною Радою України про рух нашої держави до Європейського Союзу, шляхом підписання у 2014 році угоди про асоціацію Україна – ЄС, починає зазнавати позитивних змін, водночас підвищуючи роль ф'ючерсних та опціонних контрактів. Однак наростання кризових явищ у вітчизняній економіці створює проблеми в товарно-біржовій діяльності, пов'язані із пошуком нових джерел фінансування в умовах різкого зниження попиту на товарних біржах, підвищуючи значення ф'ючерсних та опціонних поставок продукції. Такими чином, для подальшого забезпечення уніфікованого та якісного обслуговування учасників ринку варто визначити межу між ф'ючерсними та опціонними угодами.

У науковій літературі біржовим угодам присвячені праці таких дослідників як: Апопія В. В., Збарського В. К., Фединського М. І., Циганкової Т. М., Шербини В. С., Юшкевича О. О. та інших науковців. Проте численні напрацювання недостатньо висвітлили питання відмінностей ф'ючерсних договорів від опціонів, що може створювати значні проблеми під час вибору тієї чи іншої угоди, адже кожна з них спрямована на виконання певного кола зобов'язань у майбутньому.

На сьогодні, окремий закон, який регулює випуск та обіг опціонів відсутній. Тому регулювання зазначеного виду договору здійснюється відповідно до низки нормативно-правових актів, зокрема Податкового кодексу України, Постанови КМУ від 19 квітня 1999 р. №632 Про затвердження «Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів», а також Рішення НКЦПФ Про затвердження «Порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії» від 23 березня 2017 р. №209.

Відповідно до ст. 14 Податкового кодексу України опціоном є цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона контракту одержує право на придбання (продаж) базового активу, а інша сторона бере на себе безумовне зобов'язання продати (придбати) базовий актив у майбутньому протягом строку дії опціону чи на встановлену дату за визначеною під час укладання такого контракту ціною базового активу [1]. Офіційне визначення встановлює, що емітент опціону зобов'язаний забезпечити безумовне й безвідкличне право покупця на здійснення операції чи відмову від неї, а покупець опціону має право у будь-який момент відмовитися від придбання таких цінних паперів. А оскільки ризик втрат для емітента опціону в даній ситуації значно вище, в якості плати за нього в момент укладення угоди власником виплачується премія, що згодом йому не повертається. Тобто опціонною премією є грошова сума, яку покупець опціону витрачає на його придбання.

Одним з ключових моментів є ціна виконання опціону або ціна базового активу, за якою його можна буде продати або придбати в майбутньому. Визначена дата закінчення дії опціону, після якої він втрачає свою цінність, називається датою виконання.

Визначення ф'ючерсного контракту міститься в Податковому кодексі України й у Постанові КМУ від 19 квітня 1999 р. №632 Про затвердження «Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» [2]. Зазначені нормативно-правові акти визначають, що на відміну від опціону, ф'ючерсна угода засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, а ціна повинна фіксуватися на момент укладання зобов'язань сторонами контракту [3, с. 151].

Так як досліджувані біржові угоди є цінними паперами, їх об'єднує низка спільних ознак, до яких належать зокрема: похідний характер угод; можливість відходу від угоди і укладання контрактів на купівлю та продаж ірраціональних фінансових інструментів (наприклад, біржових індексів); однаковий склад сторін угод (серед дилерів (брокерів) на ринку виступають хеджери і спекулянти); можливість укладання офсетних угод; наявність маржинальних вимог; участь клірингових палат; однакова стандартизація біржових контрактів.

Аналізуючи законодавчі визначення, можна прослідкувати наявні відмінності між опціоном та ф'ючерсом, які полягають у меншій складності ф'ючерсу та його поширеності лише на біржову торгівлю. Опціон за своїм характером менш поширений, адже зміст угоди містить і право, і зобов'язання. Окрім цього його застосування дозволене й на позабіржовій торгівлі. Також відмежовуються зазначені угоди за характером виконання зобов'язань. Опціон передбачає в умовах можливість відходу від угоди, а один із учасників (покупець) має право не виконати умови контракту. При цьому ф'ючерсна угода не передбачає можливість відходу сторін від угоди, а тому він встановлює обов'язкове виконання умов контракту і продавцем, і покупцем.

Іншою характерною відмінною ознакою є оплатність цих угод. Так, за складання опціону покупець обов'язково сплачує продавцю винагороду – премію, водночас при укладанні ф'ючерсного контракту покупець не сплачує жодних коштів наперед. Щодо можливих ризиків, то опціони передбачають при

хеджуванні змогу отримати прибуток як при зростанні, так і при падінні цін на ринку, а за умовами ф'ючерсу хеджер при хеджуванні під час руху цін в одному напрямку отримує прибуток, а в протилежному – відповідні збитки.

В умовах обмеженого поля правового регулювання опціонів можна виокремити такі переваги опціонних контрактів: можливість вибору під час прийняття рішення про виконання опціону; прибуток покупця не обмежується, що властиво для інших інструментів хеджування; ризик покупця обмежується величиною опціонної премії, що дає змогу в подальшому передбачати ймовірні втрати за опціоном; існування біржового та позабіржового опціонних ринків, при цьому для ф'ючерсних контрактів діє лише біржовий ринок.

Під час дослідження сутності опціонних угод у порівнянні з іншими інструментами біржової торгівлі, український дослідник Мозговий О. М. визначив їх недоліком високу вартість премії. При цьому науковець наголошує, що опціони залишаються зручними фінансовими інструментами страхування від ризиків, навіть при доволі завищеній вартості, водночас коли на ф'ючерси витрати є мінімальними. А також характерним недоліком є необхідність виплати в момент укладення угоди одразу всієї опціонної премії [4, с. 64].

Як зазначають вітчизняні дослідники біржової діяльності, зокрема Сохацька О. М., в Україні опціони не виконують властивих їм класичних функцій. Якщо на закордонних ринках опціон за своєю суттю є товаром і забезпечує спекулятивні операції торговців, то в нашій державі такий фінансовий інструмент виступає допоміжним інструментом для розрахунків між компаніями [3, с. 437].

Базовими активами опціонів в Україні переважно є не традиційні активи – валюта, акції, нафта, зерно, тощо, а екзотичні. Тобто компанії випускають опціони на поставку товару – житла, послуг телефонних мереж, оренд приміщень тощо. При цьому такі опціони практично не перебувають у вільному обігу, а відразу надходять особам, які зацікавлені їх придбати. Зазначена ситуація зумовлена рівнем розвитку економіки нашої країни, характером діючої моделі ринку, а також специфікою системи державного регулювання ринку.

Аналіз сутності ф'ючерсних договорів також підтвердив наявність певних недоліків умов такої угоди. Зокрема, канадський науковець Джон К. Халл вказав на невідповідність ф'ючерсів потребам клієнта щодо термінів і сум угоди у зв'язку зі стандартними умовами контрактів. Додатково до недоліків вчений відносить можливість недоодержання доходів за коштами, вкладеними на депозитний рахунок брокера ф'ючерсної біржі як гарантійні внески. Особливої уваги він приділяє короткостроковому характеру ф'ючерсів, що не дозволяє хеджувати ризики в довгострокових операціях [5, с. 10].

Варто зазначити, що ринок опціонів у західних країнах вважається одним із найважливіших сегментів фінансового ринку, який не поступається ф'ючерсам, однак в нашій країні сьогодні ще немає відповідної його організації. Таким чином, зважаючи на недосконалість сучасного біржового ринку України і, як наслідок, ринку ф'ючерсних контрактів, варто переймати світовий досвід щодо розвитку біржових ринків, із урахуванням вітчизняних особливостей господарювання.

Отже, сучасне різноманіття форм біржових операцій та договорів, а також загальне удосконалення біржової торгівлі створюють основу для ефективного функціонування ринкового механізму України. Саме тому варто відмежовувати поняття ф'ючерсних та опціонних угод, що дозволить зменшити ризики, пов'язані з вчасною поставкою продукції, а також гарантувати нормальний режим взаємодії учасників ринку з різних країн у єдиній глобальній мережі.

Література:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. №, Ст. 112.
2. Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 р. № 632. Офіційний вісник України. 1999. №16. Ст. 56.
3. Сохацька О. М. Біржова справа: підруч. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 655 с.
4. Мозговий О. М., Баторшина А. Ф., Величко О. Г., Фролова Т. О. Фондовий ринок: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 537 с.
5. John C. Hull Options, Futures, and Other Derivatives, Tenth Edition. New York: Pearson, 2018. 868 p.

Борець Юлія Василівна,

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Правова соціалізація є невід'ємною складовою процесу становлення особистості в цілому. Отже, цілком виправданим буде висновок, що вона відбувається щонайменше в два етапи: перший пов'язаний із засвоєнням правових норм, другий – з їх активним відтворенням, а точніше з їх дотриманням в процесі життєдіяльності [2, с. 234-236].

Отже, правова соціалізація – це включення в ціннісно-смыслову сферу людини тих цінностей, що оберігаються правом. На шляху даного процесу є декілька актуальних проблем, а саме: декларованість більшості правових норм. За умов розбіжності між правовими приписами і реальною поведінкою людей, а також на фоні кримінального романтизму, що навіюється засобами масової інформації, можна вести мову не про правову соціалізацію, а швидше про правову десоціалізацію. В цьому аспекті найбільш вразливою виступає психіка підростаючого покоління. Культ фізичної сили та агресії, що пропагується через різного роду фільми і комп'ютерні ігри, позбавляє дітей можливості адекватно оцінювати життя і фактично насаджує їм модель силовою розв'язання будь-яких проблем і конфліктів; відсутність чіткої, послідовної і цілеспрямованої системи правового виховання. Свідченням цього є низький рівень, правової культури населення, незнання ними елементарних правових норм: роздробленість правових норм. Питаннями, пов'язаними з психологічною суттю правових новацій, вивченням психологічних особливостей їх впливу на людей, займається правова психологія. Проте, як свідчить практика, чим більш роздробленими є головні приписи і норми, тим важче їх дотримуватись. Правотворчість не

повинна випереджати рівень розвитку свідомості людей і відриватись від їх соціальних потреб та соціальних потреб суспільства в цілому. Випереджуючий характер правотворчості не сприяє успішній правовій соціалізації, навпаки, поглиблює когнітивний дисонанс, укорінюючи в свідомості людей такі негативні стереотипні уявлення про правову систему, як: недостатня ефективність і якість роботи правоохоронних органів; зростання злочинності; можливість безкарного скоєння злочинів, особливо посадовими особами; низький правовий захист інтересів особистості, особливо її особистих прав та ін. [4, с. 96-97].

До недавнього часу в правосвідомості більшості українців право асоціювалося із законом, з його імперативною формою. Люди знали про наявність у законі наказу діяти тим чи іншим чином під загрозою санкції, заборон, порушення яких має негативні наслідки [3, с. 323-337]. Знання та уявлення про імперативну форму закону були домінантою стану правосвідомості в дореформений період. Більше того, поняття закону на рівні буденної свідомості часто ототожнювалося з поняттям кримінального закону.

Нині відбувається повільна зміна уявлень про право серед різних категорій населення. Розуміння закону як імперативу доповнюється усвідомленням того, що право і закон – це регулятори значної кількості відносин у суспільстві між верствами, групами, організаціями, конкретними індивідами в різних сферах життєдіяльності. Як результат – починає формуватися інша модель правосвідомості та правової поведінки [2, с. 230-232].

Особливість сучасної правосвідомості українського суспільства полягає в парадоксі між правовим нігілізмом, відторгненням від права як регулятора відносин, несприйняттям права й престижністю юридичних професій, про що свідчать високі конкурси в юридичних вузах. Право ще не стало однією з першорядних цінностей, потрібних для повсякденного життя, вплетених в тканину правосвідомості та поведінки груп, окремих особистостей, але воно набуло значення важливого чинника соціальної мобільності [5, с. 64-65].

Науковці виділяють чотири основних типи політико-правової свідомості: традиціоналістичну, соціал-демократичну, національно-демократичну і національно-радикальну. Причому, за даними соціологічних опитувань, найбільш поширеним серед сучасної української молоді є націонал-демократичний тип [1, с. 120-123].

Відтак сьогодні свідомість молоді має характер «розколотої» свідомості. На її рівень та особливостях не можуть не позначатися кризові явища, що мають місце в економіці, соціальному житті. Саме під їх впливом підрастає покоління значною мірою виховується в атмосфері духовного зубожіння, спустошення.

Правова культура та рівень правосвідомості молоді на сучасному етапі визначаються головним чином наступними факторами: правотворчими процесами; ефективністю правового регулювання; цілеспрямованою правовиховною діяльністю; станом загальної культури суспільства. Вона безпосередньо пов'язана з правом, є складовою частиною. Рівень правової культури молоді значною мірою залежить від економічного розвитку країни, правових традицій, національного менталітету тощо.

До правової культури молоді належать: повага до права й переконаність у його соціальній та особистісній цінності; наявність певного вантажу юридичних знань; висока загальна культура й широка ерудиція, освіченість; висока громадсько-правова активність.

Крім цього, до складу ознак індивідуальної правової культури мають входити ще й такі риси: усвідомлення цілей державно-юридичного регулювання в Україні; розуміння важливого значення юридичної професії саме за сучасних умов державотворення в Україні.

Своєрідною рисою правової культури молоді є її перехідність. Вона зумовлюється: їх психо-віковими особливостями (грань юності і морально-психологічного змужніння, настання соціальної зрілості), властивими періоду досягнення юридичного повноліття, коли юність вже завершується, а соціально-психологічна «дорослість» повною мірою ще не настала; їхнім соціально-професійним статусом (коли вони ще не стали сформованими фахівцями) [1, с. 120-123].

Отже, правова культура – це особливий різновид культури, спосіб духовно-практичної діяльності й відносин, які відображають, закріплюють та реалізують головні правові цінності, формують правові погляди. Однією з характерних ознак стану суспільної думки в правовій сфері є авторитет законів і владних структур та довіра до них з боку населення.

Найважливішим фактором, що безпосередньо і досить активно впливає на правосвідомість молоді, є культура правотворчості. Підґрунтям смислової позиції в даному разі є ставлення до вже готового, закріпленого у нормі права варіанта поведінки за співвідношенням «правильно – неправильно», «врегульоване – не врегульоване». Стосовно правової культури це означає, що зміст правової норми визначається правилом, яке вказує на те, що має існувати в дійсності. Насправді молодій людині буває дуже складно самотійно визначити своє ставлення до варіанта поведінки, зафіксованого текстуально вираженою нормою у співвідношенні з реальною дійсністю, оскільки норма права не завжди стає масштабом, завдяки якому дійсність оцінюється як правильна або неправильна, врегульована чи не врегульована. Зазначене формує варіант поведінки спонтанної (подекуди – протиправної).

Одним з найважливіших аспектів проблеми формування правосвідомості молоді є формування установки правової відповідальності. Слід враховувати, що установка суттєво впливає на процес перетворення знань у переконання. Без установки правової відповідальності, не створиться правова установка, що спрямовує, регулює поведінку особистості. Ці цінності стають внутрішніми детермінантами поведінки, її постійними домінуючими мотивами, поєднаними з системою ціннісних орієнтацій індивіда.

Формування правової свідомості залежить також і від об'єктивної ситуації, у якій розвивається цей процес. Велике значення мають і фактори суб'єктивного характеру, серед яких слід виділити дві групи чинників: 1) зовнішні, до яких належать інститути правової системи, національні та соціальні групи; 2) внутрішні, що характеризують механізм світосприймання, аналізу норм права та прийняття рішень тощо. Останні охоплюють потреби, ставлення до права, інтереси, духовні цінності, індивідуальні психологічні якості людини.

Формування правової свідомості, а, відтак, правової культури значною мірою залежить від характеру, темпу, змісту процесу правової соціалізації молодшої особи, в якому істотна роль належить соціально-психологічній адаптації особистості.

Література:

1. Головченко В. Особливості формування правової культури молоді, Київ. Право України, 2004.С. 120 – 123.
2. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии, учебник для вузов, Москва, Юристъ, 1996. 631 с.
3. Корельский В.М. Правосознание и правовая культура : Учебник для юридических вузов и факультетов , Москва, 1998. С. 323-337.
4. Савчук С.В. Юридична соціологія , Чернівці: Рута, 2003. 240 с.
5. Ткачова Н.А. Модель структури правосвідомості. Нові технології навчання: Наук. – метод. зб., Київ, Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. Вип. 39. 203 с.

Браславець Ірина Вікторівна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ІЗ ПОДАТКОВИМИ СИСТЕМАМИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах розвинутих ринкових відносин податкова система є важливим елементом регулювання економічних і соціальних процесів у державі. У різних країнах світу податкові системи відрізняються за своєю структурою, набором податків, зборів та обов'язкових платежів, методами їх справляння.

Структура і організація податкової системи країни характеризують рівень її державного і економічного розвитку, що особливо актуально для сьогоденної України, яка обрала європейський шлях розвитку з демократичними цінностями на засадах дотримання законодавчих норм і порядків. Податкова система України на сьогодні не є ефективною, оскільки має ряд недоліків, головні серед яких: надмірний податковий тиск на малий та середній бізнес, а також надзвичайно високі ставки за окремими видами податків. Саме тому доцільним є дослідження досвіду зарубіжних країн європейського регіону, які успішно впровадили податкові реформи, а також оцінка можливості проведення аналогічних реформ в Україні, визначення доцільності їх впровадження в умовах сучасної економічної ситуації взагалі.

Податкова система є основою функціонування будь-якої сучасної держави. Вона являє собою сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів, внесків до бюджету і державних цільових фондів, які діють у встановленому законом порядку.

У більш широкому розумінні податкова система є регламентованою нормами фінансового права, закріпленими в законах та інших нормативно-правових актах з питань оподаткування, сукупність податкових відносин, які

опосередковуються фінансовими органами, що забезпечують адміністрування податків і проявляються в конкретних формах оподаткування [1, с. 55].

Внаслідок економічної експансії ЄС Україна отримала безпосередній доступ до єдиного, розширеного, гармонізованого ринку ЄС з 450 мільйонами споживачів [2]. Зважаючи на це, можна стверджувати, що Україна більшою мірою, ніж інші країни, зможе отримати свої дивіденди від доступу до єдиного ринку ЄС з високим рівнем відкритості, єдиним переліком торговельних правил і адміністративних процедур, єдиним митним тарифом та зі спрощеним рухом товарів, послуг, громадян і капіталу без усіляких бар'єрів.

Саме тому податкова система України має бути гармонізованою із закордонними податковими системами. Гармонізація податкових систем країн Європейського Союзу (ЄС) є одним з ключових елементів загального процесу фіскальної конвергенції, який виник з проблем податкової конкуренції.

Такий процес передбачає певні завдання, а саме: аналіз та оцінку реалізації ст. 51 «Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Співтовариством та Україною», відповідно до якої Україна має впровадити заходи щодо поступового приведення національної законодавчої бази, у тому числі податкової, у відповідність до стандартів та норм законодавства Європейського Союзу; удосконалення та створення таких систем оподаткування, які відповідають рівню міжнародних стандартів та стандартів ЄС; здійснення податкової реформи, включаючи прийняття та імплементацію законодавства з питань ПДВ та акцизного збору; забезпечення відповідності вільних економічних зон тощо [3].

Реальне впровадження запропонованої стратегії розвитку податкової системи України дозволить максимально адаптувати вітчизняну податкову систему до європейських норм оподаткування. Таким чином, доцільно розглянути податкову політику Європейського Союзу. Вона являє собою систему заходів, які проводять органи та інститути ЄС.

Метою політики Європейського союзу є гармонізація податкового законодавства, усунення податкових бар'єрів, неприпустимість недобросовісної конкуренції, узгодження дій у боротьбі з податковими правопорушеннями.

Зусилля ЄС щодо гармонізації переважно зосереджені на законодавстві про податки, що стягуються з товарів і послуг.

До однієї з найбільш вдалих та показових податкових реформ у гармонізації ЄС належить впровадження нової системи оподаткування малого бізнесу в Німеччині. У 2014 р. уряд ФРН на чолі з Ангелою Меркель ухвалив законопроект, згідно з яким представники малого бізнесу можуть отримати податкові канікули на термін до 3 років за умови прибутковості в останні 3 фінансових роки. Крім того, малий бізнес в Німеччині тепер має пріоритетне право на обслуговування державних закупівель у відношенні до великих корпорацій [4].

Такі дії німецького уряду пояснюються бажанням якомога більше сприяти розвитку саме малого підприємництва, оскільки така форма ведення господарської діяльності більш адаптивна до кризових циклів та інших загроз. Такі заходи сприяли зростанню кількості малих підприємств Німеччини в

загальній частці з 2014 по 2018 рр. – з 62 до 74%. У той же час частка прибутку малих підприємств зросла з 23 до 37%. Україна у 2017 р. посіла 80 місце зі 190 досліджуваних країн [5].

Таким чином, гармонізація оподаткування в країнах ЄС — це процес, який має конкретні напрями розвитку, свою динаміку. Країни Європейського Союзу орієнтуються на оптимізацію системи оподаткування, а саме впровадження нових податкових технологій, які базуються на самооподаткуванні, підтримці високого рівня соціальних стандартів. Реформування податкової системи України повинно включати в себе створення дієвої законодавчої бази, що відповідає вимогам ЄС, контроль за дотриманням такого законодавства, а також розробку стратегій впровадження податкових стимулів для бізнесу.

Література:

1. Баранова В. Г. Податкова система: навч. посіб. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.
2. Офіційний сайт Фіскальної служби України URL.: <http://sfs.gov.ua/>. Сторінки не розподілені.
3. Унікальна інтерактивна платформа податкових знань Taxlink URL.: <http://taxlink.ua/ua/news/paying-taxes2017-orintir-dlja-realnih-reform-chi-fasadnih-zmin-z-nulovim-efektom.htm>.
4. Сторінки не розподілені.
5. European Commission «Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway» Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. – 308 pp. URL.: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5786841/KS-DU-14-001-EN.PDF/7bec4a16-f111-4386-a4b4-8f1087be1063?version=1.0>.
6. Сторінки не розподілені.
7. Унікальна інтерактивна платформа податкових знань Taxlink URL.: <http://taxlink.ua/ua/news/paying-taxes2017-orintir-dlja-realnih-reform-chi-fasadnih-zmin-z-nulovim-efektom.htm>. Сторінки не розподілені.

Вітенко Алла Віталіївна,
*студентка 1 курсу історичного
факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ Й ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ТА ОСНОВНИХ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Збереження й охорона археологічної спадщини в Україні залежить від належного правового забезпечення відповідного процесу. Зважаючи на мету та предмет цього дослідження, в основу роботи були покладені положення Законів України «Про охорону культурної спадщини» від 25.05.2017 № 2073-VIII та «Про охорону археологічної спадщини» від 12.12.2012 № 5461-17 [3;4].

На сьогодні в законодавстві існують численні прогалини та колізії, які загрожують охороні та збереженню археологічної спадщини. Автор розглядає такі:

- 1) термінологічну плутанину;
- 2) фінансування охоронно-рятувальних археологічних робіт;
- 3) руйнування та виявлення артефактів під час будівництва;

4) потрапляння археологічної спадщини в приватну власність («чорна археологія»).

Такі ж проблеми були предметом пильної уваги вчених у ряді досліджень. Наприклад, В. Антоненко та І. Крупа [1, с.37—44] зауважують, що Закон України «Про охорону культурної спадщини» має термінологічні проблеми, наприклад, із дефініцією «культурна спадщина». У статті 1 Закону зазначено, що «...культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини» [3; 4]. Однак, на думку окремих дослідників, це визначення не можна назвати вдалим через його розпливчастість, неконкретність і часткову тавтологію. У юридичній літературі вважається також, що воно не відображає в повному обсязі сутність поняття «культурна спадщина» в аспекті розвиненої дискусії; важливо також з’ясувати значення термінів «охорона» та «збереження», тому що в Конституції України зазначається, що охорона культурної спадщини має здійснюватися законними засобами й обов’язок громадян — не заподіювати шкоду культурній спадщині. У статті 66 Конституції України встановлено, що громадянин не має право шкодити культурній спадщині, а щодо культурних цінностей такий обов’язок не встановлений [3;4]. Тобто можна зробити висновок, що українське законодавство потребує термінологічного редагування з метою покращення системи охорони археологічних пам’яток й уникнення плутанини.

Окрім термінологічної проблеми, постає ще фінансова. 24 жовтня 2002 року було схвалено проект постанови «Про затвердження Порядку надання органами охорони культурної спадщини дозволу, погодження чи висновку та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 316». Цей документ регулює проведення археологічних досліджень перед будівництвом. Забудовники не хочуть платити зайве, а проведення розкопок коштує недешево. Крім того, іноді навіть фахівцям годі точно визначити обсяг робіт і, відповідно, їхню вартість. У країнах ЄС за проведення археологічних охоронно-рятувальних робіт сплачує забудовник. Але, за інформацією Співки археологів України «...Постмайданна Україна вирішила на будмайданчиках не проводити археологічних досліджень зовсім». Але в статті 11 Конституції України зазначено, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, з чого можна зробити висновок, що за сприяння держави, її фінансової та законодавчо-організаційної підтримки можливий культурно-історичний розвиток української нації [2, 40 с.].

Поряд із термінологічною існує також проблема виявлення артефактів під час забудови. Відповідно до статті 37 Закону України «Про охорону культурної спадщини» охоронно-рятувальні роботи повинні виконуватися на території пам’ятки, однак не всі об’єкти мають цей офіційний статус, тому, таким чином, археологи можуть втратити багато важливих об’єктів історії. Наприклад, на будівельному майданчику з ковша екскаватора можуть бути знайдені цінні речові матеріали [2, 40 с.]. Виходячи з цього, на нашу думку, ця стаття є некоректною і її потрібно викласти в новій редакції.

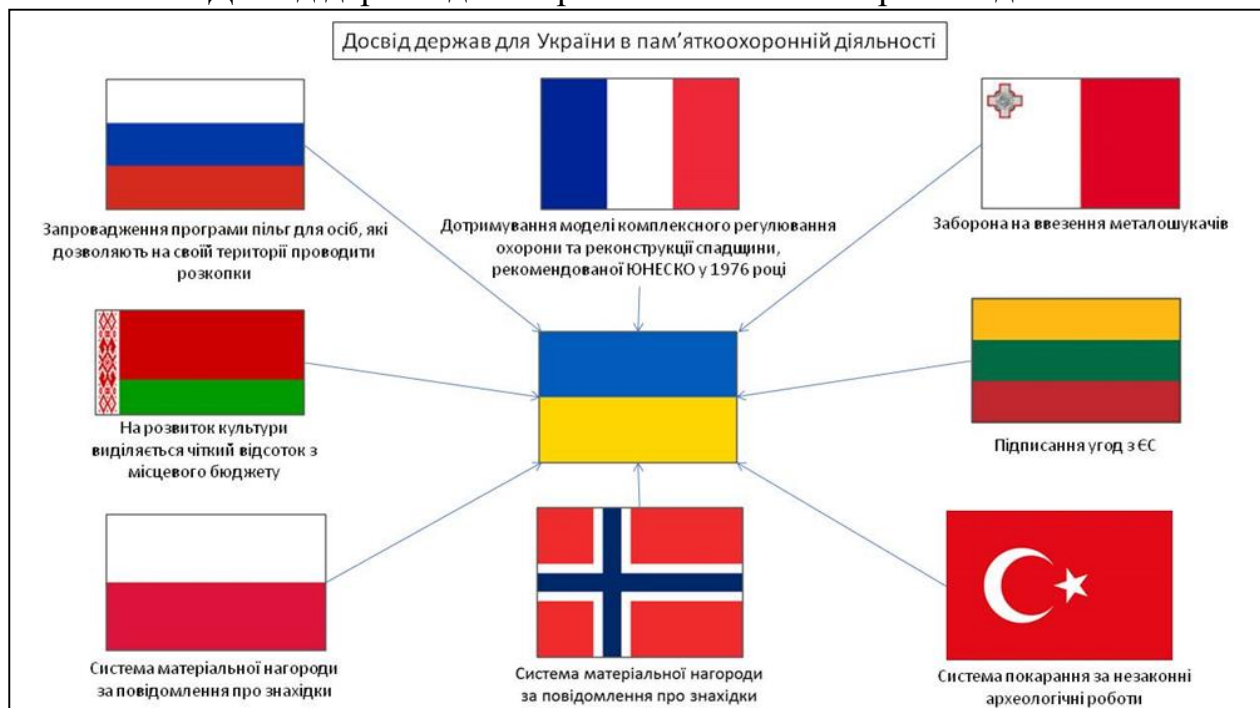
Таку ж юридичну неточність має Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони археологічної спадщини», тому що обмежується сфера проведення археологічної експертизи виключно землями історико-культурного призначення [2, 40 с.]. Це може призвести до

втрасти багатьох артефактів, тому що вони можуть бути виявлені будь-де. Тому, на нашу думку, дані статті є некоректними і їх потрібно змінити.

«Чорна», тобто незаконна, археологія посідає окреме місце серед проблем охорони пам'яток, адже, за повідомленням колишнього заступника директора Інституту археології НАН України Д. Козака [2, 40 с.], правоохоронними органами Служби безпеки України (далі – СБУ) та Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС) були встановлені численні факти зловживань службовим становищем з боку посадових осіб, котрі надавали дозволи на будівництво споруд на землях природно-заповідного фонду та в місцях розташування пам'яток археології, історії та культури. Непоодинокими були й факти несанкціонованих розкопок на територіях археологічних пам'яток. Так, пам'яткоохоронниця Н. Рудика наголошує, що діяльність приватних колекціонерів в останні роки набула значного розвитку, і норми щодо колекціонування не упорядковані в Законі України «Про охорону археологічної спадщини» від 2004 року [3; 4].

Оскільки на сьогодні чинне українське законодавство, на жаль, не сприяє охороні пам'яток археології, не завершено формування єдиної системи державного управління і контролю в галузі охорони пам'яток, українському законодавству варто перейняти досвід деяких зарубіжних країн. На нашу думку, доцільним може стати обґрунтування законодавства у сфері охорони культурної спадщини, що проявлятиметься в перейнятті досвіду створення розгалуженого законодавства, фінансуванні, створенні та залученні громадських та приватних організацій, у перетворенні культурної спадщини в потужний економічний ресурс. Аналіз досвіду держав, який Україна може перейняти в сучасних умовах, представлено в схемі (мал.1). Наприклад, від пострадянських держав варто перейняти досвід запровадження системи пільг для осіб, які дозволяють на своїй території проводити розкопки, від постсоціалістичних – система винагород за повідомлення про знахідки на законодавчому рівні, а від європейських – заборону на ввезення металошукачів або обмеження на їх використання.

Мал.1 Досвід держав для України в пам'яткоохоронній діяльності

Література:

1. Антоненко В., Крупа І. Культурна спадщина як історико-культурний та науково-пізнавальний ресурс туризму: проблемні питання. Географія та туризм. 2012. №. 20. С. 37 – 44.
2. Козак Д. Стан та перспективи охорони і дослідження археологічної спадщини в Україні. К., 2009. 40 с.
3. Закон України «Про охорону археологічної спадщини»: офіційний веб-портал Верховної ради України / Верховна рада України. Електрон. дані. [К.], - 2012. URL.: <https://goo.gl/3g1joR>
4. Закон України «Про охорону культурної спадщини» офіційний веб-портал Верховної ради України / Верховна рада України. Електрон. дані. [К.], 2017. URL.: <https://goo.gl/Ei1ABk>

Вороненко Зінаїда Володимирівна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права та методики
викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ДО ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі більшість економічних систем діють в умовах ринку, для якого характерні свобода суб'єктів, співвідношення пропозиції і попиту, прагнення до досягнення особистої вигоди. Так і на макроекономічному рівні, який характеризується максимізацією власних доходів і задоволенням своїх потреб.

Економічні тенденції зазвичай виражені зростанням і розвитком. Економічний розвиток являє собою якісні структурні зміни в господарських системах, які впливають на всі сфери життя суспільства - політичну, соціальну, наукову, культурну та інші. Важливо розуміти, що кожна держава пройшла свій особливий шлях становлення економіки. Якісні зміни в суспільстві так само підпали під вплив специфіки кожної окремої країни. Особливу значущість в даному питанні набувають людський капітал, інноваційна діяльність та науково-технічний прогрес.

Для кожної проблеми виробляються свої шляхи вирішення. Тут постає питання про співпрацю при збереженні паритетних відносин між країнами. Так, для подолання глибоких розбіжностей між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами існує три шляхи вирішення:

- Ліберальний підхід полягає в поступовому переході країн, що розвиваються до ринкових відносин, шляхом приватизації, лібералізації галузей тощо.

- Боротьба з монополіями на світовому ринку дозволить країнам, що розвиваються зайняти свою нішу, брати участь в міжнародних відносинах.

- Структурний підхід передбачає повсюдне впровадження ринкових відносин, при цьому необхідно модифікувати принципи організації міжнародної взаємодії. [3]

Перехід на інноваційний шлях розвитку є одним з головних напрямків економічного розвитку країн сучасного світу. В умовах глобалізації та постійно зростаючих масштабів внутрішніх і зовнішніх викликів та загроз даний перехід супроводжується необхідністю вирішення завдань не лише наздоганяючого, а й випереджаючого розвитку.

Трансформація інститутів в перехідних економіках - одне з найважливіших завдань стоїть перед державою. Економічний розвиток і добробут залежать від того, яким шляхом держава планує модернізувати економічну систему, як буде створювати і підтримувати розвиток нових інститутів.

Як відомо, існує в загальному випадку два шляхи для модернізації подібного роду: реновація (яка передбачає оновлення, «ремонт» старих інститутів, фондів, не змінюючи при цьому основу і стрижень) та інновація (не просто оновлення, а вдосконалення і використання новітніх методів і інструментів) [1].

У сучасних умовах для країн із високим рівнем впливу глобалізаційних процесів оптимальним є реалізація варіанту розвитку з елементами лідерства у найбільш конкурентних сегментах економіки, і паралельно - реалізація наздоганяючого варіанта в більшості секторів економіки. Це дозволить одночасно вирішувати завдання як довгострокового, так і випереджаючого розвитку [2, 3].

У зв'язку з тим, що будь-які нововведення не завжди позитивно сприймаються суспільством, інноваційний процес за своєю природою має численні бар'єри. Крім того, перехід на інноваційний шлях розвитку пов'язаний не лише з численними проблемами економічного і політичного характеру, а й законодавчими, кадровими та психологічними складнощами.

Варто також відзначити, що інноваційний процес має синергетичний характер, що в свою чергу також є своєрідною перешкодою, тому що вимагає необхідності здійснити комплексну роботу, що охоплює відразу кілька сфер, і вимагає взаємодії держави з суспільством [1].

В результаті стримуючими факторами інноваційного розвитку стали низька продуктивність праці і інноваційна активність, неефективні механізми комерціалізації інновацій, слабка інноваційна активність приватного сектора, обмежений попит на інновації з боку бізнесу, недостатньо активна підтримка зусиль галузевих бізнес-асоціацій щодо стимулювання інноваційної діяльності, погіршення якості шкільної та вищої освіти, низький рівень інформованості населення про науково-технічні досягнення, велика частка тіньового сектора в економіці, корумпованість, непосильні податки для малого бізнесу, нерозвинена патентна політика тощо.

Для інноваційної модернізації важливий, в першу чергу, системний підхід, а не дискретні, точкові заходи.

Для сприяння розвитку напрямку інноваційної економіки запропоновано ряд наступних заходів: розширення доступу малого бізнесу до закупівель інноваційної продукції для державних і муніципальних потреб, а також для компаній з державною участю для збільшення попиту на інновації; розширення обсягів боргового фінансування інноваційних проектів для розвитку механізмів фінансування інновацій; створення корпоративних венчурних фондів (за прикладом найбільших зарубіжних транснаціональних корпорацій (IBM, Toshiba); розвиток механізмів комерціалізації технологій і підвищення їх ефективності; забезпечення розвитку інструментів прямого фінансування інноваційних проектів; розвиток механізмів біржового фінансування інноваційних проектів малих і середніх компаній; вивчення кращих світових практик краудфандингу (механізму колективного фінансування стартапів) та адаптація їх з урахуванням відмінних характеристик державної економіки, особливостей регіонального розвитку, а також нюансів роботи малих і середніх виробничих підприємств.

Література:

1. Головінов О. М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці / О. М. Головінов. Економіка та держава. 2013. № 6. С. 4-8.
2. Иванов Н. Социальный контекст инновационного развития. Мировая экономика и международные отношения. 2013. № 5. С. 7-30.
3. Корсак К. Від традиційних моделей організації економіки – до інноваційної. Персонал (Журнал інтелектуальної еліти). 2010. № 2. С.12-17.

Денсєжніков Сергій Сергійович,
*кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії та соціальних наук
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРАВОВЕ ПОЛЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИНЯТКОВОГО ПРАВА НА ІННОВАЦІЇ¹

У сучасних розвинених країнах світу надання виняткового права на авторське право, товарні знаки, винаходи та інші об'єкти інтелектуальної власності стимулює інноваційний розвиток, а також сприяє креативній активності авторів та винахідників, які створюють нові інноваційні продукти. Слід зазначити, що за відсутності виняткового права на охорону результатів інтелектуальної власності на законодавчому рівні, яке забезпечує правовласникові отримання прибутку від застосування інноваційного продукту у різноманітних галузях виробництва і компенсацію інвестованих у нові розробки і дослідження фінансових затрат, трудових та матеріальних ресурсів, призведе до скорочення пропозицій нової високотехнологічної продукції, і в свою чергу, мінімізує стимулювання створення новаторських рішень і авангардних результатів інтелектуальної діяльності.

¹ Робота виконувалася в рамках науково-дослідного проекту № 0119U100179 «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання комерційних (ринкових) перспектив товарних інновацій»

Потужним стимулом для інновацій у технічній сфері виступає правова монополія на використання результатів інтелектуальної діяльності, що заснована на системі патентного захисту виняткового права правовласника. Виняткове право, в першу чергу, засновано на прямій забороні іншим особам продавати, експлуатувати чи пропонувати для продажу, іншим чином виводити у громадськість запатентований винахід, промисловий зразок чи корисну модель без дозволу на те правовласника і виплати відповідної винагороди. Ця норма закріплена і в міжнародному і в українському правовому полі.

Загальновизнана теорія стимулювання винахідницької діяльності виходить з постулату, що без видачі патенту винахідник не зацікавлений в суттєвих інвестиціях у галузі винахідницької діяльності. Проте винахідницька діяльність може вимагати значних трудових і матеріальних затрат у процес її здійснення та реєстрації заявки на патент при низькому прибутку від реалізації останнього. Тут слід розглядати інші методи та способи стимулювання такої діяльності: податкові пільги, фінансові субсидії, які можуть виступити більш ефективними за систему патентування винаходів [1, с. 37].

Домовленнєва теорія (теорія угод) стверджує, що власник патенту отримує від держави виняткове право на його експлуатацію в обмін на розкриття сутнісних ознак свого винаходу. При цьому розкриття сутнісних ознак винаходу у багатьох національних правових системах патентування відбувається в тривалий термін від подачі заявки (від 6 місяців до 3 років). Вищеназвана теорія виходить з позицій, що без патентного захисту винахідник не може отримувати прибуток, приховуючи свою інновацію, яка необхідна для практичного застосування. Зазначимо, що розкриття сутнісних ознак патентного об'єкта не завжди означає розкриття сутності технічної новачії. Стимулом для певної когорти винахідників для оприлюднення свого інноваційного рішення може бути суспільне визнання їх винаходів чи моральні стимули, не в меншій мірі ніж фінансова винагорода [3, с. 3].

Інша теорія – обхідних розробок, стверджує, що наявність патенту стимулює створення ще більш прогресивних інновацій, які можуть бути отримані без порушення існуючого патентного права, тобто в обхід запатентованого винаходу. У такому випадку стимулюється створення нового, більш інноваційного продукту, який дешевше та має суттєво нові якості або знижує побічні негативні ефекти старого покоління продукту чи технології.

Теорія перспектив зосереджується на стимулюванні не лише самого процесу створення інновацій чи інвестування в інноваційні процеси, скільки на раціональному і широкому використанню результатів інноваційної діяльності, її комерціалізації, який може організувати власник патенту. Видача патенту стимулює залучення венчурного капіталу, залучення іміджмейкерів, рекламодавців, розробників та розповсюджувачів інновації до активного застосування запатентованого рішення, окрім того патентування убезпечить патентовласника від небезпеки нелегальної контрафакції його інновації та змусить отримувати патент на продаж чи надання ліцензії [2, с. 632].

Правове забезпечення патентної системи сприяє розвиткові інновацій та економіки через посередництво надання стимулів для винахідників

використовувати свої знання, приймати ризики та інвестувати у нові дослідження та розробки, а також шляхом публікації патентів, щоб розкриті знання могли бути використані іншими для подальших інноваційних розробок.

Ці зусилля, в свою чергу, приносять користь суспільству в цілому, сприяючи розповсюдженню знання і наданню новітніх і цінних технологій, зниженню собівартості інноваційного товару і розширенню споживчого вибору.

Література:

1. Кархия А.А. Исключительное право – стимул или препятствие для инноваций? Мониторинг правоприменения. № 1 (10). 2014. С. 37-43.
2. Wendy J. Gordon. Intellectual Property / The Oxford Handbook of Legal Studies, Peter Cane and Mark Tushnet, eds., Oxford University Press, 2003. P. 631-633.
3. Catherine Colston, Jonathan Galloway. Modern Intellectual Property Law. 3-d edition. Taylor&Francis Library. 2010. P. 2-4.

Ковтун Галина Іванівна,
старший викладач
кафедри бізнес-економіки
та адміністрування
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АУТСТАФІНГУ В УКРАЇНІ

В умовах світових глобалізаційних процесів, посилення конкурентної боротьби як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках, нестабільності економічного розвитку з метою підвищення ефективності бізнесу та отримання конкурентних переваг підприємства вимушені постійно шукати та застосовувати в своїй діяльності нові ефективні методи та принципи управління, зокрема, й управління персоналом.

Донедавна на ринку праці застосовували лише стандартні форми зайнятості, де правовідносини між працівником та роботодавцем мали безпосередній характер і регулювалися трудовим договором (контрактом). В наш час спостерігається відхід від такого розуміння трудових відносин і форм зайнятості. Одним з нових методів управління персоналом є аутстафінг, що сприяє оптимізації витрат підприємства за рахунок регулювання кількості робітників шляхом виведення частини із штату й оформлення їх у спеціалізованій компанії (не змінюючи при цьому офіційну чисельність персоналу).

Аутстафінг (англ. out – «зовні», staff – «штат») – виведення персоналу за штат є одним із способів управління персоналом із залученням зовнішніх організацій, що передбачає виведення робітників за штат організації-замовника та оформлення їх до штату організації-постачальника послуг з аутстафінгу (організація-провайдер, або аутстафер) [1, с. 11]. Таким чином, робітники

фактично продовжують працювати на колишньому місці та виконувати свої попередні обов'язки, але при цьому, вони вже підпорядковуються безпосередньо провайдеру, на якого покладаються обов'язки роботодавця. При цьому саме компанія-провайдер несе витрати на оплату праці такого робітника, оплату його відпусток та лікарняних, а також сплату єдиного соціального внеску, обчисленого з зарплати робітника, як звичайний працедавець.

Аутстафінг персоналу досяг значного розвитку в США і Європі ще в 90-і роки XX століття. Застосування послуг аутстафінгу в Україні відбувається в умовах відсутності законів і інших нормативно-правових актів, що регулюють таку діяльність та чітко визначають різні види посередницького працевлаштування робітників, зокрема, аутстафінгу. Тому підприємства, що надають послуги з аутстафінгу, у своїй діяльності координуються власними уявленнями про сутність даного поняття. В цих умовах невизначеність серед провайдерів значно зменшує кількість потенційних користувачів даних послуг.

В Україні протягом кількох останніх років аутстафінг використовувався досить активно. Так, за даними переліку суб'єктів господарювання, котрі надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, та суб'єктів господарювання, котрі здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців, Державною службою зайнятості України станом на 25.04.2019 року зареєстровано 1698 суб'єктів, станом на 13.04.2018 року їх налічувалося 1218, а станом на 7.10.2015 року у переліку значилося 678 суб'єктів господарювання [2]. Найбільшими з них є дочірнє підприємство «Перша Аутстафінгова компанія», ТзОВ «Фарм Рост Аутстафінг» та компанія «Вікторія» – господарські суб'єкти, котрі згідно з чинним законодавством можуть надавати аутстафінгові послуги.

Розвиток послуг аутстафінгу потребує чіткого розуміння та з'ясування факторів, що впливають на розвиток аутстафінгу. В науковій економічній думці учені поділяють усі фактори на:

- зовнішні (об'єктивні): нормативно-правове забезпечення, економічна кон'юнктура та менталітет країни чи регіону;

- внутрішні: 1) фактори, що впливають на вибір організаціями-замовниками послуги аутстафінгу – підприємства, які планують вихід на ринок; компанії з високими амбіціями щодо стрімкого зростання; компанії з сезонним виробництвом чи наданням послуг, організації, які використовують аутстафінг на випробувальний термін; 2) фактори, що впливають на розвиток послуги аутстафінгу провайдерами-організаціями, котрі надають послуги аутстафінгу; 3) фактори, що впливають на ставлення працівників до аутстафінгу.

Фактори, що впливають на рішення щодо використання аутстафінгу також класифікуються за сферою поширення [3, с. 516]:

Правові		Економічні		Соціальні	
Стимулюючі	Стримуючі	Стимулюючі	Стримуючі	Стимулюючі	Стримуючі
вирішення питань кількісного обмеження штату	недостатнє правове забезпечення діяльності	заощадження на кадровому діловодстві та управлінні персоналом	збільшення витрат компанії на послуги провайдера	отримання вищого статусу у рейтингах	зменшення кількості важелів впливу на працівника
зняття юридичної відповідальності стосовно працівників	обмеження у виведенні за штат працівників ліцензованих спеціальностей	концентрація на основному виді діяльності	поява ризиків, пов'язаних з витоком комерційної інформації	позбавлення компанії від соціальної відповідальності за персонал	
		отримання податкових пільг для малих підприємств, віднесення оплати послуг провайдера на витрати, що зменшує податок на прибуток для фірми із загальною системою оподаткування		інструмент мотивації працівників	

Рис. 1. Фактори впливу на рішення підприємств щодо використання аутстафінгу

Перевагами аутстафінгу є: скорочення чисельності персоналу, що компенсується за рахунок персоналу, отриманого за послугою аутстафінгу, тобто виключається необхідність витрачати час і зусилля на пошук нового кваліфікованого складу робітників, при цьому скорочується фонд оплати праці, зменшуються адміністративні й фінансові витрати; послуги аутстафінгу є легальними, адже їх умови визначені в Трудовому законодавстві України; зменшення суми сплачених податків і соціальних внесків, пов'язаних з нарахуванням і виплатою заробітної плати; виходячи з того, що в фірмах-аутстаферах працюють фахівці-професіонали, які мають свій підхід до бізнесу, то вони здатні забезпечити зростання продуктивності праці та підвищення рівня якості продукції. Що стосується компанії-провайдера, то вона надає послугу, що передбачена договором аутстафінгу, тобто підприємство має свій бізнес. Дана компанія має відпрацьований механізм управління кадрами. На підприємстві працюють кваліфіковані фахівці з цивільного, податкового і трудового законодавства, а також з бухгалтерського обліку. Тому в реальних умовах аутстафінг є певним компромісом, що дозволяє хоча б частково задовольнити потреби обох сторін. Тобто зайнятість на умовах аутстафінгу для працівника краща, ніж безробіття і «тіньова», нелегальна зайнятість, але однозначно гірша порівняно зі стандартною офіційною зайнятістю [1, с. 14].

При використанні послуг аутстафінгу необхідно враховувати й їх негативні наслідки, котрі більшою мірою впливають не на економічний результат діяльності підприємства, а на морально-психологічний клімат у колективі, рівень кваліфікації робітників.

Отже, метою аутстафінгу є виведення за межі штату працівника шляхом його юридичної передачі компанії-провайдеру з оформленням строкового трудового договору, але на умовах продовження діяльності на своєму підприємстві.

Застосування аутстафінгу на підприємстві сприяє ухваленню ефективних управлінських рішень і призводить не тільки до зменшення витрат і ризиків, пов'язаних із скороченням штату, але й до зниження навантаження з бухгалтерського й кадрового адміністрування персоналу; до можливості зосередження на ключових напрямках діяльності підприємства; до повної передачі юридичної й податкової відповідальності, пов'язаної з трудовими відносинами на провайдера послуг.

Література:

1. Грішнова О., Заїчко О. Особливості організації та оплати праці за аутстафінгової зайнятості. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 8. С. 10–14.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2014_8_4 (дата звернення: 08.05.2019).
2. Перелік суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, та суб'єктів господарювання, які здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців. Державна служба зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/perelik-subyektiv-gospodaryuvannya> (дата звернення: 08.05.2019).
3. Матвійчук Н.М. Котюн А.С. Аналіз впливу основних чинників на розвиток аутстафінгу в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. листопад (Вип. 8). С. 514–518. URL: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015/16-vipusk-8-listopad-2015-r/1486-matvijchuk-n-m-kotyun-a-s-analiz-vplivu-osnovnikh-chinnikov-na-rozvitok-autstafingu-v-ukrajini> (дата звернення: 08.05.2019).

Кучеренко Марина Валентинівна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Значення теми державного суверенітету в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть істотно зросло, що пов'язано з активним розгортанням в зазначений період процесів глобалізації. Глобалізація, як явище багатопланове, має вплив

практично на всі сфери людської діяльності, безпосередньо і на суверенітет держави.

В аспекті впливу глобалізації на державний суверенітет найбільш часто аналізується проблема зміни ролі держави в сучасному світі в бік зменшення значущості його впливу на світові процеси. Досить популярним стали погляди, спрямовані на приниження або заперечення значення суверенітету держави в міжнародних відносинах. Презентуються тези, що здатні обґрунтувати можливість обмеження суверенітету, в зв'язку з чим, в північноамериканському політологічному дискурсі навіть з'явився термін «надкушений суверенітет», який відображає «положення національної держави, яка опинилася в процес регіоналізації та глобалізації, що «відкусили» значний обсяг повноважень в різних областях монопольної державної діяльності, включаючи і сферу міжнародних відносин [1].

У. Врістон зазначає, що глобалізація економіки, якісні зміни в області інформаційних обмінів, взаємопроникнення культур серйозно зачіпає основи національної держави, ведуть до розмивання його суверенітету [3].

Глобальна економіка поширює значний вплив на державу, змушуючи її підлаштовуватися під вирішення глобальних економічних проблем, ставити їх на перше місце в процесі функціонування. У зв'язку з цим дослідники вказують на те, що інтенсивна глобалізація й активні інтеграційні процеси, що супроводжуються нехтуванням державами своїх традиційних функцій і повноважень на міжнародні організації з метою успішного вирішення регіональних та універсальних завдань, стають очевидною тенденцією розвитку міжнародного співтовариства» [2].

У глобальному світі швидкими темпами розвиваються наддержавні соціально-правові інститути. Змінюється практика взаємодій і взаємин між державами. У нових умовах змінюється і сама держава.

У результаті глобалізації та розвитку наддержавних аспектів в діяльності міжнародних організацій роль держав змінюється. Виникає певний дисбаланс між політичним, економічним і юридичним розумінням суверенітету в секторах, дотичних до процесу глобалізації. Державам як первинним суб'єктам міжнародного права доводиться приймати рішення, виходячи з необхідності враховувати не тільки внутрішньо-державні політико-правові аспекти та обмеження, обумовлені прагненням зберегти свою легітимність, а й розвивати процес інтеграції до міжнародного співтовариства [3].

У суспільстві початку ХХІ ст. складається суперечлива ситуація, яка полягає, з одного боку, в діяльності наддержавних об'єднань, в яких формуються і підтримуються власні «локальні» уявлення про державний суверенітет, з іншого боку, у збережених традиційних практиках забезпечення суверенітету. При цьому основна суть протидії полягає в тому, що вигляд суверенітету продовжує відповідати конструкції індустріального, а не постіндустріального інформаційного суспільства. Разом з тим, перехід до нового типу суспільства з неминучістю привносить досить істотні зміни, які не можуть не стосуватися такого важливого інституційного елемента, як державний суверенітет. Глобалізація є лише одним з індикаторів переходу соціальної системи від індустріалізму до постіндустріалізму.

Систематизувавши існуючі в сучасному науковому середовищі думки щодо впливу глобалізації на суверенітет держави, можна виділити два основних напрямки критики суверенітету. По-перше, робляться спроби протиставити права людини і право нації на самовизначення принципам державного суверенітету і територіальній цілісності. По-друге, держави дорікають в нездатності забезпечити ефективність суверенітету в умовах глобалізації.

Досить часто як приклад обмеження суверенітету держави в умовах глобалізації призводять до передачі державами частини своїх суверенних повноважень міждержавним утворенням. Однак при подібній добровільній передачі також проявляється верховенство держави. Тільки ті держави, які створили і ввійшли в міждержавну освіту, визначають його компетенцію, беруть участь в реалізації і здійснюють контроль за переданими ними повноваженнями. В даному випадку мова йде про обмеження не суверенітету, а суверенних повноважень, підставою яких є державний суверенітет.

За цим соціокультурним вмістом сучасного глобального світу криється прагнення глобальних країн-лідерів нав'язати своє політичне бачення іншим державам, а також створити цілком легітимні міжнародні інструменти, що дозволяють втручатися у внутрішні справи інших держав, порушувати їх суверенітет під гаслом захисту прав людини. При цьому категорія правничого століття виводиться з-під національної юрисдикції і передається в компетенцію міжнародних соціально-правових інститутів.

Варто підкреслити, що в цілому більшість сучасних держав свідомо, добровільно обмежують державний суверенітет в обмін на «успішну інтеграцію» в глобальний світ. Однак соціально-економічні основи глобального світоустрою пов'язані з функціонуванням транснаціональних корпорацій, дозволяють з достатнім ступенем впевненості судити про бенефіціарів такої політики (США, країни ЄС, Японія) [3].

Таким чином, генезис глобального суспільства загострив проблему державного суверенітету. Були поставлені під сумнів самостійність і незалежність держави при здійсненні не лише зовнішньо-, а й внутрішньополітичних заходів. Ідеологічні, світоглядні, філософські основи постіндустріального інформаційного суспільства значною мірою спираються на принципи демократії, захисту прав людини, підтримки структур громадянського суспільства.

Література:

1. Угрин Л. Я. Міжнародні системи: проблеми стабільності. Політична наука в Україні: стан і перспективи: мат. Всеукраїнської наук. конф. (Львів, 10–11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скочилас Л., Угрин Л. Львів, ЦПД, 2008. 308 с.

2. Шахрай, С.М. Глобализация. Государство. Право: теоретико-методологические проблемы (вопросы теории и практики). М.: Городец, 2003. 180 с.

3. Явич, Л.С. О философии права на XXI век. Правоведение. 2000. № 4. С. 4–33.

Лінник Сергій Олександрович,
*доктор наук з державного управління,
професор кафедри бізнес-економіки та
адміністрування Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Лощина Лариса Вікторівна,
*кандидат економічних наук, доцент
кафедри бізнес-економіки та
адміністрування Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ІННОВАЦІЙНОЮ СИСТЕМОЮ НА ОСНОВІ АРХЕТИПІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Нова парадигма конкурентної боротьби в умовах глобалізаційних процесів і впливу науково-технічного прогресу на традиційну економіку, передбачає запровадження нових підходів до управління національними економічними системами. Усвідомлюючи, що ці процеси не тільки докорінно змінюють економічну ситуацію в країні, але і впливають на формування нових архетипів ментальності нації, які перебувають у системі взаємозв'язків з національною економікою, національною культурою, національною інноваційною системою та системою державного управління, дослідження в цьому напрямку є актуальними.

Аналіз впливу архетипів національної ментальності на формування механізмів державного управління інноваційною економікою, дозволить визначити основні напрямки підвищення ефективності державного управління, які будуть ураховувати особливості національного менталітету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перелічені проблеми відображаються в питаннях, що розглядаються в рамках архетипів національної ментальності. Теорією і практикою державного управління в контексті архетипів національної ментальності, глобалізаційних викликів, розвитку науково – технічного прогресу в Україні і світі займаються займаються Э.А. Афонин , О.В. Бондаренк], М. Вебер, Н.В. Латова и Ю.В. Латов , В.В. Липов, Н.О. Лосский, М. Аарон Е.В. Голд, Г. Хофстеде].

Незважаючи на публікації, що з'являються, в Україні досі не існує сформованої моделі державного управління національною інноваційною системою з урахуванням архетипів національної ментальності, що зумовлює доцільність запропонування авторської дефініції явища, яке досліджується.

Визначення невирішених раніше завдань загальної проблеми.

Незважаючи на численні публікації зарубіжних дослідників, де описуються, дискутуються, аналізуються дії моделей державного управління в суспільстві, та роботи вітчизняних науковців, які досліджують особливості адаптації концепцій державного управління, прийнятих у світі, серед українських науковців не існує єдиного погляду ані на дієвість моделі, ані на наявність конкретної моделі у вітчизняній дійсності, яка базується на архетиповій парадигмі.

Метою статті в контексті зазначеного вище є поглиблення дослідження науково-теоретичних засад державного управління національною інноваційною системою з точки зору архетипової парадигми національної ментальності.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи вплив архетипів національної ментальності на формування механізмів державного управління національними економічними системами у умовах запровадження інновацій, слід зазначити, що він є одним із найсуттєвіших. Виявлення та дослідження системи зв'язків між національною ментальністю та соціально-економічною моделлю розвитку країн базується на наукових дослідженнях Г. Хофстеде [11], який вніс важливий внесок в розуміння організацій. Теоретичні роботи та практичні зусилля Г. Хофстеде були спрямовані на надання допомоги менеджерам мультинаціональних компаній у розумінні та врахуванні в повсякденній управлінській діяльності різноманіття сформованих архетипів та культурних традицій, обумовлених рамками національного менталітету, в яких формувалась особистість працівників. У 1970-х рр. головна увага в дослідженнях Г. Хофстеде приділялась аналізу відмінностей національних культур та їх впливу на організації, а пізніше, в 1980-х рр., – відмінностям організаційних культур у рамках однієї нації.

У Великому тлумачному словнику по культурології національна культура визначається як синтез культур різних соціальних верств і груп відповідного суспільства, нації і характеризується єдністю території, державністю, спільністю економічного життя [2]. Національна культура складається історично – у процесі тривалого спільного існування етнічних спільнот, пов'язаних єдиною територією, економікою й мовою. У цьому процесі виникає спільність духовного життя і з'являються особливості національної психології, формуються такі ознаки нації, як національна самосвідомість і національна ментальність.

Поняття, пов'язані з національною ментальністю та менталітетом, почали розглядатися не так давно. Так, поняття «менталітет» почало використовуватись для вивчення «духу народу» тільки у 20-х рр. ХХ сторіччя. Його розробкою займалися представники історико-психологічного та культурно-антропологічного напрямів Леві-Брюль, Люсьєн Февр і Марк Блок.

У первісному контексті «менталітет» означав наявність у представників тієї чи іншої спільноти, наприклад такої, як національно-етнічна чи соціально-культурна спільність людей, якогось певного «розумового інструментарію», свого роду «психологічної оснастки», яка надає можливість по-своєму сприймати й усвідомлювати своє природне і соціальне оточення і самих себе. Національний менталітет тісно пов'язаний з формуванням національної

самосвідомості і на буденному рівні має містичний емоційний або релігійний характер.

Для того щоб сформуванню адекватної національної моделі менеджменту, на наш погляд, слід відштовхуватись не від поняття «національний менталітет» як стиль життя нації, а від поняття «національна ментальність», що відображає глибинний рівень свідомості нації, її стиль мислення та має типові «ментальні характеристики, символічно оформлені в їх архетипи» [3, с. 251]. «Ментальність нації постає цілісним феноменом, який комплексно відбиває особливості духовності народу і його світосприйняття, віддзеркалює ступінь розвитку суспільства як соціальний індикатор його стану. ... Природне і культурне, раціональне і емоційне, індивідуальне і суспільне, національне і загальнолюдське – все це ховається у сутності ментальності» [4, с. 10] та сформованих на її основі архетипів.

Так, за визначенням відомого науковця у сфері досліджень національної ментальності О.В. Бондаренко, «національна ментальність – це загальна для соціально-політичної або етнічної спільноти людей сукупність характеристик поведінки та мислення, за допомогою яких можна оцінювати та прогнозувати соціальні реакції людей на певні події у конкретній країні. Вона є алгоритмічним компонентом розуму народу» [5, с. 169–170].

Національна ментальність як впливає на розвиток та формування матеріального і духовного буття нації, так і перебуває під їх впливом і може зазнавати з часом змін, причому соціально-культурна ідентичність нації, як правило, формується під впливом вірувань, ідей та теорій. Одним з інструментів впливу на формування національної ментальності є релігія. Вона найбільшою мірою містить у собі потенційні можливості виходу на ментальні контексти перебування людини в світі та суспільстві. Релігійна свідомість безпосередньо стикається з феноменом ментальності людей та містить у собі потужний ментальний потенціал, беручи участь в організації життєдіяльності людини. Як окремий прояв психологічного феномена релігія дозволяє пояснювати характеристики ментальності (тобто архетипів – прим. авт.) своїх суб'єктів у позарелігійному сенсі. Крім того, при всій неповторності історичних етапів розвитку нації, вони мають внутрішній взаємозв'язок і логіку. Ментальність при цьому виступає певним стрижнем «духу народу», який дозволяє говорити про національну культуру, яка оновлюється, розгортається у часі, але ніколи не зникає, доки існує народ. Ментальність народу коріниться у вихідних умовах його життя, вона походить із межових факторів його буття як певного соціуму. Ментальність не виникає наново з кожною природною або соціальною подією, вона постійно відтворюється, виступає як цілісність, яка весь час розгортається у самій собі, зберігаючи себе як ціле. Вона має певну структурну ієрархію із складовими від більш фундаментальних і стійких, які утворюють її основу (ментальний архетип), до більш поверхневих і рухливих, які ще перебувають у стані формування [4, с. 18].

Взаємозв'язок між ментальністю та матеріальним і духовним буттям нації відображується у таких поняттях, як «національна економічна ментальність» та «національна культурна ментальність». Особливості економічних цінностей і

норм поведінки, характерних тією чи іншою мірою для всіх представників якої-небудь етнічної групи, характеризують її національну економічну ментальність [7, с. 222].

Національна культурна ментальність розуміється в західній соціальній психології як інтегративна характеристика культури народу, нації, що концентрує її духовні устремління, відображає глибинний і стійкий тип індивідуальної і колективної свідомості та поведінки її представників. Являючи собою органічний синтез світогляду і психологічних орієнтацій, ментальність окреслює культурно-семантичний та аксеологічний простір суспільства [7]. Національна культурна ментальність, відповідно, через архетипи культури чинить вплив на формування та розвиток національ. Національна економіка та національна культура під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів можуть змінюватися, що з часом (залежно від того, наскільки стійкими та впливовими є ці зміни) призводить до того, що починають змінюватися національна ментальність та її архетипи. Такі процеси набирають активності та стають надзвичайно актуальними в умовах глобалізаційних викликів і потужного зростання науково-технічного прогресу. І в цьому ракурсі є цікавою думка Е.А. Афоніна: «історична доля кожного конкретного народу залежить від його можливостей зберігати, розвивати та відновлювати свій соціальний організм та від здатності адаптуватися до змін...» [3, с. 255]. Збереженню архетипів національної ментальності сприяє підтримка самим суспільством сталості своїх архетипів культури й економіки.

Соціально-економічну систему слід, розглядати, на нашу думку, як цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних та економічних інститутів (суб'єктів) і відносин з приводу розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг. Будь-яка соціально-економічна система країни має певні характеристики, у тому числі і національні.

З метою побудови системи управління національною економікою з урахуванням власного менталітету, слід визначитись з об'єктом управління та управляючою системою. Пропонуємо об'єктом управління вважати національну соціально-економічну модель країни, а управляючою системою – національну модель державного управління (менеджменту). Водночас, зміна архетипів економіки та культури неминуче відобразиться на національній культурі та економіці країни, що необхідно обов'язково враховувати під час формування системи управління економікою.

Аналіз взаємозв'язку між національною соціально-економічною моделлю та моделлю національної інноваційної системи показав, що традиційна економіка країни поступово переходить до економіки знань, що потребує нових підходів до управління нею з боку держави. Економіка знань (знанєвомістка економіка) – це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання. В економіці знань визначальним є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який являє собою сукупність повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, накопичених у свідомості людей та матеріалізованих у технологічних способах виробництва [8, с. 27].

Визначальним в економіці знань є той факт що в структурі ВВП високотехнологічних галузей та інтелектуальних послуг, переважна частка національного прибутку виникає за рахунок інноваційної або технологічної ренти, а високий рівень капіталізації компаній формується за рахунок інтелектуальної складової. Економіка знань передбачає, що якісна змістовна освіта створює можливості для втілення інтелектуального капіталу у результати виробництва. В цьому сенсі вона виступає основою інноваційної економіки. А це означає, що виникає необхідність у формуванні відповідної системи управління інноваційними процесами на рівні держави, тобто формування системи управління національною інноваційною системою.

Отже, в умовах викликів зовнішніх сучасних глобалізаційних процесів, розвиток національної інноваційної системи (НІС) для України є надзвичайно актуальним.

В Україні на сучасному етапі немає достатніх умов для формування подібної до США або ЄС моделі НІС, зокрема, моделі потрійної спіралі. Незважаючи на наявність значного наукового потенціалу та досвід створення технологічно складної продукції, країна з року в рік втрачає свої позиції на ринках високотехнологічних товарів і послуг [6]. Це зумовлено слабкими взаємозв'язками університетів та бізнесу у впровадженні інноваційному процесі. Про важливість такого співробітництва свідчить те, що воно фігурує в індикаторах конкурентоспроможності країн у щорічних аналітичних доповідях про глобальну конкурентоспроможність, яку складає дослідницька група Світового економічного форуму в м. Давос (Швейцарія). Україна з 57,0 балами 2018 року посіла 83-є місце. Сусідами нашої країни виявилися Аргентина (81), Домінікана (82), Македонія (84) та Шрі-Ланка (85). Згідно з даними дослідження, у розрізі 12, обраних Форумом, драйверів продуктивності, у першій половині рейтингів Україна зайняла позиції за складовими «Кваліфікація» (46 місце), «Ємність ринку» (47), «Інфраструктура» (57), «Спроможність до інновацій» (58). Ближче до «хвоста» наша країна знаходиться за складовими «Макроекономічна стабільність» (131), «Фінансова система» (117), «Інституції» (110).

Порівнюючи результати Індексу для України та Польщі, яка посідала цього року 37 позицію, навіть за тими драйверами, якими країна демонструє найкращі результати, все одно спостерігається суттєве відставання від польських показників. В 12-му розділі, присвяченому інноваціям, виділено індикатор «Багатостороннє співробітництво». Отримана за цим індикатором оцінка у 2018 році показує, що Україна займає 58 позицію з 137 країн.. Ще гірша ситуація з розвитком кластерів – 106 позиція. [6].

Виходячи з того, що в нашій країні не сформовані на достатньому рівні всі необхідні структурні елементи НІС, доцільно використати досвід формування східно-азійської та альтернативної моделей інноваційних систем. Фахівці з ЄС відзначають, що інноваційна політика повинна відповідати рівню розвитку країни та враховувати її особливості. Просте копіювання успішних політик інших країн скоріш за все призведе до неефективного використання ресурсів. Здатність вчитись на прикладі розвинених країн та сміливість розробляти і

запроваджувати стратегії, що відповідають рівню розвитку власної країни, повинні бути підтримані в політичних колах [16].

Для України основними завданнями в сфері становлення сучасної національної інноваційної системи мають бути: створення сприятливого до інновацій бізнес-середовища, шляхом: подолання державно-олігархічного устрою економіки, монополізму в більшості галузей; розвитку конкурентних умов функціонування підприємств в країні та проникнення національних компаній у світовий конкурентний простір; активного залучення до інноваційної діяльності всіх без винятку суб'єктів господарської діяльності, створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу; забезпечення неухильного технологічного розвитку промисловості

шляхом: використання власних досягнень у сфері високих технологій (hightech), які Україна має в аерокосмічній, інформаційній, оборонній та ін. галузях; активного запозичення інноваційних технологій для розвитку провідних галузей промисловості, які мають ресурсний або конкурентний потенціал – машинобудівної, переробної (в першу чергу переробка продукції сільського господарства), фармацевтичної, оборонної та ін.; відродження та піднесення до рівня світових стандартів системи вищої освіти, сфери наукової діяльності шляхом: забезпечення достатнього рівня фінансування, суттєвої модернізації матеріально-технічної бази освітньо-наукової діяльності, залучення висококваліфікованих та креативних наукових кадрів, інтеграції у світовий освітній і науковий простір; залучення до інноваційного розвитку соціокультурної сфери, на основі широкого використання різноманітних гуманітарних технологій (high-hume) забезпечення динамічного розвитку туристичної галузі, сфери рекреації, національної культури, які мають значний внутрішній потенціал розвитку і при відносно невеликих затратах забезпечать швидко окупність та прибутковість, сприятимуть підвищенню рівня та якості життя населення України.

У більшості передових країн національні інноваційні системи вже сформувалися. Україна тільки починає розглядати питання створення своєї національної інноваційної системи. І тут є важливим момент ознайомлення з досвідом інших країн. Слід розуміти, що не кожний досвід формування та розвитку НІС може з різних причин бути практично корисним для України. Наприклад, це можуть бути особливості, пов'язані з національним менталітетом, історично сформованою системою державного управління національною економікою, загальним станом національної економіки та станом інноваційної сфери, забезпеченням останньої відповідною інфраструктурою.

Економісти та соціологи вважають, що одним із найважливішим фактором якісних відмінностей між країнами Сходу, що розвиваються, та розвиненими країнами Заходу є відмінності у ментальних цінностях, якими люди керуються у господарській діяльності. Проблема не в тому, чи можливо у східних країнах побудувати ефективну ринкову економіку, а в тому, якими особливими методами її слід будувати [10, с. 161].

Для вибору показової моделі національної інноваційної системи для України перш за все необхідно провести класифікацію існуючих моделей національних інноваційних систем на основі відповідної методологічної бази.

Якщо обрати за методологічну основу цього дослідження теорію культур, у рамках якої проводиться типологія культур, то слід використати дослідження Гірта Хофстеде. Згідно з його методикою, кожна з досліджуваних країн (кількість країн – 60) отримала оцінки за п'ятьма ознаками від 0 до 100. Побічним результатом дослідження Г. Хофстеде у роботі «Культури та організації» було виявлено шість кластерів національних культур: англomовні країни; скандинавські країни; «німецькі» країни Центральної Європи; країни «латинської» Європи; країни Латинської Америки; країни Південно-Східної Азії.

Зацікавленість у проведенні класифікації країн на основі соціально-культурних характеристик активізує дослідження їх впливу на економічний розвиток і формування відповідної моделі управління. У цьому сенсі, актуальними є роботи М. Вебера «Господарська етика світових релігій» та «Протестантська етика і дух капіталізму», в яких здійснюється глибокий аналіз впливу релігійних цінностей на господарське життя суспільства [13; 14]., національних та економічних факторів.

На основі робіт М. Вебера та Г. Хофстеде вітчизняний учений В.В. Липов продовжує досліджувати специфічність впливу світових релігій на характер господарювання у науковій публікації «Релігійні цінності як фактор залежності від попереднього розвитку і формування соціально-економічних моделей» [15]. Автор пов'язує цю специфіку з тим, що об'єднуючи людей не знаннями та способом мислення, а вірою і переживаннями, недоступними пізнанню, релігія опановує ірраціональним рівнем людської свідомості. Емоційна сила і безмежність релігійної символізації сприяє перетворенню багатьох категорій релігійної ціннісної системи на поняття світської ціннісної свідомості, які втрачають будь-який містичний зміст. Світоглядні цінності релігійних конфесій чинять значний як прямий, так і опосередкований вплив на характер, націленість, інтенсивність, соціальну наповненість господарської активності своїх парафіян [15, с. 60–61]. У своїй роботі В.В. Липов групує країни у відповідності до переважаючих соціально-економічних моделей (СЕМ) та наводить дані про домінуючі в окремих країнах релігійні конфесії [15, с. 59–60]. Це дозволяє простежити зв'язок між релігійними цінностями, особливостями національної ділової культури та відповідними соціально-економічними моделями. Ціннісна складова релігійного світогляду значно впливає на соціально-економічне життя суспільства та становлення особливостей національних економічних систем. Так, північноєвропейський варіант економічної системи є характерним для таких країн як Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція. Центральноевропейський варіант: Німеччина, Австрія, Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія; південноевропейський варіант економічної системи: Іспанія, Італія, Португалія, Франція. Ісламська модель: мусульманські країни, Індонезія, Іран, Малайзія, Пакистан, Туреччина; ангlosаксонська ліберальна (протестантська) модель: Англія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, США, ПАР, Ямайка; економічна система держави Ізраїль. Православний варіант економічної системи: Україна,

Росія, Білорусія, Греція, Югославія; варіант економічної системи Латинської Америки: (у порівнянні з католицькою Іспанією) Іспанія, Аргентина, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Коста-Ріка, Мексика, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор, Модель економічної системи країн Південної Азії: Індія, Таїланд, Філіппіни; далекосхідна патріархально-корпоративна (конфуціанська) модель економічної системи: Гонконг, Китай, Сінгапур, Тайвань, Японія.

Таким чином, в умовах переходу від традиційної економіки до інноваційної національна економічна система прямо залежить від соціально-економічної моделі країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтверджує вплив архетипів національної ментальності на формування механізмів державного управління національною економічною системою. Національна ментальність умовно поділяється на національну культурну та економічну ментальності, в рамках яких формуються архетипи, які, відповідно, впливають на національну культуру й економіку. Сучасний етап розвитку НТП передбачає формування інноваційної економіки, а згодом і економіки знань. За своєю природою ці типи економік суттєво впливають на кардинальні зміни умов та рівня життя нації (особливо у разі впливу глобалізаційних тенденцій), що, безумовно, відобразиться на формуванні нових архетипів в національній ментальності.

Розроблена на основі наукових досліджень М. Вебера, Г. Хофстеде та В.В. Липова класифікація національних економічних систем дає можливість визначитись з переліком економічних систем країн, які є подібними за ментальними характеристиками та їх архетипами до України. Вивчення досвіду цих країн буде надзвичайно корисним для становлення процесів державного управління формуванням та розвитком української інноваційної системи.

Література:

1. Архетип (психологія). URL.: www.ru.wikipedia
2. Кононенко Б.И. Большой толковый словарь по культурологии. М. : Вече, 2003. 512 с.
3. Афонин Э.А., Мартынов А.Ю. Универсальное и уникальное в процессах общественной трансформации. Публичное управление: теория и практика : сборник научных работ ассоциации докторов наук государственного управления. Х. : Изд-во «ДокНаукДержУпр», 2010. № 3–4. С. 250–263.
4. Бондаренко О.В. Українська економічна ментальність: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук URL.: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe.
5. Бондаренко О.В. Українська національна економічна ментальність і «дух капіталізму». Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць / гол. ред. В.Г. Воронкова. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2008. Вип. 37. С. 167–180.
6. Global competitiveness index 2018-19/ URL.: <http://edclub.com.ua/analytika/rubryka>
7. 7.Этнопсихологический словарь / Г.Н. Волков [и др.] ; ред. В.Г. Крысько ; Академия педагогических и социальных наук ; Московский психолого- социальный ин-т. М. : [б.и.], 1999. 342 с.
8. Економіка знань та її перспективи для України : [наук. доп.] / [Геєць В.М., Александрова В.П., Бажал Ю.М., Данько М.С., Дем'яненко В.В.] ; Ін-т екон. прогнозування НАН України. К., 2005. 168с.
9. Семиноженко В. Доктрина економіки знань (проект) URL.: http://www.semynozhenko.net/ufv/files/ec_znan.doc.

10. Латова Н.В. Восточнославянские страны на ментальной карте мира по Г. Хофстеду URL.: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/13299>.
11. Hofstede Geert. Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and its Importance for Survival / Geert Hofstede. New York : McGraw Hill, 1991.
12. Marcus Aaron and Emilie W. Gould. Crosscurrents: Cultural Dimensions and Global Web User-Interface Design / Marcus Aaron and Emilie W. Gould // Interactions / ACM Publisher. July/August 2000. Vol. 7 : No. 4. P. 32–46.
13. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий. Избранное. Образ общества. М. : Юрист, 1994. С. 43–77.
14. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. Избранное. М. : Прогресс, 1990. С. 61–272.
15. Липов В.В. Религиозные ценности как фактор зависимости от предшествующего развития и формирования социально-экономических моделей URL.: <http://www.rsu.ru/evjur/data/2005/journal3.3.pdf>.
16. Будкін В. Державна інноваційна політика: український та зарубіжний досвід. Дослідження міжнародної економіки. 2011. № 1 (66). С.25-40. URL.: padsce.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25171/02-Budkin.pdf?sequence=1

Омельяненко Віталій Анатолійович,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-економіки та
адміністрування Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ (НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ)

Трансфер високих технологій характеризується різноманітністю видів технологій й значним числом мотивів і каналів їх переміщення. Тому в результаті постає завдання визначення найбільш ефективних шляхів організаційного забезпечення трансферу технологій.

Одним з факторів, що є визначальним для трансферу технологій, є значний потенціал практичного використання високих технологій, який в першу чергу проявляється в міжгалузевому трансфері, що являє собою процес впровадження технології у зовсім іншій сфері стосовно тієї галузі, для якої чи в якій була створена дана технологія. Генеральна Асамблея ООН в резолюції 51/63 від 1996 р. «Досягнення науки і техніки та їх вплив на міжнародну безпеку» рекомендувала членам ООН проаналізувати шляхи розвитку міжнародно-правових норм передачі високих технологій, що мають військове застосування. В результаті була створена база даних про науково-дослідні установи для міжнародного співробітництва.

Відзначимо, що трансфер технологій як система ринкових відносин, які виконують ряд взаємозалежних та взаємодоповнюючих функцій, формує мережеву архітектуру, що потенційно дає змогу ефективно розвивати спеціалізацію і стратегічні партнерства на національному та міжнародному рівнях. Тому країнам, які прагнуть інтегруватися в світову систему трансферу, варто здійснювати модифікацію існуючого інституціонального базису

технологічного обміну на основі послідовного врахування національних інтересів та власне інтересів суб'єктів обміну.

Інститути, необхідні для ефективного розвитку міжнародного трансферу технологій, можна об'єднати в наступні групи: правові (захист прав інтелектуальної власності на території іноземних держав), фінансові (інвестиційне забезпечення, страхування, кредитування, підвищення ефективності фінансових розрахунків), міжнародні (міжнародні організації, що регулюють питання міжнародного обміну технологіями), інноваційні (система удосконалення існуючих технологій та їх подальший трансфер), інформаційні (інформаційне забезпечення правових, інституціональних, інноваційних сфер).

Регулювання відносин та інститутів у сфері міжнародного трансферу технологій одержало свій розвиток відносно недавно. Ще в 50-ті рр. XX ст. діяльність з передачі технологій в основному розглядалася виключно як доповнення до поставки товарів. Однак за кілька десятиліть ситуація кардинально змінилася: інтелектуальна складова (вартість інтелектуальної власності і знань) у ціні товарів в середньому виросла з 20 до майже 70%. Підвищення значення технологій і знань обумовлює динамічний розвиток правового регулювання відносин у цій сфері та динаміку інститутів регулювання цих процесів.

В результаті розуміння значення міжнародного аспекту трансферу технологій у 1975–1985 рр. під егідою ООН було розроблено проект Міжнародного кодексу поведінки у сфері передачі технологій, що визначав механізми державного регулювання передачі технологій, механізм укладення договорів тощо та став основою національного законодавства ряду країн.

Найвпливовішим міжнародним контрольним документом в цій сфері є Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (TRIPS), що набула чинності в 1995 році. Наразі законодавство будь-якої країни, що вступає до СОТ, повинно відповідати стандартам TRIPS.

При аналізі міжнародного трансферу високих технологій як специфічного виду міжнародних економічних відносин та визначення векторів розвитку правового регулювання необхідно враховувати загальні чинники розвитку світової економіки, а саме [1, С. 7]:

- добровільне узгодження позицій, що стає більш складним і менш ймовірним при зростанні числа країн, що приймають участь у обговоренні і тим меншим є очікуваний вклад кожної країни в результати міжнародного об'єднання;

- прагнення окремих держав отримати переваги над іншими через порушення існуючих правил (торгівельні та організаційні обмеження, валютні маніпулювання тощо);

- можливості використання окремими провідними державами власних правових норм з метою забезпечення додаткових переваг;

- подальше існування системи завдяки правовій дисципліні і наявності домінуючої держави та її готовності самотійно чи через кооперацію з іншими країнами формувати стимули функціонування світового господарського порядку і таким чином досягти консенсусу для отримання переваг.

Удосконалення правового регулювання ми пропонуємо розглянути з точки зору інституціонального розвитку інноваційних структур [2], що відбувається під впливом взаємодії між інститутами та організаціями. Нові інститути виникають тоді, коли з'являються нові можливості одержання прибутку або інші можливості (соціальні, екологічні тощо), які не можуть бути отримані у вже існуючому інституційному середовищі (системі). Відповідно новим етапом концепції національних інноваційних систем є використання еволюційного підходу при аналізі економіко-правових процесів.

Література:

1. Філіпенко А. Методологічний дискурс міжнародної економічної політики // Міжнародна економічна політика. 2013. Вип. 1. С. 5–23.
2. Omelyanenko, V. A. (2016). General context of economic and legal reforms international comparative studies (example of innovation development) // Economic Processes Management, 3.

Петрик Игорь Иосифович,
*аспирант кафедры хозяйственного права
Национального юридического
университета имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, Украина*

ВОЗВРАТ ВКЛАДОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЕ ПРИ ОТНЕСЕНИИ БАНКА К НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОМУ И ОСОБЕННОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ОБОРОТА ПРИ ЭТОМ

Конституция Республики Беларусь (РБ) в ст. 44 содержит норму о поощрении государством и об охране им сбережений граждан, а также о гарантированном возврате вкладов. Конституция Украины аналогичной нормы не содержит, отмечая при этом в ст. 41 о незыблемости права частной собственности. Основным Законом РБ гарантии возврата вкладов обеспечиваются механизмами, установленными Законом РБ «О гарантированном возмещении банковских вкладов (депозитов) физических лиц». При этом, в соответствии с ч.1 ст.8 указанного Закона, банк – поверенный выплачивает физическому лицу возмещение в размере 100% от суммы банковских вкладов (депозитов) не зависимо от их количества у одного физического лица в том или ином банке. Особенностью возврата вкладов в РБ является, кроме полного его возмещения, выплата суммы в валюте банковского вклада. При желании вкладчика денежная сумма вклада, сделанного в иностранной валюте, выплачивается ему в соответствующем размере национальной валюты.

В отличие от белорусского законодательства, нормативные акты соседней Украины не гарантируют полного возврата банковского вклада (депозита) в валюте такого вклада. Статья 26 Закона Украины «О системе гарантирования вкладов физических лиц», принятом в 2012 г., гарантирует физическому лицу, не занимающемуся предпринимательской деятельностью, возмещение денежных средств в национальной валюте Украины не зависимо от валюты внесенного вклада в размере, не превышающем 200 тыс. гривен, что эквивалентно

15300 белорусским рублям. Такое возмещение осуществляется государством в лице Фонда гарантирования вкладов физических лиц в случае отнесения банковского учреждения к неплатежеспособным Национальным банком Украины. Возмещение осуществляется в размере вклада, но не более указанной выше суммы, включая проценты, по состоянию на день начала процедуры выведения банка с рынка предоставляемых им услуг не зависимо от количества вкладов в одном банке.

На протяжении нескольких лет, предшествующих подготовке этих тезисов выступления, на рынке банковских услуг Украины, по официальным данным Фонда гарантирования вкладов физических лиц, с рынка осуществлялось и осуществляется выведение 128 банковских учреждений. При этом на протяжении, например, с 2014 по 2018 гг., минимальный процент возмещения вкладов гражданам, сделавших вклады в ставших в последующем проблемных банках, составило 98,4% количества вкладчиков, а максимальный – 98,6% физических лиц.

Отнесение банка к разряду неплатежеспособных влечет не только выполнение обязательств государством по возврату определенной законодательством денежной суммы. Особенностью хозяйственного оборота (оборот денег, товаров, услуг и информации) в подобных процедурах является и составление реестра имущества таких проблемных банков, и негативные последствия возможной ликвидации банковского учреждения и, что немаловажно, прекращение пополнения бюджета реального сектора экономики государства со стороны проблемного банка. Следует также отметить то социальное напряжение, которое испытывают вкладчики в ожидании возврата собственных денежных средств, являющиеся объектом их частной собственности. Например, только с начала 2017 г. на дату подготовки настоящей работы количество вкладчиков, денежные средства которых подлежат государственному возмещению, составляет 366,1 тыс. физических лиц.

В связи с тем ч.4 ст.26 Закона Украины «О системе гарантирования вкладов физических лиц» содержит 11 случаев, при наличии которых вклады физическим лицам не возмещаются. Например, это вклады в банковских металлах, в филиалах иностранных банков, размещенные на счетах, находящихся под арестом в соответствии с решением суда, переданные банку в доверительное управление, вклады в размере менее 10 грн. и пр. Кроме того, вопрос о невозможности возврата вкладчику денежных средств в связи с признанием договора банковского вклада (депозита) или связанных с ним сделок недействительным вправе поставить уполномоченное лицо Фонда гарантирования вкладов физических лиц на основании реализации предоставленных ему полномочий на «ревизию» хозяйственной деятельности неплатежеспособного банка. Такое положение законодательства справедливо критикуется на страницах юридической литературы, поскольку вопрос о признании сделок недействительными вправе разрешать, как представляется, исключительно суд как орган, осуществляющий правосудие. И хотя украинское законодательство введение так называемой временной администрации со стороны Национального банка Украины при отнесении банка к разряду

неплатежеспособных не связывает этот факт с обязательной последующей ликвидации банковского учреждения, - такое действие Национального банка Украины свидетельствует о необходимости ревизии деятельности банка и о внедрении определенных ограничений. В этом случае речь идет о приостановлении полномочий всех органов управления банком, запрете удовлетворения требований вкладчиков банка и иных кредиторов, начислении процентов по обязательствам банка перед кредиторами, включая вкладчиков.

Однако массовый «банкопад» в Украине в настоящее время, к счастью, не наблюдается, в отличие от предыдущего периода. Но негативные последствия таких последствий финансово-экономического кризиса еще не преодолены.

Сівак Ірина Вадимівна,

*студент 2 курсу Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова,
м. Одеса, Україна*

Науковий керівник:

Ситніков Д.М.,

*кандидат біологічних наук, доцент
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова,
м. Одеса, Україна*

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЧОРНОГО МОРЯ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ

Говорячи про сучасні екологічні проблеми, важко не відмітити проблему раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища. Для України актуальним питанням є захист Чорного моря і збереження його ресурсів. Останні статистичні дані вказують на погіршення стану морів та виснаження протягом тривалого часу їхніх ресурсів, що спричиняє зниження життєвого рівня населення, збільшення хвороб, руйнування рекреаційних умов та інвестиційної привабливості окремих територій [1, с. 62]. Метою нашої роботи є вивчення правових шляхів захисту Чорного моря від забруднення та збереження його ресурсів. Основним міжнародним документом, що регулює питання охорони Чорного моря, є Конвенція про захист Чорного моря від забруднень, підписана шістьма чорноморськими країнами – Болгарією, Грузією, Росією, Румунією, Туреччиною і Україною в 1992 р. у Бухаресті [2, с. 432]. Договір визначає обов'язки цих держав стосовно контролю і зменшення забруднення у Чорному морі, а також проведення їхнього моніторингу і оцінки для захисту навколишнього морського середовища.

Загальна політика по захисту і використанню ресурсів Чорного моря була сформульована в Одеській Декларації (1993 р.), яку підписали міністри з питань охорони навколишнього середовища країн чорноморського басейну в Одесі. Декларація містить прийнятий графік дій, націлених на об'єднання зусиль всіх верств суспільства по збереженню і захисту навколишнього середовища Чорного моря. Наступний кардинальний крок було втілено країнами Чорного моря

в 2002 р., коли був підписаний Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря (Софія) [3, с. 2084].

Із метою виконання міжнародних зобов'язань України щодо екологічної ситуації та збереження Чорного моря у 2001 р. було прийнято Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів». Це сприяло реалізації заходів зі збереження морських ресурсів та очищення стічних вод у муніципальному, промисловому та сільськогосподарському секторах. Основною перешкодою для успішного досягнення цілей, передбачених програмою, є питання її фінансового забезпечення, що стосується, зокрема, підвищення ефективності інвестиційної політики.

Для реалізації цілей міжнародної співпраці необхідним було прийняття розпорядження уряду, яке дозволило укласти угоду про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Басейн Чорного моря 2014–2020 рр.» з Європейською Комісією. Угода передбачає грантову допомогу Європейського Союзу для спільних проєктів країн-учасниць за програмою у напрямках підтримки підприємництва і розвитку малих і середніх підприємств, захисту довкілля від змін клімату та стихійних лих, використання відновлювальних джерел енергії, зменшення забруднення в акваторії Чорного моря [4, с. 128].

Стратегія попередження деградації екосистеми українського шельфу Чорного моря вимагає розробки нормативного та інформаційного забезпечення регулювання надходження забруднень з точкових джерел в межах моря, проведення районування і типізації прибережних акваторій за пріоритетними видами морекористування, розробки та гармонізації на міжнародному рівні критеріїв оцінки стану морських екосистем, розробки методологічного забезпечення та механізмів регулювання надходження забруднюючих речовин, розробки оцінок ефективності природоохоронних заходів, а також комплексного еколого-економічного обґрунтування морегосподарських рішень. Задля покращення ситуації щодо охорони і раціонального використання природних ресурсів Чорного моря необхідно: контролювати забруднення, що надходить з атмосфери, з річковим стоком, із точкових та дифузних берегових джерел; регламентувати усі види господарської діяльності на узбережжі та на шельфі; запроваджувати новітні технології для відтворення та збереження ресурсів; запобігати негативному впливу судноплавства та транскордонного переміщення небезпечних речовин; ліквідувати звалища промислових та побутових відходів; попередити вплив надзвичайних техногенних ситуацій на морі; захищати та відтворювати біологічне різноманіття; удосконалити систему моніторингу та оцінки впливу природних та антропогенних факторів та нормативно-правову базу; розширювати міжнародне співробітництво у екологічній сфері країн Чорноморського басейну [5, с. 648].

На нашу думку, важливим у справі захисту Чорного моря від забруднення є неухильне дотримання ратифікованих положень міжнародних угод країнами чорноморського басейну, що допоможе стабілізувати поточну екологічну ситуацію. Розробка та реалізація подальших програм захисту і розвитку морського середовища за участі України й інших держав регіону, повинні

відповідати екосистемному підходу і враховувати конкретні умови, у результаті чого прийняті рішення будуть більш обґрунтованими, прозорими і відповідатимуть реаліям сьогодення.

Література:

1. Saving the Black Sea Together. EU funded ECBSea Project. Kiev, 2009. 62 p.
2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року. Протоколи до конвенції. Офіційний вісник України. 2006. № 44. С. 432.
3. Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 14 грудня 2007 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 50. С. 2084.
4. Розпорядження КМУ № 1007-р «Про підписання Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Басейн Чорного моря 2014–2020 роки» від 14 грудня 2016 р. Урядовий кур'єр. 2017. № 5. С. 128.
5. Економіко-екологічна безпека морегосподарської діяльності / За загальною ред. Б.В. Буркинського, В. М. Степанова. Одеса: Фенікс, 2008. 648 с.

Чикалова Анна Сергіївна,
*аспірантка 3 курсу
Сумського державного університету,
м.Суми, Україна*

Божкова Вікторія Вікторівна,
*доктор економічних наук, професор
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
м.Суми, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА РОЛЬ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ У ЗАЛУЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний фінансово-економічний стан підприємницьких структур в умовах нестабільності господарської діяльності та загострення конкурентної боротьби стимулює пошук нових шляхів та методів реалізації маркетингових комунікаційних бізнес-процесів. У зв'язку з цим система «підприємницька структура – інвестор» та IR (Investor Relations – відділи по зв'язках з інвесторами, створені на багатьох підприємствах) орієнтуються на формування нових ринків та виробництво продуктів із залученням партнерів-інвесторів. Одним із стратегічних напрямків такої діяльності є спрямованість на залучення зовнішніх інвестицій, в тому числі й іноземних. При цьому значно зростає роль служб маркетингу та комунікаційної діяльності в напрямку оптимізації інвестиційної діяльності, метою яких стає пошук оптимальних інструментів встановлення дієвих та взаємовигідних зв'язків між обома сторонами: підприємством та інвестором.

Інвестиційна діяльність в Україні регламентується Законом України «Про інвестиційну діяльність» (ВРУ, № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р.) у якому відсутні будь-які положення щодо застосування в цих процесах комунікацій [1].

Комунікаційна діяльність в нашій країні регламентується окремими

законами та нормативними актами (наприклад, Законом України «Про рекламу»), а основні її положення викладені у «Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр.», яка визначає пріоритетним шлях модернізації економіки України, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, виходу на світові ринки, насамперед на ринок ЄС, і, як наслідок, створення нових робочих місць, забезпечення соціальної стабільності - досягнення високих соціальних стандартів держав-членів ЄС [2].

Завданнями маркетингової комунікаційної діяльності окремих товаровиробників у реалізації цих цілей є:

- дослідження умов залучення коштів для розвитку та ефективної діяльності підприємницьких структур у контексті застосування маркетингових комунікацій;
- підготовка конкурентоспроможних та інноваційних пропозицій з урахуванням можливостей сучасних інструментів маркетингових комунікацій;
- комунікації з потенційним інвестором щодо переконання у привабливості його проекту та переваги перед іншими;
- використання маркетингових комунікаційних інструментів щодо налагодження довготривалих та конструктивних відносин з іноземними інвесторами тощо.

Адже, як зазначає Т. Коупленд, інвестори платять за ті результати, яких вони очікують від компанії в майбутньому, а не за те, чого компанія досягла в минулому, і, звичайно, не за її теперішні активи [3, с. 65].

Проте, не можна не враховувати той факт, що зовнішні інвестори є темпоральними партнерами, а отже, основну увагу доцільно зосередити на внутрішніх інвесторах. Активізувати необхідно й зусилля у заохоченні населення та організацій купувати товари місцевого виробника, а не збільшувати відтік коштів за кордон.

У багатьох містах створюються регіональні та міські центри з інвестицій та розвитку, біржі інвестиційних проектів, бізнес-інкубатори тощо, які сприяють просуванню інвестиційних проектів на регіональному та локальному рівнях.

Служби маркетингу підприємницьких структур повинні активно використовувати європейські грантові програми з фінансування інвестиційних проектів (наприклад, Horizont-2020, найбільша програма Євросоюзу, яка фінансує проекти в галузі передової науки, індустріального лідерства та суспільних викликів), детально вивчаючи можливості прийняття участі та знаходження специфічної «ніші» у таких програмах для підприємства будь-якої сфери. Окрім отримання інвестицій, підприємницька структура отримує бонус у вигляді виходу на міжнародний рівень за підтримки ЄС.

Служби маркетингу мають організувати дієву роботу над створенням позитивного іміджу підприємства та його репутації. У комплексі просування повинні бути новітні й класичні інструменти: участь у виставках, реклама (у т.ч. у віртуальному середовищі), стимулювання збуту, директ-маркетинг, PR (зв'язки з громадськістю), брендинг, індивідуальний продаж тощо.

Таким чином, з метою успішного просування на міжнародному ринку та

залучення як зовнішнього, так і внутрішнього інвестиційного капіталу, підприємство повинно активізувати роботу служб маркетингу та застосування комунікаційних інструментів задля налагодження міцних та довготривалих зв'язків з інвесторами.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. №1560-XII. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 01.05.2019).
2. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки: Розпорядження КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 779-р. Дата оновлення: 25.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.05.2019).
3. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. 3-е изд., перераб. и доп. ; пер. с англ. М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. 576 с.

Юрченко Максим Володимирович,
*студент 2 курсу Навчально-наукового
Інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Курова Аліна Анатоліївна,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права та методики
викладання правознавства Навчально-
наукового інституту історії та
філософії Сумського державного
педагогічного університету імені
А.С. Макаренка, м. Суми, Україна*

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Прибуток будь-якої компанії являється невід'ємною складовою фінансів, яка показує плюсовий фінансовий результат будь-якої діяльності, означає ефективність виробництва та показує на об'єм та якісну структуру, випущеної продукції, становище ефективності роботи та ступінь собівартості. Проблеми оновлення розпоряджень прибутком та їх вдосконалення є постійно популярною темою для досліджень багатьох вчених [3, с.7].

На сьогоднішній день в руках вітчизняних підприємців зосереджена самостійність у деяких сферах, таких як господарство та фінанси, і саме це призвело до ускладнення процедур управління підприємством. За останні роки економіка в Україні переживає не найкращі часи, і більшості підприємств доводиться виживати серед інших. І тому найкращою тактикою в такій боротьбі є зміцнення своїх позицій на ринку і прискорення самого виробництва, тож можна сказати, що умовами виходу із кризового становища являється-

збільшення кількості та обсягу збуту товару на ринку, тож нашою головною метою- є отримання прибутку який зможе її забезпечити [2, с.250].

Але не може бути все ж так просто, так як ситуація на ринку постійно змінюється, і наздогнати її справа не із легких, якщо слідкувати тільки за внутрішнім станом підприємства. Тож кожному із підприємців потрібно планувати свою стратегію на довгі роки, але також і включати можливості на змін у близькому оточенні.

Тому на зараз дуже важливо створити такі умови управління, які б дозволили підприємству адаптуватися до стрімких змін [1, с.124].

Тож, для того щоб нам вдосконалити структуру управління та отримання більшого прибутку можна порекомендувати ряд важливих заходів:

- Ретельно підходити до набору кадрового персоналу. Це значно підвищить: якість продукту, зменшить час на виготовлення та ін.
- Проводити якісну та гнучку рекламну компанію. Адже без доброї реклами не буде і гарних продажів.
- Вести контроль за усіма витратами. Це допоможе підприємцям зменшити витрати на непотрібні послуги.
- Розширення та пошук нових ринків збуту на підвищувати ефективність нових.
- Збільшувати якісний показник продукції. Адже без конкурентоспроможного продукту не буде і прибутку.
- Впроваджувати іноваційні технології, які б збільшували продуктивність виробництва [4, с.314].
- Також треба враховувати вплив різних факторів на кінцеві досягнення.

Отже, слід сказати, що у сучасному світі головною метою кожного підприємця стає прибуток. Але кожен з них прагне вкласти в справу як найменше сил та статку, і не кожен із них усвідомлює, що для гарного прибутку треба постійно змінюватись, вдосконалюватись і викладатись по повній, як у матеріальному сенсі так і у моральному. Та навіть при досягненні довгожданної мети, вони просто не можуть ними правильно розпорядитись, і не мала сума із їх прибутку йде на всякий непотріб та на неврахованні витрати, які могли піти на вдосконалення виробництва та управління. Тож без чіткого планування, ретельного підходу до обліку витрат та інших заходів що до вдосконалення управлінням прибутком, мети яку поставили собі підприємці вони так і не досягнуть в повній мірі.

Література:

1. Блонська В.І. Вдосконалення формування і використання прибутку підприємств / В.І. Блонська, О.І. Вужинська. Науковий вісник НЛТУ України. 2008. № 18(1) С. 122-128.
2. Шматковська Т.О. Концептуальні засади стратегічного управлінського обліку. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2016. № 4. С. 244-253.
3. Ткаченко Є.Ю. Управління формуванням прибутку в процесі господарської діяльності підприємств машинобудування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Є.Ю. Ткаченко. Запоріжжя, 2006. 22 с.
4. Соколова Е.А. Проблеми управління прибутком підприємств / Е.А. Соколова, А.І. В'юшкова. Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. 2015. № 32. С. 310-320.

СЕКЦІЯ 8.
МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ

Шумейко Зінаїда Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і гуманітарних
дисциплін Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ХІХ СТОЛІТТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙ)

На сучасному етапі державотворення особливої актуальності набуває формування правової свідомості населення, яке має здійснюватися з урахуванням кращих традицій попередніх століть. Досвід та ідеї правового виховання українського народу знайшли відображення в науково-популярних, художніх, епістолярних творах вітчизняних діячів минулого, одним із яких є Матвій Номис (1823–1901), український фольклорист, етнограф, педагог, письменник, громадський діяч, мовознавець, упорядник збірки паремійного матеріалу «Українські прислів'я, приказки і таке інше» (1864) [4].

М. і З. Лановик зазначають, що паремії є найкоротшим жанром, який в образній формі відтворює найістотніші явища і реалії дійсності: прислів'я, приказки та їх жанрові різновиди – вітання, побажання, прокльони, порівняння, прикмети, каламбури, тости. Це словесні мініатюри, що в процесі формування закріпились як усталені формули, образні кліше [2].

Історія розвитку вказаних жанрів засвідчує, що вони виникали під впливом різних суспільних явищ і використовувалися відповідно до правил народного життя і вікових періодів життя людини. На думку В. Болбаса, основна функція усної народної творчості полягає у встановленні зв'язку між теперішнім, минулим і майбутнім, переданні своїх здобутків у спадок майбутнім поколінням, узагальненні і презентації накопиченого конкретним етносом педагогічного і соціокультурного досвіду [1, с. 108]. Отже, прислів'я і приказки є узагальненою пам'яттю людей, висновками з життєвого досвіду, які дають змогу сформулювати погляди на етику, мораль, релігію, історичні й політичні події.

До збірки «Українські прислів'я, приказки і таке інше», упорядкованої Матвієм Номисом, увійшло близько 15000 паремій і 505 загадок. Усі прислів'я і приказки упорядник розподілив на двадцять розділів: вірування; природа, пори року; історичне минуле; сила і воля людини; соціальні відносини, доля, лихо; моральні вади; людська вдача; скупість і щедрість; розум, дурощі; правда, брехня; «багато» – «трохи»; здоров'я, хвороби, смерть; кохання, одруження; сусіди, куми; «своє»-«чуже»; господарська діяльність; лінощі; зовнішній вигляд; побажання, спів, танці [4, с. 18]. Аналіз кожного розділу дає змогу сформулювати певні висновки щодо того чи іншого явища, виробити концепцію народної моралі,

схарактеризувати духовну культуру українського народу. Зокрема дослідження прислів'їв в приказок зі збірки Матвія Номиса дозволило схарактеризувати особливості правової свідомості українського народу в ХІХ столітті.

У процесі дослідження зроблено висновок, що українці дбали насамперед про правове виховання молодого покоління, яке полягало в ознайомленні дитини з нормами і звичаями громадського життя, було спрямоване на виховання майбутнього члена громади. Зазначимо, що українське село, його громада було особливим світом зі своїми давніми традиціями, звичаєвим правом. Тут існували традиції, норми поведінки, які поширювалися на всіх членів громади і передавалися наступним поколінням. Одним із найбільш дієвих факторів впливу громади на особистість молодого людини була боязнь неслави, людського осуду, які виступали основним покаранням за будь-яку провину.

Отже, формування норм і правил поведінки здійснювалося насамперед через навіювання, настанови, заохочення, осуд, застереження. Описаним шляхом діти набували життєвого досвіду, знань, наслідували стереотипні уявлення і цінності етносу.

В. Болбас зазначає, що провідними методами народного виховання були методи заохочення й нагороди (як духовної, так і матеріальної), а також осуду і покарання [1, с. 111]. Реалізовувалося це різними шляхами: через формування суспільної думки, оцінку, випробування, змагання, фізичні покарання, попередження, погрози, залякування. З цією метою використовуються прикмети і повір'я, забавлянки, потішки, забобони, віншування, вітання, тости, благословення, докір, клятву, прокляття, які впливали на емоційно-чуттєву сферу молодого покоління і таким чином стимулювали активність.

Оскільки упродовж століть усі суперечки вирішувалися на основі звичаєвого права, то блок паремій, присвячений судочинству сформувався пізніше від інших [4, с. 336–340]. Як зазначає В. В. Міхеєва, звичаєве право є прадавньою формою права, норми якого зафіксовано в звичаях, що усно передаються від покоління до покоління. Звичаєве право історично передуює писаним законам, подібно до того, як юридичний звичай як правова норма передуює закону загалом [3, с. 54]. Проаналізовані зразки усної народної творчості послідовно відображають погляди народу на закон, правосуддя, служителів права, одвічне прагнення українців до справедливості, велику відповідальність українця за кожну справу, особливо за злочин.

Дослідники зазначали, що правова свідомість українців відзначається розсудливістю, законослухняністю, толерантністю, взаємоповагою [1; 3; 5]. Аналіз ідей морального, соціального й релігійного виховання українського народу дає підстави для висновку, що український народ завжди був прихильником компромісів і мирного розв'язання конфліктів, без застосування фізичної сили. Уважалося, що покора і здатність йти на компроміс допоможуть розв'язати всі суперечки: «Огня огнем не потушиш, а шукай води», «Покора стіну пробиває» [4, с. 181]. Народна мудрість засуджувала ініціаторів бійок, закликала усі суперечки розв'язувати спокійно й мирно, не фізичними методами, а словом: «Язиком що хоч роби, а рукам волі не давай», «Очима їж, а рукам зась» [4, с. 181]. Зазначені паремії підтверджують думку, що в національному характері українців були відсутні такі риси, як імпульсивність та агресивність.

Водночас у фольклорних зразках висловлюється заклик не поспішати в розв'язанні спірних питань, щоб не допустити помилки: «Суд сквапливий рідко буває справедливий». Узагальнюючи ідеї, закладені в проаналізованих прислів'ях і приказках, можемо дійти висновку, що народна мудрість виробила

такі основні поради в цій сфері: треба уникати судових розглядів («Бодай ніхто добрий не діждав позиватися» [4, с. 337]); особливу роль має зізнання і каяття, адже усвідомлена провина – це шлях до Божого і людського прощення («За признання Бог прощає», «Як признався – розквітався» [4, с. 338]); закон не завжди для всіх рівний, а це суперечить принципу рівності всіх перед законом; для успішного розв'язання судової справи треба дати хабара («Заваривши кашу, не жалуй масла», «Хто мастить, тому віз не скрипить») [4, с. 335]. Тобто ставлення до судової сфери було неоднозначним: з одного боку, наші пращури усвідомлювали необхідність справедливого суду, а з іншого, намагалися взагалі його уникати.

У пареміях виокремлюються деякі аспекти поняття «закон», зокрема наголошується на дії Божого закону, законів моралі, що впливають на закони громади. Оскільки українці – люди релігійні, то у ставленні до права вони більше сподівалися на справедливість Богу, а не на людську («Лучче до попа, як до суда» [4, с. 337]). Такі ідеї можуть пояснюватися ще й високим авторитетом священиків у суспільстві, адже саме до них люди йшли за порадою, допомогою.

Формування правової свідомості відбувалося в контексті релігійного виховання, оскільки релігія вимагала від віруючої людини постійної відповідальності не лише за вчинки, а й за думки, спонукала до гуманного і толерантного ставлення до інших людей. У зв'язку з цими ідеями в пареміях постають мотиви Божої кари й помсти за неправильну поведінку: «Бог не карає прутом», «Бог хоч не скорен, та влучен». Водночас присутні й ідеї Божого всепрощення у випадку щирого покаяння – «Бог покорить, Бог і простить» [4].

Уважаємо, що правова свідомість українського народу XIX століття мала два джерела формування – це звичаєве право і традиції вітчизняного судочинства, що формувалися з давньоруського періоду й були зафіксовані в низці документів («Руська правда» (XI ст.), «Повчання» Володимира Мономаха і «Слово про закон і благодать» Митрополита Іларіона, Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.), а також у працях провідних представників вітчизняної мистецької і наукової думки.

Відтак, правова свідомість українського народу в XIX столітті формувалася в процесі морального, виховного, соціального, релігійного виховання молодого покоління. У проаналізованій збірці паремійного матеріалу Матвій Номис постає апологетом ідеалу українця, що ґрунтувався на загальнолюдських і традиційних національних цінностях.

Література:

1. Болбас В. С. Традиции и обычаи белорусского народа как фактор воспитания. Педагогика. 2010. № 7. С. 106–113.
2. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: підруч. Київ: Знання-Прес, 2002. 591 с.
3. Міхеєва В. В. Правове виховання українців у системі звичаєвого права. Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 4 (18). С. 53–57.
4. Номис Матвій. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники Опанаса Марковича і других. Київ: Либідь, 1993. 765 с.
5. Стаканков А. В. Українські корені правового виховання. Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНПУ, 2016. Вип. 8. С. 190–195.

СЕКЦІЯ 9.
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В
СФЕРІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Бровко Назар Олександрович,
магістр Київського університету
ринкових відносин, м. Київ, Україна

Пережняк Ігор Ігорович,
магістр Київського університету
ринкових відносин, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО
ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Підприємницька діяльність в Україні регулюється Господарським та Цивільним кодексами України, окремими законами і підзаконними нормативними актами. Основними суб'єктами на туристичному ринку, які здійснюють виробництво і реалізацію послуг, виступають окремі підприємці - фізичні особи і підприємства — юридичні особи. Найважливішими елементами створення туристичного підприємства є: вибір організаційно-правової форми; складання протоколу намірів учасників; розробка проектів правовстановлюючих документів; проведення установчих зборів; підготовка установчих документів до реєстрації; реєстрація підприємства; постановка на облік та реєстрація в податкових, статистичних органах, Пенсійному фонді, Фонді соціального страхування та інших установах; організаційні процедури, пов'язаних з відкриттям рахунків у банківських установах, виготовлення печатки, штампу, фірмових бланків [1, с.2].

Найбільш гнучкою формою для малого туристичного бізнесу є товариство з обмеженою відповідальністю. Воно може бути засноване однією або декількома особами, а статутний фонд поділений на частини, розмір яких визначається засновницькими документами. При цьому учасники товариства не відповідають по його зобов'язаннях, а несуть відповідальність, пов'язану з діяльністю товариства в межах їхніх внесків.

Іншою організаційно-правовою формою туристичного бізнесу є товариство з повною відповідальністю, в якому усі учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями підприємства всім своїм майном.

Також туристичний бізнес на основі значних початкових інвестицій доцільно реалізовувати у формі акціонерного товариства. Головним атрибутом такого товариства служить акція — цінний папір без встановленого терміну обігу, який свідчить про пайову участь у статутному фонді товариства, підтверджують членство в ньому і право на участь в управлінні ним. Акціонерні товариства бувають двох видів: відкритого типу, акції якого розповсюджуються через відкриту переплату та купівлю-продаж на фондових біржах, і закритого типу, акції якого можуть поширюватися лише між його засновниками.

Акціонерна форма господарювання має істотні переваги; фінансові-створює механізм оперативної мобілізації великих за розміром інвестицій і регулярного одержання доходу у формі дивідендів на акції; економічні — акціонерний капітал сприяє встановленню гнучкої системи виробничо-господарських зв'язків. Зокрема, 95 % новозареєстрованих підприємств в Україні є товариства з обмеженою відповідальністю та приватні підприємства. Це зумовлене перш за все тим, що дані організаційні форми суб'єкта господарювання найпростіше реєструються. Також, велику роль грає майнова відповідальність засновників товариства. Так при реєстрації засновники ніколи не обирають форму повного товариства через повну майнову відповідальність його засновників за зобов'язаннями підприємства перед контрагентами.

Правова реєстрація туристичного підприємства проводиться виконавчим комітетом міських та районних рад або повноваженими органами. Реєстрація відбулася, якщо відповідний запис внесений в Державний реєстр, а підприємству видане свідоцтво про реєстрацію відповідної форми [1, с.10].

Після цього кроку туристичному підприємству, необхідно розв'язати ряд проблем серед яких:

1) вибрати супутні види діяльності, тобто диверсифікувати основу туристичного бізнесу для зниження фінансових ризиків у зв'язку з тим, що туризм достатньо чутливий до цілого ряду факторів: політичних, економічних, інфраструктурних та ін.;

2) бажано вибрати такі види основної та додаткової діяльності, які були б пріоритетними на тривалий період. У туристичній діяльності діють багато суб'єктів різних організаційно правових форм. У залежності від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні виділяють підприємства унітарні та корпоративні. Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є державні, комунальні, а також підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб. Державне підприємство являє собою організаційно-правову форму підприємства, що ґрунтується на державній власності. Колективне – це таке підприємство, що ґрунтується на власності його трудового колективу, а також кооперативу, іншого статутного товариства або громадської організації.

Приватне підприємство — це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на приватній власності однією або кількома фізичними особами. Підприємство з іноземними інвестиціями — це підприємство будь-якої форми власності, створене згідно із законодавством України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого складає не менше 10 відсотків [2, с.356].

Іноземне підприємство — це організаційно-правова форма підприємства із місцезнаходженням в Україні, створене згідно із законодавством іноземної держави, майно якого цілком є власністю іноземних громадян, юридичних осіб або держави. Спільні підприємства створені за участю українських і іноземних юридичних осіб. Мають право на території України у власності майно, необхідне для діяльності.

Ініціативні туроператори відправляють туристів за кордон чи в інші регіони за домовленістю з приймаючими (рецептивними) операторами чи з готельними підприємствами. Відмінністю їх від туристських агентств, що займаються винятково продажем чужих турів, є те, що вони формують свій турпродукт додаючи до пакету рецептивного оператора власну послугу (зазвичай — це транспорт). Рецептивні туроператори — це оператори на прийомі, що організовують обслуговування туристів у місцях призначення. Вони формують свій турпродукт з окремих послуг, що надаються місцевими готелями, підприємствами громадського харчування, екскурсійними бюро, розважальними установами тощо.

Ініціативний та рецептивний туроператори встановлюють між собою тісні договірні взаємовідносини, згідно з якими перший комплектує та направляє туристичні групи, забезпечує їх транспортом; другий приймає ці групи та організовує їхнє обслуговування на місці.

Наступним етапом у є вибір географії бізнесу. Якщо майбутня основа діяльності пов'язана з тільки з реалізацією внутрішніх турів, то необхідно визначити район прийому-відправки туристів. Якщо підприємство буде займатись міжнародним туризмом, то мають бути вибрані ті країни і регіони, де буде реалізований та спожитий туристичний продукт [3, с.640].

Далі туристичному підприємству необхідно дослідити ринок туристичних послуг і вибрати свій сегмент туристичного бізнесу та довести конкурентноспроможність власного турпродукту.

За видом діяльності туроператори можуть бути: туроператорами масового ринку; спеціалізованими туроператорами .

За місцем діяльності туроператори бувають: внутрішні туроператори — формують продукт для споживання громадянами своєї країни в межах країни; виїзні оператори — формують турпродукт для споживання громадянами своєї країни за кордоном; оператори на прийомі — базуються в місці призначення і обслуговують прибулих іноземних туристів. В більш загальному смислі туроператорів прийнято поділяти на ініціативних і рецептивних.

Література:

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003р. Відомості Верховної Ради України. 2003. №31-32. Ст. 263.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. Відомості Верховної Ради України 2003. №40. Ст.3 56
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / за ред. В.К. Федорченка. Київ: Юрінком-Інтер, 2012. 640 с.

Шувера Олеся Олексіївна,
*студентка 48 гр. ФМЕ Одеського
національного економічного
університету, м. Одеса, Україна*

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТУРОПЕРАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стабільність туристичного ринку та професіоналізм суб'єктів цього виду діяльності значною мірою залежать від прийняття заходів щодо забезпечення контролю та регулювання у сфері туризму на державному рівні. Одним із дійових інструментів у цьому є ліцензування туроператорської діяльності. Ліцензування туроператорської діяльності здійснюється з метою захисту прав і законних інтересів туристів, забезпечення безпеки їх життя і здоров'я, природної і культурної спадщини України.

Наявність ефективної процедури ліцензування забезпечує рівні можливості суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, а також захист прав громадян, захист навколишнього природного середовища та підвищення рівня туристичного обслуговування.

Необхідно зазначити, що ліцензування певних видів господарської діяльності слід розглядати у декількох аспектах: як елемент легітимації суб'єктів господарської діяльності; як умову здійснення певних видів господарської діяльності; як підставу виникнення права здійснювати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; як елемент механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність; як засіб державного регулювання господарської діяльності

2 березня 2015 року набув чинності новий Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», який регламентує, що туроператорська діяльність є видом господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню (п.19 ч.1 ст.7) [1].

Зазначимо, що туроператорська діяльність – це діяльність туристичних операторів з організації та забезпечення створення туристичного продукту, реалізації та надання туристичних послуг щодо виїзного, в'їзного та внутрішнього туризму.

О.В. Мілінчук підкреслює, що необхідність ліцензування в галузі туризму викликана високими споживчими ризиками, які потребують використання спеціальних механізмів захисту як прав і законних інтересів споживачів-туристів, так і підприємств-партнерів по бізнесу. Крім того, встановлення узгодженого переліку організаційних, кваліфікаційних та інших вимог, обов'язкових для виконання туроператорами, стимулює розвиток професійної конкуренції на ринку туристичних послуг, впорядковує відносини між туроператорами та турагентами під час реалізації останніми туристичного продукту, сформованого туроператором, та загалом сприяє підвищенню рівня туристичного обслуговування туроператорами [5, с. 254].

На законодавчому рівні в Україні необхідність ліцензування туроператорської діяльності встановлюється також і статтею 17 Закону України «Про туризм» [2]. Аналізуючи положення даної статті, Н. С. Дурманова робить

висновок, що ліцензування туроператорської діяльності виконується для досягнення наступних цілей:

- упорядкування туристської діяльності, яка проводиться суб'єктом господарювання в Україні з організації іноземного, внутрішнього, закордонного туризму та екскурсійної діяльності;
- захисту прав та інтересів держави в галузі туризму;
- захисту прав та інтересів споживачів туристських послуг;
- захисту прав та інтересів суб'єктів туристської діяльності;
- створення однакових можливостей суб'єктам туристської діяльності на ринку туристських послуг;
- захисту навколишнього середовища;
- підвищення рівня туристського обслуговування, приведення його у відповідність міжнародним вимогам [4, с.64].

Відповідно до норм Закону України «Про туризм» не може бути видана ліцензія на туроператорську діяльність суб'єкту підприємницької діяльності із назвою, тотожною назві іншого суб'єкта підприємницької діяльності, якому ліцензія видана раніше і інформація про нього внесена до відповідного реєстру. Суб'єкт господарювання не має права у своїй назві використовувати слова «туроператор» без отримання ним ліцензії на проведення туроператорської діяльності.

Функції органу ліцензування туроператорської діяльності з 2016 року виконує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, а саме Департамент туризму та курортів. До його повноважень відносяться: [6].

- надавати ліцензії;
- переоформлювати документи, що підтверджують наявність ліцензії;
- призупиняти, поновлювати, анулювати дію ліцензій;
- вести реєстр ліцензій;
- контролювати дотримання ліцензіатами відповідних вимог та умов при здійсненні видів діяльності, що ліцензуються.

Здобувач ліцензії, який має намір провадити туроператорську діяльність, подає до зазначеного органу ліцензування заяву про отримання ліцензії та такі документи:

1) ксерокопія гарантії банку або іншої кредитної установи, що підтверджує фінансове забезпечення цивільної відповідальності перед туристами у розмірі суми, еквівалентної не менше 20 000 євро або 10 000 євро, якщо вид діяльності включає в себе надання послуг з виїзного туризму або внутрішнього/ в'їзного туризму відповідно (засвідчена керівником здобувача ліцензії);

2) відомості щодо місць провадження туроператорської діяльності;

3) копії документів (їх витягів), що підтверджують освітньо-кваліфікаційний рівень, стаж роботи керівника здобувача ліцензії, необхідний для провадження туроператорської діяльності (засвідчена керівником здобувача ліцензії);

4) ксерокопія договору, укладеного зі страховою компанією, про обов'язкове (медичне та від нещасного випадку) страхування туристів, що здійснюють туристичні подорожі (засвідчена керівником здобувача ліцензії);

5) опис документів, що подаються для одержання ліцензії [3].

Отже, ліцензування туроператорської діяльності – це засіб державного регулювання господарської діяльності в сфері туризму, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики в туристичній галузі, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів туристичних послуг. Порядок проведення ліцензування туроператорської діяльності регламентується нормами Законів України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та «Про туризм», а також Ліцензійними умовами провадження туроператорської діяльності. Функції органу ліцензування туроператорської діяльності виконує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, а саме Департамент туризму та курортів. Сьогодні система ліцензування туроператорської діяльності перебуває на стадії свого розвитку, змінено її нормативну базу, визначені повноваження органів ліцензування, розроблений чіткий порядок отримання ліцензії суб'єктами, що здійснюють туроператорську діяльність.

Література:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 23. Ст.158.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. Ст.241.
3. Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності: затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-п>
4. Дурманова Н. С. Ліцензування як важіль підвищення якості роботи туристичного підприємства. Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку: тези Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (16 берез. 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 63–66.
5. Мілінчук О.В Аналітичне відстеження стану ліцензування туроператорської діяльності в Україні. Економіка і суспільство. 2017. Вип.13. С.253-260.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL.: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п>

СЕКЦІЯ 10.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРАВОВОМУ ПОЛІ
УКРАЇНИ

Kharkiv Alla Anatolievna,
doctor of pedagogical sciences, professor
Vice-rector on scientific and pedagogical
work Communal Institution «Kharkiv
humanitarian pedagogical academy»
Kharkiv Regional Council,
Kharkov, Ukraine

**THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE
PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN
THE FIELD OF LAW**

At the present stage the development of a higher education system is characterized by the active implementation of information technologies in educational process. Modern training of highly qualified, competitive and competent professionals ready for permanent professional growth, self-improvement and self-education is impossible without the use of information technologies. An information technology is defines as the system of general pedagogical, didactic, psychological, special methods of interaction of subjects of educational process (teachers and students) taking into account technical and human resources aimed at design and realization of content, forms, methods, informative training tools, that are adequate to educational purposes, peculiarities of future activity and requirements to professional important qualities of future specialist [4].

The important role of using information technologies in educational process is played during professional training of future specialists in the field of law, which is due to rapid development and continuous improvement of state legislation, and also constantly increasing volume of legal information.

In addition, the nature of legal activities brings higher requirements to relevance, authenticity and completeness of information. Legal encyclopedias and reference books, printed mass media (periodicals and specialized publications), television, Internet resources, seminars, conferences, etc. can be called among the sources of obtaining of legal information. However, texts of printed sources do not satisfy the need to obtain legal information in full. In addition, they become quickly outdated and the information that is in the Internet mainly presented in a scattered form and it takes extra time for generalization this information. These circumstances called for search and use of effective tools for the acquisition, analysis, processing and generalization of the information necessary to address professional tasks from specialists in the field of law. Today the most convenient and reliable professional tool of operative search of legal information and effective work with legal documents is legal information systems, which are computer databases that include the base of court decisions, base of legal and analytical information and software tools that provide analytical capabilities and allow a specialist to perform various types of search functions.

The most common legal information and legal systems include [1; 2; 3]: «Liha:Zakon», which contains more than 900 thousand documents and provides an opportunity to work in on-line, and in-line mode; professional legal system «Meha-NAU», which provides users with constant access to the full normative and legal base of Ukraine, as well as the base of judicial decisions, reliable high-speed searches, variety of functional possibilities of the product, confidentiality of work; legal information systems on the official web-portal of the Verkhovna Rada of Ukraine, which contains the most complete legislative database of Ukraine, including all laws and decrees of the Parliament, information on the structure of the Verkhovna Rada of Ukraine, etc. These systems have some advantages over traditional sources of legal information obtaining. The main ones include: completeness and large selection of sources of legal information; possibility to use a large number of normative documents in a short period of time; quality of legal information processing; efficiency and speed of new information receipt; continuous and timely access to current legal information; convenience in working with the information contained in the database.

Thus, an important stage in the training of future specialists in the field of law is teaching students the methods of work with modern information technologies, in particular with legal information systems. Therefore, students are allowed to use legal information systems during practical classes and self-studying, which meets the requirements of the Standard of higher education of Ukraine on providing access to modern professional databases.

Successful learning of work methods in legal information systems will contribute to:

- providing training of qualified professionals in the field of law at a high professional level;
- developing of self-students studying;
- knowledge and practical skills building necessary for work with legal information systems, which are used in legal activity, information technologies of search, processing and systematization of legal information;
- increasing of efficiency of core academic disciplines of professional training and those chosen by the students;
- motivation activization of cognitive activity in the learning process;
- increasing of students' activity in the process of solving specific practical tasks at seminars and practical classes on the basis of data of the legal framework;
- expanding of legal horizons and development of students' legal culture;
- increasing the competitiveness of graduates in the labor market;
- expanding the possibility of the choice of sources of legal information, which allows expanding the information base of the research, deepens the knowledge of students.

Generalization of the foregoing allows concluding that the emergence of information technologies has changed substantially the professional preparation of specialists in the field of law. Modern information technologies contribute to modernization of the educational process, they help to save time, make training more effective. The confident possession of modern educational technologies and, in particular, the ability to use legal information systems, became a peculiar standard of

quality of graduates of higher legal education establishments. Thus, training of students in legal information systems occupies an important place in the system of professional training of future specialists in the field of law.

1. References:

1. Informatsiino-pravova systema «Liha:Zakon». URL: <https://ips.ligazakon.net/> (viewed on April 2, 2019).
2. Ofitsiyni portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://rada.gov.ua/> (viewed on April 2, 2019).
3. Profesiino pravova systema «Meha-NAU». URL: <http://www.nau.ua/> (viewed on April 2, 2019).
4. Kharkivska A. A. Pidvyshchennia yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity cherez vykorystannia novitnikh informatsiinykh tekhnolohii. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats. Kharkiv: UIPA, 2012. Vol. 37. P. 46–51.

Petrichenko Larisa Olesievna,
*doctor of pedagogical sciences, associate
professor first vice rector
Communal Institution «Kharkiv
humanitarian pedagogical academy»
Kharkiv Regional Council,
Kharkov, Ukraine*

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE LAW SPECIALISTS

In today's conditions, the change-over to the information society requires the system of education to solve radically new problems, which leads to the reconsideration of the pedagogical positions of higher professional education. The educational process aimed at the formation of professional law specialists, in modern realities, is one of the most important factors which the potential competitiveness and realization of national interests and security of Ukraine depends on. Thereby, the requirements for higher education today denote the necessity to improve graduate training in the field of law and the formation of his professionalism, who possesses not only deep knowledge, but also easily orientates in the latest achievements in the field of informatization. The development of the information society denotes the necessity to introduce innovative approaches in the educational process of higher education institutions, including the introduction of innovative educational programs, which include the change-over to training with the use of information technologies.

In accordance with the Law of Ukraine "About the National Program of Informatization" information technology - "outright organized set of information processes using computer facilities that provide high speed of data processing, rapid information search, dispersal of data, access to sources of information, regardless of their location"[1].

UNESCO notes that information technology includes database management technologies, as well as information dissemination technologies such as teleprocessing systems, local networks, video tag systems, macrophysics, etc. [2].

The providing of information technology in the educational process of higher education institution should be understood as the introduction of a system of general

pedagogical, didactic, psychological, special methods of interaction between teachers and students, taking into account technical and human resources, aimed at designing and implementing content, forms, methods, information learning tools, adequate to aims of education, peculiarities of future practice and requirements for professional and important qualities of the future specialist [3].

Information technology applies special methods, software and hardware for working with information. In today's conditions there is an increase of the multitude of legal and analytical information both in the state legal field and in the international one. Therefore, information technologies have enormous potential to improve the quality of the training of future lawyers, in particular, the successful formation of the necessary professional competences for future professional activities.

One can point out the following factors that influence the effectiveness of student learning with the use of information technology: adapting the student to the proposed training material, taking into account his abilities and capabilities; variability of forms and methods of training that correspond to the level of students' preparation; application of the method of self-control; visual training material; access to various legal information and legal systems, including foreign ones; focusing on self-study.

Nowadays, digital educational resources are widely used in the educational process, which include: electronic textbooks, handbooks, test tasks with the possibility of automated processing of results, various databases, electronic libraries, multimedia technologies, Internet conferences, distance learning technologies, etc.

In our opinion, the main directions of application of information technologies in the educational process of higher education institution in order to improve the quality of training future law specialists include:

1. Input of new material. It is necessary to note the high role of the introduction of information technology in the process of familiarizing students with the new material. Lecture sessions using presentations, audio and video materials increase the interest of students in the study of new material and facilitate more qualitative learning of theoretical material. On the basis of multimedia, one can complete electronic textbooks, textbooks that are characterized by great informative, interactive material. In addition to the main theoretical material, textbooks and handbooks include interactive means of study, animations, audio, and video recordings. Internet resources can also be used for educational purposes. Video recordings of real court hearings, on the Internet pages, can be used during the visual familiarization with the peculiarities of the civil and economic process in Ukraine, etc.

2. Information technologies help to intensify the educational process, because they allow you to learn more information during small period of time. The use of modern Internet resources allows us to establish feedback with students. They, asking questions, receive remotely instant answers from their teacher; discuss issues that arise not only with the teacher, but also with other students of the training group.

3. The use of modern information technology allows the most effective control of knowledge of students through the development of electronic tests or in the form of online conferences, webinar, mini-discussions, chats from the subject of the discipline.

4. One of the requirements for a modern system of higher education is to increase the role of self-education, independent work of students, that is, the intensification of

their research work. The use of information technologies, Internet resources allows students to participate directly in the preparation, organization of round tables, conferences. To prepare such an arrangement, students are suggested to select audio and video material, opinions of scientists, politicians, court employees, law enforcement agencies or create a presentation of creative research projects, etc. on the subject. The introduction of such forms of work contributes to improving the skills of working with information technology, the ability to select information, its systematization.

Thus, the use of information technology in the educational process of the higher education institution ensures the efficiency and quality of training future law specialists through the informatization of educational, extracurricular, scientific research and organizational and managerial activities of higher education institutions.

References:

1. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 r. № 74/98-VR. Data onovlennia: 01.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia: 02.04.2019).
2. Thésaurus de IUNESCO. URL: <http://skos.um.es/unescothes/C01995/html?l=fr> (data zvernennia: 02.04.2019).
3. Kharkivska A. A. Pidvyshchennia yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity cherez vykorystannia novitnikh informatsiinykh tekhnolohii. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats. Kharkiv: UIPA, 2012. Vypusk 37. S. 46–51.

Басенко Марина Миколаївна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

Науковий керівник:
Іваній Олена Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ЗАЛУЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Інформаційні технології є основними джерелом інформації про право, правову діяльність; дозволяють формувати правові орієнтири і правові установки; обумовлюють практичну діяльність у правовій сфері.

Сучасний студент отримує інформацію з довідкових правових систем, офіційних сайтів органів державної влади, спеціалізованих юридичних порталів

та окремих юридично орієнтованих веб-сторінок, електронних ЗМІ, електронних книг та енциклопедій тощо [1].

Використання різноманітних інформаційних технологій в процесі викладання юридичних дисциплін дозволяє підвищити якість юридичної освіти студентів, а, отже, і рівень їх правосвідомості.

Використання інформаційних технологій в подачі лекційного матеріалу і проведенні практичних занять підвищує його сприйняття і засвоєння, дозволяє давати не тільки теоретичні знання, а й практичні навички. On-line тестування забезпечує проведення проміжного та підсумкового контролю, а також самоконтролю засвоєння отриманих знань [3].

З використанням інформаційних технологій в навчальному процесі змінилися умови організації уроків, позакласної роботи з правових дисциплін. Традиційні методи навчання - бесіда, розповідь, робота з підручником і т.д. - супроводжуються наочним комп'ютерним показом слайдів, таблиць, відеоматеріалів та інших мультимедійних об'єктів, різнорівневими завданнями, розширюється база інформаційних джерел. Заняття замикаються в рамках класно-урочної системи - розвиваються нові форми організації навчальної діяльності студентів: проектні технології, робота в групі і з партнерами, інтерактивне комп'ютерне тестування [2].

Використання освітньої інформації, розміщеної на серверах, не є заміною підручника. Воно створює основу для організації викладачем самостійної діяльності студентів з узагальнення матеріалу при широкому використанні індивідуальних і групових форм організації навчального процесу.

Інформаційна компетенція дає наступні навички студенту, адже перед презентацією студент:

- здобув інформацію;
- провів її вибірку та ранжування;
- вніс зміни і поправки;
- прочитав її і передав суть на дисципліні.

Добути правову інформацію ще складніше, так як, маючи якусь практичну ситуацію, необхідно спочатку визначити:

- чи регулюється дана ситуація конкретним правом;
- виявити галузь права, до якої вона належить;
- знати, де, в яких джерелах можна знайти відповідь на завдання;
- знати і вміти знайти правовий сайт або даний закон (кодекс і т.д.), знайти в ньому необхідну статтю.

Студент, у якого добре сформована інформаційна культура, більш адаптований до реалій сучасного життя, зможе вирішувати нестандартні ситуації. Користуючись матеріалами мережі Інтернет, організовуються дослідні та творчі проекти, які сприяють підвищенню мотивації до вивчення правових дисциплін, активізації навчальної діяльності.

Широка варіативність навчальної діяльності студентів забезпечується великої і копіткої спільної підготовчою роботою викладача і студента.

В даний час подібні технології є перспективним і високоефективним інструментом в освітній галузі. Вони надають навчаються масу інформації в

більшому обсязі, ніж традиційні джерела інформації, такі як книги, підручники, і в більш наочній формі. Якісно розроблені мультимедійні презентації, інформаційно-довідкові правові системи, все частіше стають не просто доповненням до лекційного матеріалу, а й окремими інтерактивними продуктами, без яких неможливий ефективний навчальний процес будь-якого навчального закладу. Такий підхід до організації навчального процесу дозволить не тільки дати учням теоретичні основи освіти, а й практичні знання, які і визначають потребу у фахівцях на ринку праці.

Література:

1. Дутка В. В. Інформаційні технології та їх роль у підготовці фахівців ОВС / В. В. Дутка, О. Я. Гейко, О. К. Чапор. Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес : Матер. наук.-практ. семін. Л. : Львівський юридичний ін-т МВС України, 2004. 242 с.
2. Жевняк, О.В., Филющенко, Л.И., Шаблова, Е.Г., Шишулина, Т.П. Новые информационные технологии в образовании: материалы VI междунар. науч.– практ. конф., Екатеринбург, 12–15 марта 2013 год [Текст] / О.В. Жевняк, Л.И. Филющенко, Е.Г. Шаблова, Т.П. Шишулин. ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т». Екатеринбург, 2013. С. 53-55.
3. Шайдунов, А.А. Новые информационные технологии в образовании: материалы VII междунар. науч.- практ. конф., Екатеринбург, 11–14 марта 2014 год [Текст]. ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т». Екатеринбург, 2014. С. 152-155.

Гурба Олександр Анатолійович,
*директор ДПТНЗ Шосткинське вище
професійне училище,
м. Шостка, Україна*

Баланюк Наталія Юріївна,
*кандидат юридичних наук, викладач
ДПТНЗ Шосткинське вище професійне
училище, м. Шостка, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1596-4449>*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Інноваційний розвиток освіти – це закономірний процес, який в умовах глобалізації пристосовується до вимог ринку освітніх послуг.

Модернізаційні складові розвитку в інформаційній та освітній сферах, які сьогодні активно пропагуються нашою державою, спонукають до активізації інноваційних змін усіх складових системи освіти.

У зв'язку з цим постає нагальна потреба в оновленні законодавчого поля, яке б забезпечувало організаційно-правові засади державного управління інноваційною діяльністю в освітній галузі та стимулювало інноваційну активність її учасників.

Отже, правовим аспектам інноваційної діяльності в системі освіти було приділено увагу в працях таких вітчизняних вчених: О.О. Василюк, Л.

.М. Ващенко, Л.М. Даниленко, Д.Ю. Дзвінчук, О.О. Кіяшко, В.О. Кремень, Г.П. Клімова, В.Я. Тацій, Н.Г. Шарата, О.В. Шестопалюк, Ю.В. Шовкалюк та ін.

Слід наголосити на тому, що хоча в працях вищезазначених науковців зроблені відповідні акценти стосовно необхідності внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють інноваційні процеси в освіті, однак дане питання на сьогоднішній день є актуальним, і, як наслідок, потребує системного аналізу.

Мета роботи – здійснити якісний аналіз нормативно-правового регулювання інноваційного розвитку освіти в Україні.

На даний час в Україні створений досить вагомий «фундамент» із законодавчих актів, спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності в галузі освіти. Існує розгалужений комплекс нормативно-правових актів національної інноваційної системи, що включає більше, ніж 1000 актів Президента, парламенту, уряду.

Досліджуючи праці вчених, слід погодитись із О. Орлюк, на думку якого у правовому регулюванні інноваційної сфери існує низка прогалин та колізій. Доктор юридичних наук пропонує систематизувати чинне законодавство та розробити Інноваційний кодекс.

На вдосконалення законодавчого інноваційного поля звертає увагу В. Тацій. Учений вважає, що законодавство треба опрацювати на предмет його гармонізації та наголошує на доцільності розроблення Інноваційного кодексу.

Сучасними базовими Законами для проведення інноваційної діяльності в галузі освіти вважаються наступні: «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995), «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (1999), «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2003), «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (2006).

Коротко охарактеризуємо кожен із вищезазначених нормативних актів. Отже, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вступив в дію у 1991 р. Його основне завдання – врегулювання відносин, пов'язаних із інноваційною науковою і науково-технічною діяльністю, та створення умов з метою підвищення якості наукових розробок й запровадження їх результатів для забезпечення повноцінного розвитку відповідних галузей. Закон наголошує на тому, що стабільний розвиток науки і техніки є основоположним фактором прогресу суспільства [1].

Закон «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995) охоплює адміністративно-правові та фінансові засади експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи забезпечення функціонування суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи [2].

У 1999 р. був підписаний Закон «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Даний нормативно-правовий акт визначає економіко-правові засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Згідно ст. 1 «спеціальний режим інноваційної діяльності» Закон розшифровує як «правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності

технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків» [3].

Наступним Законом України «Про інноваційну діяльність» (2002) зосереджена підтримка інноваційних процесів в Україні. Даним нормативно-правовим актом визначаються правові, економічні та організаційні засади адміністративно-правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні [4].

Щодо недоліків у Законі, то слід наголосити на тому, що в ньому хоча і закріплено визначення дефініцій «інновації», «інноваційна діяльність», однак має місце відсутність визначення дефініції «державна інноваційна політика», хоча наголошено на її основних принципах (10 принципів).

На жаль, у Законі чітко не прописаний алгоритм функції адміністративних органів, передбачене Законом фінансування інноваційної діяльності викликає сумніви. Лишається нез'ясованим також і механізм відстеження перебігу інноваційної діяльності, занадто затягнуто процедуру розгляду інноваційного проекту.

У 2003 р. вступив в дію Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Метою нормативно-правового акту є узгодження нормативної бази з метою концентрації ресурсів держави на визначних етапах інноваційного оновлення виробництва та сфери послуг у країні, постачання на внутрішній ринок конкурентної наукоємної продукції та в перспективі подальший вихід на міжнародний ринок.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» був підписаний в 2006 р. Він прописує адміністративно-правові та фінансово-економічні засади державного забезпечення діяльності у сфері трансферу технологій.

Відповідно ст. 1 Закону «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» поняття «трансфер технологій» розшифровується як «передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових».

Також слід наголосити, що поряд із основними вищезазначеними законодавчими актами діють наступні стратегічні документи: Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), затверджена в 1993 р., «Концепція науково-технологічного й інноваційного розвитку України» (1999), Національна доктрина розвитку освіти (2002), «Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки» (2006).

Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») схвалена І з'їздом педагогічних працівників України та затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896.

Головна мета Програми – визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ ст., створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення

особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Концептуальні засади інноваційного розвитку держави й освіти було закладено в 1999 р. з прийняттям «Концепції науково-технологічного й інноваційного розвитку України». У ній визначено, що «науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід’ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави».

У Концепції наголошується на необхідності вдосконалення управління в науково-технологічній та інноваційній сферах.

У 2002 р. прийнято Національну доктрину розвитку освіти. Реалізація доктрини передбачена на 25 років.

Доктрина орієнтує освітню галузь на нову гуманістично-інноваційну парадигму. У ній, зокрема, зазначається: «В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р було схвалено «Концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки». Програма «спрямована на розширення обсягів охоплення населення освітою та інтеграцію України в європейський освітній простір». Для реформування освіти Програма пропонує змішану модель розвитку освіти, «що базується на поєднанні переваг утворювальної і руйнівної моделей». У програмі відсутній опис зазначених моделей, їхніх переваг і ризиків, але визначено, що в основу змішаної моделі «покладено принцип інноваційного розвитку пріоритетних організаційних структур та надання певної допомоги тим з них, що здатні до саморозвитку».

Базовим нормативним документом для проведення інноваційної діяльності в системі освіти стало «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 7 листопада 2000 р. № 522.

Цей нормативно-правовий акт сприяв упорядкуванню інноваційної освітньої діяльності. Він прописує процедуру проведення експертизи інноваційних проектів. Але в документі простежуються деякі неточності й розбіжності.

Достатня кількість законодавчих актів, концепцій, програм, на жаль, не забезпечує просування нашої держави на світову інноваційну арену. Україна за рейтингом Глобального індексу інновацій («Global innovation index») у 2017-2018 роках знаходиться на 79 місці із 130 країн. Перше місце посіли США, друге – Німеччина, третє – Швеція. Росія перебуває на 68, Казахстан – 72.

Зважаючи на таку невтішну ситуацію стосовно інноваційної активності нашої держави, Розпорядженням Кабінету Міністрів України 17.06.2009 № 680-р було схвалено «Концепцію розвитку національної інноваційної системи». Строк реалізації Концепції визначено до 2025 р.

Метою Концепції є визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної

інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Здійснений аналіз правового поля інноваційного розвитку освіти в Україні свідчить про те, що зазначені нормативно-правові документи спрямовують країну й освіту на модернізаційні зміни, визначають адміністративно-правові засади державного регулювання інноваційної діяльності, однак в кожному з них ми не відшукали визначення дефініції «інноваційна політика держави», також відсутнє тлумачення поняття «інноваційний розвиток» як держави, так і освіти. Розпорошеність законодавчої бази, неточності формулювань, розбіжності, дублювання окремих положень гальмують інноваційну діяльність.

Ситуація, що склалась, вимагає безперервного удосконалення нормативного поля, стратегічних програм, концепцій на предмет їхньої актуальності й дієвості з метою розроблення Інноваційного кодексу як основного законодавчого документа.

Література:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». ВВР України. 2004. № 14. Ст. 198. С. 503–508.
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу». ВВР України. 1995. № 9. Ст. 56.
3. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». ВВР України. 2006. № 22. Ст. 182. С. 809–815.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність». ВВР України. 2002. № 36. Ст. 266.
5. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». ВВР України. 2003. №13. Ст. 93.

Дубовик Аліна Віталіївна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ДЕБАТИ ЯК НОВІТНЯ ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчання у сфері прав людини триває вже багато років, проте викладачі лише починають розуміти його величезний потенціал для сучасного світу. Каталізатором прискорення даного процесу є зростаючий дух відповідальності сфери освіти за рівень дотримання та порушення прав людини у різних країнах.

Права людини закликають до діалогу, де є визнаною теза, що свобода без закону є анархією, а закон без свободи - тиранією. Черговим завданням навчання правам людини є сприяння в організації діалогу про те, як знайти оптимальний баланс між культурою, законом і свободою, і точку перетину цих трьох компонентів, де ми можемо активно навчитися рішенням індивідуальних і колективних проблем щодо класових, гендерних, расових та інших відмінностей, реалізуючи себе у відповідності до способу життя в дусі поваги і дотримання прав людини. [2]

Відзначимо, що справді демократичні суспільства минулого і сьогодення виробляли традиції публічних дискусій і широко їх практикували для

вироблення суспільної думки. Демократія - це найважливіша умова для дотримання прав людини. Таким чином, можна зробити перший висновок: дебати - це свого роду індекс розвитку демократії в суспільстві. Чим більш цивілізовано йдуть дискусії на громадському телебаченні, у парламенті, у громадянському суспільстві, тим вище рівень розвитку демократії і відповідно - дотримання прав людини.

Одним із найважливіших прав людини є свобода слова. Безумовно, дебати просто виключені в тих державах і суспільствах, де свобода слова відсутня.

Дебати - це освітня стратегія, яка ґрунтується на вмінні аналізувати поточні соціальні і політичні події, концентруватися на обговорюваних проблемах, збирати і обробляти інформацію, творчо осмислювати можливості її застосування, визначати власну точку зору з даної проблеми і захищати її протягом гри, організовувати взаємодію в групі на основі дотримання прийнятих правил і процедур спільної діяльності. [3]

Дебати як інтерактивна освітня технологія є виключно важливим засобом формування у громадян навичок аргументації, вміння слухати опонента, вміння аналізувати думку співрозмовника, ставити запитання, формулювати відповіді, вести дискусію, дотримуючись мовних та етичних норм. Дебати необхідно використовувати для вивчення прав людини, так як вони нерозривно пов'язані один з одним, а також тому, що дебати, як культурна форма ведення суперечки, дають можливість для розвитку і зміцнення прав і свобод людини. Навчання правам людини за допомогою інтерактивної технології «дебати» - це, в кінцевому рахунку, не тільки освітній, але і одночасно виховний процес.

Дебати доцільно розглядати як інноваційну освітню технологію. Використання технології «дебати» в процесі навчання сприяє створенню стійкої мотивації навчання для учнів, так як досягається особистісна значимість навчального матеріалу. Наявність елемента змагання стимулює творчу, пошукову діяльність, а також ретельне опрацювання основного матеріалу, що вивчається. Теоретична обґрунтованість і багата практика застосування дебатів в середніх і вищих навчальних закладах, дає можливість говорити про те, що дана технологія дозволяє вирішувати безліч завдань. [2]

Поліфункціональність технології дебатів сприяє бурхливому особистісному зростанню учасників дебатів, стимулює активну пізнавальну діяльність, значно розширює горизонти самопізнання, розвиває логіко-синтетичні, прогностичні здібності, прищеплює почуття автономії, відповідальності, незалежності особистості.

Метою використання технології «дебати» при навчанні прав людини є розвиток у слухачів критичного мислення для вирішення різних проблем у професійній діяльності та в практичних життєвих ситуаціях, тобто тих навичок, які не можуть дати або дають в недостатній мірі традиційні програми навчання.

Власне дискусії передуює процес підготовки до неї, який вже безпосередньо дозволяє успішно керувати навичками дослідницької діяльності в області прав людини, так як учасникам дебатів необхідно:

- знайти потрібну їм інформацію, використовуючи різноманітні її джерела;
- критично обробити її на предмет ефективності застосування в процесі дебатів;

- логічно вибудувати оброблений матеріал;
- організувати його для подальшого використання, що особливо важливо, тому що дебати - це усне висловлювання, де немає можливості перевернути сторінку назад і з початку перечитати підготовлений текст.

Ці навички знаходять своє застосування при підготовці до занять, що є частиною проблемного навчання, при підготовці до семінарських занять, виступу з доповіддю, а також при підготовці до підсумкових робіт, так як всі вищевказані форми роботи передбачають глибокий і всебічний розгляд проблеми.

Так, наприклад, дебати Лінкольна-Дугласа, засновані на ідеях та цінностях, від яких залежать політичні, економічні, соціальні та моральні позиції, яких ми дотримуємося. Даний формат є досить доречним при вивченні філософії прав людини, конкуренції норм в системі прав людини тощо, так як суперечка відбувається щодо основоположних принципів, а не практичного боку представлення позиції.

Дебати про політику розглядають практичне застосування конкретної позиції, і суперечка тут йде перш за все щодо ефективності ідеї, плану і засобів її досягнення. Тому в даному форматі будуть доречні дебати про механізми реалізації прав людини, їх захисту тощо. [1]

Практика реалізації програми «дебати» показує, що дебати в класичному вигляді, тобто командна дискусія - необхідний елемент процесу знайомства з дебатами взагалі, і використання їх можливостей в процесі навчання, зокрема.

Отже, дебати як педагогічна технологія дозволяє вирішувати багато завдань як освітніх, так і виховних. Дозволяючи розкрити інтереси сторін, розглянути проблему з різних точок зору, брати під сумнів факти та ідеї, дебати готують до самостійного життя, відповідального прийняття рішень та інших навичок, необхідних для життя у демократичному суспільстві.

Література:

1. Калинкина Е.Г., Наумов С.А. Формат дебатов Карла Поппера с элементами политического кейса / Методическое пособие. СПб, 2003. 220 с.
2. Навчання дебатів: Збірка матеріалів для керівників дебатних клубів та вчителів, які навчають дебатів і дискусії / Авт. – І. Сущенко. К.: А.П.Н., 2003. 82 с.
3. Посібник для тих, хто займається дебатами. Херсон.: МО «Нова генерація», 2000. 48с.

Моцак Світлана Іванівна,

*Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії, міжнародних
відносин та методики навчання
історичних дисциплін Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ (В КІНЦІ XX - НА ПОЧАТКУ XXI СТОРІЧЧЯ)

В період незалежності перед Україною гостро стала проблема удосконалення національної системи освіти та приведення її у відповідність до

визнаних у світі нормативів. Реформування освітньої системи в незалежній Україні проходили на тлі складних процесів трансформації суспільних відносин, загальної модернізації на шляху до демократизації суспільства.

На межі нового тисячоліття становлення України як демократичної правової держави потребувало суттєвого підвищення правової культури всіх верств населення, а особливо представників органів влади всіх рівнів, неухильного дотримання всіма суб'єктами права вимог законодавства, кваліфікованого його застосування. Особливої значущості набуло питання щодо формування правосвідомості громадянина нової незалежної держави.

Зміна соціально-політичного статусу України вимагала відповідної переорієнтації ментально-психологічних і морально-правових установок.

Проблемі формування правосвідомості були присвячені наукові праці провідних філософів, юристів, педагогів, соціологів.

Слід, відмітити праці дореволюційних вчених, зокрема, І.О. Ільїна, П.І. Новгородцева, С.Л. Франка, що розглядали правосвідомість як явище релігійно-правове, котре має доленосне значення для країни, якщо вона перебуває в кризовому стані.

Радянські вчені Л. С. Мамут, П.Є. Недбайло, Д. О. Потопейко, О. П. Семітко розглядали правосвідомість як категорію історичного матеріалізму, як елемент надбудови над економічною базою суспільства.

Особливий внесок у дослідження правосвідомості як категорії права зробили вітчизняні вчені О.О. Бандура, В.А. Бачинін, В.В. Головченко, А.А. Козловський, С.І. Максимов та ін.

В Україні такими дослідженнями займались Н.А. Бура, В.Д. Бабкін, Г. І. Балюк, В. В. Головченко, П. Б. Євграфов, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, В.О. Котюк, А.Ф. Крижанівський та ін.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати особливості формування правосвідомості громадянина нової незалежної держави в кінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя.

Складні соціально-політичні та економічні зміни в Україні та світі, змусили замислитися над реаліями, переоцінити усталені погляди та стереотипи поведінки, реформувати правову систему. Фактично відбувся демонтаж тоталітарної ідеології, під впливом якої раніше формувалася правосвідомість більшості населення України.

У ході цих процесів змінилися й правові орієнтири. Нині розгалуженість національного законодавства характеризується рівнем запровадження загальнолюдських принципів і норм, що напрацьовані демократичними країнами і закріплені у відповідних деклараціях та інших правових документах міжнародного рівня. Досконалість правових норм, у свою чергу, стала основою гармонізації суспільних відносин та перманентного їх розвитку, що вважається необхідною умовою існування і стабільного розвитку країн у сучасному світі [2].

У кінці ХХ століття громадяни України отримали право на набуття необхідного їм мінімуму правових знань. Це право забезпечувалось розгалуженою мережею загальних та спеціалізованих навчально-виховних

закладів різних форм власності, широким правовим інформуванням населення через засоби масової інформації та культурно-освітні установи.

Механізми створення правового громадянського суспільства включали: надання правових знань усім громадянам у межах програми середньої освіти.

В кінці XX – на початку XXI століття в Україні було проведено заходи у сфері правової освіти молоді, які відповідали міжнародним стандартам.

Важливим елементом у структурі юридичної освіти і виховання України став навчальний курс «Права людини». Права людини й основні свободи дозволяють повною мірою розвивати і використовувати такі притаманні людині властивості, як розум, талант, свідомість та задовольняти духовні та інші потреби. Вони базуються на дедалі потужнішому прагненні людства до такого життя, в якому притаманні з народження гідність та цінність кожної людської особистості будуть користуватися повагою та захистом, ігнорування прав і основних свобод людини стає не лише особистою трагедією, а й створює передумови для соціальної та політичної нестабільності, породжує насилля, провокує конфлікти як всередині суспільства і країн, так і між ними [2].

Піднесення ролі прав людини у міжнародному та національному законодавстві є необхідною запорукою демократизації суспільства, захисту природних прав людини від утиску з боку державних інститутів. Генеральна Асамблея ООН з 60-х років XX століття приділяє дуже велику увагу активізації вивчення цього предмета у школах усього світу, і цей процес набуває дедалі більшого значення для української системи правової освіти [2].

Провідні тенденції формування правової свідомості спостерігаються і на регіональному рівні. Так, Рада Європи рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи В: (85)7 від 14 травня 1985 року запропонувала урядам країн-членів і тих країн, які ще не стали членами Ради Європи, враховуючи їхні національні системи освіти та зміст базових законодавчих актів, усіляко сприяти викладанню та засвоєнню прав людини у школах.

На межі тисячоліть людство і наша держава вступають у добу масового опанування досконалими інформаційними технологіями, здійснюється перехід до стадії глобальної інформатизації суспільства.

Тому ще наприкінці XX сторіччя і особливо зараз розробляється та впроваджується централізована інформаційна система забезпечення навчального процесу шляхом підключення її до глобальної комп'ютерної інформаційної мережі, шляхом створення спільних науково-педагогічних закладів, інноваційних структур (центрів), поліпшується інформаційне забезпечення впровадження в їх діяльність сучасних типів зв'язку, створення інформаційних банків даних.

Система правової освіти як вищого, так і середнього рівня акредитації трансформується з галузевого на функціональний рівень. Викладання права – це передусім інтерактивна комунікація з необхідним обсягом інформаційних джерел, що стосуються історичних засад предмета, його фундаментального базису і новітніх напрацювань практичного законодавства з метою здобуття мінімального рівня знань і вмінь, який дозволить пройти відповідну офіційну сертифікацію національного або міждержавного рівня.

Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року №992/2001 затверджено Національну програму правової освіти населення, яка передбачала подальше створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначала основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації [3].

Отже, незважаючи на нетрадиційність для української правової доктрини запропонованої моделі уявлень про систему правових знань, вона була продуктивною як з позицій її відповідності тим об'єктивним реаліям, так і з позицій актуальності повернення правової системи України від радянських правових принципів до традиційних принципів континентальної правової системи.

Література:

1. Коваленко Н. Ю. *Форми правового виховання студентів. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28.* Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 57-63.
2. *Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»:* Підручник для ВНЗ / Андрусишин Б.І., Гуз А.М. Київ: Знання, 2008. 301 с.
3. Національна програма правової освіти населення від 18 жовтня 2001 року №992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>
4. *Освітні технології: навч.-метод. посіб.* / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко та ін.; Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
5. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии: учеб. пособ.* / Г.К. Селевко Москва: Нар. образование, 1998. 256 с.

Привалов Станіслав Юрійович,
студент 2 курсу Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми, Україна

Самодай Валентина Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри бізнес-економіки та адміністрування Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, м. Суми, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Сучасне суспільство висуває більш високі вимоги до освіти, безумовним фактором якого стає інновація знань. Основним напрямком нововведень в навчальному процесі підготовки фахівців на нинішньому етапі стають інформатизація і комп'ютеризація. В правовому полі України актуалізація зазначеного аспекту безумовна

У світлі нових пріоритетів значно підвищується статус дисциплін, пов'язаних з вивченням застосування інформаційно-комунікаційних технологій,

які є інструментом для вивчення спеціальних дисциплін, а також сполучною ланкою в реалізації міжпредметних зв'язків.

Необхідний обсяг застосування інформаційно-технічних засобів, який повинен мати майбутній фахівець, був визначений виходячи з досвіду розробок для науки і промисловості. При цьому враховувалося, що вміння майбутніх фахівців ефективно використовувати у своїй роботі інформаційні технології повинно формуватися в процесі всього навчання. Викладачами університету були проаналізовані можливості застосування інформаційних технологій під час практичних і лабораторних занять, проведений пошук нових форм контролю знань, включаючи комп'ютерне тестування. Потім були відкориговані навчальні плани і програми, що передбачають комп'ютеризацію окремих курсів в їх взаємозв'язку.

В результаті проведеної роботи заняття з інформатики, що є першим, початковим етапом підготовки студентів, ведуться таким чином, що вона є не просто самостійною дисципліною, а й служить інструментом для найбільш повного вивчення спеціальних дисциплін. Результатом безперервної комп'ютерної підготовки студентів стало створення ними спільно з викладачами предметних баз даних і баз знань з різних дисциплін, які потім можна використовувати дистанційно.

Для вирішення проблеми інформатизації в процес навчання всіх спеціальностей університету потрібно залучити викладачів базових і спеціальних предметів, які пройшли навчання на факультеті педагогічної підготовки інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів за напрямом «Використання інформаційних технологій в навчанні».

На сьогоднішній день в університеті накопичено великий досвід використання нових технологій навчання. На кафедрах розробляються електронні навчально-методичні комплекси із загальних і спеціальних дисциплін, в мультимедійних класах читаються презентаційні лекції.

Необхідність поновлення, закріплення і поглиблення знань передбачає значний обсяг самостійної роботи студентів. Для самостійного освоєння великого матеріалу викладачами розробляються навчально-методичні комплекси, до складу яких входять електронні навчальні посібники.

Використання електронних навчально-методичних комплексів у навчальному процесі, як показав досвід роботи, ефективно позначилося на засвоєнні матеріалу, підвищило інтерес студентів до досліджуваного матеріалу.

Але не зважаючи на всі переваги слід зазначити, що комп'ютер, здійснюючи ряд функцій навчального процесу, не зможе повністю замінити викладача по ряду причин, головними з яких є наступні: На комп'ютері не можуть бути повністю імітовані ті аспекти діяльності викладача, які пов'язані з його виховними функціями; Метою навчання також є розвиток комунікативної здатності людини, комп'ютер не зможе замінити людського спілкування і зрозуміти таємницю людської думки.

Тому найбільш конструктивним представляється підхід, згідно з яким комп'ютер не слід протиставляти викладачеві, а доцільно розглядати його як засіб підтримки навчального процесу.

Впровадження інформаційних технологій навчання в систему вищої освіти стало тією ключовою проблемою розвитку системи освіти, вирішення якої зумовлює можливість і перспективи подальшої інтеграції вітчизняної освіти в єдиний Європейський освітній простір.

Література:

1. Азімов Е. Г. Масові відкриті онлайн-курси в системі сучасної освіти. Дистанц. і виртуал. навчання. 2014. №12. С. 4–12.
2. Абдалова О. І. Використання технологій електронного навчання в навчальному процесі / О. І. Абдалова, О. Ю. Ісакова. Дистанц. і виртуал. навчання. 2014. №12. С. 50–55 с.
3. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Лисенко Микола Владиславович; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». К., 2013. 16 с.
4. Фатхутдінова О. В. Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства. Гуманіт. вісн. Запоріз. держ. інж. акад. 2015. Вип. 48. С. 35–39.

Шендерук Олена Борисівна

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов Академії
Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

«КЛІПОВЕ» МИСЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ОСВІТНІХ ФЕНОМЕНІВ

Останнім часом особливого значення набув такий феномен як «net-thinking», «net-мислення» або «кліпове» мислення внаслідок зростання кількості інформації. Людям доводиться трансформувати свої когнітивні стратегії та встигати обробляти велику кількість повідомлень за короткий проміжок часу, що, в свою чергу, і призвело до виникнення «кліпового» мислення [1, с. 175].

Феномен «кліповості» почав досліджуватися М. Маклуеном, а термін «кліпова культура» вперше був використаний Е. Тоффлером. Вищезгаданий тип мислення має свої особливості. Серед них:

1. Багатоманітність та нелогічність образів, через які проявляється розпливчастість або пряма відсутність принципу вибору з численних (навіть безкінечних) образів реальності.

2. Трансформація реальності в художньому образі до ступеня знака-індексу.

3. Строга само ідентифікація окремого елемента кліпу, через що формується непроникненість окремої знакової структури (окремого кадру) для сусідніх з нею структур-елементів.

«Кліпове» мислення – це процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, яка надходить до людини, високою швидкістю її надходження та сприймання.

До ознак «кліпового» мислення можна віднести:

- 1) мовний мінімалізм;
- 2) візуальне мислення;

3) високу адаптаційну здатність мозку до сприймання і переробки великого обсягу інформації;

4) дисбаланс у співвідношенні абстрактного та конкретного [2, с. 408].

До переваг «кліпового» мислення більшість дослідників відносять швидку реакцію, розвиток багатозадачності, здатність обробляти великий обсяг даних, розвиток міжкультурної компетентності.

До недоліків можна віднести неспроможність тривалої концентрації, слабе відчуття співпереживання, зниження рівня успішності й коефіцієнту засвоєння знань, перенасиченість рекламною інформацією, нездатність зіставляти інформацію з іншими фактами, аналізувати, роздробленість свідомості, невміння структурування та систематизації [3, с. 56].

Звичайно, надлишкове захоплення «кліповістю» має деструктивний вплив. Вихід ми вбачаємо в аналізі проблеми; її структуруванні та систематизації.

Література:

1. Паніна О. Проблеми «кліпового» мислення курсантів та використання креалізованих текстів у навчанні їх фізики. Наукові записки. 2017. Вип. 12(1). С. 86–91.
2. Удовиська Т. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми). Вища освіта України. 2013.31(50). С. 407–416.
3. Поліщук К. О. Необхідність та організація мети споживання в межах інформаційних технологій. Грані. 2015. № 6 (122) червень. С. 55–59.

СЕКЦІЯ 11.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В
КРАЇНАХ СВІТУ

Басевіч Роман Олександрович,
студент 5 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені. А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

АЗІЙСЬКИЙ НАПРЯМОК ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
ЯПОНІЇ 1952-1990 РР.

Питання Розвитку Японії у зовнішній політиці повоєнних часів, а також її напрям в Азійській політиці на даний час є актуальним, оскільки за короткий термін вона стала однією з провідних економічних і політичних країн не лише в Азії, але й у світі. Об'єктом дослідження роботи є Азійський напрямок зовнішньої політики Японії, предмет – політична діяльність Японії з іншими країнами Азії у період 1952 – 1990 років.

Формально «реабілітація» Японії у світі розпочалася з Сан-франциського договору, але фактично їй передувала нормалізація відносин з США, здійснена головним чином зусиллями прем'єр-міністра С. Йосіди, колишнього кадрового дипломата з понад тридцятирічним стажем. Дотримувався однозначно проамериканських поглядів, Йосіда був ідеальною кандидатурою на посаду «окупаційного» прем'єра і зміг встановити хороші особисті стосунки з Дугласом Макартуром і Аленом Даллесом. Він зорієнтував зовнішньополітичний курс Японії на військовий і політичний союз з США, оформлений «договором безпеки» 1951 р. Йосіда реабілітував Японію в очах «вільного світу», але незабаром цього стало недостатньо. Крім того, це ще не відкривало їй шлях до Організації Об'єднаних Націй.

Повоєнну зовнішню політику Японії, незважаючи на складну еволюцію, яку вона перетерпіла за півстоліття, можна розглядати як єдине ціле. Незмінність, а можливо, й, певною мірою, передбачуваність японської дипломатії в цей період визначалась її достатньо суворим дотриманням двох головних принципів: стратегічної орієнтації на Сполучені Штати та підлеглості зовнішньополітичного курсу загальнодержавній меті забезпечення міжнародних ринків для економіки Японія, зовнішня політика якої змогла добре засвоїти як позитивні, так і негативні уроки минулого. Поразка у війні надовго вилікувала країну від комплексу “великої держави”. Японці виходили з реалістичної оцінки існуючих політичних та економічних можливостей. Економічні плани фактично були позбавлені ідеологічного фактору й мова в них йшла не про поновлення колишньої величі, а перш за все, про забезпечення майбутнього.

Початок виведення американських військ з Азії, так зване “шокування Ніксона”, без консультацій з Токіо яскраво свідчили про тимчасове зниження ролі Японії в американській політиці; сумнів, що з'явився в японських

політиків щодо готовності США виконувати свої союзницькі зобов'язання, – все це ставило питання про майбутнє американсько-японських відносин. Отже, підводячи підсумки розвитку американсько-японських відносин у другій половині 1950-х – на початку 1970-х років, необхідно зазначити, що стратегічна зовнішня мета Сполучених Штатів – зменшити ослаблення ролі США у світі за допомогою вдосконалення міцного воєнно-політичного, економічного союзу з одним із “провідних центрів” – з Японією, була досягнута[5]. Не можна сказати, що це далось Сполученим Штатам легко – зовнішньополітична доктрина США щодо країн АТР була фактично прийнята 7 грудня 1975 року і передбачала, перш за все, забезпечення міцних позицій США у басейні Тихого океану. По-друге, в основі азіатсько-тихоокеанської політики знаходилося збереження американської військової присутності в регіоні. По-третє, незмінним залишився курс на зміцнення багатосторонніх зв'язків США з найбільш важливими і життєздатними союзниками і, насамперед, з Японією.

Японія будувала відносини з країнами регіону по системі «Торгівля – Інвестиції – Допомога». Залишаючись для них головним партнером, постійно збільшуючи інвестиції, з часу «епохи Накасонє» вона зосередилась на розвитку програм економічної підтримки. Вже в 1986 р., вони виділила 5,634 млрд доларів допомоги розвиваючим ся країнам, ставши таким чином другою в світі донорську державу. Не менш важливе значення мало і досягнення у переговорах та проведенні регулярних консультацій з питань оборони та безпеки між Японією та країнами АСЕАН [4].

Одним з найбільш успішних і наочних прикладів ефективної допомоги Японії в розвитку господарства та демократизації суспільства є офіційна допомога розвитку. Японія довгий час залишалася найбільшим донором ОДР (Офіційна Допомога Розвитку) в регіоні, при цьому підкреслюючи, що допомога має безкорисливий характер, що Токіо не прагне отримати доступ до природних багатств регіону і налаштований передусім на формування довгострокових дружніх зв'язків з країнами Центральної Азії[1, 2].

Отже, відносини Японії та країн Центральної Азії пройшли кілька етапів. На даний момент їх можна охарактеризувати як такі, що розвиваються в позитивному ключі. Ключовими елементами зовнішньої політики Японії по відношенню до регіону можна назвати: використання політики «м'якої сили», сутність якої, зокрема, полягає у науковоісторичній співпраці та в реалізації культурно-освітніх програм, в інвестиційній привабливості енергетичного сектору, телекомунікацій та інфраструктури загалом. Все це відбувається на тлі конкуренції у регіоні з Китаєм та Росією, які мають серйозний геополітичний вплив на країни Центральної Азії.

Література:

1. Алимов Р.М. Центральная Азия: Общность интересов. Т.: «Шарк», 2005.
2. Япония в Азии: параметры сотрудничества / Рук. проекта Э. В. Молодякова. М., АИРОХХ1. 2013
3. Макаруч К.О. Основні фактори транснаціоналізації компаній країн Східної Азії. Бізнес Інформ. 2016. № 2.
4. Молодяков В.Э. История Японии. XX век.
5. Пронь С.В. Японія. Зовнішня політика та дипломатія у післявоєнний період (1950-1990 роки). Миколаїв: Видавництво НВЦ “ЕОЛІС”, 1997.

Боровик Катерина Віталіївна,
*студентка 1 курсу юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досвід останніх десятиліть доводить, що наш світ і суспільство змінюються шаленими темпами. Змінюються політичні та економічні тенденції, перелік актуальних професій, збільшується використання досягнень науково-технічного процесу у повсякденному житті тощо. Ці зміни мають значний вплив на всі сфери соціального життя в Україні, а особливо на молодь. У цій ситуації зростає інтерес до вивчення проблем молоді в країнах Європейського союзу, що зумовлює необхідність їх ґрунтовного дослідження. Метою даної роботи є проведення аналізу чинного законодавства щодо регулювання молодіжної політики на теренах Європи, дослідження моделей молодіжної участі та узагальнення європейських практик стосовно залучення молоді до прийняття рішень.

Слід почати з того, що досить вагомий вплив для постановки всієї молодіжної роботи в будь-якій країні Європейського Союзу мають документи Організації Об'єднаних Націй, бо саме вони відбивають європейську концепцію реалізації молодіжної політики, її основні напрямки і принципи. Свого часу в ООН була прийнята "Стратегія керівних принципів", яка вже принесла свої результати [1]. Як ми можемо пересвідчитися, ООН бачить проблему молоді як глобальну проблему, вирішити яку можна лише скоординувавши зусилля між урядом країни, громадським сектором та власне молоддю. Також увага акцентується на тому, що зміни необхідно впроваджувати на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях одночасно.

Участь молоді у житті суспільства завжди була пріоритетним напрямком роботи Ради Європи. Свідченням цього і одним із найяскравіших документів щодо забезпечення участі молоді у розвитку регіональної та локальної демократії є Переглянута Європейська хартія участі молоді у місцевому та регіональному житті. Це документ, який був прийнятий Конгресом місцевих та регіональних влад Ради Європи у травні 2003 року (перша редакція 1992 року). Щодо правового статусу Хартії, то її рекомендації не накладають правових зобов'язань на країн-членів Ради Європи, а скоріш за все має консультативний характер щодо принципів, методів і директив у молодіжній роботі.

Насправді документів, що регламентують молодіжну політику в європейських країнах досить багато, і така потужна законодавча база, на мою думку, дає свої результати, але як і в Україні деякі з них досі мають чисто декларативний характер, тому проблема в систематизації законодавства в молодіжній сфері досі є актуальною.

Не зважаючи на спільне законодавство в європейських країнах, звісно кожна країна розробляє свої механізми втілення та реалізації його в життя.

Узагальнюючи цей досвід, можна виокремити 4 моделі молодіжної політики на національному рівні

– **універсалістська модель** (країни Західної Європи та Скандинавії) – це найбільш демократична з усіх інших моделей, яка з одного боку характеризується належним рівнем контролю державою молодіжних організацій при тому надаючи їй широку свободу дій. Ця модель виникла в наслідок переорієнтації молодіжної політики в останні 10-15 років, яка і досі супроводжується активними заходами та діяльністю молодіжного руху. Незвичним для цієї моделі є відсутність міністерства молоді і спорту в органах влади [2].

– **громадівська модель** (Великобританія) – особливістю є мінімальне втручання держави в діяльність молодіжних організацій. Водночас ця діяльність ґрунтується на глибоких традиціях. Молодіжних та громадських організацій, які беруть активну участь у державотворчих процесах – відносно мала частина. Серед них переважають спортивні, культурні та благодійні. найчастіше впровадження молодіжної політики делегується від держави до інститутів громадянського суспільства [2].

– **протекціоністська модель** (країни Центральної Європи) – модель, за якої держава намагається контролювати та встановлювати пріоритетні цілі в діяльності молодіжних організацій. У таких державах молодь є соціальною групою, яка потребує захисту, підтримки та стимулювання. Головна мета молодіжних об'єднань – закладання основ громадянського суспільства в.

– **централізована модель** (країни Середземномор'я) – за цією моделлю залучення третього сектора та молодіжних органів місцевого самоврядування є дещо слабким, тому молодіжна політика є централізованою, зосередженою на державному рівні [2].

Отже, підсумовуючи все вище сказане, необхідно відмітити, що молодь - це насамперед інтелектуальний ресурс та інноваційний потенціал. Вона є дієвим фактором суспільних змін і саме від неї залежатиме те, як розвиватимуться країни та міста у майбутньому. Тому ведення правильної молодіжної політики та молодіжної роботи - це передусім інвестиції в якісне майбутнє.

Література:

1. Кербаль М. Зарубіжний досвід формування нормативно – правової бази щодо молодіжної політики. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/15.pdf>.
2. Гуцалова М.В. Моделі молодіжної політики в країнах Європейського союзу. URL.: <https://mk-eu.at.ua/material/naukpratsi/gutsalova.pdf>

Зленко Наталія Миколаївна,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціальних наук,
ІНІ історії та філософії СумДПУ
імені А.С.Макаренка, Україна*

ФЕНОМЕН ПОНЯТТЯ СВОБОДИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ

Фундаментальні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, охоплюють всі сфери соціального життя. Однією із найважливіших форм практичної діяльності

людини, яка відображає складні діалектичні процеси світового розвитку є свобода. На сьогодні, дане поняття є одним з найбільш уживаних у повсякденному житті, гуманітарних, суспільних науках, публіцистиці, політиці, засобах масової інформації, а тому дослідження вимагає міждисциплінарного підходу.

Практично на всіх історичних етапах існували опозиційні філософські напрямки, матеріалістичні і ідеалістичні представники яких по-різному розглядали співвідношення зовнішнього (об'єктивного) і внутрішнього (суб'єктивного) аспектів свободи особистості. Суттєвий вплив на осмислення феномену свободи справили праці М. Адлера, Г. Арендт, Р. Арона, І. Берліна, М. Бердяєва, А. Валіцького, С. Вейля, Ю. Габермаса, В. Гавела, М. Гайдеггера, Е. Гелнера, Ф. Гаєка, А. Камю, В. Кімліка, Дж. Макліна, Ж. Марітена, М. Новака, К. Поппера, М. Ріделя, О. Рупташ, У. Рудницька, В. Слюсар, С. Франка, М. Фуко, В. Табачковського, Е. Шілза та ін.

Незважаючи на настільки високий інтерес до даної проблеми окремі її аспекти є недостатньо вивченими і спірними. У першу чергу це відноситься до формулювання поняття свободи, класифікацій видів свободи, співвідношенню з іншими поняттями, специфіки прояву свободи в різних галузях.

Як філософська категорія поняття „свобода” в європейській традиції бере свій початок ще із часів Стародавньої Греції. На думку давніх греків, світом людських править необхідність, доля (Демокрит). Сила її непоборна, її повелінням слухняні не тільки люди, а й самі боги. Проте, у стародавні часи також виникають уявлення й переконання, згідно з якими дія, що здійснюється людиною, здійснюється нею як вільна (Епікур). Саме у містах-державках Давньої Греції вперше з'явилися терміни «політична свобода», «рівність людей», «громадянські права» [4, с. 8].

Але справжнім відкриттям у розв'язанні проблеми стали філософсько-правовий гуманізм І. Канта і доктрина Г. Гегеля. Вчення про свободу було доповнено вченням про поєднання свободи і примусу, початком розвитку правових інститутів свободи.

Важливим для розуміння є поняття свободи, визначене Словником української мови: «свобода – це: 1) відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля; 2) перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі та ін.; 3) життя, існування та ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на власний розсуд; 4) можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі; 5) філософська категорія — можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; 6) легкість, відсутність утруднень у чому-небудь; 7) простота, невимушеність у поведженні; 8) вільний від праці час» [5, с. 98].

У сучасному філософському словнику за редакцією В. Кемерова визначено поняття свободи так: “Свобода – це здатність людини оволодівати умовами свого буття, долати залежності від природних і соціальних сил, зберігати можливості для самовизначення, вибору своїх дій та вчинків” [1, с. 439].

У міру розвитку суспільства, з кожною новою епохою відкриваються нові можливості зростання ступеня свободи особи. На сьогодні основним критерієм

суспільного прогресу слугує рівень гуманізації суспільства, становища в ньому особистості – ступінь її економічної, політичної, соціальної та духовної свободи. Прогресивність кожного суспільства залежить від здатності розширювати коло прав і свобод особи, що, відповідно, є передумовою її самореалізації. Свободу людини можна розглядати у двох аспектах. Перший аспект – це внутрішня свобода; другий аспект – зовнішня свобода. Внутрішня свобода надана людині з народження, є вродженою її властивістю. Внутрішній аспект свободи може, наприклад, проявлятися у свободі людини думати, вірити, дотримуватися певних переконань, поглядів тощо.

Інформаційна революція започаткувала нову епоху щодо прогресу свободи людства. У нашій країні відбувається інтенсивний процес заперечення старого і прагнення до утвердження нового, до закладення підвалин істинної свободи на суспільному та особистісному рівнях. У Новітній час свобода людини, крім традиційного осмислення (як політична незалежність, як наслідок прогресу), отримала і якісно нову артикуляцію: як прагнення до самореалізації, а також актуалізацію цього прагнення. Людина стає автономнішою до зовнішніх умов існування, стає індивідуальністю, проте не поглиблює особисту (індивідуальну) свободу, а пристосовується до загальноприйнятого сприйняття дійсності, що зумовлює викривлене відображення її особистісної сутності. Всупереч своєму благополуччю, сучасна людина пригнічена глибоким відчуттям безсилля, здебільшого пасивно зустрічає катастрофи, що насуваються на цивілізацію.

По відношенню до кожної особистості свобода рефлексує як абсолютна категорія, що надає можливість скорегувати вектор своєї поведінки незалежно від умов і вимог повсякденності. Саме з розвитком суспільства активізується значущість свободи кожної особи, набуває нового значення проблема співвідношення свобод однієї людини зі свободами інших.

Ще у середині ХХ ст. американський філософ М. Адлер здійснив своєрідну систематизацію аспектів свободи, про які мислителі минулого вели мову: обставинна свобода само здійснення людини, набута свобода самовдосконалення, органічно природна свобода самовизначення, політична свобода, колективна свобода [6, с. 124]. У сучасному світі як колективна, так і політична свобода не випадково асоціюються із демократією.

За всіх різночитань, варіантів та модифікацій відповідно до традицій тих чи інших країн, основними політичними та колективними свободами на сьогодні вважають [3, с. 39-40]: свободу асоціацій; свободу віросповідання та переконань; свободу слова; свободу пересування; свободу зборів; свободу поширення та здобування інформації, включно зі свободою ЗМІ; свободу підприємництва та розпорядження приватною власністю; свободу розпорядження власною продуктивною силою, яка полягає у вільному виборі можливостей працювати за наймом, відкривати власний бізнес чи взагалі відмовлятися від роботи поза хатнім господарством; свободу національного самовизначення; свободу вибору форми державного устрою та правління.

Як бачимо, свобода – це складне, а деякою мірою неоднозначне явище, яке виступає людською можливістю власного вибору та незалежністю від впливу зовнішніх чинників. Свобода є природною ознакою, втіленням сенсу життя

людини та її призначення. Вона розкриває усю сутність людини і слугує її життєвим орієнтиром.

У ХХІ столітті одним з головних напрямків розвитку людини – це її рух до самореалізації як особистості, до того, щоб активно і творчо жити повнокровним життям, щоб бути в повному розумінні людиною. Свобода є найважливішим якісним показником зрілості всієї системи суспільних відносин, критерієм рівня самоорганізації населення, ступеня демократизму державного і суспільного життя. Одночасно свобода як можливість надходити в своїх інтересах, узгоджених з пізнаною необхідністю, виступає соціальним фактором, нормує поведінку людей.

Найбільш повним виразником свободи виступає право, яке закріплює основні детермінанти свободи та сприяє її реалізації. О. Пунда зазначив, що будь-якої іншої форми буття і втілення свободи у суспільному житті людей, крім правової, людство до сьогодні не вигадало. Проте це і неможливо ні логічно, ні практично. ...Люди є вільними в міру їхньої рівності, і рівні в міру їхньої свободи. Неправова свобода, свобода без загального масштабу і єдиної міри, так би мовити, “свобода” без рівності – це ідеологія елітарних привілеїв, а так звана “рівність” без свободи - ідеологія рабів і пригнічених мас (з вимогами ілюзорної “фактичної рівності”, підміною рівності зрівнялівкою тощо) [2, с. 36].

Таким чином, ми можемо констатувати, що свобода багатолика, але сутність її одна – наявність різноманітних можливостей, а стосовно до суспільства й особистості – створення можливостей для справжнього розквіту творчих сил людини і людства. Свобода – одна з фундаментальних проблем, яка відображає складні діалектичні процеси світового розвитку. Свобода значною мірою є цілісним, мало диференційованим показником розгортання суспільної сутності людини, мірою розвитку духовних засобів освоєння світу суспільством або навіть цивілізацією. Свобода в усі епохи була головною цінністю людини, але в умовах глобалізації свобода неможлива без цілого ряду обмежень.

Література:

1. Современный философский словарь / под ред. д.ф.н., проф. В.Е. Кемерова. М. Бишкек; Екатеринбург, 1996. 608 с.
2. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Евріка, 2006. 284 с.
3. Рупташ О.В. Світоглядно методологічний потенціал ідеї свободи у сфері наукового пізнання. Освітньо-виховний та професійний потенціал світоглядно філософських дисциплін: класичні парадигми та альтернативи ХХІ століття : матеріали науково практичної конференції (м. Чернівці, 1 2 листопада 2001 р.). Чернівці, 2001. С. 38 43.
4. Свобода. Равенство. Права человека / просветительская группа по правам человека ; правозащит. центр «Мемориал». М., 1997. 213 с.
5. Словник української мови: в 11 томах / [гол.ред.кол. І. К. Білодід]. К. : Наукова думка, 1970 - 1978. Т. 9. 1970. С. 98.
6. Хрестоматия по философии : учебное пособие / авт. сост. Волобуев А.В., Деникин А.В. [и др.] / под ред. А.Н. Чумакова. Москва : Проспект, 2017. 416 с.

Ромашенко Дар'я Сергіївна,
*студентка 4 курсу факультету іноземної
та слов'янської філології Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ

Державотворення як процес має загальні риси та особливості для кожної країни, народу і суспільства. Це, насамперед, процес, в якому треба бути максимально принциповим. При розбудові європейської держави не можна дотримуватися одних принципів та нівелювати інші. Кожна нація чи народ має свій особливий шлях з творення та упорядкування суспільних відносин та інститутів держави. Отож, розглядаючи державотворення країн світу, доцільно досліджувати історично–політичний шлях, а також не другорядну роль займає і історичне минуле держави та народу.

У вузькому розумінні державотворення – це комплексний довготривалий процес, спрямований на утворення держави, який включає культурні, політичні, міфологічні, релігійні та інші чинники.

У широкому розумінні, державотворення – це процес, спрямований на актуалізацію національної ідеї в галузі державного управління, вироблення та втілення ідеології державотворення, створення й становлення держави як системи відносин та її інститутів, що мають забезпечити життєздатність і розвиток держави. Державотворення являє собою багатогранний процес, що охоплює цілий комплекс взаємопов'язаних чинників, зокрема природничо-географічних, культурно-гуманітарних, мовних, етнопсихологічних, духовно-світоглядних (міфологічних і релігійних), соціально-економічних, правових, геополітичних, військово-оборонних тощо, які відображають усі сфери життєдіяльності суспільства. [1]

На сьогодні серед науковців не існує єдиного погляду на сутність державотворення, однак можна стверджувати, що державотворення як процес спрямований на створення та розбудову держави і модернізацію системи влади.

Сполучені Штати Америки, які по праву вважаються найбільш розвиненою державою, мають тісні зв'язки з іншими провідними країнами та фактично визначають напрями розвитку світової економіки. США на сьогодні є однією з наймогутніших країн світу. Однак історія її державності розпочалася відносно нещодавно, порівняно з деякими потужними європейськими країнами. Але проблеми державотворення наявні і в цій, здавалось би, успішній країні.

Базою утворення США виступили англійські колонії, засновані на північноамериканському континенті в 17-18 ст. Після численної боротьби за незалежність, в кінці 18 століття в Північній Америці виникло нове державне утворення конфедеративного типу - Сполучені Штати Америки, яке було остаточно визнано за англо-американським мирним договором 1783 року. [3]

Актуальними проблемами державотворення США на сьогодні є, по-перше, державна бюрократія. Американцям нестерпна ідея управління, і саме через антиуправлінські настрої, колонії, в свій час, так прагнули незалежності. На всіх етапах історичного розвитку держави суспільна роль бюрократії визначалася характером соціально-економічних, політичних та ідеологічних відносин. Бюрократизм, маючи численні прояви, є негативним і навіть деструктивним явищем, яке руйнує встановлені в суспільстві закони та правила, обмежує участь громадськості в розробці й ухваленні державно-управлінських рішень і гальмує проведення в країні реформ, що стає значною проблемою для державотворення. Крім цього, конкурентність американського життя створює значні диспропорції багатства, породжує соціальну нерівність та різні життєві можливості людей.

Також варто зазначити, що важливу роль відіграє розмаїта етнічна культура, що ґрунтується на розвитку корінної американської цивілізації, європейських колоніальних поселень, афроамериканському рабстві та пізніших хвилях імміграції. Переселенці сприяли діяльності багатьох політичних, соціальних, конституційних і релігійних інституцій нової країни, що формували американську ідентичність та цінності, вплив яких відчутний досі. Проте, така розмаїтість негативно відображається на сучасному державотворенні країни, оскільки впливає на суверенність та соборність країни.

Великою загрозою для державотворення такої, здавалось би, успішної країни все ще залишаються: політичні проблеми (корупція, відсутність демократії, влада олігархів), тоталітаризм, демографічні проблеми, складнощі життя простих американців.

Важкими кроками, але й український народ йде шляхом розбудови своєї держави, проте, як демократичної країни. Демократія означає те, що громадянин відіграє важливу роль в політичному житті держави, є безпосереднім учасником політичного життя.

Українське державотворення як феномен вражає своєю унікальністю з огляду на історію України, зокрема Запорізьку Січ та добу національно-визвольного піднесення (1917–1921 рр.) і масштабністю в просторово-часовому вимірі цього багатогранного процесу, що спрямований на актуалізацію національної ідеї, становлення держави як гаранта розвитку громадянського суспільства.

Більшість громадян вважає, що Україна це все ж частина колишнього СРСР, і без нього існувати не може. Це можна вважати серйозною проблемою у державотворенні, бо Україні потрібні свідомі, активні громадяни, які готові відстоювати необхідні для країни політичні позиції, як в середині держави так і на міжнародному рівні. Крім цього, навіть сьогодні, різноманітність думок призводить до розколу народу на Захід і Схід. До цього ж, війна з Росією погіршує цю проблему, та стає на заваді самостійному розвитку демократичної держави, бо в середині країни виникають численні протиріччя та розходження думок щодо політики проти країни-агресора. Відповідно, коли немає єдності народу неможливо розвивати далі державу в якомусь одному напрямку, оскільки це може призвести до певних конфліктів.

Також, достатньо підстав стверджувати, що нинішній український політичний режим є так званим олігархічним авторитаризмом, який задля при-

ховання своєї справжньої суті апелює до «народності. Економіка України сьогодні кланово-корпоративна, держава на неї майже не впливає, бо найвпливовіші особи тих кланів і корпорацій власне і перебувають при владі. Щодо освіти і науки, то українська еліта і бюрократія не спромоглися усвідомити, що саме ці чарини забезпечують вихід країни на стратегічні напрями розвитку в умовах глобалізаційних, інформаційних процесів. Не найкраща ситуація і в соціальній сфері. Людина повинна бути в центрі суспільного розвитку та відчувати себе максимально соціально захищеною, але в Україні цього не існує. Духовна ж сфера України замість об'єднуючої для національного державотворення, стала великим дестабілізуючим фактором, бо політична влада не змогла виступити справді організуючим фактором національного державотворення. [2]

Варто згадати і про брак сильної, організованої опозиції до комуністичного правління в Румунії, Болгарії та Словаччині створив політичний вакуум і в момент зміни режиму дав змогу недемократичним урядам сконцентрувати владу в своїх руках. Отримавши владу, вони мали забезпечити певний рівень згуртування громадян довкола своєї державної політики. Користуючись звичними для них методами, властивими для авторитарних режимів, вони одразу розпочали шукати внутрішніх та зовнішніх ворогів, маніпулюючи страхом перед економічною реформою та захистом нації, щоб винайти нову політичну ідентичність і зберегти свою політичну життєздатність. Попри свою демократичну риторику, уряди у Болгарії, Румунії та Словаччині деформували демократичні інституції, економічну реформу та плекали нетолерантність, прагнучи сконцентрувати і якнайдовше втримати владу.

Існує багато прикладів проблем державотворення, тож, як висновок можна сказати, що актуальними проблемами сучасного державотворення країн світу є:

- формування сучасної державницької ідеології;
- створення інтелектуально розвиненого середовища для здійснення модернізації й розвитку суспільства;
- подолання економічної кризи;
- політична модернізація системи держави та державного управління, перехід до ідеології партнерства, надання суспільству управлінських послуг;
- залучення громадян країни до державотворчих процесів;
- перебудова моделі політичного устрою держави;
- реформування усіх рівнів управління в державі;
- планування майбутнього держави згідно з такими постулатами, як соборність, суверенність, справедливість.

Література:

1. Коник С.М. Державотворення як управлінська категорія. Державне управління: теорія та практика. 2012. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_6
2. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / Ю. С. Шемшученко, О. В. Скрипнюк, І. О. Кресіна та ін. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 632 с.
3. Воловик В. І. Сутність ідеології державотворення. Ідеологія державотворення і суспільствознавча наука : тези доповідей на Всеукраїнській науковотеоретичній конференції, присвяченій 10-річчю незалежності України, 31 травня 2001 р., Запоріжжя / ред. кол. : В. І. Воловик (голова) [та ін.]. Запоріжжя : Просвіта, 2001. С. 38-40.

Самотуга Інна Сергіївна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК БОЛГАРІЇ ПІСЛЯ САН-СТЕФАНСЬКОГО МИРНОГО ДОГОВОРУ

Балканські країни, які перебували під Османським гнітом наприкінці XIX століття прагнули здобути незалежність. У них ширилися національно-визвольні рухи. Не була винятком і Болгарія.

Політичний розвиток Болгарії після Сан-Стефанського мирного договору досліджували багато вчених. Зокрема, М. Кузьменко [3], Д. В. Миколенко [5], К. В. Нікіфоров [1], В. І. Яровий [2] та інші.

Умови політичного розвитку Болгарії останньої третини XIX століття зближують її з іншими країнами Балканського півострова. Вони визначалися тривалим перебуванням у складі Османської імперії, а також майже одночасним з Грецією, Сербією і Румунією початком розбудови власної державності. Низка елементів політичної системи після визволення від турецького панування у 1878 р. була запроваджена під впливом загальноєвропейських процесів. Серед них – демократична конституція та парламентаризм. Однак при цьому Болгарія пройшла особливий шлях політичного розвитку, котрий вирізняв її з поміж інших і був визначений саме специфічною соціальною конфігурацією [5, с. 197].

19 лютого (3 березня) 1878 в містечку Сан-Стефано, що під Константинополем, був підписаний мирний договір між Російською і Османською імперіями. Згідно з ним, територія залежного від Туреччини Болгарського князівства включала в себе Мезію, більшу частину Македонії та Фракії, охоплюючи території від Дунаю до Салонік і від Чорного моря до Охриди. По суті, такі державні кордони багато в чому збігалися з межами етнічних болгарських територій, і з кордонами Болгарського екзархату. Однак ряд територій не увійшов до складу Болгарії з політичних і стратегічних міркувань, не дивлячись на те, що болгари місцями становили там 60 і 80% населення. За межами держави залишилися, наприклад, кілька округів з боку Епіру, велика частина Адріанопольського округу, Салоніки і Північна Добруджа, що відійшли до Румунії [3, с. 113].

Стаття 6 Сан-Стефанського договору передбачала: «Болгарія утворює самоуправлінське, що сплачує данину (Туреччині) князівство з християнським урядом і земським військом». Передбачалося, що в Болгарії протягом двох років перебуватиме 50-тисячний російський окупаційний корпус. За цей час під керівництвом російського комісара будуть створені усі органи місцевого і центрального управління. Зрозуміло, що така Болгарія була б повністю проросійською [4, с. 248].

Реакція на підписання Сан-Стефанського договору серед багатьох європейських держав була різко негативною. Великі держави не були зацікавлені в посиленні позицій Росії на Балканах. Держави півострова ж були незадоволені надмірним, на їхню думку, посиленням Болгарії і висували до неї ряд територіальних претензій. З метою вирішення протиріч, що виникли і для перегляду рішень, прийнятих в Сан-Стефано, в червні 1878 року почав свою роботу Берлінський конгрес. Підсумком його роботи стало підписання в липні 1878 року Берлінського трактату. Що стосується територіального аспекту, то болгарська держава була розділена на три частини – Князівство Болгарія, що включало в себе Північні райони країни з Софійським Санджаком і яке розташовувалося від Дунаю до Балкан; Східну Румелію, що займала райони Болгарії на південь від Балканських гір; Македонію і частину Фракії, залишені в складі Туреччини на правах звичайної провінції. Нішський санджак відійшов до Сербії. Князівство Болгарія мало васальний статус по відношенню до Османської імперії, Східна Румелія стала автономною областю в складі Османської держави [3, с. 114].

Новим періодом у становленні державності Болгарії було прийняття Конституції. Її розробили Установчі збори, які відкрилися 22 лютого 1879 року в колишній столиці країни – Тирново. Конституція була ухвалена 28 квітня 1879 року [2, с. 499].

Нове князівство, що займало територію Північної Болгарії, заявлялося як «монархія спадкова і конституційна з народним представництвом». У країні вводилася однопалатна парламентарна система. Згідно з положеннями Конституції, князівство було самостійним у внутрішніх справах, але не могло вести незалежну зовнішню політику; князь мав право формувати уряд, розпускати Звичайні Народні збори (парламент), міг накладати вето на його рішення; в екстрених випадках скликалися Великі Народні збори, що розглядали особливо важливі питання, наприклад, зміну Основного закону. Конституція гарантувала широке місцеве самоврядування. Проголошувалася відповідальність міністрів не тільки перед монархом, а й перед Народними зборами [1, с. 56].

Розділ XII Конституції передбачав рівність громадян перед законом. Заборонялися титули, звернення «благородства», а також ордени (ст. 58). Передбачалася загальна і безоплатна освіта громадян, вводилася загальна військова повинність. Тирновська конституція вводила свободу друку, зібрань, зборів та асоціацій (ст. 79) тощо [4, с. 248].

На чолі нового князівства встав обраний 17 квітня 1879 року на Великому Народному зібранні учасник минулої війни, нагороджений орденом св. Володимира з мечами та стрічкою, 22-річний гессенський принц з «європейського родоводу» Олександр Баттенберг, племінник російської імператриці Марії Олександрівни [1, с. 56].

27 квітня 1881 р. Баттенберг здійснив державний переворот, призупинив дію Конституції. Парламент надав князю надзвичайні повноваження терміном на 7 років. Ці повноваження дали змогу главі держави змінити не лише внутрішню, а й зовнішню політику. Зміна пріоритетів зовнішньої політики в

Болгарії після 1881 року проявилися в тому, що країна все більше почала віддалятися від Росії і шукати союзників на Заході. Ними стали Австро-Угорщина, Німеччина і Англія. Через те, що скасування Конституції викликало незадоволення у самій Болгарії, князь поновив її чинність у вересні 1883 року. Для відновлення власної популярності Баттенберг розпочав активну діяльність, спрямовану на приєднання Східної Румелії до князівства. У столиці Східної Румелії – Пловдиві – у лютому 1885 року було створено Болгарський таємний центральний революційний комітет, який очолив З. Стоянов [2, с. 500].

У вересні 1885 року розпочалося повстання у Пловдиві, керівники якого оголосили про об'єднання Північної і Південної Болгарії в одну державу. Несподівано втрутилася Сербія, яка вторглася до Болгарії. Але болгарська армія не лише дала відсіч агресору, а й успішно перейшла на сербську територію. 9 грудня було укладене перемир'я, а 24 березня 1886 року під тиском Росії та Англії Стамбул був вимушений погодитися на возз'єднання Болгарії [4, с. 248].

Об'єднання Болгарії та її перемога над Сербією посприяли зростанню міжнародного авторитету країни. Це загостило боротьбу великих держав за вплив на Болгарію. Наслідком цієї боротьби та внутрішньополітичних суперечностей стала «Болгарська криза» (1886-1887 рр.) [2, с. 501].

Серпневий переворот 1886 року, що був здійснений невеликою групою офіцерів за сприяння російських агентів і лояльно налаштованих до Санкт-Петербурга політиків, призвів до відсторонення від влади неугодного царю Олександру III А. Баттенберга. Однак вже за кілька днів в країні відбувся контрпереворот, одним з організаторів якого виступив С. Стамболов – на той час голова Звичайних Народних Зборів. 25 червня 1887 року парламентарі оголосили ім'я нового болгарського князя. Ним став Фердинанд Саксен-Кобург-Готський. С. Стамболова було призначено на посаду прем'єр-міністра Болгарії. Новообраний монарх, хоча і мав широкі повноваження згідно з Тирновською конституцією, практично не брав участі в управлінні державою [5, с.200].

Посилення західного впливу в країні викликало протест серед широких мас населення, які були незадоволені позицією С. Стамболова щодо Росії. У 1893 році він фактично встановив у державі диктатуру. Почали обмежуватися політичні свободи, розгорталася антиросійська кампанія, утискувалася опозиція. Князь Фердинанд почав проявляти незадоволення прем'єр-міністром. Через позицію Росії він залишався офіційно невизнаним великими державами, тому розпочав таємні переговори з російським двором. Наслідком цього стало відправлення у відставку у травні 1894 року С. Стамболова. Новий уряд країни очолив К. Стоїлов, який не змінив прозахідного політичного курсу. Практично без змін залишилися економічні пріоритети уряду [2, с. 502].

Політичний режим, який існував у Болгарії протягом 1887-1894 рр., був авторитарним за своїм характером, про що свідчать його основні ознаки – зосередження влади в руках прем'єр-міністра, обмеження ролі Звичайних Народних Зборів і органів місцевого самоврядування, підпорядкування урядові судової системи, а також застосування переслідувань і репресій проти опозиції. При цьому видимість демократії у державі все ж зберігалася: діяла Тирновська

конституція, що гарантувала права і свободи громадян, регулярно проводилися парламентські вибори [5, с. 212].

Після підписання Сан-Стефанського мирного договору і Берлінського трактату, не дивлячись на внутрішні суперечності, почала формуватися власна державність у Болгарському князівстві. Зокрема, була прийнята Тирновська конституція, відбулося об'єднання Північної і Південної Болгарії, активно проводилася зовнішня і внутрішня політика.

Література:

1. История Балкан. На переломе эпох (1878-1913 гг.) / Отв. ред. К.В.Никифоров. Москва: Институт славяноведения, 2017. 504 с.
2. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.) / За ред. В.І.Ярового. Київ: Либідь, 2001. 628 с.
3. Кузьменко М. Генезис идеи «Великой Болгарии» в 70-х гг. XIX в. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. 2011. Вип. 14. С. 76-85
1. 4. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. Київ: Атіка, 2004. 616 с.
4. Миколенко Д. В. До питання про соціальну підтримку режиму С.Стамболова в Болгарії (1887–1894 рр.) Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 22. Київ, 2013. С. 197-216.

Самотуга Юлія Сергіївна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

БЕРЛІНСЬКИЙ КОНГРЕС ЯК ОДИН З ВАЖЛИВИХ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ СЕРБЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Проголошення незалежності є важливим етапом розвитку державності для кожного народу, який опинився під владою іншої держави. Серед багатьох народів Європи у другій половині XIX століття посилилася боротьба за створення власної самостійної держави. До цього процесу долучилося і Сербське князівство.

Багато вчених досліджували Берлінський трактат 1878 року та його вплив на формування державності народів Балканського півострова. Зокрема, С. І. Данченко [1], К. В. Никифоров [2], С. Д. Чернік [4; 5] та інші.

Герцеговинське повстання проти турецького панування й російсько-турецька війна 1875-1878 рр. вплинули на внутрішньополітичний й міжнародний стан Сербії та підняли питання про її самовизначення. Вдало маневруючи між суперечностями європейських країн та завдяки створенню коаліції із сусідніми народами з метою боротьби з Османською імперією Сербії вдалося реалізувати свої національні прагнення. У 1878 році вона здобула незалежність та розпочала свій шлях будівництва власної державності [4, с. 26].

Сан-Стефанський мирний договір Росії і Османської імперії, підписаний 3 березня 1878 року в передмісті Константинополя, визнав незалежність Сербії.

Її територія розширювалася за рахунок приєднання Ніша і його околиць, а також деяких районів в напрямку Косова і Новопазарського санджака в цілому на 8750 кв. км. [2, с. 87].

Однак по Сан-Стефанського договору Сербія не отримала всіх тих земель, які були звільнені сербськими військами під час війни. Це викликало невдоволення сербських правлячих кіл. Домагаючись підтримки своїх територіальних вимог на Берлінському конгресі, 26 червня 1878 року Сербія уклала угоду з Австро-Угорщиною. В обмін за підтримку сербських претензій на долини річок Нішави і Південної Морави сербський уряд зобов'язувався побудувати залізницю Белград – Ніш з гілками на Пірот і Вранє і після підписання договору почати переговори про укладення торгового договору та митного союзу з Австрією. Цим було зроблено важливий крок на шляху економічного і політичного закабалення Сербії Австро-Угорщиною [3, с. 492].

Сербський уряд швидко оцінив нову дипломатичну ситуацію на Балканах, значення Австро-Угорщини при вирішенні різних питань, що стосуються долі Балканського півострова, в тому числі і Сербії. Уже навесні 1878 року князь Мілан був готовий до проведення нової політики опори на Австро-Угорщину. Контакти, встановлені з главою австро-угорської дипломатії Д. Андраші в травні 1878 року закінчилися підписанням угоди Сербії з Австро-Угорщиною 26 липня 1878 року [2, с. 87].

1 (13) липня 1878 року був підписаний Берлінський трактат, який започаткував новий етап в історії Сербії. Стаття 34 даного документу проголошувала: «Сторони, що домовляються визнають незалежність Сербського князівства». Отже, нова національна держава, яка перебувала в складі Османської імперії, була визнана самостійним суб'єктом міжнародного права. Це відкрило можливість владі Сербії незалежно здійснювати внутрішню та зовнішню політику, вступати у офіційні відносини з іншими державами. Перед молодого державою постало завдання визначення системи державного устрою та становлення її інститутів [5, с. 134].

Берлінський трактат підтвердив основні положення Сан-Стефанського мирного договору щодо Сербії і, крім того, розширив її територію приєднанням чотирьох нових округів: Нішського, Піротського, Вранського і Топлицького. Площа Сербського князівства збільшилася майже на 11 тис. кв. км, а населення – на 300 тис. осіб. Але цей успіх дістався дорогою ціною. Рішення Берлінського конгресу завдали важкого удару по національно-визвольному рухові балканських народів взагалі і сербського, зокрема. Окупація Боснії і Герцеговини Австро-Угорщиною і формальне збереження Новопазарського санджака під владою Туреччини (фактично він перебував під контролем Австро-Угорщини) вкрай ускладнило об'єднання сербських земель [3, с. 493].

Відповідно до Берлінського трактату 1878 року Сербія на отриманій території виступала правонаступницею Туреччини, під владою якої раніше перебувала. Під правонаступництвом у міжнародному праві розуміють зміну однієї держави іншою у несенні відповідальності за міжнародні відносини відповідної території та у здійсненні існуючих до цього моменту прав та обов'язків. Стаття 38 Берлінського трактату 1878 року визначала, що Сербське

князівство бере на себе зобов'язання Османської імперії у тій частині, прийнятих нею відносно Австро-Угорщини [5, с. 137].

Не дивлячись на явне розчарування результатами Берлінського конгресу, пов'язаного з «проболгарською» позицією Росії на заключному етапі Східної кризи, а також з недостатніми, за їх переконаннями, територіальними надбаннями, сербські правлячі кола, на чолі з князем Міланом тим не менш усвідомлювали важливість факту проголошення незалежності. Виступаючи на закритому засіданні народної скупщини в Крагуєваці 13 (25) липня 1878 року голова уряду Йован Рістич заявив: «Не слід думати, що завоювання незалежності – незначний виграш. Не потрібно цю подію оцінювати з точки зору матеріальної і говорити собі: ми не будемо більше платити щорічно 40 тисяч дукатів в якості дані і це все. Ми отримали значно більше! Те, що означає свобода для кожної окремої людини, те означає вона і для цілої держави» [1, с. 37].

Таким чином, згідно з Берлінським трактатом незалежність Сербії отримала своє юридичне закріплення і міжнародно-правове визнання, а її територія істотно збільшилася. Найбільш важливим придбанням у цьому сенсі стало місто Ніш. Однак багато проблем, пов'язаних з функціонуванням і укріпленням сербської державності, залишилися неврегульованими. Окупація Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини привела до того, що Сербське князівство з трьох сторін виявилось оточеним володіннями Габсбургів. Це, поряд з відсутністю власного морського порту, об'єктивно сприяло економічній залежності Сербії, основний експорт якої становили продукти сільського господарства, в першу чергу, свинарства, – від Відня [2, с. 87].

Після визнання суверенності Сербії на міжнародному рівні перед сербською владою та її політичними колами постало питання щодо вибору подальшого шляху розвитку національної держави. Особливістю сербської державності у другій половині XIX століття були умови, в яких вона формувалася. Сербська специфіка й визначала характер та темпи створення держави. Зокрема, мова йде про географічну проблему, яка полягала у тому, що створення сербської держави починалось та розвивалось на території, що не була історичним центром середньовічного державного утворення. Кордони Сербії чітко не визначалися та потребували уточнення. Наступна проблема – це генезис сербської нації, ускладнене включенням значної її частини до складу різних держав та політичних систем й різкою конфесійною диференціацією. У цей період також досить гостро постала соціальна проблема, адже політична еліта князівства ще формувалася, не було дворянства і середнього класу, не існувало досвіду адміністративно-бюрократичної діяльності. Значна частина інтелектуальної еліти сербів знаходилася в Австрії та інтегрувалася до австро-угорської економічної та політичної систем [5, с. 136].

У другій половині XIX століття, Сербія перебувала в складі Османської імперії, поступово прокладаючи собі шлях до незалежності. Політичний розвиток Сербського князівства тісно пов'язаний із міжнародною ситуацією, оскільки серби вбачали свою самореалізацію через створення Великої Сербії, яка об'єднала б усі етнічні території та землі інших південних слов'ян.

Сербія мала стати незалежною державою, що й відбулося по завершенню російсько-турецької війни в 1878 році на Берлінському конгресі [4, с. 28].

Після отримання незалежності перед суспільством Сербії постала проблема вибору подальшого шляху розвитку державності. Намагаючись посісти гідне місце серед монархів Західної Європи, Мілан Обренович розпочав процес впровадження західноєвропейських інституцій у державний механізм Сербії – модернізацію (вестернізацію). Але його бажання зустріло опір традиційного сербського суспільства, яке не розуміло необхідності цих змін, що пропонувалися та насильно запроваджувалися. Основним стримуючим фактором була сербська община (задруга), яка не вважала за потрібно змінювати життя. Окрім того, намагання князя Мілана Обреновича за будь-яку ціну провести модернізацію, призвело до переважання зовнішньополітичних задач над внутрішніми. Внаслідок цього в країні загострилися політичні та економічні проблеми (міністерська чехарда, фінансова криза). Сербський народ не побачив позитивних наслідків від модернізації, що породжувало усе більший опір, встановленому авторитарному режиму. Такий розвиток подій певним чином ускладнював процес формування сербської державності в останній чверті XIX століття [5, с. 137].

Отже, Берлінський конгрес був важливим етапом становлення сербської державності. І хоча його результати викликали незадоволення сербів, після прийняття Берлінського трактату Сербія нарешті здобула незалежність від Османської імперії.

Література:

1. Данченко С.И. Развитие сербской государственности и Россия. 1878–1903 гг. Москва: ИСБ РАН, 1996. 422 с.
2. История Балкан. На переломе эпох (1878-1913 гг.) / Отв. ред. К.В.Никифоров. Москва: Институт славяноведения, 2017. 504с.
3. История Югославии: В 2 т. Т. 2 / Под ред. Ю.В.Бромлея. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1963. 753 с.
4. Чернік С.Д. Державотворчий процес у Сербії у другій половині XIX ст. Порівняльно-аналітичне право 2017. №2. С.26-28
5. Чернік С. Д. Становлення сербської державності після берлінського конгресу 1878 р. Наукові записки КДПУ. Серія: Право. Кропивницький ТОВ «Полімед-Сервіс», 2017. Вип. 2. С. 133-138

Спичак Н. В.,

студентка 5 курсу Навчально-наукового інституту історії та філософії

*Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПЕРЕДУМОВИ КОСОВСЬКОЇ КРИЗИ В 90-Х РР. XX СТ.

Балкани – це територія постійного конфлікту релігійних та етнічних чинників. 17 лютого 2008 р. відбулася одна з поворотних подій регіону: було проголошено незалежність автономного краю Косово від Сербії, що спричинило

не лише політичну дестабілізацію в регіоні, але й розділило міжнародне співтовариство на прихильників та противників даної події. Актуальність теми Косово полягає в тому, що албано-сербські протиріччя наразі потребують подальшого врегулювання. А сам регіон перебуває у постійній політичній напрузі, яка може в будь-який момент вилитися у новий конфлікт. Вивчення передумов, висвітлення існуючих на сьогодні наслідків албано-сербського протистояння для України є вкрай затребуваним.

У даній роботі були використані дослідження О. Задохіна [4], О. Маначинського [5], О. Валецького [3] та збірники документів під загальною редакцією О. Гуськової [1-2].

Мета роботи полягає у висвітленні передумов, виникнення та розгортання Косовської війни, а також подальшого бомбардування Югославії силами НАТО.

Територія Косово і Метохії є сакральною для сербського народу, адже в VIII-XII ст. саме на цих теренах почала формуватися державність Сербії. Албанці стали заселяти даний регіон значно пізніше [5, с. 22, 24]. Починаючи з XIX ст. Косово і Метохія стає центром політичної та етнічної активності албанського населення Балкан. У 1913 р. на Лондонській конференції, під час проголошення незалежності Албанії, території Косово і Метохії не були включені до її складу, а розділені між Сербією та Чорногорією, що викликало подальші територіальні претензії. Після закінчення Першої світової війни, у 1921 р. на конференції послів 4-х держав у Лондоні наявний територіальний стан було підтверджено і албанське Косово лишалося частиною Королівства сербів, хорватів та словенців. У період Другої світової війни в Косово було остаточно встановлено владу Белграда [1, с. 17-19].

Після того як сформувалася ФНРЮ (Федеративна Народна республіка Югославії), Косово і Метохія отримали особливий статус, який в наступні десятиліття був значно розширений. Регіон еволюціонував від Автономної області у складі Сербії (1945 р.) до Автономного краю, який де-факто був рівноправним суб'єктом Югославської федерації, тобто знаходився на одному рівні з республіками (1974 р.) [1, с. 20].

Як вже згадувалося, у 1974 р. автономний Косовський край отримав суб'єктність, а разом з нею власну конституцію, законодавство, найвищі органи влади і представництво в союзних органах (з правом вето) [5, с. 43-44]. Чимало албанців вважали цей період найбільш сприятливим для розвитку краю. Косово мав албанську адміністрацію і школи, де велося навчання на албанській мові. Коледж у Приштині отримав статус університету. Дозволялося запрошувати викладачів з Албанії, які виступали за возз'єднання краю з вітчизною, що в свою чергу відкрило дорогу сепаратистським настроям серед молоді. Внаслідок цього у 1990 р. автономія була скасована [1, с. 25, 30-31; 4, с. 318-320].

У 1991 р. косовські албанці оголосили незалежність республіки Косово та провели нелегальний референдум, а також президентські вибори. Все це в подальшому призвело до партизанської війни та військових зіткнень. Процес інтернаціоналізації косовського питання розпочався із середини 1990-х рр., коли в Дейтоні (США) зняття санкцій з Югославії було обумовлено рішенням косовського питання і співробітництвом з Гаазьким трибуналом. У 1997 р. до

вирішення проблеми Косово активно підключилися ООН, ОБСЄ, Контактна група, а згодом і НАТО. Вони виконували роль посередників у переговорах між сербами та албанцями [1, с. 34-36]. Непоступливість сторін призвела до посилення збройного протистояння між сербськими силами безпеки та бойовиками АВК (Армія визволення Косова) влітку 1998 р. Збройні формування албанців взяли під свій контроль південні райони краю. Проте в серпні – вересні 1998 р. серби придушили основні осередки опору й взяли Косово під свій контроль. Реакцією міжнародного співтовариства стало збільшення тиску на керівництво СРЮ (Союзна Республіка Югославія) у межах від введення санкцій до заяв про наміри збройного втручання. Зокрема, Резолюція РБ ООН № 1199 від 23 вересня 1998 р. зобов'язувала Белград вдатись у Косово до наступних дій: припинення всіх військових операцій, виведення сербських сил безпеки з краю, створення умов для повернення біженців, моніторингу конфлікту, вільного доступу міжнародних організацій на косовську територію і пошуку політичного вирішення проблеми [2, с. 115-119]. Погрозами військового втручання міжнародне співтовариство схилило С. Мілошевича вивести війська з Косово і допустити на територію краю місію спостерігачів ОБСЄ. Проте в січні 1999 р. албанські радикали порушили перемир'я і конфлікт розгорівся з новою силою. Внаслідок інциденту в с. Рачак 15 січня 1999 р., у ході збройного протистояння, сербська сторона зазнала чергової хвилі осуду з боку світової громадськості. Перший раунд перемовин відбувся в Рамбуйє, поблизу Парижа, 6 – 23 лютого 1999 р. У березні 1999 р. перемовини були продовжені, однак вони не принесли очікуваних результатів і ще більше налаштували міжнародне співтовариство проти керівництва СРЮ. Найбільш болючим для Белграду під час переговорів було питання допущення на територію Косово міжнародного контингенту. Зрештою, з 24 березня по 10 червня 1999 р. територія СРЮ зазнала бомбових ударів НАТО [2, с. 24-25, 28-29; 5, с. 111-112, 301].

Таким чином, нами висвітлено низку чинників, які призвели до ескалації конфлікту на етнічній основі. Західні держави скористалися внутрішнім збройним протистоянням для політичного і економічного тиску на Сербію. Результатом цього став прямий напад збройних сил НАТО на сербські землі та подальший розвал країни. На сьогодні Косовська криза з її невизначеністю та важкопрогнозованими наслідками істотно вплинула на всю систему міжнародних відносин та загальний світовий порядок.

Література:

1. Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 1 (1878-1997 гг.). / [И. В. Ануфриева, Е. Ю. Гуськова, П. А. Искендеров и др.]. Москва: Индрик, 2006. 312 с.
2. Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 2 (1998-1999 гг.). / [И. В. Ануфриева, Е. Ю. Гуськова, П. А. Искендеров и др.]. Москва: Индрик, 2007. 384 с.
3. Валецкий О. В. Югославская война 1991-1995 гг. Москва: Крафт+, 2008. 528 с.
4. Задохин А. Г. Пороховой погреб Европы. Москва: Вече, 2000. 223 с.
5. Маначинский А. Я. Косово и Метохия: между автономией и сепаратизмом. История и современность. Москва: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. 316 с.

Тарабан Юрій Валентинович,
*аспірант кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми, України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Протягом останнього десятиліття міжнародний досвід у галузі вивчення теології у державних університетах зарубіжних країн стає предметом наукових досліджень у контексті глобальних міжкультурних процесів. Зіткнувшись із проблемою екстремізму та тероризму, в тому числі й релігійного, суспільство ХХІ ст. отримало запит на формування основ нової освітньої політики, яка б передбачала синтез концепції суспільства знань (knowledge society) із концепцією суспільства ризику (risk society). «Толедські керівні принципи викладання питань релігії та віри у державних школах» (Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools, 2007), що стали підсумком роботи групи експертів ОБСЄ, стали новою концептуальною основою розуміння місця та ролі релігійної освіти у сучасній європейській державній школі.

В умовах глобалізації та євроінтеграції України ознайомлення із практикою правового регулювання діяльності закладів теологічної освіти Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) є актуальним задля можливого використання наявного досвіду в оптимізації сучасної системи теологічної освіти України.

Релігійна структура населення країни значною мірою визначає характер теологічної освіти: на сьогодні у Німеччині проживає приблизно 30% католиків, 27% протестантів, близько 5% мусульман, 36% нерелігійних людей та атеїстів. Решта населення відвідує різні нечисельні релігійні об'єднання [5]. Кожна з конфесій формує попит на спеціалістів у галузі релігії відповідно до віросповідання.

Сфера релігійної освіти та вивчення теології як її складової у ФРН регулюється міжнародними правовими документами (зокрема, Всезагальною декларацією прав людини від 10 грудня 1948 року, Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 року, двома Міжнародними пактами ООН – про економічні, соціальні та культурні і громадянські права від 16 грудня 1966 року). Відповідно до Статуту ООН (1945), забороняється дискримінація особистості за релігійною ознакою, а Європейська конвенція захисту прав людини та основних свобод (1950) проголошує у ст. 9 свободу думки, совісті та релігії.

Право громадян на релігійну освіту закріплене Конституцією ФРН (прийнята у 1949 році), а також конституціями федеральних земель. Стаття 4 федеральної Конституції гарантує громадянам право на свободу релігії та світогляду. Зберігаючи нейтралітет у питанні релігії, держава дбає про забезпечення прав віруючих через надання можливості отримати відповідну

релігійну освіту. Стаття 7 п. 3 визначає, що вивчення релігії має здійснюватись відповідно до принципів релігійних громад, що мають державну реєстрацію [див. 2].

Конституція ФРН, створивши основоположні умови для реалізації права громадян на релігійну освіту для зареєстрованих релігійних спільнот, делегує подальше втілення суб'єктам федерації. Право на створення та функціонування теологічних факультетів надане культурним комітетам федеральних земель (див. ст. 149. п. 3 Конституції «Про збереження теологічних факультетів в університетах») [2]. Федеральний Конституційний суд, незважаючи на гострі дискусії та пропозиції скасувати теологічні факультети або позбавити їх державного фінансування, у 2008 році підтвердив конституційність існування теологічних факультетів.

Державна політика ФРН у сфері релігії та реалізації свободи совісті здійснюється у межах норм державно-церковного права (*Staatskirchenrecht*), яке відповідно до норм Конституції регулює стосунки між державою та церквою (маються на увазі релігійні організації, що офіційно зареєстровані у державних органах ФРН) на основі публічного права.

ФРН не має державної церкви, про що сказано у ст. 140 Конституції. Державні зобов'язання стосовно релігійних організацій мають бути виконані відповідно до законодавства окремих суб'єктів федерації (земель).

Практику конкретного застосування тих чи інших юридичних норм у правовому просторі ФРН містить двотомна Настольна книга державно-церковного права ФРН (*Handbuch des staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland*), у якій описані конкретні способи регулювання державно-церковних відносин, у тому числі й щодо функціонування теологічних факультетів закладів вищої освіти.

Історична традиція визначила, що у Німеччині теологічні факультети представлені Римо-Католицькою та Євангелістською церквами, які мають по 15 теологічних факультетів у державних університетах. Також існують факультети теології іслама та іудаїзму.

Переважає більшість випускників теологічних факультетів стають викладачами шкільних предметів релігієзнавчого напрямку, які є обов'язковими для учнів німецьких шкіл.

Право на існування теологічних факультетів надане культурним комітетам окремих земель (див. ст. 137 та 149 Веймарської Конституції 1919 року, що перейшли до Конституції 1949 року) [2]. Попри гострі дискусії та пропозиції скасувати теологічні факультети або позбавити їх державного фінансування, Федеральний Конституційний суд у 2008 році підтвердив конституційність існування теологічних факультетів, випускники яких отримують дипломи державного зразка (як і студенти інших факультетів).

Католицькі теологічні факультети керуються відповідними документами Святого Престолу у Ватикані: так, апостольська конституція «*Deusscientiarum Dominus*» (1931) досить детально регламентує навчальний процес на теологічному факультеті.

Освітня діяльність теологічних факультетів будується на підставі відповідного віровчення, яке має викладатися без самовільних відхилень. Викладачі теологічних факультетів є підлеглими церковного міністерства.

Церкви беруть участь у проведенні вступних іспитів та затверджують на посади викладачів. Навчальна документація закладу вищої освіти, де функціонує теологічний факультет, має бути узгоджена із вищим церковним керівництвом землі.

Теологічні факультети у своїй діяльності є простором конструктивної співпраці держави та церкви, поєднання норм державного і церковного права, невтручання держави у справи церкви. Так, процедура обрання кандидатів на посади викладачів теологічних факультетів та затвердження їх на вакантні посади (католицької – через *mission canonica*, євангелістської – через *vocation*) у державних університетах Німеччини відбувається лише за згоди єпископа.

В Україні релігійна освіта, тобто можливість вільно навчати та навчатися вибраної релігії, становить невід'ємний елемент права на свободу совісті. Право на релігійну та теологічну освіту закріплене міжнародними правовими актами – «Загальною Декларацією прав людини» (1948), «Міжнародним пактом про громадянські та політичні права» (1966), «Першим протоколом до Конвенції про захист прав і основних свобод людини» (1950), Декларацією «Про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань» (1981) тощо, які ратифіковані Україною.

Відповідно до Конституції України (ст. 35) Україна є світською державою, у якій церква відокремлена від держави та освіти [1]. Теологічна освіта в Україні, що за змістом чинного законодавства визначається як можливість вільно навчати та навчатися віровчення відповідної конфесії, є складовою права на свободу совісті. Держава не втручається у діяльність релігійних організацій, якщо ця діяльність не порушує чинне законодавство України та не породжує конфліктних ситуацій, що створюють загальну напругу у суспільстві.

На використання потенціалу релігії у вихованні підростаючого покоління орієнтують: Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» (№ 279 від 21 березня 2002 р.), «Концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування» (від 29 червня 2006 р.). Зміст зазначених документів свідчить, що створення в Україні належних правових умов для організації релігійної освіти різних форм та видів є обов'язком держави з огляду на виконання стандартів дотримання прав особи та інтересів самої країни.

Теологічна освіта регулюється Законами України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), «Про освіту» (2017 р.). Як вважає українська дослідниця І. П. Заїнчківська, наявність двох законів, в одному з яких заборонена релігійна освіта, а в іншому – не заборонена, але обмежена лише духовними навчальними закладами, їх суперечність, створює певні труднощі у практичній реалізації освітньої діяльності релігійних організацій.

Тривалий період атеїстичних гонінь став причиною того, що теологічна освіта в Україні у пострадянський час почала відновлюватись саме як конфесійна, відокремлена від світської школи.

В Україні функціонує розгалужена система закладів конфесійної освіти: так, кількість духовних навчальних закладів станом на 01.01.2017 р. складала:

всього – 202, з них вищі – 134.[4]. Випускники зазначених закладів освіти можуть реалізувати себе у якості: церковно- та священнослужителів (за певних канонічних умов, що виходять за межі їх освітньої підготовки і є обов'язковими для вступу до кліру), співробітників різноманітних структур, створених релігійними організаціями, робота у яких потребує компетентностей у галузі теології.

На тлі досить широкої мережі конфесійних навчальних закладів світські вищі навчальні заклади розпочали підготовку фахівців з теології відносно нещодавно. На сьогодні п'ять вищих навчальних заклади України мають ліцензію на підготовку фахівців з теології: Національний університет «Острозька академія», Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Приватний вищий навчальний заклад «Карпатський університет імені Августина Волошина», Український католицький університет та Європейський університет.

9 листопада 2010 року наказом Міністерства освіти і науки України № 1067 «Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787» спеціальність «Богослов'я (теологія)» отримала нові перспективи для свого розвитку [3].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, видані вищими духовними навчальними закладами» від 19 серпня 2015 року № 652 (зі змінами) Міністерство освіти і науки України з вересня 2016 року розпочало процедуру державного визнання документів про вищу духовну освіту.

Висновки

- Поєднання міжнародних, загальнодержавних та регіональних юридичних актів надають можливість для повноцінної діяльності закладів вищої освіти ФРН з надання компетентностей у галузі теології.

- Освітній простір України нині лише частково забезпечений правовими, нормативними та організаційно-педагогічними умовами для успішного надання освітніх послуг у галузі релігії та теології.

- На нашу думку, елементи системи взаємодії держави та церкви у практичній діяльності функціонування теологічних факультетів та відповідних напрямів підготовки у закладах вищої освіти Німеччини можуть бути творчо застосована у діяльності вітчизняної вищої школи.

Література:

1. Конституція України 28.06.1996 URL.:[\[https://www.president.gov.ua/documents/constitution\]](https://www.president.gov.ua/documents/constitution)
2. Основной закон Федеративной Республики Германии, 23 мая 1949 г. URL.:https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&object=translation&l=ru
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 URL.:[\[http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-p\]](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-p)
4. Релігійні організації в Україні станом на 1 січня 2017 року URL.: <http://kmc.media/puls-dnya/novyny-z-ukrayiny/180-religijni-organizacii-v-ukraini.html>
5. Religionszugehörigkeiten in Deutschland 2016. URL.:
[\[https://fowid.de/meldung/religionszugehoerigkeiten-deutschland-2016\]](https://fowid.de/meldung/religionszugehoerigkeiten-deutschland-2016)

Храмойкіна Дарія Сергіївна,
*студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

ОСНОВНІ ТЕЧІЇ БОЛГАРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У створенні та функціонуванні політичної системи значну роль відіграють суспільно-політичні рухи – своєрідна форма вияву політичної активності людських мас. Йдеться про спільну діяльність, об'єднання людей, що різняться своїми ідейними засадами і доктринами, цілями та способами досягнення тощо. Однією з проблем, що й досі дискутується серед істориків, є типологізація національно-визвольних рухів Болгарії. Тому доречно проаналізувати погляди різних істориків на це питання.

Одна частина дослідників виокремлює дві течії в болгарському національно-визвольному русі (ранні праці Н. Генчева, К. Косева, К. Поглубко, К. Струкової), інші вчені – три (Н. Генчев, М. Державін, Д. Косев) тощо.

К. Поглубко виділяє в болгарському національно-визвольному русі два табори: «старих» (організаційно були об'єднані навколо Добродійної дружини) і «молодих». У середовищі «молодих» учений вирізняв два крила: ліберально-буржуазне (його організаційним центром був ТЦБК (Таємний центральний болгарський комітет) та його наступник – «Болгарське товариство») і революційне (спроба створити керівний центр була зроблена Г. Раковським, однак протягом тривалого часу революційне крило «молодих» залишалось організаційно неоформленим)[3, с. 124-125].

Н. Червенков виокремлює дві течії: «старі» та «молоді», зауважуючи при цьому, що політичним центром перших була Добродійна дружина, яка виражала інтереси крупної буржуазії, а «молоді» представляли інтереси середньої та дрібної буржуазії, інтелігенції, найманих робітників. Ця соціальна неоднорідність зумовила виникнення у середовищі цієї течії двох політичних напрямів – революційного та ліберально-буржуазного [5, с. 18].

Дослідниця К. Струкова теж говорить про дві течії в болгарському суспільно-політичному русі: революційну, одним із найяскравіших представників якої був Г. Раковський, та буржуазно-ліберальну, представлену діячами болгарської буржуазної еміграції в Одесі, Бухаресті, Константинополі тощо [4, с. 34].

Зокрема, Н. Генчев, висуваючи тезу про наявність трьох основних напрямів у національно-визвольному русі: революційно-демократичного, буржуазно-ліберального та консервативного [1, с. 342–343], визнає, що їх можна звести до двох: рух за культурно-духовну емансипацію та рух за політичне визволення (діячами першого були просвітителі-церковники, а другого – політики-революціонери). Але, на думку вченого, цей поділ є досить умовним,

бо і в першій, і в другій течії зустрічались як прихильники реформ у межах Османської імперії, так і революціонери [1, с. 342].

Академік К. Косев підрозділяє болгарський національно-визвольний рух на дві течії: помірковано-конформістську та радикальну. Серед прибічників помірковано-конформістської течії дослідник, у свою чергу, виділяє дві групи: перша, так звані «еволюціоністи», вважала за необхідне діяти легальними, мирними методами, щоб через реформи й компроміси завоювати, наскільки це можливо, якомога ширшу автономію болгарських земель у складі імперії; друга ж пропонувала дочекатись слушного моменту на міжнародній арені, сподіваючись на допомогу Росії. Щодо радикального (революційного) напрямку, то вчений наголошує, що саме він визначає основні риси національно-визвольного руху наступних років [2, с. 111-112]. Однак чіткого поділу належності політичних організацій до конкретних течій К. Косев не надає, з огляду на те, що до цих установ входили діячі різної політичної орієнтації. Водночас, згідно з ідеологічними засадами кожної з організацій, можна зробити висновок про їхню належність до певних течій, хоча, як вище було сказано, ця грань є досить розмитою [2, с. 111-112].

Український історик В. Чорній виділяє три напрями болгарського суспільно-політичного руху: консервативний (поділяючи його на дві частини: одна мала неформальний осередок у Константинополі – спочатку у вигляді болгарської громади, а після утворення окремої Болгарської церкви таким центром став Екзархат; інша була згуртована навколо Добродійної дружини або, як її ще називають, Комітет «старих»); ліберальний (більша частина зосереджувалась навколо культурно-освітніх осередків, однак існували і політичні організації – ТЦБК або, як вони себе називали на противагу «старим», Комітет «молодих» і його наступник – «Болгарське товариство»); революційний (львівський вчений зазначає, що родоначальником революційної ідеології був Г. Раковський). Після смерті Раковського частина революціонерів входила до складу ТЦБК. Лише згодом, завдяки зусиллям таких революціонерів, як В. Левський, Л. Каравелов, Х. Ботев, було створено керівний центр – Болгарський революційний центральний комітет [6, с. 179-184].

В історіографії існує також розподіл організацій національно-визвольного руху за зовнішньополітичними перевагами («русофіли», «туркофіли», «західнофіли»), проте його застосування не дає повного розуміння сутності розбіжностей між різними течіями Болгарського Відродження, а лише ілюструє їхні зовнішньополітичні пріоритети (П. Петков).

Отже, щодо класифікації болгарського національно-визвольного руху дослідники не дійшли спільної думки. Одні аргументовано його поділяють на дві, інші – на три течії. Як бачимо, до сьогодні в працях істориків висувається, головним чином один спільний критерій – тактичні розбіжності по відношенню до методів національного визволення. Історично першим був поділ організацій національно-визвольного руху на «молодих» та «старих». Виходячи з цього, більшість істориків виділяє три вищезазначені течії (консервативну, ліберальну, революційну).

Проте слід брати до уваги, що класифікація на дві течії відображає і плановані методи національного визволення, й ідеологічні засади; на три ж – лише методи.

Література:

1. Генчев Н. Българско Възраждане София, 1988. С. 342–343.
2. Косев К. Кратка история на Българското Възраждане. София, 2001. С. 111–112.
3. Поглубко К. А. Очерки истории болгаро-российских революционных связей (60–70-е годы XIX века). Кишинев, 1972. С. 124–125.
4. Струкова К. Л. Проблема национально-освободительного движения балканских народов. Балканские исследования. М., 1979. Вып. 5: Основные проблемы балканистики в СССР. С. 21–41.
5. Червенков Н. Об организационном становлении течения «молодых» в болгарском национально-освободительном движении во второй половине 60-х гг. XIX в. Известия Академии наук Молдавской ССР. Сер. обществ. наук. 1980. № 2. С. 18–26.
6. Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 404 с.

Ювко Єгор Юрійович,

*студент 4 курсу навчально-наукового
інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИКИ МАККАРТИЗМУ У ПОЛІТИЧНІЙ ІСТОРІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ У 1940-1950 Р.Р.

Історія XX століття, а зокрема 1940-1950 роки характеризувалися значним посиленням СРСР, як світової держави, яка ставала одним із ключових елементів біполярного світу. Разом із його посиленням, як по-суті другої світової держави, СРСР починає поширювати комуністичні режими, задля посилення своїх позицій, розвиваючи агентурну мережу, зокрема і в країнах Західної Європи та США. Саме кінець 40х р.р. XX століття і став періодом найбільшої загрози для США, зокрема, щодо розповсюдження агентурної сітки розвідки СРСР в Сполучених Штатах Америки. Саме ця загроза, спричинила епоху масової недовіри та доносів в американському суспільстві, під час якої, було звинувачено величезну кількість невинних людей у роботі на СРСР.

Маккартизм - рух в суспільному та політичному житті Сполучених Штатів Америки, в 1940-х і кінці 1950-х років, який супроводжувався загостренням антикомуністичних настроїв і політичними «репресіями» проти «антиамериканськи налаштованих».

Актуальність обраної теми полягає в тому, що дана тема має важливе науково-історичне значення, адже є спірною в історіографії, а також майже не вивчена у вітчизняній історіографії.

У вітчизняній історіографії, щодо даної теми, то вона майже не розглядається. Здебільшого, використані джерела та література в цій роботі являють собою величезний пласт як сучасної, так і літератури того часу. У роботі переважно були використані праці американських дослідників та істориків.

Загальні роботи, в яких зроблено огляд теми : Висков С.И. Советско американские отношения после второй мировой войны (1945-1949): автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. ист. наук. М., 1969. Международные отношения после второй мировой войны. В 3-х т. Т. 1. (1945-1949 гг.) / гл. ред. Н.Н. Иноземцев; ред. А.Г. Милейковский. М., 1962. Кунина А.Е. Идеологические основы внешней политики США. М., 1973. Иванов Р. Ф. Дуайт Эйзенхауэр. М., 1983.

Спеціальні роботи (переважно англійською) :Скронь С.І. Радянсько-американські відносини після другої світової війни (1945-1949): автореф. дис. на здобуття учений, ступеня докт. іст. наук. М., 1969.; Brown Ralph S. Loyalty and Security: Employment Tests in the United States. Yale University Press, 1958.; Buckley William F. McCarthy and His Enemies: The Record and Its Meaning. Washington DC

Завдання статті :

1. Розглянути політичну обстановку під час виникнення «маккартизму».
2. Дати оцінку діяльності сенатора Джозефа Маккарті.
3. Об'єктивно оцінити значення цього явища в історії США.
4. Зіставити ті чи інші факти, що стосуються досліджуваного явища і дати їм об'єктивну оцінку.
5. Розглянути специфіку явища в контексті періоду того часу.

До Холодної війни, комуністи ніколи не мали великого впливу на американське суспільство. Навіть якщо комуністичний рух існував, то його ідея про революцію здавалася настільки надуманою, що вона межувала з чимось немислимим. Більшість американців зневажали комуністів, однак були і ті, хто симпатизував їм.

У своїй промові в Західній Вірджинії, 9 лютого 1950 р Маккарті зробив свій перший «постріл». Він заявив, що йому було відомо про 205 затятих членів Комуністичної партії, які працювали в Державному Департаменті Сполучених Штатів. Через кілька днів він повторив звинувачення в своїй промові в Солт-Лейк-Сіті. Маккарті незабаром почали залучати пресу, і Сенат попросив його зробити свою справу. У 1950 році тисячі американців, які працювали в уряді, служили в армії, працювали в кіноіндустрії, або з різних верств суспільства повинні були відповісти на це питання перед комісією Конгресу.

Сенатор Джозеф Маккарті піднявся на вершину національної популярності, почавши вишукувати комуністів, утримують високі посади в уряді і де б то не було. Під час своїх розслідувань, гарантії, обіцяні Конституцією були розтоптані.

Страх, з одного боку, абсолютно невиправданий, а з іншого боку, був певний страх перед комуністичними режимами, передусім СРСР, та поширенням їх впливів, перетворює американських комуністів з незначної «незручності» в національне зло. Страх створив Маккартизм, активні зусилля, щоб викоринити комуністів з усіх куточків американського суспільства за допомогою будь-яких засобів, вважалися необхідними, навіть якщо ці кошти були порушенням традиційних американських цінностей: належної правової процедури, громадянських свобод, конституційних прав.

Важко оцінити число жертв маккартизму. Сотні людей було ув'язнено, а близько десяти або дванадцяти тисяч втратили свої робочі місця . Але для переважної більшості звинувачення були помилковими. У кіноіндустрії, понад 300 акторів, авторів і режисерів були позбавлені роботи в США через неофіційний голлівудський чорний список. Однак насправді, чорні списки були в індустрії розваг, в університетах і школах на всіх рівнях, в юриспруденції і в багатьох інших областях. Програма безпеки портів з ініціативи берегової охорони незабаром, після початку війни в Кореї вимагала перевірки кожного працівника порту , який працював на борту будь-якого американського корабля, незалежно від вантажу або призначення. Як правило, характер звинувачень зберігався в таємниці від обвинуваченого. Майже 3000 моряків і вантажників втратили свої робочі місця через цю програму .

Таким чином, Маккартизм у США був нонсенсом у політичному та суспільному житті країни. Саме Маккартизм , став прикладом великої кількості порушення прав, гарантованих конституцією та причиною засудження великої кількості невинних людей.

Література:

1. Висков С.И. Советско-американские отношения после второй мировой войны (1945-1949): автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. ист. наук. М., 1969.
2. Международные отношения после второй мировой войны. В 3-х т. Т. 1. (1945-1949 гг.) / гл. ред. Н.Н. Иноземцев; ред. А.Г. Милейковский. М., 1962.
3. Adams John G. Without Precedent: The Story of the Death of McCarthyism. W, 1983.
4. Buckley William F. McCarthy and His Enemies: The Record and Its Meaning. W, 1954.

Наукове видання

**95 річниці Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка – присвячується**

**Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі:
матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та
молодих учених (м. Суми, 17 травня 2019 р.)
Том II**

Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **О. М. Іваній**
Комп'ютерний набір **А. М. Кучук**
Комп'ютерна верстка **В. А. Замошнікова**

Здано в набір 02.04.19. Підписано до друку 23.04.19
Формат 60х84/16. Гарн. Arial. Друк ризограф. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 19,41. Обл.-вид. арк. 29,25.
Тираж 100. Вид. № 16.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка